

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Tarih Eğitimi Bilim Dalı

BİREYSEL VE KOLEKTİF KİMLİKLERİN İNŞASINDA
TARİH ALGISININ ROLÜ

AKİF PAMUK
(DOKTORA TEZİ)

İSTANBUL - 2013

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Tarih Eğitimi Bilim Dalı

BİREYSEL VE KOLEKTİF KİMLİKLERİN İNŞASINDA
TARİH ALGISININ ROLÜ

AKİF PAMUK
(DOKTORA TEZİ)

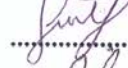
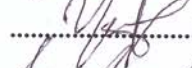
DANIŞMANLAR
PROF. DR. HALİL EKŞİ
YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA AKSOY

İSTANBUL - 2013

Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.
© 2013

ONAY

Akif Pamuk tarafından hazırlanan "Bireysel ve Kolektif Kimliklerin İnşasında Tarih Algısının Rolü" konulu bu çalışma 29.10.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	imza
TEZ DANIŞMANI	Prof. Dr. Halil İbrahim	
JÜRİ ÜYESİ	Doç. Dr. Gökhan Yıldız	
JÜRİ ÜYESİ	Doç. Dr. Yücel KABAĞCİ	
JÜRİ ÜYESİ	Doç. Dr. Hüseyin KAYA	
JÜRİ ÜYESİ	Y. Doç. Dr. Ömer KATILAN	

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Kütahya’da doğdu. İlk ve ortaöğretimini Kütahya’da tamamladı. 2005 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü’nden mezun oldu.

2007 yılında “Vatandaş Yetiştirme Aracı Olarak Tarih Öğretimi: Orta Öğretim Düzeyinde Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri (Trabzon-Tunceli Örneği)” başlıklı tezle Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nden bilim uzmanı unvanını aldı.

2011 yılından beri Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı’nda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

ÖNSÖZ

Kimlik, bilinçdışında etkinliğini her an sürdüren, sosyal gerçekliğimizi biz farkında olmadan kuran, ancak ötekiyle karşılaştığımızda varlığını fark ettiğimiz olgudur. Kimliğimiz üzerine düşünmeyiz. Kimliğimiz üzerine düşündüğümüzde ya kimliğimizden dolayı ötekileştirilmişizdir ya da ötekiyle karşılaşmışızdır. Kierkegaard'ı hatırlatır biçimde birey kimliğinden dolayı tekinsizliğe kapıldığında ya da kaygıya düştüğünde neliği üzerine düşünmeye başlar. Türkiye'de yaşayan bireyler için "kimlik problemleri" çok tanındıktır. Sosyal gerçeklikte sürekli yinelenen "dış mihraklar" söyleminden tutun mahalledeki Romen yurttaşa kadar birçok etiketlemeyle ve ötekileştirmeyeyle yaşarız. Türkiye'de öteki olmak için pek çok olgu vardır. Türkiye ötekisi bol bir toplumdur. Kimi zaman "dış mihrakların" destekçisi oluruz; kimi zaman irticacı, fundamentalist, kimi zaman darbe yanlısı seküler bir Kemalist, kimi zaman uzak durulması gereken "heretik" bir Aleviyizdir. Bunların üstüne ayrılıkçı terörist Kürt'ü de unutmayalım. Rumları, Ermenileri, Süryanileri ve Yahudileri ekleyelim. Bu liste uzayıp gider.

Bu metin; tüm bu kimlik tanımlamalarını anlamaya çalışmanın bir ürünüdür. Araştırmacının kendisiyle yüzleştiği ve önyargıyı Gadamerci bir anlayışla algılayıp, sosyal inşacı bir tavırla metinde kendisini aramasının öyküsüdür. Bu metnin kimlik problemlerini çözmeye dair bir iddiası yoktur. Yaptığı, sadece kendisini anlamaya çalışmaktır. Kendini anlama çabasının bir başka tarafı, kendisi gibi kimlik üzerine düşünen bireylerle anlatıyı oluştururken girmiş olduğu etkileşimsel öğrenme sürecidir. Kimi zaman araştırmacı ilk sosyalleşme alanı olan ailesi ve onun değerlerini yeniden hatırlamış, kimi zaman onları unutup, bugünün değerlerini tartışmaya açmıştır. Tıpkı kimliğin her gün güneş doğduğunda yeni etkileşimlerle, farklı biçimlerde inşa edilmesi gibi, bu metnin ortaya çıkış sürecinde de araştırmacı birçok kez farklı kimlikler inşa etmiş ve farklı konumlandırmalarla yüz yüze kalmıştır. Bu yüzden bu metin araştırmacının bir öyküsüdür. Bu öyküde araştırmacı tarihin kimliği inşa ederken nasıl araç olarak kullanıldığını defalarca deneyimlemiş ve her bağlamda aynı metnin bireyler için nasıl farklı anlamlar taşıdığını, farklı bağlamlarda farklı anlatıların nasıl oluştuğunu gözlemlemiştir. Tarih ve tarih öğretimi, tarih ve tarih öğretiminden daha fazlasıdır. Metnin

içinde tarihin, kimliğin inşasında taşıdığı rolü ve araçsal olarak nasıl kullanıldığını bulacaksınız. Bulguları okurken belki sizler de yeni alt bağlamlar inşa edeceksiniz.

Her önsözde teşekkür olur. Bu önsözde teşekkür, birilerini unutmamak için faili belirsiz olarak edilecek. Metin ortaya çıkarken fikirleriyle, eleştirileriyle bana ayna olan herkese teşekkürler. Sayıları o kadar çok ki, unutmaktan ve unuttuğum için üzölmelerinden çekiniyorum. Çalışmam sırasında değerli vakitlerini aldığım katılımcılara da teşekkürü bir borç biliyorum. Onlar olmasaydı sosyal gerçekliğin içinde kimliğin nasıl inşa edildiğini gözlemleyemeyecektim. Ayrıca bugüne kadar benim kimliğimin oluşmasında katkıları olan tüm bireylere de burada teşekkür ederim.

Metne dair temennim; okuyucunun, kimlik kavramına dair farklı açılımlar yakalama ihtimalidir. Bugünün gerçekliğine ve kendi gerçekliğime dair bir şeyler ortaya çıktıysa bu metin amacına ulaşmış demektir.

Akif PAMUK

ÖZET

Ben ve öteki, biz ve öteki arasındaki etkileşim ile inşa edilen kimlik, aynı zamanda kolektif kimlikle bireysel kimlik arasındaki etkileşim ve gerilim sonucunda inşa edilir. Bu açıdan bakıldığında kimliğin iki yönü vardır. Bunlardan ilki kolektif kimliktir. Kolektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve biricikliği yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur. Diğeri ise bireysel kimliktir. Bireysel kimlik; farklı bağlamda, farklı bir olay karşısında bireyin yeniden konumlanmasıdır. Bu yeniden konumlanış bireyin aynı olay karşısında bile farklı zamanlarda farklı tavırlar sergilemesine neden olur.

Bu çalışma bireysel ve kolektif kimliklerin inşasında tarih eğitiminin rolünü tartışmaktadır. Araştırmada kimlik ve tarih eğitimi ilişkisi irdelendiğinden araştırma konusunun doğal ortamda incelenmesi ve katılımcıların kimliklerini nasıl anlamlandırdıkları, farklı bağlamlarda nasıl inşa ettikleri ve inşa ederken tarihi nasıl kullandıkları araştırılma yoluna gidilmiştir. Bu göstergeler ışığında araştırmanın amaçları nitel araştırma yöntemlerinden “gömülü teori” (grounded theory) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada gömülü teori ile özdeşleşmiş olan “kuramsal örnekleme yöntemi” kullanılmıştır. Araştırmanın veri toplama araçları yapılandırılmamış görüşme ve odak grup görüşmesidir. Araştırmada iki çalışma grubu bulunmaktadır. Bunlardan ilki bireysel mülakatların yapıldığı 5 kadın ve 3 erkekten oluşan çalışma grubudur. İkinci çalışma grubu ise örnek olay tasarımlarının tartışıldığı ve odak grup görüşmelerin yapıldığı gruptur. Bu çalışma grubunda sekiz farklı örnek olay tasarımı üzerinden yapılan odak grup görüşme ve 26 katılımcı yer almaktadır. İkinci çalışma grubu oluşturulurken bağlamlarına göre farklı kimlikleri temsil ettiği düşünülen bireyler odak gruba dahil edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde “Maxqda 2” bilgisayar programından yararlanılmıştır. Veriler açık, eksensel ve seçici kodlamaya göre analiz edilmiş ve kategoriler oluşturulmuştur.

Araştırma sonucunda tarihin kimliğin inşasında kullanımı ile ilgili yapılan odak grup görüşmeler sonucunda *temellendirme, ikna etme, inkar etme, demagoji, refleksif düşünme*

kategorileri ortaya çıkmıştır. Kategorilerin kendi aralarındaki ilişkileri tanımlamak aynı zamanda en önemli kategorinin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu kategori öz kategori (core category) olarak adlandırılmaktadır. Tarihin, kimliğin inşasında kullanımının öz kategorisi *meşrulaştırmadır*. Diğer bir deyişle kimliğin inşasında tarih ve tarih eğitimi mevcut tarih anlatısını yeni kuşaklara aktararak, bireylerin kimliklerinin inşasında meşrulaştırma işlevi görmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Kimlik, Kimliğin İnşası, Meşrulaştırma, Gömülü Teori

ABSTRACT

Identity, which is constructed through the interaction between the self me and the other, and or we and the other, is also built up as a result of an interaction and/or tension between collective identity and individual identity. Judging from this point of view, identity has two aspects. The first one is the collective identity. Collective identity is related to the consciousness and emotions of a specific group of people. It is a sense of belonging and consciousness towards uniqueness and distinctive characteristics of the community. The other one is individual identity. Individual identity is the re-positioning of an individual in the presence of different contexts. This re-positioning might require an individual to respond differently at different times, even to the same incident.

This study discusses the role of history education in the construction process of individual and collective identities. As the study focuses on examining the relationship between identity and history education, how the participants give meaning to their identities, how they construct their identity in different contexts and how they use history in this construction process have been investigated in its natural habitat. To this end, grounded theory, a qualitative research methodology, has been employed. The data collection instruments of the study are unconstructed interviews and focus group interviews. The first instrument is the working group interviews conducted with 5 females, 3 males and the second instrument was employed with a group with whom sample incident projections were discussed and the focus group meetings were held. This focus consists of focus group interviews administered through 8 case study designs on 26 participants. During the establishment of the focus groups, individuals that were thought to be representative of different identities according to their context have been included. The analysis involves open, axial and selective processes and, categories were formed accordingly. ‘Maxqda 2’ computer software has been used in the analysis of the data.

The focus group meetings on the use of history in identity construction revealed the categories of *establishing basis, persuading, denying, demagoguery and reflexive thinking*. Defining the relationship between categories also resulted in the emergence of the most important category. This category is identified as the core category. The core category regarding the use of history in the construction of identity is *legitimization*. In other words, in the construction of identity, the history and history education have a role of *legitimization* by transferring the current history narrative to new generations.

Key words: History, Identity, Construction of Identity, Legitimization, Grounded Theory

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
1.1. PROBLEM DURUMU	3
1.1.1. Alt Problemler	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	4
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
BÖLÜM II: ALAN YAZIN	6
2.1. GÜNDELİK HAYATIN GERÇEKLİĞİ	7
2.2. NESNEL GERÇEKLİK OLARAK TOPLUMUN İNŞASI	10
2.3. ÖZNEL GERÇEKLİK OLARAK TOPLUMUN İNŞASI	14
2.4. TOPLUMUN SİMGESEL İNŞASI	17
2.5. KOLEKTİF KİMLİK	19
2.6. MODERN ÖNCESİ DÖNEMDE KOLEKTİF KİMLİK	22
2.7. YAPISAL DEĞİŞİM OLARAK MODERNİTE	24
2.8. TÜRKİYE’DE MODERNİTE	29
2.9. MODERN KOLEKTİF KİMLİK OLARAK ULUSAL KİMLİK YA DA HETEROFOBİ OLARAK ULUSAL DEVLETİN DOĞUŞU	30

2.10. ÖTEKİNİN DÜŞMAN OLARAK İNŞASI YA DA KÜRT SORUNU	35
2.11. KOLEKTİF KİMLİK OLARAK DİNSEL KİMLİK	37
2.12. KOLEKTİF KİMLİK OLARAK KÜLTÜREL KİMLİK.....	43
2.13. KOLEKTİF KİMLİK OLARAK CİNSEL KİMLİK YA DA TOPLUMSAL CİNSİYET	47
2.14. KARŞI DURUŞ OLARAK POLİTİK KİMLİK.....	52
2.15. BİREYSEL KİMLİK.....	53
2.16. KOLEKTİF HAFIZA YA DA GEÇMİŞ.....	57
2.17. KOLEKTİF BELLEĞİN İKTİDAR TARAFINDA İNŞA EDİLİŞİ: TARİH.....	59
2.18. İNŞA EDİLENİN YAYGINLAŞTIRILMASI: TARİH ÖĞRETİMİ	64
2.19. ANLAM SORUNU BAĞLAMINDA TARİH ÖĞRETİMİ.....	69
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	77
3.1. ARAŞTIRMA MODELİ	77
3.2. ÇALIŞMA GRUBU.....	79
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	82
3.3.1. Örnek Olay Tasarımları.....	84
3.4. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI.....	89
3.4.1. Verilerin Çözümlemesi	89
3.4.2. Verilerin Kodlanması	89
BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM	93
4.1. KOLEKTİF KİMLİKLER VE TARİH	93
4.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Tarih.....	96
4.1.2. Kültürel Kimlik ve Tarih.....	101
4.1.3. Dini Kimlik ve Tarih.....	104
4.1.4. Ulusal Kimlik ve Tarih.....	106

4.1.5. Politik Kimlik ve Tarih	109
4.2.BİREYSEL KİMLİK VE TARİH	111
4.2.1.Tarihin Kimliğin İnşasında Kullanımı ya da Tarihin Kullanılış Biçimleri	116
4.2.1.1.Temellendirme Aracı Olarak Tarih	116
4.2.1.1.1. Fikrini Desteklemek için Tarihin Kullanımı	117
4.2.1.1.2.Eylem Amacının Yönünü Değiştirerek Tarihi Kullanma ve Fikrini Destekleme	118
4.2.1.1.3. Bireysel Öykü ya da Yaşanmışlıkları Kullanarak Kendi Kimliğini Temellendirme	121
4.2.1.1.4.Tarihteki Benzerlikleri Kullanarak Bireyin Konum Alınışının Temellendirilmesi.....	123
4.2.1.1.5. Tarihteki Sürekliliklere Referans Vererek Bireyin Konum Alınışının Temellendirilmesi.....	126
4.2.1.1.6. Tarihi Kullanarak Sorumluluğu Paylaştırma ve Yeniden Konum Alış.....	131
4.2.1.1.7. Başlangıç Noktası Gösterme ve Konumlanışı Temellendirme	132
4.2.1.2. İnkâr Etme Aracı Olarak Tarih.....	136
4.2.1.2.1.Tarihi Kullanarak Konuşma Bağlamını Değiştirme.....	136
4.2.1.2.2. Tarihi Kullanarak Faili Belirşizleştirme ve Argümanın İnkârı	139
4.2.1.2.3. Tarihteki Benzerlikleri ve Bireysel Öyküleri Kullanarak İnkâr Etme	140
4.2.1.2.4.Tarihi Kullanarak Karşıt Argüman Geliştirme.....	142
4.2.1.3. İkna Etme Aracı Olarak Tarih	144
4.2.1.3.1. Kanıt Göstererek İkna Etme	144
4.2.1.3.2. Bireysel Öykü ya da Yaşanmışlıkları Kullanarak İkna Etme	146
4.2.1.3.3. Tarihsel Empati ve İkna Etme	147
4.2.1.3.4. Ötekinin Argümanını Kullanma ve İkna Etme	147

4.2.1.3.5. Faili Belirsizleştirme, Benzerlikleri Kullanma ve İkna Etme	148
4.2.1.4. Demagoji Olarak Tarih.....	150
4.2.1.5. Refleksif Düşünme Aracı Olarak Tarih	151
4.2.2. Kimliğin Tarihi Anlatı Olarak Kurgulaması ya da Tarihin İnşa Ediliş Biçimleri	154
4.2.2.1. Türk, Kültürel Milliyetçi Anlatı	155
4.2.2.2. Süryani, Özgürlükçü Sol, Sosyalist, Liberal Anlatı	157
4.2.2.3. Türk, Sosyalist, Ulusalcı Anlatı	157
4.2.2.4. Kürt, Özgürlükçü Sol, Sosyalist Anlatı.....	158
BÖLÜM V: SONUÇ YA DA SEÇİCİ KODLAMA.....	159
5.1. ÖNERİLER YERİNE, YENİ ÇALIŞMA ALANLARI.....	164
KAYNAKÇA	166
EKLER.....	177

BÖLÜM I: GİRİŞ

Bireyin kendisine sormuş olduğu “Ben kimim?” sorusunun karşılığı olarak anlamlandırılan kimlik kavramı, kendi içinde bireyin düşünce dünyası ve yaşantısıyla diyaloglar çerçevesinde tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bir yönüyle bireyselliği refere eden kimlik kavramı diğer yönüyle bireyin sosyal ve politik yanını da tanımlama çabası içindedir. Kimlik kavramı üzerinde konsensüs olmayışı bir taraftan bireylerin kendini tanımlama çabasının sonuçlarının salt kendi düşüncelerinin ürünü olup olmadığı sorusunun tartışılmasından, diğer taraftan insanın sosyal yönünün ağır basmasından kaynaklanan dışsal anlamlandırmaların etkisinden kaynaklanmaktadır. Farklı disiplinlerin kimlik kavramını farklı biçimde tanımlamaları da bununla bağlantılıdır. Psikiyatrinin kullandığı kavram olan “self” (benlik) kavramı kimlikten farklı bir anlam taşır. Herder’i hatırlayacak olursak; insan olarak her bireyin özgün bir vârolma biçimi olduğu için, herkesin kendi ölçüsünün varlığı, kimliği kavramsal olarak farklı bir bağlama oturtur (Taylor, 2005:46). Bu açıdan bakıldığında bu çalışmada kimlik sosyal kimlik/kolektif kimlik ve bireysel kimlik bağlamında değerlendirilecektir. Kimliği kategorize etmek ve tanımlama çabası kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturmakla birlikte modern bir çelişkiyi de ifade etmektedir. Kimliğin tanımlamasının kendi içindeki açmazı, kavramın insandan bağımsız bir biçimde kavramsallaştırılma çabasından kaynaklanmaktadır. Kimlik, kavramının ne olduğu; bireyler tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve hatta nasıl yaşandığıdır.

Bireyin kendini tanımlama çabasında özsel olarak kendisinin yapmış olduğu yorum ne oranda kendine aittir sorusu insanın tarihsel bir varlık olma gerçeğinin ortaya çıkış noktasıdır. Ancak böyle bir tanımlama biçiminin “ben” ve “diğerleri”ni yaratması kaçınılmazdır. “Ben”i tanımlamak kendi ekseninde “diğerleri”nin sınırlarını çizmektir. Yani burada “ben”i tanımlayan “öteki”dir. İnsan kimliği diğer insanlarla kurmuş olduğu ilişkilere yanıt biçiminde diyalojik olarak yaratılmaktadır (Gutmann, 2005).

Kimliğin diğer unsuru olarak kurgulanan öteki karşısında benzer düşünen bireylerin kolektif kimlikleri de benzer bir diyalogun ürünüdür. Bireysel kimlikle kolektif kimlik arasındaki bağ, her iki kimliğin iki ana boyutunun varlığına işaret eder: İlki kolektif

kimliklerin kesişimi olan bir kolektif boyut iken ikincisi kolektif kimliğin temelini oluşturmayıp toplumsal ve ahlaki olarak önemli diğer özelliklerden oluşan kişisel boyuttur (Appiah, 2005: 148). Kişisel boyutun bireyin sosyalleşme sürecinde geçirdiği başkalaşım diyalektik bir süreci ifade etmektedir. Bireyler kendilerini, kendilerinin ait olduklarını düşündükleri gruplara göre tanımlar ve değerlendirirler (Gülgün, 1991). Çoğu zaman bu grup üyelerinin bireyin kolektif kimliğine olumlu veya olumsuz katkıları söz konusu olmaktadır. Din, cinsiyet, etnik köken, ırk ve cinsellik gibi kolektif kimliklerin kişisel kimliğe ne ölçüde etki ettiği modern kavramlarla açıklanamayacak kadar karmaşıktır.

Kolektif kimliklerin herhangi birinin diğerleri üzerine egemen olması diğer kolektif kimliği ya da alt kültürü kendinde şey olarak ötekileştirir. Homojenleştirme ve tek tipleştirme kavramı bu bağlamda değerlendirildiğinde kolektif kimliklerin politik kimlik olarak algılanması anlamı taşır. Politik kimlik kavramı ve diğer kolektif kimlikler beraberinde din, modernite, ulus-devlet gibi kavramlarla bireyin etkileşimini gündeme getirir. Bir başka ifade ile kendini öteki hisseden kimliğin varlığı tanınma politikalarını ve çok kültürlülüğü tartışma konusu yapar.

Bireyin kimliğini tanımlaması ya da inşa etmesi farklı dönemlerde farklı biçimlerde ortaya çıkar. Bu farklılığın ortaya çıkışı bireyin ontolojik durumunun epistemolojisiyle uygun kimlikleri tasarlamasını/inşa etmesini ifade eder. Modern öncesi kimliklerle modern sonrası kimlikler arasındaki anlam farklılıklarının kaynağı ontolojinin ve bu bağlamda tanımlanan epistemolojinin farklılaşmasıdır. Örneğin tarihsel süreç içerisinde “Türk” kimliği farklı biçimlerde tanımlanır. Bu ikili yapıyı paralel olarak değerlendirmek, kategorikleştirmenin problemlerini en aza indirgeyecektir. Kimliğin modern kavram olarak tasarlanması kimliği salt kategori olarak vaaz eder.

Diğer taraftan modern dönemde vatandaşlıkla çok fazla ilişkisi bulunmadığı varsayılan bireysel kimlik kavramı, postmodern dönemde vatandaşlıkla iç içe geçmektedir. Farklılıkları bir kenara bırakan, diğer bir deyişle benzerlikler üzerinden kurgulanan modern/klasik vatandaşlık hiçbir zaman için bireysel kimliği tartışma konusu etmemektedir. Bunun nedeni zaten tartışılacak farklı kimliklerin varolmamasıdır. Ortak kimlik ve ortak akıl çerçevesinde bakıldığında bu tavır kendi içinde tutarlı

görülmektedir. Diğer taraftan farklılıklar gündeme geldiğinde egemen kültür ile alt kültür gerilimi haklar mücadelesi bağlamında vatandaşlıkla ilişkili hale gelir.

Ulusal kimliği tanımlamada kullanılan araçlardan başta geleni daima tarih ve tarih eğitimi olmuştur. “Aynı milletteniz, aynı coğrafyada yaşadık, aynı değerleri paylaşıyoruz” gibi “aynı”lıkları tanımlayabileceğimiz yegâne alan tarihtir. Zaten bahsedilen ortaklıklar bireyleri ulus-devlet vatandaşı haline getirmektedir. Ortak değerlerin varolmadığı alanlarda tarih bu ortaklıkları oluşturan araç olarak kullanılmıştır (Pamuk, 2009).

Farklılıkların tartışılmaya başlandığı dönemde, farklılıklar kendilerini ortak kimlikten ayırt edebildikleri oranda varolabileceklerini fark ettiler ki bu durum kimlik taleplerinin aslında vatandaşlık talebi anlamına gelmesi demektir. Tarihin buradaki işlevi sadece yeni bir tarih anlatısı oluşturarak benzer biçimde kalmaya devam etmiştir. Bu anlatı diğer anlatıyı resmi ideoloji kabul ederek yapısökümü yaptığını iddia etmektedir. Yani kendini tarihte yeniden var etmeye çalışmaktadır. Her iki algıda ortak yön, kimliğin tanımlanmasında tarihin kullanılması olmuştur (Pamuk ve Alabaş, 2008) ve bu kullanımın toplumlarda kimi zaman dışlayıcı kimi zaman birleştirici etkileri gözlemlenmiştir. Araçları ve amaçları farklı olsa da tarih eğitimi ve vatandaşlık, tarih eğitimi ve kimlik arasındaki sıkı ilişki günümüzde de devam etmektedir.

1.1. Problem Durumu

Milli kimlik ve millet oluşturma çabalarının temel referans noktasını oluşturan tarih öğretimi postmodern dönemde vatandaşlığın bireysel kimlik ile anılmasıyla “bireyin kimliği”ni belirlemede etkili olmaya başlamıştır. Diğer taraftan altkültür grupları da kendi tarih anlatılarını inşa ederek ortak aidiyet oluşturmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda tarih ilk insandan -diğer bir tabirle efsane temelli kültürlerden- günümüze varıncaya dek “Ben kimim?” sorusuna cevap arayarak köken problemini çözmekle, kimlik tanımını geçmişe yapmış olduğu atıflarla belirlemekle tarih ile kimliği ilişkili hale getirmektedir. İktidarın tarih eğitimindeki amaçlar ya da tarih eğitiminden beklediği faydalar “milli kimliği özümsemiş bireyler yetiştirmek” olarak tanımlanabilir.

Buradan hareketle, araştırmanın çevresinde döndüğü problem “Bireylerin kimliğinin oluşmasında tarihin rolü nedir?” sorusunu temel almaktadır.

1.1.1. Alt Problemler

Araştırmanın alt problemleri şöyle sıralanabilir:

1. Araştırmaya katılan bireylerin bireysel kimliklerinin oluşmasında tarih algılarının rolü nedir?
2. Araştırmaya katılan bireylerin kolektif kimliklerinin ortaya çıkışında tarih algılarının rolü nedir?
3. Araştırmaya katılan bireylerin farklı bağlamlarda tarihe referans verme yönelimleri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı bireysel ve kolektif kimliklerin tanımlanmasında ve yapılandırılmasında tarih eğitiminin rolünü tartışmaya açmaktır. Bir taraftan bireyin kendi düşüncesinin ortaya çıkışını temsil eden bireysel kimliği; diğer taraftan kolektif kimliğin bireysel kimliğe yapmış olduğu diyalojik katkının dilsel ifadelerinde referans noktalarından olan tarihin, temsili olarak mı yoksa felsefi olarak mı kimliği belirlediği sorusuna cevap arama süreci bu çalışmanın temel niteliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda mutlak kimliğin bireylerin zihnindeki karşılığının kimliğin metalaşması olarak ortaya çıkması muhtemeldir. Bu süreçte tarihsel ifadelerin söylem olarak kullanılıp kullanılmadığı diğer bir deyişle meşrulaştırma aracı olarak kimliğin eleştiriselliğe kapatılmasını sağlayıp sağlamadığı tartışmaya açılacaktır. Kimliği tanımlarken, kimliğin yaşantıya katmış olduğu pratik eylemselliklerin retorikle ilişkisinin ortaya çıkarılması bu araştırmanın amaçlarından birisidir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Tarih eğitiminin iki temel amacı vardır: Bunlardan ilki tarihin disiplin içi amaçları diğeri tarihin disiplin dışı amaçlarıdır (Dilek, 2002). Tarihin disiplin içi amaçları bireye tarihsel empati, tarihsel analiz ve yorum gibi beceriler kazandırmak olarak ifade edilebilmektedir. Diğer taraftan tarihin disiplin dışı amaçları bireyin sosyalleşmesi, kültür aktarımı bağlamında bireylerin ortak değerleri tanımlayıp yaşamlarına aktarmasını ifade etmektedir. Benzer biçimde tarih eğitiminin vatandaş yetiştirme aracı olarak kullanılması disiplin dışı amaçları arasında sayılabilmektedir (Pamuk, 2009). Bu iki yaklaşımda ifade edilen amaçlar “olması gereken bir duruma” (normative) refere eder. Her iki yaklaşımda da tarihin kimlikle ilişkili olduğu öne sürülebilir. Bir tarafıyla bireysel kimliğin inşası, diğer tarafıyla kolektif kimliğin inşası. Bu iki yaklaşımın temel özelliği ideal olanı/olması gerekeni ifade etmesidir. Var olanın ne olduğu sorusu bu araştırmanın yanıtlamaya çalışacağı sorulardandır.

BÖLÜM II: ALAN YAZIN

“Saraybosna'dan ayrılmayalım. Hayali bir anket için düşüncelerimizde orada kalalım. Sokakta elli yaşlarında bir adamı inceleyelim. 1980'e gelirken, bu adam şöyle derdi: "Ben Yugoslavım!", gururla ve gönül koymadan; daha yakından sorular sorulduğundaysa Bosna-Hersek Özerk Cumhuriyeti'nde yaşadığını ve bu arada Müslüman geleneği olan bir aileden geldiğini belirtirdi. On iki yıl sonra, savaşın en şiddetli günlerinde aynı adam, hiç duraksamadan ve bastırarak şöyle cevap verirdi: "Ben Müslümanım!" Hatta belki de şeriat kurallarına uygun bir sakal bırakmış bile olurdu. Hemen arkasından Boşnak olduğunu ve bir zamanlar gururla Yugoslav olduğunu vurguladığının kendisine hatırlatılmasından hiç hoşlanmadığını ekledi. Bugünse adamımızı sokakta çevirsek önce Boşnak, sonra Müslüman olduğunu söyleyecektir; düzenli olarak camiye gittiğini de belirtecektir; ama ülkesinin Avrupa'nın bir parçası olduğunu ve bir gün Avrupa Birliği'ne katılmasını umut ettiğini söylemeden geçemeyecektir. Aynı insana yirmi yıl sonra aynı yerde rastlasak, acaba kendini nasıl tanımlardı? Aidiyetlerinden hangisini en başa koyardı? Avrupalı mı? Müslüman mı? Boşnak mı? Başka bir şey mi? Belki de Balkan mı?” (Maalouf, 2012: 17)

Anlam, tarihsel ve kültürel olarak görecelidir. Sadece o kültüre ve o tarihi zamana özgü olmasının yanı sıra o kültürün ve o tarih diliminin ürünüdür. Kültürün o döneminde ortaya çıkan belirli ekonomik, sosyal ve siyasi düzenlemelere bağımlıdır. Dünyayı anlama tarzlarımız nesnel (evrensel/zorunlu) gerçeklikten değil hem geçmişteki hem de şimdiki toplumsal belirleyicilerden kaynaklanmaktadır. Kültürümüzde halihazırda var olan ve insanların kullandıkları kavramsal çerçeveler ve kategoriler içine doğarız. Yaşantılarımızın ifadesi için var olan uygun düşünme kategorilerini tesadüfi bir şekilde bulmayız (Burr, 2012:8). Bunları “inşa” ederiz. Bu bakış açısıyla baktığımızda sosyal dünya verili (a-priori) olarak yoktur. Dolayısıyla insanla ilgili olan her şey bizim de dahil olduğumuz sosyal ve tarihi süreç içinde üretilirler. Benzer biçimde Nietzsche'ci bakış açısına göre kaostan ibaret olan gerçeklikte verili (a-priori) hiçbir düzen yoktur; anlam, sırf bizim anlam verme edimlerimizle keyfi bir biçimde inşa ettiğimiz bir şeydir. Dünya kendisini, bir felsefi realistin düşündüğü gibi; türler, kategoriler, nedensel hiyerarşiler, farklı alanlar şeklinde bölüp sınırlandırmaz; tam tersine, o, kendisi

hakkında konuşarak bütün bunları yapan “biz”den başkası değildir. Dil, gerçekliği yansıtmaktan çok kurar, onu kavramsal kalıp içine sokup parçalar ve oluşturur. Dolayısıyla kavramsal kalıp içine sokulup parçalanmakta olanın tam olarak ne olduğuna yanıt vermek zordur. Gerçekliğin kendisi, biz onu söylemlerimiz yoluyla oluşturmadan önce, tam anlamıyla, ifade edilemez bir bilinmeyendir (Eggleton, 2011:267). Kişilerin ya da şeylerin içinde onları öyle kılan/öyle olmasını sağlayan bir “öz” yoktur. Bu epistemik duruş aynı zamanda tutarlı ve tekil benlik fikrini de reddeder ve eğer benlik, dil ve sosyal etkileşimin bir ürünü ise benlik en azından bir ölçüde yaşantılarımızın taşıdığı bir şey olarak, kiminle hangi şartlarda ne amaçla birlikte olunduğuna bağlı olarak sürekli akışkan olacaktır, sürekli değişecektir. Dilin sosyal etkileşimlerdeki inşa edici gücü hepimize parçalı, kaygan ve geçici bir kimliği garantiler. “Aynı ırmaklara girerler başka ve başka sular akar” (Herakleitos, 1998: 37). Bir sürekliliğe ve ahenge sahip olduğumuza dair öznel duygunun kendisi, diğer insanlarla dil temelli sosyal etkileşimin bir neticesi olarak görülebilir fakat bu bir yanılsamadır (Burr, 2012: 54).

Denilebilir ki bilincimizin bütün nesneleri, hakkında düşündüğümüz ya da konuştuğumuz her şey, kimliklerimiz, kendiliklerimiz dahil dil yoluyla inşa edilir; söylemlerden imal edilir. Dilin dışında hiçbir şeyin asli, bağımsız var oluşu yoktur; var olan sadece söylemdir. Söylem; bir referans çerçevesi, bu dünyayı açıklama yolu ve "nesnelerin" biçimlenmesine izin veren bir anlam dünyası kurar (Burr, 2012: 105). Peki bu durum nasıl ortaya çıkar? Sosyal gerçekliğin nasıl inşa edildiği tartışmaya muhtaçtır.

2.1. Gündelik Hayatın Gerçekliği

Gündelik hayatın gerçekliği düzenlenmiş bir gerçeklik olarak kavranır. Gündelik hayatın fenomenleri, onlara dair kavrayıştan bağımsız görünen ve kendilerini kavrayışa dayatan örüntüler içinde önceden düzenlenmiştir. Gündelik hayat gerçekliği, evvelce nesnelleşmiş, yani ben sahneye çıkmadan önce nesneler olarak adlandırılmış, bir nesneler düzeni tarafından oluşturulmuş gibi görünür. Gündelik hayatta kullanılan dil, bana sürekli olarak zorunlu nesnelleşmeler sağlar ve bu nesnelleşmelerin içinde anlam kazandığı ve gündelik hayatı benim için anlamlı kılan bir düzen tesis eder (Berger ve Luckmann, 2008: 35). Türkiye olarak adlandırılmış bir yerde yaşarım; toplumumun teknik kelime dağarcığı içinde adlandırılmış, bilgisayardan gömleğe kadar çeşitlenen

araçlar kullanırım; yine bu dağarcık aracılığıyla düzenlenmiş, sivil toplumundan, siyasi partilerine kadar farklı bölgelere dek uzanan bir insani ilişkiler ağının içinde yaşıyorum. Bu anlamıyla dil, hayatımın toplumdaki koordinatlarını gösterir ve bu hayatı, anlamlı nesnelerle doldurur. Günlük hayatın rutinleri eğer rutin olarak devam ediyorsa problemsiz olarak algılanır ve birey bunun üzerine düşünmez. Ne zaman rutin dışına çıkılırsa gündelik hayat üzerine düşünölmeye başlanır. Olağan zamanlarda gündelik hayat problemleri yok gibidir.

Gündelik hayatta sürekli ötekilerle karşılaşırım. Onlarla ilişkimi belirleyen de gündelik hayatın gerçekliğidir. Gündelik hayatın temel kavramı “tipleştirme”dir. Şöyle ki; gündelik hayatın gerçekliği, yüz-yüze karşılaşmalarda ötekileri kavramayı ve onlarla münasebete girmeyi sağlayan tipleştirici şemaları içerir. Böylece ben ötekini, 'bir erkek', 'bir Türk', 'bir müşteri', 'sinirli bir tip' vb. olarak kavrarım. Bütün bu tipleştirmeler, sözgelimi onunla kurduğum ilişkide baskın özneyi oynamak yerine alttan almaya karar vermemde olduğu gibi, onunla etkileşimi sürekli etkiler. Yüz-yüze etkileşimimiz, bu tipleştirmelerle kalıba sokulacaktır; ta ki bunlar, onun tarafından yapılan bir müdahale sonucu problemlili hale gelene kadar. Bu durumda O'nun, 'bir erkek', 'bir Türk' ve 'bir müşteri' olmasının yanı sıra, ayrıca kendisini üstün gören bir akademisyen ve ilk bakışta sinirlilik gibi görünen davranışlarının aslında yeni tanıştığı insanlarla sınır koymanın bir ifadesi olduğuna dair kanıtlar üretebilir. Berger ve Luckmann'a göre, (2008: 47) şüphesiz bu noktada tipleştirici şemam değişikliğe uğrayacak ve akşamki planım, bu değişikliğe uygun olarak farklı bir hal alacaktır. Böylelikle yeni tipleştirmeler ortaya çıkacak ve tipleştirme stoğuma eklenecektir. Yine de böylesi karşı çıkışlara uğramadıkları müddetçe tipleştirmeler, aksi iddia edilene dek korunacak ve o durumdaki eylemlerimi belirlemeye devam edeceklerdir.

Bu bağlamda gündelik hayatın sosyal gerçekliği, bu yüzden, yüz yüze durumun 'burada ve şimdi'liğinden uzaklaştıkça giderek anonimleşen tipleştirmelerin sürekli bir ardışıklığı içinde kavranır. Sürekli ardışıklığın bir ucunda, yüz yüze durumlarda sık sık ve yoğun bir biçimde etkileşim kurduğum diğerleri - bir bakıma 'yakın çevrem' - bulunur. Diğer ucunda ise, doğaları gereği yüz yüze etkileşime asla açık olmayan oldukça anonim soyutlamalar vardır. Sosyal yapı, bu tipleştirmelerin ve bunlar aracılığıyla kurulan mükerrer etkileşim örüntülerinin toplamıdır. Bu şekliyle sosyal

yapı, gündelik hayatın gerçekliğinin asli bir unsurudur (Berger ve Luckmann, 2008: 50). Diğer bir deyişle yakın çevreme dair tipleştirmeler, anonim soyutlamayla bilinç dışımda uzak çevremi de tipleştirerek gündelik hayatın tamamını kapsayacak şekilde genişler. Bu tipleştirme gündelik hayatın gerçekliğinde benden öncekileri ve benden sonra gelecekleri kapsayacak şekilde sürer. Gerçekliği olmadığı halde halef ve seleflere dair tipleştirmeler tamamen gündelik yaşamı belirleme yetisine ve etkisine sahiptir. Bu anonim tipleştirme aynı zamanda nesnelleşme anlamı taşır.

Nesnelleşmeyle birlikte Berger ve Luckmann'a (2008: 57) göre; dil benim özneliğimi, sadece söyleşi partnerim için değil ama aynı zamanda kendim için de 'daha gerçek' kılar. Dilin kendi özneliğimi benim açımdan kristalize etmeye ve sabitleştirmeye dönük bu kapasitesi, dil yüz yüze durumdan koptuğunda dahi (belirli değişikliklere uğrasa da) korunur. Dil gündelik hayattan doğar ve asli referansı da onadır. Dil, bir gösterge sistemi iddia olarak, “nesnellik niteliğine” sahiptir. Ben dille, bana dışsal olanla bir olgusal olarak karşılaşırım ve bunun benim üzerimdeki etkisi zorlayıcıdır. Dil bana, çiçeklenen tecrübelerimin süregiden nesnelleşmeleri için kullanıma hazır bir imkân sağlar. Böylelikle dil, tecrübeleri tipleştirdikçe anonimleştirir de; dolayısıyla tipleştirilmiş tecrübe, ilke olarak, kendini söz konusu kategoride bulan herhangi biri tarafından da kopya edilebilir. Bu yüzdendir ki; dil, 'burada ve şimdi'liği aşma kapasitesi sayesinde, gündelik hayatın gerçekliğinin farklı alanları arasında köprü kurarak onları anlamlı bir bütün içinde birleştirir. Bu aşkınlıklar mekansal, zamansal ve sosyal boyutlar taşır. Dil vasıtasıyla, kendi manevra alanım ile ötekininki arasındaki uçurumu aşabilirim; kendi şahsi zaman düzenimi ötekininkiyle eşzamanlı hale getirebilirim ve şimdiye dek yüz yüze etkileşim kurmadığımız bireyler ve topluluklar hakkında onunla sohbet edebilirim. Dil, bütün bu aşkınlıkların bir sonucu olarak, mekansal, zamansal ve sosyal bakımdan 'burada ve şimdi' olmayan çeşitli nesneleri 'burada kılmaya' muktedirdir. Geniş bir tecrübeler ve anlamlar yığını, tam da bu nedenle 'burada ve şimdi' de nesnelleşebilir (Berger ve Luckmann, 2008: 58). Kısaca ifade edecek olursak, bizim için tüm dünya ve hatta rüyalarım, din ve mitoloji dil aracılığıyla gerçek hale gelir.

Dil, gündelik hayatın gerçekliğinden soyutlanmış semboller ve tipleştirmeler inşa etmekle kalmaz, aynı zamanda bu sembolleri ve tipleştirmeleri kullanıma sokarak hayatın bir parçası haline getirir. Bunun anlamı şudur: Dil ile gündelik yaşamda ortaya

ıkan bu bilgi stokları kullanıma sokulduğu ve yeniden ve yeniden üretildiği için sosyal bilgi stoğuna dönüşür. Sosyal bilgi stoğunun parçası olarak bu anonim soyutlamalar, sosyal bilgi stoğunun kullanıcıları tarafından tipleriştirici şemalara dönüşür. Denilebilir ki, öteki tarafından üretilen ve sosyal bilgi stoğuna dâhil olan tipleriştirmeleri ben retmesem de kullanabilirim.

2.2. Nesnel Gerçeklik Olarak Toplumun İnşası

Gündelik hayatta ortaya çıkan ve kullanıma sokulan sosyal bilgi stoğunun ortaya çıkardığı üretimlerden birisi olarak sosyal düzen insanın sürekli yaşamdaki dışsallaşmaları esnasında üretilir. Bu bölümde de bu durum yani nesnel gerçeklik olarak toplumun nasıl üretildiği tartışılacaktır. Bu inşa sürecinin ilk kavramı mutatlaşma/alışkanlık haline getirmedir. Toplumda sürekli tekrarlanan her eylem, bir sonraki tekrarda bir model olarak kavranan bir kalıba dökülür. Bu mutatlaşma/alışkanlık kalıbı bireyin yaşamını kolaylaştırır. Her seferinde aynı davranışı sergilemek yerine sosyal bilgi stoğunun kullanımını olanaklı kılar. Mutatlaşma/alışkanlık haline gelme ile birlikte Berger ve Luckmann'a (2008: 82) göre; meseleye insanın kendi faaliyetine atfettiği anlamlar bakımından bakıldığında, mutatlaştırma, her bir durumun adım adım yeniden tanımlanmasını zorunlu olmaktan çıkarır. Çok sayıda durum, n tanımlamalarına göre sınıflandırılabilir. Bu durumlarda girişilen faaliyet de böylece öngörülebilir olur. Davranış alternatifleri dahi, standart ölçülerle tayin edilebilir. Ne zaman ki mutatlaştırılmış eylemlerin fail tipleri tarafından karşılıklı biçimde tipleriştirilmesi söz konusu olur, o zaman kurumlaşma vuku bulur. Farklı bir biçimde söylersek, byleyi her tipleriştirme bir kurumdur. Görüldüğü üzere, mutatlaşmanın ortaya çıkardığı kavram kurumlaşmadır.

Kurumları teşkil eden mutatlaşmış eylem tipleriştirmeleri, toplumda kullanıma sokularak daima başkalarıyla paylaşılır. Bunlar, söz konusu tikel sosyal grubun bütün yeleri açısından ulaşılabilir ve kurum, bizatihi, bireysel eylemlerin yanı sıra birey failleri de tipleriştirir. Kurum, belirli tipteki failler tarafından icra edilecek belirli tipteki eylemleri tespit eder. Bu durum bugün sosyal yaşantımızda yer alan kurumların (yapıp/etmelerinin) anlamlarının ortaya çıkışını tartışma konusu yapar. Diğer taraftan kurum, tarihselliği ve kontrolü gündeme getirir. Eylemlerin karşılıklı tipleriştirmeleri,

paylaşılan bir tarihin akışı içerisinde oluşturulur. Bunlar asla bir anda oluşturulmazlar. Kurumlar, daima bir tarihe sahiptirler ve o tarihin ürünleridir. Bir kurumu, içinde üretildiği tarihsel süreci anlamaksızın layıkıyla anlamak imkânsızdır. Kurumlar ayrıca, bizzat var oluşları bakımından, teorik olarak pek çok başka yol mümkün olsa da insan davranışlarını tek bir yola yönlendiren önceden tanımlanmış davranış modelleri oluşturmak suretiyle söz konusu davranışları kontrol ederler. Şunu vurgulamak gerekir ki; bu kontrol edici karakter, bir kurumu desteklemek için özel olarak oluşturulmuş birtakım ceza mekanizmalarından önce ya da ayrı olarak, bizatihi kurumlaşmanın kendi doğasına içkindir. “Böylesi mekanizmalar (ki bunların toplamı, genelde bir sosyal kontrol sistemi olarak adlandırılan şeyi teşkil eder), elbette ki pek çok kurumda ve bizim toplumlar olarak adlandırdığımız bütün kurum kümelerinde varlıklarını sürdürürler” (Berger ve Luckmann, 2008: 83.). Bu durum birey için, her bir bireyin ve kurumun eylemlerini öngörebilir kılar. Diğer bir deyişle bireyler ve kurumların ne yapacağını önceden kestirme bireyin anlam oluşturma (tipleştirme) sürecini kolaylaştırır.

Bireylerin oluşturduğu bu dünyanın nesnel hale gelmesi diğer bir deyişle nesnel bir gerçeklik olarak tecrübe edilmesi mevcut durumun ebeveynler tarafından bireylere aktarılırken ortaya çıkan sosyalleşmenin ürünüdür. Bu durumun iki yönü vardır. Ebeveyn açısından kurumsal dünya çocuklara aktarılırken yoğunlaşır ve katılaşır. Bu yoğunlaşma ebeveynin zihninde kurumsal dünyayı gerçek hale getirir. Berger ve Luckmann’a (2008: 90) göre; “Bireyin doğal dünyanın gerçekliğine benzer bir biçimde yüz yüze geldiği, kuşatıcı ve verili bir gerçeklik olması anlamında tam anlamıyla bir sosyal dünyadan bahsetmek, ancak bu noktada mümkündür. Sosyal oluşumlar, ancak bu biçimde nesnel bir dünya olarak yeni kuşağa aktarılabilir. Sosyalleşmenin erken aşamalarındaki çocuk, doğal fenomenlerin nesnelliği ile sosyal oluşumların nesnelliği arasında ayırım yapma yetisine sahip değildir. Sosyalleşmenin en önemli unsurundan başlarsak, dil, çocuğa şeylerin doğasına içkin bir şeymiş gibi görünür; çocuk, dilin mutabakata bağlı bir şey olduğu mefhumunu kavrayamaz. Bir şey, adlandırıldığı şey olur ve başka türlü adlandırılmazdır. Bütün kurumlar da aynı biçimde, verili, değiştirilemez ve kendiliğinden aşikar olarak görünür. Ebeveynlerin de sil baştan kurumsal bir dünya kurduğu empirik olarak mümkün olmayan örneğimizde dahi, bu dünyanın nesnelliği, ebeveynler açısından, kendi çocuklarının sosyalleşme yoluyla

arttırılacaktır; zira çocuklar tarafından tecrübe edilen nesnellik, bu dünyaya dair tecrübelerine geri yansıyacaktır. Pek çok ebeveyn tarafından aktarılan kurumsal dünya, tarihsel ve nesnel gerçeklik karakterine zaten empirik olarak sahiptir.”

Bu aktarım süreci ise, ebeveynlerin gerçeklik duygusunu kolayca güçlendirir ve sırf bu sebeple dahi, kabaca söylersek, eğer biri 'Bunlar böyle yapılır' ya da 'bu budur' diyorsa bu, o kişinin bizzat buna inanması için çoğu zaman yeterlidir. Bunun anlamı bireyin doğumundan önce gelen ve bireysel hatıralardan etkilenmeyen bir tarihe sahip olan, bireyin ölümünden sonra da devam edecek olan nesnel bir gerçeklik olarak dünyasının inşasıdır. Bu inşa bireyler için tarihsel ve nesnel olgular olarak değerlendirilecektir. Bahsi geçen sosyalizasyon sürecinin sonucunda yani yeni bir kuşağın ortaya çıkmasıyla birlikte tam olarak sosyal dünya inşa edilmiş olur.

Bu sosyal gerçekliğin üretilmesi için Berger ve Luckmann'a (2008: 99) göre; “gerekli bilgi, toplumun temel diyalektiğinin kalbinde yer alır. O, içselleştirmenin nesnel bir dünya yarattığı kanalları 'programlar'. O, bu dünyayı, dil ve dile dayanan bilişsel aygıt aracılığıyla nesnelleştirir; yani bu dünyayı, gerçeklik olarak kavranan nesneler halinde düzenler.” Bu bilgi, sosyalizasyon esnasında, nesnel anlamda geçerli hakikat olarak tekrar içselleştirilir. Toplum hakkındaki bilgi, böylece kelimenin çifte anlamıyla bir gerçekleşme olur; hem nesnelleşmiş sosyal gerçekliğin kavranması anlamında hem de bu gerçekliğin sürekli üretilmesi anlamında”.

Dilin ortak tecrübeleri nesnelleştirme gücü kolektif bilgi stoğunun hem temeli hem de aracı haline gelerek, ortaya çıkan bilgiyi tekrar topluma sunar, her yeni inşada bu bilgi stoğuna yeni tecrübeler ekleyerek. Bunun anlamı dil aracılığıyla tortu ve geleneğin yeniden üretilişidir. Roller de böyle bir yapının uygulayıcılarıdır. Kurumlar, bireysel tecrübelerde roller aracılığıyla cisimleşirler. Dilsel olarak nesnelleştirilmiş roller, nesnel anlamda mevcut her toplum dünyasının temel unsurlarından biridir. Birey, rolleri yerine getirmek suretiyle bu sosyal dünyaya iştirak eder. Bu rolleri içselleştirdiğinde ise, aynı dünya onun için nesnel anlamda gerçek hale gelir (Berger ve Luckmann, 2008: 109). Kimliğin toplumla iletişimden ortaya çıkmasının temeli de burada yatar. “Bir yandan kurumsal düzen, ancak icra edilen rollerde gerçekleştirildiği müddetçe gerçek olur; ama diğer yandan roller de, karakterlerini (taşıdıkları bilgi parçaları da dahil) tanımlayan ve

içinde nesnel bir anlam kazandıkları kurumsal düzenin temsilcileridir”(Berger ve Luckmann, 2008: 115).

Nesnelleşmeyi dünyanın bir insan girişimi olarak kavranabilirliğini kaybetmesi Berger ve Luckmann (2008: 130) tarafından “şeyleşme” olarak tanımlanır. Berger ve Luckmann’a (2008: 130) göre; “Şeyleşme insani olguların sanki şeylermiş gibi, yani gayrı insani ya da belki de insanüstü terimlerle kavranmasıdır. Bu mesele şu şekilde de dile getirilebilir: Şeyleşme, insani faaliyetin ürünlerinin sanki insani ürünlerden başka şeylermiş gibi -örneğin doğa olguları, kozmik yasaların sonuçları ya da takdir-i ilahinin tezahürleri şeklinde- kavranmasıdır. Şeyleşme, insanın beşeriyetin bizzat kurucusu olduğunu unutabileceğini ve dahası insan, yani üretici ile ürünü arasındaki diyalektiğin bilinçte yitip gittiğini ima eder. Şeyleşmiş dünya, tanımı gereği, insansızlaştırılmış bir dünyadır. Bu dünya, insan tarafından, yabancı bir olgu olarak, yani kendi üretici faaliyetinin (özgün sonucu olarak değil de, üzerinde hiçbir denetime sahip olmadığı bir yabancıların işi olarak tecrübe edilir.” Bunun anlamı insan tarafından inşa edilen sosyal gerçekliğe yine insanın yabancılaşmasıdır. Bu yabancılaşmaya rağmen insan onu üretmeye devam eder. Yani insan kendisini reddeden bir gerçeklik üretir.

Bireyin yabancılaştığı sosyal gerçekliğe kendini ait hissetmesi içinse meşrulaştırmalar devreye girer. “Denilebilir ki, meşrulaştırma kurumsal düzenin nesnelleşmiş anlamlarını bilişsel bir gerçeklik atfetmek suretiyle bu düzeni izah eder ve düzeni haklılaştırır” (Berger ve Luckmann, 2008: 140). Farklı bağlamlarda farklı meşrulaştırmalar ortaya çıksa da konumuz açısından önemli olan sembolik düzenin meşrulaştırılmasıdır. Berger ve Luckmann’a (2008: 130) göre; “Sembolik süreçler, gündelik tecrübelerdekilerden başka gerçekliklere atıfta bulunan göstergeleştirme süreçleridir. Sembolik alanın bu en kapsamlı meşrulaştırma düzlemiyle ne tür bir ilişki taşıdığı kolayca görülecektir. Pragmatik uygulama alanı, bir kez ve geri dönmemesine aşılmıştır. Meşrulaştırma artık, gündelik hayatta asla tecrübe edilemeyecek sembolik bütünsellikler aracılığıyla vuku bulmaktadır; şüphesiz 'teorik tecrübe' den (ki eğer keşif anlamında kullanılmıyorsa bu yanlış bir adlandırmadır) bahsedildiği durumlar hariç. Bu meşrulaştırma düzlemi, anlamlı bütünleşme kapsamı açısından, bir önceki düzlemde oldukça farklıdır. Bir önceki düzlemde, tikel anlam bölgeleri ve farklı kurumlaşmış davranış süreçleri açısından yüksek bir bütünleşme derecesi bulmak hâlihazırda mümkündür. Ancak bu düzlemde, kurumsal düzenin her kısmı, kuşatıcı bir referans çerçevesi içinde

bütünleştirilmiştir ve bu referans çerçevesi, artık her insani tecrübe sadece onun içerisinde vuku bulduğu şekliyle kavranabildiği için, kelimenin tam anlamıyla bir evren teşkil etmektedir.” Böyle bir evrenin meşrulaştırılması ise başka bir meşruluğun kapısını aralar. Belirsiz olarak ortaya çıkan öznel/bireysel kimlik sembolik evren konteksine yerleştiğinde meşrulaşmış olacaktır. Bu konuya toplumun simgesel inşası kısmında tekrar dönülecektir.

2.3. Öznel Gerçeklik Olarak Toplumun İnşası

Nesnel gerçeklik olarak toplum, dışsallaşma ve nesnelleşme süreçleri sonrasında inşa olur. Öznel gerçeklik olarak toplum ise içselleştirmenin ürünüdür. Bu içselleştirme nesnel gerçeklik olarak ortaya çıkan toplumun birey tarafından anlamlandırılması ve aynı zamanda kendisinin nesnel gerçekliğin bir parçası haline gelmesidir. Diğer bir ifadeyle hem kendi türünü (insanı) hem de dünyayı anlamlı bir gerçek olarak kavramasıdır.

İçselleştirmenin ortaya çıktığı süreç sosyalizasyondur. Sosyalizasyon ise bireyin bir toplumun ya da toplumun bir kesiminin nesnel dünyasına kapsamlı ve tutarlı şekilde girmesi olarak tanımlanabilir. “Asli sosyalizasyon/birincil sosyalizasyon, bireyin çocukluk döneminde başından geçen ve onu toplumun bir üyesi haline getiren ilk sosyalizasyondur. Tali sosyalizasyon/ikincil sosyalizasyon ise, zaten sosyalleşmiş olan bireyi kendi toplumunun nesnel dünyasındaki yeni kesimlere sokan sonraki süreçtir” (Berger ve Luckmann, 2008: 191). Çocuk, çeşitli duygusal biçimlerde, anlamlı toplumsal kesimlerle kendini özdeşleştirir. Hangi biçimde olursa olsun, ancak bu özdeşleşme meydana geldiği zaman içselleştirme meydana gelir. “Çocuk, anlamlı ötekilerin rol ve tutumlarını benimser, yani bunları içselleştirir ve kendinin kılar. Ve anlamlı ötekilerle girilen bu özdeşleşme sayesinde ki çocuk, kendini tanımaya ve öznel bakımdan tutarlı ve makul bir kimlik edinmeye muktedir hale gelir. Bir başka deyişle benlik, ilkin anlamlı ötekiler tarafından edinilmiş tutumları kendine doğru yansıtan, yansıtılmış bir bütünlüktür. “Birey, kendi anlamlı ötekileri tarafından atfedilen şey haline gelir” (Berger ve Luckmann, 2008: 193).

Bauman’a (2012: 38) göre; bu süreç şu şekilde işler. “Benliğin "Beni/Bana" kısmı, dışsal parçadır (daha doğrusu, kişi tarafından karşılanması gereken talepler ve uyulması

gereken kalıplar biçiminde dıştan, onu kuşatan toplumdan gelen bir şey olarak görünen bir parça); öteki parça da, bu dışsal, sosyal istemlerin ve beklentilerin irdelendiği, değerlendirildiği, kayda geçirildiği ve nihayet telaffuz edildiği içsel benlik çekirdeği olan "Ben"dir. Benliğin biçimlenmesinde grubun oynadığı rol "Beni/Bana" parçası aracılığıyla gerçekleştirilir. Çocuklar gözlendiklerini, değerlendirildiklerini, izlendiklerini, belli bir biçimde davranmaya sevk edildiklerini ve gereken biçimden saparlarsa yola sokulacaklarını öğrenirler. Bu deneyim ötekilerin ondan beklentilerinin bir imgesi olarak çocuğun gelişen benliğinde yer eder. Onlar, yani ötekiler, belli ki uygun ve uygunsuz davranış arasında ayırım yapmanın bir yolunu bilmektedirler. Uygun davranışı onaylar, hatalı davranışı da normdan sapma olarak cezalandırırlar. Ödüllendirilen ve cezalandırılan eylemlere ilişkin anılar zamanla kuralın -neyin beklendiği ve neyin beklenmediğinin- bilinçdışı kavranışına, ötekilerin kendi hakkındaki imgesi hakkında benliğin imgesinden başka bir şey olmayan "Beni/Bana"ya dönüşür. Dahası, "ötekiler" bir biçimde çevrede olan herhangi bir öteki değildir. Çocuğun ilişkiye girdiği çok sayıda insan içinden bazıları benlik tarafından önemli ötekiler olarak seçilir; onların başkalarınıninkilere yerine getirmek ötekini duymazdan gelmekten başka bir anlama gelemez. Çocuğun öğrenmek zorunda olduğu ilk becerilerden biri, direnme ve baskıya dayanma, bir tutum alma, en azından dış güçlere karşı harekete geçme yetisi tarafından desteklenmeksizin neyin elde edilemeyeceğini ayırt etmek ve seçmek olmuştur. Başka bir ifadeyle çocuk, seçmeyi ve kendi eylemlerinin sorumluluğunu almayı öğrenir. Benliğin "Ben" parçası özellikle bu yetileri temsil eder. "Beni/Bana"nın çelişkili içeriği (çeşitli önemli ötekilerin beklentilerine ilişkin çelişkili işaretler) yüzünden, "Ben" kenarda kalmalı, "Beni/Bana"da içselleştirilmiş dışsal baskılara dışarıdan bakar gibi belli bir mesafede durmalı, onları taramalı, sınıflandırmalı ve değerlendirmelidir. Sonuçta, bu seçimi yapan ve böylelikle süre giden eylemin gerçek, haklı "yaratıcısı" haline gelen "Ben"dir. "Ben" güçlendikçe çocuğun kişiliği de özerkleşir. "Ben"in gücü, kişinin "Beni/Bana"da içselleştirilmiş sosyal baskıları sınama, gerçek güçlerini ve sınırlarını görme, onlara meydan okuma ve sonuçlarına katlanma yetisinde ve buna hazır oluşunda ifadesini bulur.

Çocuğun ötekilerle kurmuş olduğu özdeşlik, sadece ötekilerin rol ve tutumlarını benimsemek değil aynı zamanda onların dünyalarını da benimseme durumudur. Böylelikle çocuğun kimlik edimi süreci ortaya çıkar. "Çocuk adlandırıldığı şey olmayı

öğrenir. Bu kimlik, çocuk tarafından ne ölçüde öznel olarak ediniliyorsa, o ölçüde de toplumun damgasını taşır. Kimliğin öznel edinimi ile sosyal dünyanın öznel edinimi aynı anlamlı ötekiler tarafından aracılık edilen aynı içselleştirme sürecinin farklı veçheleridir sadece” (Berger ve Luckmann, 2008: 194).

Somut anlamlı ötekilerin rol ve tutumlarından yapılan bu soyutlama, “genelleştirilmiş öteki” olarak adlandırılır. Bunun bilinçteki oluşumu ise şu demektir: Birey, artık sadece somut ötekilerle değil ama aynı zamanda bir ötekiler genelliğiyle, yani bir toplumla da özdeşleşmiştir. Ancak bu genelleştirilmiş özdeşleşme sayesinde; kişinin kendini tanıması istikrar ve süreklilik kazanır. O artık sadece şu ya da bu anlamlı öteki karşısında bir kimliğe sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda, anlamlı olsun ya da olmasın ötekilerle karşılaşmalardan etkilenmeden aynı kaldığı öznel olarak kavranmış bir genel kimliğe de sahip olur. Bu yeni edinilmiş tutarlı kimlik, muhtelif biçimlerde içselleştirilmiş rol ve tutumların tümünde kendini cisimleştirir (Berger ve Luckmann, 2008: 195). Genelleştirilmiş ötekinin bilinçteki oluşumu kimliğin oluşması bakımından hayati bir öneme sahiptir. Nesnel gerçekliğin içselleştirilmesi olarak bu süreç, toplum, kimlik ve gerçekliğin aynı içselleşme sürecinde somutlanmasıdır. Berger ve Luckmann’a (2008: 195-196) göre; “Bu somutlanma, dilin içselleştirilmesiyle eşzamanlıdır. Aslında dil üzerine yukarıda yapılan gözlemler aşikar bir biçimde göstermektedir ki; dil, sosyalizasyonun hem en önemli içeriğini hem de en önemli aracını teşkil etmektedir.”

Asli/birincil sosyalizasyonun tali/ikincil sosyalizasyona göre özdeşleşme problemi açısından önemli farklılıkları vardır. Asli/birincil sosyalizasyonda ötekileri seçmek mümkün olmadığı için ve süreçte çocuk yarı pasif olduğundan tali/ikincil sosyalizasyona göre içselleştirilen dünya daha karardır. Asli/birincil sosyalizasyon süreci genelleştirilmiş öteki bireyin bilincinde içselleştirildiğinde sona erer. Fakat sosyalizasyon birey yaşadığı sürece devam edecektir.

Tali/ikincil sosyalizasyon ise birey tarafından kurumsal ya da kurum temelli “alt dünyaların içselleştirilmesidir. Farklı bir biçimde ifade edecek olursak, çocuklukta asli sosyal becerilerin içselleştirilmesinden hayatın daha sonraki bölümünde meydana gelen sürekli benlik dönüşümlerini ayırmak için ikincil sosyalleşme terimi kullanılır (Bauman, 2012: 44).

Bu bölümdeki son kavramımız “söyleşme”dir. “Bireyin ötekine kendini ifade etme olarak söyleşme, dilin bireysel var oluşunun yüz yüze durumlardaki gerçekleyici etkisinin hayata geçirilmesidir. Söyleşmede, dile ait nesnelleşmeler, bireysel bilincin nesneleri haline gelir. Dolayısıyla gerçeklik idame ettiren temel olgu, açılanan biyografik tecrübeyi nesnelleştirmek için aynı dilin sürekli kullanılmasıdır. En geniş anlamıyla, bu aynı dili kullanan herkes, gerçeklik idame ettiren ötekilerdir” (Berger ve Luckmann, 2008: 222-223). Denilebilir ki, birey söyleşme üzerinden hem kendini var edecektir, hem de sosyal gerçekliğini.

2.4. Toplumun Simgesel İnşası

Nesnel gerçeklik olarak toplumun inşası bölümünde meşrulaştırma süreçlerinden bahsetmiştik. Meşrulaştırma bireyin yabancılaştığı sosyal gerçekliğe kendini ait hissetmesi için ortaya çıkmaktaydı. Sembolik düzenin meşrulaştırılmasıyla sembolik düzene bireyin ait hissedışı sağlanmaya çalışılmaktaydı. Sembolik evren sosyal nesnelleştirmeler aracılığıyla inşa edilir. Topluluğun gerçekliği, yapısal sınırlarının hiç bozulmadan olduğu gibi kalıp kalmadığına bakılmaksızın, mensuplarının bu topluluğun kültürünün canlılığını algılamalarında yatar. İnsanlar topluluğu simgesel olarak kurar, böylelikle de onu bir anlam kaynağı ve ambarı haline getirip kimliklerinin bir göstergesine dönüştürürler (Cohen, 1999: 134). Bunun anlamı mitlerin ve simgelerin insanlar arasında birlik duygusu yaratması ve topluluğun devamını sağlamasıdır (Sarı, 1997: 57; Assmann, 2001: 77).

Simgeler bize ne anlatmamız gerektiğini söylemez, yalnızca anlam yaratma kapasitesi kazandırır. Simgeler tarafından oluşturulan kültür, tüm üyelerinin dünyaya aynı biçimde anlam vermelerini sağlayacak şekilde dayatmaz kendisini. Tersine, kültür, üyelerine yalnızca anlam yaratma kapasitesi sağlar ve topluluğun tamamı dünyaya birbirine benzer türde anlam verme eğilimine giriyorsa eğer, bunun nedeni herhangi türden belirlenimci bir etki değil, topluluğun üyelerinin dünyaya anlam verirken aynı simgelere başvurmalarıdır. “Topluluğun esas göstergesi, üyelerinin genelde ya da özgül ve önemli çıkarlar açısından şeylere birbirine benzer bir anlam vermeleri ya da benzer bir anlam verdiklerine inanmaları ve dahası, bu anlamın başka bir yerlerde verilen anlamdan farklı olduğunu düşünmeleridir. Topluluğun insanların yaşantılarındaki gerçekliği, bu yüzden,

insanların genel bir simgeler demetine bağlanmış olmalarında zorunluluk kazanır. Buna rağmen simgenin paylaşılması anlamın paylaşılmasıyla zorunlu olarak aynı şey değildir” (Cohen, 1999: 14).

Simgeler tam da kesinlik barındırmadıkları için etkindirler. Simgelerin içeriksiz olmadıkları aşıkârsa da, barındırdıkları anlam kısmen "öznel"dir. Bu yüzden simgeler, insanların kendilerini bir ortodoksinin zorbalığına tabi kılmaksızın "ortak/genel" dili konuşabildikleri, görünüşte benzer tarzlarda davranabildikleri, aynı ritüellere katılabildikleri, aynı tanrılara dua edebildikleri, benzer giysiler giyebildikleri vb. ideal kanallardır. Böylelikle bireysellik ve genellik uzlaştırılabilir. Tıpkı simgenin genel biçiminin kendisine atfedilen çeşitli anlamları toparlaması gibi, bir topluluğun simgesel repertuarı da topluluk içerisinde bulunan bireysellikleri ve öbür farklılıkları toparlar ve bu farklılıkların ifade edilmesine, yorumlanmasına ve sınırlandırılmasına yarayan araçları sağlar. İçerisinde bireyselliğin tanınabilir olduğu silsileyi sağlar. Simge repertuarı farklılıklardan oluşan gerçekliği görünüşteki benzerliğe sürekli olarak öyle bir etkinlikle dönüştürür ki, insanlar farklılıklara rağmen "topluluğu" hala ideolojik bir bütünlükle donatabilirler. Simge repertuarı, topluluğun kendi üyelerini hem birbirleriyle hem de "dışarı'yla olan karşıtlıklarına rağmen birleştirir ve böylelikle topluluğun sınırlarını oluşturup gerçeklik kazandırır (Cohen, 1999: 20). Simgesellik bir aidiyet duygusu, kimlik duygusu ve aynı nedenle, başkalarından farklı olma duygusu yaratır. Simgesellik söz konusu olan başka kimseler tarafından pekala algılanmayabilecek ve böylelikle onların saldırısına uğramayacak, onlar tarafından bozulmaya imkan tanımayacak yollardan yapar bunu (Cohen, 1999: 57).

İnsanlar, onun sınırlarında durdukları zaman kendi kültürlerinin farkına varırlar: Diğer kültürlerle karşılaştıkları zaman ya da işlerin başka yollardan yürütülme tarzlarıyla karşılaştıkları zaman ya da sırf kendi kültürleriyle çelişen tarzlarla karşılaştıkları zaman norm sınırdır. Normun tersine çevrilmesi; normu tanımanın ve ifade etmenin simgesel bir araçtır. Böyle bir farkındalık, kültüre ve topluluğa değer yüklemenin zorunlu bir önkoşuludur. Değerlendirme süreci, burada tartıştıklarımıza benzer simgesel düzeneklerin kullanılması aracılığıyla gerçekleştirilir ve normun muhafaza edilmesinin bir önkoşuludur. Topluluk ve kültür, simgesel sınırların icat edilmesine yaslanır (Cohen, 1999:77). Bu anlamıyla sınır, topluluğun dış dünyaya sunduğu maskedir; topluluğun kamusal yüzüdür. Ama sınırın içeriden kavramsallaştırılması ve simgeleştirilmesi

bundan çok daha karmaşıktır. Bunu başka bir yolla anlatmak gerekirse, topluluğun kamusal yüzü olarak sınır, simgesel açıdan basittir; ama topluluk içi söylemin nesnesi olarak simgesel açıdan karmaşıktır. Nitekim hepimiz birer bütün olarak gruplara, abartılı basmakalıp özellikler atfedebiliriz. Ama söz konusu grupların üyeleri açısından, bunun gibi stereotipler neredeyse hiç şaşmaz şekilde abartılı çarpıtmalar, yüzeysellikler, adaletsizlikler ve komiklikler olarak görülecektir (Cohen, 1999: 83).

Sembolik evrenin ve/veya simgeselliğin en önemli özelliği bireyin sosyal yaşantısını düzene sokmasıdır. Berger ve Luckmann'a (2008: 143) göre; O, 'her şeyi yerli yerine koyar'. Dahası, her ne zaman bu düzenin bilincinden uzaklaşılsa (yani kişi kendisini olağandışı tecrübe durumlarının içinde bulduğunda), sembolik evren, o kişinin gerçekliğe dönmesini yani gündelik hayatın gerçekliğine dönmesini mümkün kılar. Her kurumsal davranış ve rol biçiminin kuşkusuz bu düzenin alanına dahil olmasından dolayıdır ki, sembolik evren, insanı tecrübe hiyerarşisinde kurumsal düzene öncelik bahşederek, kurumsal düzenin nihai meşrulaştırmasını sağlar. Sembolik evrenin düzenlemesinden hem geçmiş hem de gelecek etkilenir. Sembolik evren, tarihi düzene sokar. O, her kolektif olayı; geçmiş, şimdi ve gelecekte oluşan tutarlı bir bütün içerisinde konumlandırır. Geçmiş bakımından sembolik evren, kolektivite içerisinde sosyalleşmiş tüm bireyler tarafından paylaşılan bir 'hafıza'yı tesis eder. Gelecek bakımından ise, bireysel eylemlerin tasarlanmasına yönelik ortak bir referans çerçevesi tesis eder. Böylelikle sembolik evren, bireysel varoluşun sınırlarını aşmak ve bireyin ölümüne bir anlam bahşetmek suretiyle, insanları, selefleri ve halefleriyle anlamlı bir bütün içinde birleştirir. Artık toplumun her üyesi, kendisini, doğumundan önce var olan ve ölümünden sonra da var olacak anlamlı bir evrene ait olduğunu düşünebilir (Berger ve Luckmann, 2008: 150). Bu anlamlı evren de kolektif kimlikleri gösterge olarak ortaya çıkaracaktır.

2.5. Kolektif Kimlik

Gerçekliğin sosyal inşası bölümünde dil ile ortak tecrübelerin nesnelleştirilip yine dille bu tecrübelerin kolektif bilgi stoğunun parçası haline geldiğinden bahsetmiştik. Kolektif bilgi stoğu ortak tecrübelerin dili kullanan cemaat içinde bir ortaklaşma sağlamaktadır.

Böyle bir ortaklaşmadan bahsedildiğinde tortu ve gelenekten ve kolektif kimliklerden bahsetmek mümkün olmaktadır.

Kolektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve biricikliği yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur (Bilgin, 1999: 62). Kolektif kimlik bireyin ait olduğu grupta sürekli ve kalıcı olmasını garanti eder. Kimlik, kendi doğal ve toplumsal çevresine göre zamanla grubun sınırlarını oluşturur. Bireylerin üyeliğini belirler, gruba katılma koşulları ile üyelerinin kendilerini tanıma ve tanınma kriterlerini tanımlar (Melucci, 2013:43). Böylelikle grubun üyesi olarak “biz” ve grubun üyesi olmayan “onlar” ayrımı ortaya çıkar. Bu aynı zamanda ileride tartışacağımız ötekinin ortaya çıkışıdır. Bu aynı zamanda sınır ve kültürel fark üzerinden kolektif kimliğin görünür olmasıdır.

Kolektif kimlik, sosyal kimliğin topluluk bağlamında ortaya çıkmasıdır. Bu kimlik sınırları belli bir alanda belli bir kültürel topluluk tarafından taşınan kimlik olarak sınırlandırılabilir (veya genişletilebilir); bu anlamda etnik, dinsel ve ulusal kimlikler bunun versiyonlarından. Kolektif kimlikte genellikle bir farklılaşma eğilimi vardır, çünkü diğerine karşıtlık içinde, bir diğerlerinden farklı olarak kendini tanımlar (Bilgin, 2007: 13).

Bauman’a (2012; 51) göre; "Biz" ve "Onlar" yalnızca iki farklı grubu, tümüyle farklı iki tutum arasındaki, duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki ayrımı temsil eder. Gündelik hayatı inşa ederken kullandığımız tipleştirmeler burada devreye girer. "Biz" ait olduğumuz, parçası olduğumuz grup anlamına gelir. Bu grup içinde olanları gayet iyi anlarım ve anladığım için nasıl sürdüreceğimi bilirim, kendimi güvenli ve evimde hissedirim. Bu grup adeta benim doğal ortamım, içinde olmaktan hoşlandığım ve huzur içinde döndüğüm yerdir. Çünkü onun bir parçasıyım. "Onlar" ise tersine ne ait olmayı isteyebileceğim ne de istediğim bir grubu anlatır. Dolayısıyla o grupta neler olup bittiğine ilişkin gözümde canlanan şeyler, belli belirsiz ve kopuk kopuktur; o grubun işleyişine ilişkin pek bilgim yoktur ve bu yüzden o grubun yaptığı her ne ise benim için genelde kestirilemez ve aynı şekilde korkutucu şeylerdir. Ben "Onlar"ın temkinli tutumumu ve endişelerimi aynı geçer akçeyle geri ödediklerinden, kuşkularıma karşılık kuşku duyduklarından ve benim

onları onaylamadığım gibi onların da bana hınç beslediklerinden kuşkulanıyım. Bundan dolayı, onlardan beklediğim, çıkarlarıma karşı hareket etmeleri, bana zarar vermeyi ve başıma bir çorap örmeyi istemeleri ve felaketimden mutluluk duymalarıdır. "Biz" ve "onlar" ayrımı bazen sosyolojide iç grup ve dış grup ayrımı olarak verilir. Bu zıt tutumlar çifti birbirlerinden ayrılmaz; "dış grup" duygusu olmaksızın "iç grup" duygusu olamaz ve tabii tersi de geçerlidir. Bu kavramsal-davranışsal zıtlığın iki üyesi birbirini tamamlar ve koşullandırır; onlar bütün anlamlarını zıtlarından alırlar. "Onların" olan "bizim" olmaz ve "onlar" "biz" değildir; "biz" ve "onlar" ancak birlikte, karşılıklı çatışma içinde anlaşılabilir.”

Kolektif kimlik, farklı kolektif kimliklerle etkileşime girdiğinde ortaya çıkar. Bir topluluğun kimliği, diğer topluluklarla ilişki içerisinde ve zamanla değişir. Hiçbir topluluk, tek başına ve zaman-mekan dışı bir tözsel kimliğe sahip değildir (Bilgin, 2007: 14). Bireysel kimlik gibi kolektif kimlikler de süreç içerisinde farklı kolektif kimliklerle etkileşimin/diyaloğun ürünüdür.

Kolektif kimliğin benzerlik ve farklılık üzerinden biz ve onlar şeklinde ortaya çıkardığı bu tanımlama aslında kolektif kimliğin kendisini var etmenin bir aracıdır. Nitekim bir topluluk "adına" bir konum ifade edildiğinde -"Biz istiyoruz ki...", "Biz düşünüyoruz ki..."-, bu ifade, aynılığın, eşitliğin ifadesine varan bir genel görüşü ima eder. Muhalefet, tıpkı böylelikle icat edilmiş sınırların bütünlüğüne saldıracağı gibi, bu eşitlikçiliği tekzip edecektir (Cohen, 1999: 37). “Biz” kategorisinden bahsedildiğinde simgesel dünyadan bahsetmiş oluruz. Ortak özellikleri barındıran ve ortak özellikler üzerinden “Biz”e anlamını verecek olan ortak simgesel dünyadır. Başka bir deyişle ben dediğimizde bireyin biyografisine ve kendi geçmişine yapmış olduğu referans, biz dediğimizde ortak simgesel/sembolik dünyaya bir atıf anlamı taşır. Ortak simgesel/sembolik dünyasının tarihine. Bu durum mikroda bireyin geçmişiyle kimliğini, makroda da kolektif kimliğin geçmişiyle, kolektif kimliği ilişkili hale getirir.

Kolektif kimliğin meşrulaştırılması için ötekinin inşası/icadı gerekmektedir. Kolektif kimlik ötekini iç grup ve dış grup aracılığıyla ortaya çıkarır. Ayrılmaz ikili olarak dış grup ve iç grup birlikteliği “biz” ve “onları” tanımlar. “Biz” daima (iç grup) en üstün, en iyi, en huzur verici iken, “onlar” öteki olarak daima huzursuzluğun bir kaynağı olarak

görülebileceklerdir. Onlar/ötekiler düşman olarak değerlendirilir. Kötü niyetlerinin örnekleri tarihte çokça bulunabilecektir.

Dış gruba/onlara/ötekilere dair açık ve net bir anlamın oluşmasında önyargı ve stereotipler araç olarak kullanılır (Bilgin, 2007). İç grubumuzdaki bireylerin farklılıklarını sosyal yaşamda sürekli görmemize rağmen dış gruptaki bireyleri birbirinin aynısı olarak görürüz. Bu durum Kağıtçıbaşı (2011:253) tarafından “onların hepsi aynı etkisi” olarak tanımlanmaktadır. Ötekilere dair inandığımız önyargılar ve stereotipler sayesinde öteki daima öteki olarak kalmaya devam edecektir. Bu tutumun değişmesinin koşulu ötekiyle iletişime girmek ve onu anlamaya çalışmaktır. Biz ve onlar/öteki bağlamında bakıldığında, ulusal kimlik, dini kimlik, politik kimlik, kültürel kimlik gibi kolektif kimlikler iç grup özelliği taşımaktadır.

Grup içinde “ben” ve “biz” birbiriyle çoğu kez örtüşmez. Bireysel farklılıkların kolektif kimlikle çatışması bireyi zaman zaman ait olduğu kolektif kimliğe yakınlaştırır zaman zamansa uzaklaştırır. Birey içinde bulunduğu toplumsal değer sistemine karşı nitelikte davranışlardan kaçınmaya dikkat etmelidir, aksi bir davranış toplum tarafından cezalandırılır. Kaldı ki, bireyler, genellikle toplumsal değer yargılarıyla ters düşebilecek yeni davranışlardan kaçınırlar. Bunun nedenini Barth, insanların içinde yaşadıkları toplumsal hayattan tecrit edilmesinden korkması olarak görür. Bu nedenle, bu tür yeni davranışlar her zaman dışlanma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar (2001: 21). Her farklı eylem ve düşünce ortak algıya bir meydan okumayı beraberinde getirir. Bundan dolayı kolektif kimlikler bireysel kimliğe nazaran daha muhafazakâr görünürler. Toplumsal kimliğin bireysel kimliğe tekabül etmemesi bireylerin mizaçlarından ve sosyal yaşantılarındaki farklılıklarından kaynaklanır. Farklı davranış kalıpları bireysel kimlikle kolektif kimlik arasındaki etkileşimi pozitif veya negatif olarak etkiler. Bireyin her seferinde kimliğini yeniden inşası bu gerilimle farklılaşır.

2.6. Modern Öncesi Dönemde Kolektif Kimlik

Her dönemde kavramlara farklı anlamlar yüklenir. Kavramlara yüklenen anlamlar o dönemin sosyal gerçekliğinin bir ürünü olarak inşa edilir ve kullanılır. O günün bireyi sosyal bellekte yer alan kavramları kendi algı dünyasında yeniden üretir ve yeniden kullanıma sokar. Dönemin sosyal gerçekliği de bireyden bağımsız değildir. Birbirini

etkileyen bu süreç kavramları ve anlamları o günün bağlamında değerlendirmeyi zorunlu hale getirir. Bunun anlamı şudur: Dün üretilen anlamla bugün üretilen anlam aynı değildir. Bu bakış açısıyla bakıldığında kolektif kimlik de bundan azade değildir.

Modern öncesi dönem çok net olmasa da modern döneme göre daha durağandır. Hayatın temel kurgusu ve yaşamın kendisi daha yavaş ilerler. Bireyin hayatı algılayış biçimleri modern döneme göre daha kategoriktir. Birey kavramının ve bireyselleşmenin görece az olduğu bu dönemde kurguyu oluşturan insan değildir. Metafizik ve teolojik bağlamda göstergeler modern döneme göre daha fazladır. Rasyonalite topluma egemen olmadığından dolayı ilişki biçimlerini birey düzenlemez ve düzenlenmiş olan düzlemde kendisinden beklenileni yaşar. Modern öncesi dönemde aşkın alanın sahibi Tanrı ve/veya yerine ikame edilendir. Yeryüzündeki yöneticilerin meşruiyet kaynağı olarak sürekli ona referans vermeleri de bu yüzdendir. Bir Müslümanın veya bir Hristiyan'ın yaşamının tüm alanları onun tanrısı tarafından belirlenmiştir. Melucci'ye göre geleneksel toplumlarda kimliğin temelleri hep metasosyaldır; kökenini efsanevi zamanlarda bulundur, şefin kutsal figürüne denk düşerler (2013: 43).

İktidar açısından modern öncesi dönemi tartışmak için Bauman'ın metaforunu kullanacak olursak; Modern öncesi dönem "doğal kültür"dür ¹ ve bakıcısı da avlak bekçisidir (Bauman, 2012: 66). Avlak bekçileri, bakmaları için kendilerine emanet edilen arazideki bitki örtüsünü ve hayvanları beslemezler; arazinin durumunu, tasarısı ve çabaların ürünü "ideal durum"a yakın hale getirmek gibi bir amaçları da yoktur. Onlar daha çok bitkilerin ve hayvanların sorunsuz bir biçimde yeniden üremelerini güvence altına almaya çalışırlar. Avlak bekçisinin davranışları modern öncesi dönemin iktidarının kolektif kimliklere ve bireysel kimliklere yaklaşımını özetler. Modern öncesi dönemde modern döneme göre iktidar kimlikleri dönüştürmek, başkalaştırmak için sistematik kurumlar ve araçlar geliştirmemiştir. Teokrasilerde bile bunun örneklerini görmek mümkündür. Nitekim sistemin yani iktidarın devamı için farklı dinsel gruplara hoşgörü ile yaklaşmıştır. İmparatorluğa özgü özerklik çoğu kez bireyleri cemaatlerine ve dolayısıyla tek bir etnik ve dinsel kimlik içine hapseder. İmparatorluk serbest dolaşan insanlara değil, gruplara ve onların erk yapılarına ve geleneksel pratiklerine

¹ Bauman'ın burada kullandığı kavram vahşi kültürdür. Her ne kadar Bauman burada manipülasyon olmayan bir kültürü kast etse de ötekileştirme içerdiği için vahşi yerine doğal tercih ettim.

hoşgörülüdür.² Bünyeye katılmış cemaatler gönüllü birlikler oluşturmazlar; tarihsel bakımdan liberal değerler taşımazlar. Sınırları boyunca bireylerin bazı hareketlerine (dinden çıkma ve dine girme gibi) rastlansa bile, şu ya da bu dinsel ortodoksi çeşidini yetkinleştiren ve geleneksel bir hayat tarzını sürdüren cemaatler, çoğu kez kapalıdır. Walzer'e (1997:31) göre; baskı ve zulme karşı korundukları ve kendi işlerini yürütmelerine izin verildiği müddetçe, bu türden cemaatlerin olağanüstü dayanma güçleri vardır. Ancak birlik ve bütünlüklerine ve bazen bizatihi varlıklarına karşı bir tehlike olarak gördükleri sapkın bireylere karşı son derece acımasız olabilirler.

Özetlemek gerekirse, modern öncesi dönemde bugünkü anlamda kolektif kimliklerden ve kimlik mücadelelerinden bahsetmek oldukça zordur. Bugünkü anlamda kolektif kimlikler arası mücadele, bireysel kimlik ve kolektif kimlik gerilimi ve kimlik politikaları modernin ve postmodernin ürünüdür.

2.7. Yapısal Değişim Olarak Modernite

Modernite hayatın tüm alanında (ontolojik, epistemolojik, etik vb.) yapısal bir dönüşümü ifade eder. Giddens'in (2012: 9) tarifıyla "17. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonlarında neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimleri" olarak ifade edilir. Bir cümleyle tarifi yapılabilen modernite diğer taraftan yaşamın tüm alanlarında farklı bağlamlarda (farklı kültürlerde, farklı toplumlarda, farklı zamanlarda) farklı biçimlerde (modern, modernleşmekte olan) ortaya çıktığı için oldukça karışıktır. Kendi içinde moderniteyi sınıflandıracak olursak, üç döneme ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki modernitenin ilk ortaya çıktığı ve kavramsallaştırılmaya çalışıldığı dönemdir. Berman'ın (2012: 30) ifadesiyle bu ilk aşama "Umutsuzca, el yordamıyla uygun sözcükler bulmak için çırpınırlar; deneyim ve umutlarını paylaşabilecekleri modern bir kamu ya da camianın ne olabileceği konusunda pek fikirleri yoktur." şeklinde özetlenebilir. Modernitenin ikinci aşaması, ortaya çıktığı zamansal ve mekânsal düzlemde hayatın tüm alanında geleneğin kategorileri yerine kendi kategorilerini oluşturduğu ve modernizm düşüncesinin

² Bu hoşgörü kavramı akla Osmanlı Devleti'ndeki millet sistemini akla getirirse de liberal hoşgöründen oldukça farklıdır. Farklı dinsel gruplar imparatorluğun içinde istedikleri gibi yaşamlarını sürdürebilirler. Fakat dinsel grubun başında bulunan erk sahibi çoğu kez hoşgörü sahibi değildir. Burada imparatorluk erk sahibine (örneğin patrik) dinsel grubu kontrol etmesi için geniş bir hareket alanı sağlamıştır. Buradaki tüm mesele mevcut düzenin devamını sağlamak adına dini cemaatlerin sistemle birleştirilmesidir.

içselleştirilmeye başlandığı dönemdir. Bu dönem hem modern öncesini hem de modern içinde barındırması açısından bireylerin iki ayrı dünyada yaşıyormuş duygusunu hissettikleri bir dönemdir. Bu dönemi Berman (2012:30) 1790’ların devrimci dalgasıyla başlayıp 20. yüzyıla kadar geçen süreci tanımlamak için kullanır. Üçüncü dönemse modernin küresel bir dönüşüm halini aldığı ve modernleşmek kavramının yaşam pratiklerine dönüştüğü süreci tanımlamak için kullanılabilir. Bu son dönem modern ortaya çıkaran Kıta Avrupası’nın hayatın tüm alanlarında geçirdiği dönüşümün diğerleri tarafından (modernleşmekte olanlar) tartışıldığı ve kendi yapılarına uyarlanmaya çalışıldığı dönemdir. Böyle bir tanımlama yapmak bile modern kendi içinde hiyerarşik bir düzlem üzerinde tartışmalı hale getirir. Modernleşmek bir anlamda Taylor’ın (2006; 31) “toplumsal tahayyül”, Bıçak’ın (2004: 13) “evren tasavvuru” şeklinde ifade ettiği, bireylerin yaşadıkları dünyaya dair görüşlerinin tartışmaya açılmasını ve değişmesini ifade eder.

Modern, her şeyden önce yaşamın tüm alanlarının insanileşmesidir. İnsanileşme modern öncesi dönemde aşkın alanda yer alan metafizik öğelerin yerine insanın geçmesidir. İnsanın aşkın alana yükseltilmesi modern teorinin ortaya çıkma sürecinde (Aydınlanma düşüncesi) insan aklının kilisenin öğretileriyle mücadelesinin bir sonucudur. İnsan aklının her şeyi kavrayabileceği ve insan aklının kusursuzluğu, insan merkezli bir dünya tasavvurunun ortaya çıkması demektir. Bu açıdan bakıldığında modern seküler bir düzeni ifade eder. Seküler düzenin ortaya çıkışı modernin dinin boşalttığı alanların insan eliyle yeniden kurumsallaştırılması anlamına gelir. Yani hayata anlam verme biçimleri yeniden düzenlenir. Modern öncesi dönemin tüm kurumları sekülerleşerek insan merkezli tasavvurda kullanılmaya devam eder.

Diğer taraftan, modern toplumun rasyonelleşmesi çelişkilerle doludur. Bir taraftan rasyonaliteyle bireylerin eylemleri üzerinde daha fazla denetimi sağlarken, diğer taraftan toplumun rasyonalitesiyle bireysel rasyonalite çatıştığında bireysel özgürlük alanları kısıtlanacaktır. Bauman’a (2012; 250) göre; “rasyonelliğin kullanımları içkin olarak bağdaşmazlar ve bu gerilim hiç bitmeyecektir”.

Modern dönemde insanın ön plana çıkması beraberinde bireysellik ve birey kavramını ortaya çıkarır. Kuşkusuz Aydınlanma düşüncesinde entelektüel bireyciliği ilk ifade eden Descartes’tır. Gerçek bilginin bireysel olarak kurulmuş ve onaylanmış, sosyal olarak

ayrık ve bağlantısız, özenle inşa edilen bilişsel birikim programı, İngiliz deneycilerinin ekolü tarafından daha ileri taşınmıştı. En nihayetinde, muntazam bir bilgi abidesinin standart hale getirilmiş tuğlaları gibi homojen, taneli unsurlardan -algılar, duyular ya da fikirler- oluşturulan bilginin bir tasviri olarak sunmuşlardır. Bu geleneğin ulaştığı en son nokta, Gellner (2013:36) tarafından David Hume ve Kant olarak gösterilmektedir. Denilebilir ki hiçbir şey, doğuştan bir şeylere bağlı değildir, insanın ürünüdür.

Modernin ikinci evresinde 1790'ların devrimci dalgasının yarattığı etki geleneksel olandan modern olana doğru değişimi uluslararası rekabete götürerek modernin siyasal alanda da görünür olmasını sağlamıştır. Bayart (1999:69) bu değişimi Avrupa'da ulus-devletin oluşumunda, Fransa-Britanya rekabetiyle başladığını ifade etmektedir. “Siyasal alanda modernin içselleştirilmesi beraberinde moderni toplum mühendisliğine götürür. Modern ülkelere öykünme, siyasal elitler tarafından moderni modernleşme projesine dönüştürerek ait oldukları toplumu modern topluma dönüştürme tasavvurlarını yaşama geçirmeyi hedef haline getirmelerine neden olur. Bundan sonraki bölümlerde sıklıkla tartışacağımız bu süreç ikinci sınıf bir moderni yani modernleşmeyi diğer bir deyişle siyasal elitler ve “aydınlar” tarafından kendi toplumlarını dönüştürmeyi ifade eder”.

Modern öncesi toplumdan modern topluma dönüşürken ortaya çıkan ulus devlet, toplum mühendisliği, rasyonalite, aydınlanma, seküler teoloji, endüstriyalizm, ilerleme, kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma, kapitalizm, sosyalizm, faşizm gibi kavramlar modernin ürettiği kavramlar olarak görülmelidir. Bu kavramların günümüzde tartışılıyor olması modernitenin tamamlanmamış bir düşünce biçimi olduğunu gösterir.

Modernleşme süreci ikilemler üzerinden kurulur. Bu ikilemlerin kaynağı bir tarafıyla modern öncesini diğer tarafıyla moderni ifade eder. Sorgusuz sualsiz kabul edildiği düşünülen toplumsal kategoriler üzerine kurulu modern öncesi kimlik anlayışları, modern tarihsel süreç içerisinde farklılaşmayı, özgünlüğü ifade eden bireysel kimlik anlayışlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Taylor'a (2005) göre; bu süreç tanınmayı önemli kılar. Tanınma politikaları çokkültürlülük politikalarında ve altkültür gruplarının, azınlıkların kimlik mücadelelerinin ana argümanını oluşturmaktadır (Kymlicka, 1998).

Modern öncesi döneme göre modern dönemde hayat tarzı kavramı önemli hale gelmektedir. Gelenek eleştiriye uğradıkça ve anlam verme yetisini kaybettikçe gündelik

hayat yerel ve küresel bağlamda her gün yeniden inşa edildikçe bireyin önüne birbirinden oldukça farklı seçenekler ortaya çıkar. Modern dönemde birey hayat tarzı seçimleri üzerine daha fazla düşünmek zorunda kalır. Kuşkusuz bu durum Giddens’a göre; günümüzde toplumsal hayatın "açıklığı", eylem ortamlarının çoğulluğu ve "otoriteler" in çeşitliliği nedeniyle, hayat tarzı seçimi bireysel kimliğin ve gündelik etkinliğin inşasında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Normalde, uzmanlık bilgisiyle bağlantı içinde riskleri göz önünde bulundurmaya gerektiren "refleksif olarak organize edilen hayat planlaması" bireysel kimliğin yapılaşmasının merkezi bir özelliği haline gelir (2010:16). Bu durum modernin kimliğin yaşam içerisinde yeniden inşası sırasında farklı gerilimleri gündeme getirir. Bu anlamda Giddens (2010:138-247) modern kimliğin dört ikileminden bahseder. Bunlar; birleşme/parçalanma ikilemi, güçsüzlük/elde etme ikilemi, otorite/belirsizlik ikilemi ve kişileşmiş deneyim/metalaşmış deneyim ikilemleridir.

Birleşme/parçalanma ikilemini Giddens şöyle açıklar: “Modernite parçalar; ancak öte yandan birleştirir. Birey düzeyinde, bir gezegenler sisteminde olduğu gibi, bir ayrılma ve bütünleşme eğilimleri mücadelesi vardır. Birleşme problemi, benlik söz konusu olduğunda, bireysel kimlik anlatısının modernitenin ortaya çıkardığı büyük çapta yoğun ve yaygın değişim karşısında korunması ve yeniden inşa edilmesiyle ilişkilidir. Modern çağ öncesi çoğu toplumda yaşantının parçalanması temel bir kaygı kaynağı değildir. Güven ilişkileri yerelleşir ve (genelde modern anlamda mahremiyete değilse bile) kişisel bağlara odaklanır. Bununla beraber, bir gelenek ötesi düzende sadece davranışsal seçenekler açısından değil, "dünyanın [bireye] açıklığı" bakımından da birçok farklı ihtimal kendini gösterir. Önceden gösterildiği gibi, "dünya" bireyden dışa doğru yayılan tek parça bir zamansal ve mekansal düzen değildir; mevcudiyete bir dizi farklı kanal ve kaynak aracılığıyla sızar” (2010:238). Bireysel kimlik hangi alana ait oluşuna karar veremez duruma gelir. Bir taraftan kendi benliğini tasarlar, diğer taraftan dışarıdan gelen anlamlar kendi tasarımına meydan okur.

Güçsüzlük/elde etme ikileminde ise, bireyin kendi hayatını biçimlendiren farklı etmenlerin kontrol altında olduğu modern öncesi döneme göre, kontrol modern dönemde dışsal faktörlere geçmiştir. Bu durum bireyin özerkliğini tamamen azaltır. Modernitenin yoksun bırakıcılığını Giddens “Zamansal-alansal uzaklaşma ve soyut sistemler bireyin üzerinde nispeten sınırlı düzeyde kontrole sahip olduğu

parametrelerini oluşturur. Benzer şekilde, yoksun bırakıcı süreçler de modern kurumların gelişiminin ayrılmaz bir parçasıdır ve sadece gündelik hayat alanlarına değil benliğin özüne de sızarlar (2010:242) şeklinde tanımlar. Birey bir taraflıyla kendi kimliğini elde edebilir pozisyondayken, diğer taraflıyla bunu elde edemeyecek kadar güçsüzdür.

Otorite/belirsizlik ikileminde ise modern öncesi dönemde gelenek, kurumsal olarak var olmasa da toplumsal hayatın birçok yanında kendini gösteren bir otoritedir. Hayatın tüm alanında din ve gelenek birçok eylemin nasıl yapılacağını belirler. Modern dönemde geleneksel otorite biçimleri, kuşkusuz din de dâhil, varlığını sürdürmektedir. Fakat Giddens'a göre; "Geleneksel otorite biçimleri artık diğerleri gibi herhangi bir" otorite", sınırsız bir uzmanlıklar çokluğunun bir parçası haline gelmektedir. Otoritenin (devlet ve hukukun "otoritesi" sayesinde) güç kullanılarak yaptırıma bağlandığı yerlerde, otorite özünde uzmanlıkla aynı anlamı taşımaya başlar. Uzmanlık iddiasındaki farklı alanları kapsayan genel otoriteler yoktur; bu, modern sistemlerde herkesin toplumsal hayatın tüm boyutlarında fiilen sıradan biri olduğu görüşünün bir başka ifadesidir. Bu durumda otorite artık kuşkunun alternatifi değildir. Aksine, uzmanlık biçimleri kuşku ilkesinden beslenir; sokaktaki insan rakip otoritelerin iddialarını değerlendirirken, bu ilkeyi çoğul koşulların neredeyse kaçınılmaz olarak gerektirdiği kuşkucu bir bakış içinde kullanır" (2010:245).

Kişiselleşmiş deneyim/metalaşmış deneyim ikileminin kaynağında kapitalist piyasanın "bireyciliği" tüketim alanına sokmasından kaynaklanır. Bireysel ihtiyaçların karşılanması kapitalist sistemin sürekliliğinin temeli haline gelir. Piyasa yönelimli bireysel seçim özgürlüğü bireysel kendini ifadenin en kapsamlı çerçevesi haline alır. (Giddens, 2010:247). Bir taraftan birey kendi deneyimleriyle kendi kimliğini anlamlı hale getirmeye çalışırken diğer taraftan kendi deneyimlerini metalaştırarak kendi deneyimine yabancılaşmaktadır. Bu yabancılaşma kendi deneyiminin kendi deneyimi olup olmadığı sorusuyla bireyin zihninde ikilem haline gelir.

Burada tartıştığımız ikilemlerin bireysel kimlikte ortaya çıkardığı temel sorun anlam sorunudur. Modernite, modern öncesi dönemdeki gelenek ve dinin ortaya çıkardığı anlamı eleştirip ortadan kaldırmıştır. Birey ise yeni anlam tasavvurunu oluşturmak için

ya bastırılmışa geri dönecek ya da post materyal değerler oluşturmak zorunda kalacaktır.

2.8. Türkiye’de Modernite

Cumhuriyet modernleşmesi kökenlerini Osmanlı modernleşmesinden alır. Diğer bir deyişle, Osmanlı modernleşmesinin devamı olarak Cumhuriyet’in kurulmasından bugüne kadar devam eden modernleşme çabalarının tümü Türkiye modernleşmesini anlatır. Osmanlı modernleşmesi, askeri yenilgilerden dolayı, öncelikle ordunun kullandığı teknolojiyi yenilemek ve geliştirmek düşüncesiyle başlamıştır. Bunun üzerine sivil ve askeri okullar açılmıştır. Askeri cerrah yetiştirmek için tıp eğitimi veren okulların, istihkâm, yol, köprü mühendisliği, matematik, coğrafya, fizik bilgisinin yenilenmesi için ise mühendishaneler ve başka okulların açılması, daha sonra bu reformların hukuk alanına sıçraması tabii bir sürecin neticesi olarak gerçekleşmiştir. Bir başka ifadeyle “modernleşme pragmatik/faydacı bir gayeyle” başlamıştır. Bu aynı zamanda öykünmecî bir batılılaşma çabasıdır. Öykünmecîdir çünkü Batı’nın askeri anlamda üstünlüğünün Türkiye topraklarına getirilmesi ve yeniden güçlü olma üzerine inşa edilmiş bir projedir.

Askeri ve eğitim alanlarındaki modernleşme çabaları Batı’da ortaya çıkan birçok kavramın ve düşünce akımının Türkiye topraklarına girmesini sağlamıştır. Laik eğitim kurumlarının ilk örneklerini batılılaşma/modernleşme bağlamında ortaya çıkması modernleşmenin etkilerinin önce kurumsal sonra da gündelik yaşama yansımaları sağlamıştır. Açılan modern eğitim kurumlarıyla birlikte yapılan çeviriler aracılığıyla materyalizm özellikle tıp öğrencileri arasında yaygınlaştı. Aynı zamanda materyalist düşüncenin farklı kuruluşlar ve yayınlar aracılığıyla tartışmaya açılması, modern bilim düşüncesi bağlamında günümüzde de egemen düşünce olan pozitivizmin yaygınlaşmasında etkili oldu. Materyalist düşünce o kadar etkilidir ki, daha sonra ortaya çıkacak olan, sosyalist düşüncenin, liberalizmin, pragmatist düşüncenin, ilerlemeci paradigmanın ve hatta Atatürkçü düşüncenin ontolojik altyapısını oluşturmuştur. Aynı zamanda hayat pratiklerini de etkilemiştir. Materyalizmin din ile girmiş olduğu mücadelenin eksenleri sürekli değişse de günümüzde bile modernleşme tartışmalarının ana eksenini oluşturmaktadır.

Modernleşme projesinin kurumsal biçimde Türkiye topraklarına egemen olması cumhuriyetin kuruluşuyla birliktedir. Cumhuriyet ideolojisi hem demokrasiyi hem de sekülerliği içeriyordu. Bunun altında yatan bir takım ön kabuller vardı. Bu ön kabuller batının güçlü olması, seküler ve demokratik bir yapıya sahip olmasıydı. Bundan dolayı yeni devlet güçlü olmak için, hem seküler, hem de demokratik olmak durumundaydı. Bu durum modern öncesi dönemin kolektif kimlikleriyle yeni ideolojinin çakışması demektir. Bu ideolojinin kökenlerini Yeğen (2013) İttihat ve Terakki Dönemi'ne dayandırır. Yeğen'e göre "Cumhuriyet dönemi ile İttihat Terakki dönemi arasındaki ilişkinin bir kopuş ilişkisi olmaktan ziyade bir devamlılık ilişkisi olduğunu iddia etmek mümkün görünmektedir. Yeni rejim, modernleşme projesine dahil olup devam ettirirken, kendisini mümkün kılan siyasal mirasın radikal bir yorumunu gerçekleştirdi. Bu yorum içerisinde din ve gelenek geçmişin iki temel simgesi olarak kavramlaştırıldı ve bir kaçınılmazlık hali olan batılılaşma teşebbüsü ile çatışan varlıklar olarak görüldü" (2013: 53).

Cumhuriyet ideolojisinin kimlikler üzerindeki etkisi modern öncesi kimliklerin modern dönemin kimliklerine dönüştürülmesi olarak tanımlanabilir. Modernitenin modern öncesi anlamı yeniden tanımlamasının bireysel kimlik üzerindeki gerilimlerinden bahsetmiştik. Cumhuriyet ideolojisinin moderne öykünmesi olarak modernleşme projesi bu gerilimi arttırıcı bir etkiye sahiptir. Bireysel kimlikteki gerilimi kolektif kimliklere referansla aşmaya çalışan birey Türkiye modernleşmesinde kolektif kimliklerle çatışan bir ideolojinin ortasında ne yapacağını bilemez duruma gelmektedir. Reddedilen bir dini kimlik ve reddedilen bir gelenek gerçeği modern dönemdeki kimlik arayışını iyice zorlaştırmakta ve bireyi açmaza sürüklemektedir. Diğer zorlaştırmacı bir neden de Türkiye modernleşmesinin kolektif kimlikleri iç içe geçmiş kimlikler şeklinde inşa etmesidir. Kültürel kimlikle dini kimliği, ulusal kimlikle kültürel kimliği ayırt etmek güçtür. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de modern bireyin aidiyet duyacağı kolektif kimlikler de tartışmalı hale gelecektir.

2.9. Modern Kolektif Kimlik Olarak Ulusal Kimlik Ya Da Heterofobi Olarak Ulusal Devletin Doğuşu

Ulus olgusu insanlık tarihinin en eski aşamalarından bugüne miras kalmamıştır, modern dünyanın nesnel koşulları içinde oluşmuştur. Dolayısıyla da Gellner'e (1992:9) göre;

“ancak bu bağlamda tarihselleştiğini ve daha sonraki bir aşamanın kendi nesnel gerçekliği içinde aşılabilecek bir siyasal/toplumsal örgütlenme biçimi olduğunu hatırlamak gerekir. Dolayısıyla ulusçuluk ulusların bir ürünü değil, tam tersine ulusları meydana çıkaran ulusçuluğun kendisidir. Diğer bir deyişle önce Türk Milleti ortaya çıkarılır sonra sınırlar içinde yaşayan bireyler Türk olarak Türk Milletini oluştururlar. Anderson’un deyişiyle “ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur. Kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamalarının hayali yaşamaya devam eder (2011: 20). Başka bir deyişle Bauman’a göre: Millet başından sonuna bir hayali cemaattir; o ancak üyeleri zihinsel ve duygusal olarak kendilerini öteki üyelerinin çoğuyla hiçbir zaman yüz yüze karşılaşmayacakları kolektif bir bünye ile “özdeşleştirdikleri” müddetçe bir varlık olarak mevcuttur. Millet, hayali olduğu kadar, zihinsel bir gerçekliktir (2012: 190).

Denilebilir ki, modern endüstriyel toplumlara özgü bir ideoloji olan ulusçuluk, çeşitli alt kültürleri içeren bir topluma, üst bir kültürün empoze edilmesiyle onu hegemonik üst kültürün ortak değerleri etrafında yeniden örgütlenmesidir. Bununla hedeflenen Anık’a göre; toplumda farklı kültürlerden gelen bireyleri, bir üst kültür etrafında bir araya getirerek toplumsal birliğin sağlanmaya çalışılmasıdır (2012: 55). Ulus-devletlerin tarihinin en ilginç boyutlarından biri de vatandaşlık kavramının “kültürel inşası”, yani devletin getirdiği resmi tanımların dışında, kendilerini topluluğun çoğunluğunu oluşturan ya da (mutlaka sayısal bakımdan üstün olmasalar da) hegemonik unsuru olarak görenlerin gözünde kimlerin bu topluluğa dahil olmaya uygun olup kimlerin olmadığına dair popüler kültür varsayımlarının oluşması sürecidir (Gülalp, 2005: 14).

Millet tasarımı için belirli ortaklıklar oluşturmak gerekmektedir. Bu ortaklıklar üzerinden üst kültürün değerleri diğer kültürler tarafından içselleştirilir. Diğer bir deyişle üst kültür diğer kültürleri kendine benzetir.

Öncelikle sosyal grubun “ethni” olabilmesi için ortak bir isim üzerinden tanımlanması gerekmektedir. Smith’e göre; “özü hatırlatmaya yarayan isim, içinde var oluşlarının gizini barındırır ve sürekliliği garanti altına almış gibi algılanır” (2002: 47). Bu isimle aynı zamanda topluluğun simgesel kuruluşuna referanslar verilir. Şeyleşmiş olarak

sembolik dünya birey tarafından kendisine referanslar verilerek daima bu ismi yeniden üretir.

Ortak ismin nerede ve ne zaman ortaya çıktığı sorusuna cevap bulmak ethnii anlamlı kılacaktır. Bu açıdan bakıldığında ortak soy (ata) miti ve ortak tarih/bellek (Smith 2002) ethninin başlangıçtan kurulduğu güne kadar geçirmiş olduğu süreci birbirinden kopmayan devamlılık içinde tanımlamasının aracı olur. Böylelikle ethniiye mensup bireyler kendilerinin nereden geldiğini öğrenerek ethniiye duydukları aidiyeti oluşturmaya başlarlar. Ortak tarih anlatısı aynı zamanda tarihin akışı içerisinde ortak ve ethniiye özgü bir kültürü oluşturmak suretiyle biz ve ötekiler ayrımını temellendirir. Elbette bu tasarımın meydana geldiği mekânsal bir bağlam oluşturmak ethninin aidiyetini mekânsal hale getirmek için önemlidir. Smith'e göre; "Tarihi toprak", terrain (toprak) ile halkın, nesiller boyu birbirleri üzerinde müşterek ve yararlı etkilerde bulunduğu bir topraktır. Tarih - bellek ve çağrışımların mekanı haline gelir yurt; "bizim" bilgelerimizin, azizlerimizin ve kahramanlarımızın yaşadıkları, çalıştıkları, dua edip savaştıkları yerdir. Bütün bunlar yurdu yeryüzünde biricik kılar. Nehirleri, denizleri, gölleri, dağları ve kentleriyle "kutsal" hale gelir yurt - derin ve deruni anlamları sadece sırra matuf olanlar, yani milletin öz-bilinçli evlatlarınca kavranabilecek mübarek ve yüce yerlerdir buralar. Topraktaki doğal kaynaklar da sadece o halka aittir, "yabancılar"ın kullanımına ve sömürüsüne kapalıdır. Milli ülke kendine yeterli olmak zorundadır. Otarşi, ekonomik çıkarların olduğu kadar kutsal yurt topraklarının da savunulması anlamına gelir (2010: 25). Ortak tarih anlatısı ve ethniiye ait özel kültürün ortaya çıkardığı biz ve öteki ayrımı mekânsal bir birliktelik üzerinden ethniiye Smith'in tabiriyle "güçlü bir aidiyet ve etkin bir dayanışma duygusu" (2002: 50) kazandırır ve ethnii şeyleşmiş bir kurum haline gelir. Ethninin kurumsallığı ulusun ortaya çıkarılmasıdır. Bu aşamada ulusun meşrulaştırılması için milliyetçilik devreye girer ve farklı ethnileri ötekileştirerek ulusu meşrulaştırır. Bu meşrulaştırma süreci ulus-devlet kavramını gündeme getirir.

Modernliğin başlıca siyasi biçimi, birey ve evrensel arasındaki her an bozulabilecek bir müzakeredir. Uluslar, anın gelip geçiciliğinden sıyrılıp zaruri olan statüsüne yükselmek için devletin evrenselleşme sürecine aracılık etmesine ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle, Eagleton'a göre; "ulus-devlet" terimindeki tire (-) kültür ve siyaset, etnik ve yerleşik arasındaki bağlantıya işaret eder, Ulus, devletin birlik şekline sokması gereken sınırları

belirsiz bir şeydir; bu nedenle, kontrolü son derece güç olan ögeleri tek bir egemenliğin çatısı altında uzlaştıracaktır. Bu egemenlik aklın kendi ürünü olduğundan, yerel olan, evrensele yükseltilir. Ancak bu süreç dünyanın dört bir yanında gerçekleşeceğinden, birkaç hareketin milliyetçilikten daha uluslararası olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ulus bu anlamda da küresel statüsüne yükseltilir (2005:72).

Türk ulusu (ulus devlet) oluşturma süreci de buradaki tartışmalardan ayrı değildir. Kendi içinde bir takım farklılıklar taşısa da benzer bir yol izlemiştir. Farklılığın temel kaynağı modernleşmek için Batı'daki ulus devlet anlayışının yukarıdan aşağıya taklit edilmeye çalışılmasıdır. 1918 ile 1939 arasında Türkiye'de büyük bir kimlik değişimine girişildi. Bu değişim, çeşitli etnisitelerden oluşan kozmopolit bir imparatorluğun tebaası olmaktan Türklüğünü ortaya koyup onaylayan bir cumhuriyetin yurttaşları olma yönünde bir statü değişikliği içeriyordu. Çağaptay'a göre; (2005: 110) "1920'ler ve 1930'larda Kemalizm Türk ulusuna dair üç tanım sunuyordu. Bu tanımların ilki toprağa dayalıydı, Türkiye'nin bütün sakinlerinin Türk olduğunu belirten 1924 Anayasası'nda somutlaşmış bir fikirdi. 1924 Anayasası, Kürtler, Ermeniler ve diğer bütün halkların Cumhuriyetin eşit vatandaşları olacağı vaadinde bulunuyordu. İlki kadar kapsayıcı olmayan ikinci tanımsa dinsel bir tanımdı. Kemalistler Türkiye'deki bütün Müslümanları millet sisteminin bir mirası olarak Türk görüyordu. Bu kavrayışın en iyi göstergesi, Kemalist göç rejiminin Balkanlar'daki Osmanlı Müslümanlarının göçünü kolaylaştıran genel tonuydu. Fakat bu tanım kendi içinde çelişkiliydi. Bütün Türkler Müslüman'dı ama bütün Müslümanlar Türkçe konuşmuyordu. Üçüncü ve en az kapsayıcı tanım etno-dinsel bir tanımdı. Öncelikle, Kemalistler etnik Türkleri sadece anadilleri yüzünden Türk olarak görüyorlardı. İkincisi, Türk olmayanları dine başvurarak Müslümanlar ve gayrimüslimler diye iki hiyerarşik kategoriye ayırıyor, ilk grubu ikincisine tercih ediyorlardı. Etnik Türkler, Türkiye'de sağlam bir çoğunluk oluşturmuyordu. Kürtler ve diğer Müslümanlar asimile edilirlse, Türk nüfusunu güçlendirebilirlerdi. Bu yüzden, millet sistemi mirasının da katkısıyla Kemalistler, Türk dilini benimsemeleri kaydıyla, aslında etnik bakımdan Türk olmadıklarını unutmaksızın Kürtleri Türk olarak kabul etmeye istekliydi. Dolayısıyla Kemalistler Kürt nüfusunun çoğalmasını ve ulusal kimliklerinin gelişmesini önlemek için onları dikkatle izlediler". Paradoksal biçimde böyle hamleler Kürtlerin ulusal kimliğini tartışmaya açtı. Bu aynı zamanda heterofobi olarak bir ulus devletin ortaya çıkışıydı.

Heterofobiyi kamulaştırmak için ve bu duyguyu devlete sadakat biçiminde formüle etmek için Türk milliyetçiliği kullanıldı. Türk milliyetçiliği Atatürk döneminde Çağaptay'a göre; (2005: 110) "Türklüğün yoğunlaştığı eş merkezli üç halka yarattı: En dışta toprağa dayalı halka vardı; ortada dinsel halka, merkezde etnik halka yer alıyordu. Bu şemaya göre, sadece en içteki etnik halkada yer alan bir grup Türk devletine yakın olmanın avantajlarından, Türk devletinin tam korumasından yararlanabiliyordu. Başka bir deyişle bir grup merkezden ne kadar uzaksa, Türk devletinin ona kucak açma ihtimali o kadar azalıyordu. Dahası, dinsel halkada yer alan grupların nihayetinde içteki, etnik merkeze kaymaları beklenirken, toprağa dayalı halkada yer alan gruplar katı bir biçimde Türk toplumunun kıyısına sıkıştırılmışlardı". Böylelikle Türkiye Devleti için Türk kimliği sorunu ortadan kalkmıştı. Çünkü devlet içinde Türk kimliği inşa edilmişti. Bunun bileşenlerini Aydın (1999: 20) şu şekilde tanımlamaktadır: "1) Osmanlılığın reddi, 2) İslami temel alan kimlik ve siyaset biçimlerinin reddi, 3) Atatürk'ün mitossal varlığı, 4) Misak-ı Milli sınırları ve 5) "Atatürk milliyetçiliği" adı verilen bir Türklük anlayışı etrafında şekillenmiştir. Bu kimliğin belirli nüansları olmakla birlikte, simgeler sistemi açısından bütün nüanslar bir yerde birleşirler. Bu simgeler sisteminin belli başlı parçaları Atatürk'ün kişiliği ve o kişiliğin parçası sayılan bazı "kült" nesneleri, Milli Marş, bayrak, TBMM, Cumhurbaşkanı'nın devlet temsiliyeti ve Misak-ı Milli sınırlarıdır. Bunlar açısından devletin bir sorun yaşadığı söylenemez. Ancak bu kimliğin dayatıldığı yurttaşlar bakımından bu "kimliğe" ilişkin sorunlar daima var olmuştur. Bunların bir kısmı, mevcut "kimliği" kendi yaklaşımlarına nazaran eğip bükmeye ya da kendi referanslarına uygun olarak "ehlileştirmeye" ve tabii bunu devletin resmi ideolojisinin parçası yapmaya çalışarak bu sorunu kendileri açısından halletmeye girişirken, bir kısmı bu "eritici- bütüncül kimliği" parçalayarak kendi kimliklerini meşrulaştırıp toplumsal resmiyet içinde eşit bir yer açmaya ya da bir kısmı bu "eritici- bütüncül kimlik"i bir başkasıyla değiştirmeye çalışmışlardır. Yani, ulus-devlet ve bu devletin resmi kimliğini kendilerine göre restore etmek ya da bunun yerine bir başkasını koymak isteyenler açısından bir "kimlik" sorunu yoktur. Çünkü bu odakların herkesçe benimsenmesi gerektiğini düşündükleri, doğru ve olması gereken "-ideal"- bir kültür/kimlik anlayışları vardır".

Model olarak iki farklı geleneği birleştirmeye çalışan ulus devlet siyasal yapısını Fransız geleneğinden, toplumu ortak kültür etrafında yeniden yapılandırma özelliğini

Alman geleneğinden aldı. Ortak kültür, ortak dil ve ortak tarih oluşturma çabaları toplumun homojenleşmesi bakımından önemliydi (Pamuk, 2007: 27). Bu bağlamda ortak kültür, ortak dil ve ortak tarih oluşturma çabaları farklı kurumsal yapıları ortaya çıkardı. Bu durum aynı zamanda formal ve informal öğrenme yoluyla toplumun homojenleştirilmesi anlamı taşımaktaydı. Türk Tarih Tezi bu bağlamda önemli örneklerdir. İktidar tarihi bir araç olarak kullanarak ortak tarih anlatısı oluşturmaya çalıştı (Ersanlı, 2002; Pamuk, 2007). 1932 yılında düzenlenen I. Türk Tarih Kongresi'nde dile getirilen resmi teze göre; tarih eğitiminin en önemli amacı, Osmanlı öncesi dönemlere dayanılarak güçlü bir ulusal bilinç oluşturmak ve bu bilinci doğa yasalarına ve arkeolojiye dayandırmak olarak dile getirilmiştir (Ersanlı, 1992: 12). Özeldir tarih eğitime, genelde de milli eğitime yüklenen bu misyon farklılaşsa da günümüzde de devam etmektedir. Yeniden tasarlanan ortak kültür de Türk Ocakları (Üstel 2010), Halkevleri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Köy Enstitüleri gibi kurumlar aracılığıyla hem teorisi geliştirildi hem de yaygınlaştırılmaya çalışıldı.

Ulusal kimlik bugün farklı yapılar tarafından eleştiriye uğramaktadır. Ulus devletin homojenleştirici etkisinden dolayı farklı kültürler kimlik problemlerini kültürel haklar bağlamında değerlendirilmesi gerektiği önermesinden yola çıkarak çokkültürlülük üzerinden eleştiriye tabi tuttukları ulus devlet, diğer taraftan küreselleşmenin etkisiyle tartışmaya açılmaktadır. Bu bağlamda ulus devletin temelini oluşturan kültür, şimdi onun en büyük eleştiricisidir. Kültürün korumaya aldığı ulusal birlik, bugün kültür tarafından parçalanmaktadır. Diğer taraftan ulus devletin tanımladığı kolektif kimlik olarak ulusal kimlik çoklu kimlikler tarafından tartışılmaktadır.

2.10. Ötekinin Düşman Olarak İnşası ya da Kürt Sorunu

Ulus devlet herhangi bir doğal olgu, nesnel ve somut gerçeklik olarak görülür. Bundan dolayı geçmişten bugüne ve geleceğe yönelik planları ve tasarımları içerir. Diğer taraftan bir güvensizlik içindedir. Bu güvensizliğin kaynağı kolektif kimlikler kısmında tartıştığımız dış gruba güvensizlik ve ulus devletin homojenitesini bozma ihtimali olan üst kültür grubunun kendisine benzetmeye çalıştığı kültürel grupların varlığıdır. Ulusal kimlik üzerinden genelde "biz" ve "öteki", "dost" ve "düşman" gibi kavramlar aracılığıyla çeşitli algılar oluşturulur. "Bu tür zihinsel inşa sürecinde "biz" olan; ortak

bilinci, iyiyi, yüceliği, erdemi, şerefi, aydınlığı, özgürlüğü, düzeni, dayanışmayı, vatanseverliği, bağlılığı, duyarlılığı, korunması gerekeni, birlikteliğin gücünü, sorumluluğu, güveni, sadakati, sevgiyi, ortak geçmişi ve geleceği simgelerken, ötekileştirilenler ve/yahut düşman olarak nitelendirilenler ise; kötülüğü, bayağılığı, karanlığı, ayrılığı, bölücülüğü. kargaşayı, onursuzluğu, alçaklığı, sorumsuzluğu, düzensizliği, ulusal tehdidin kaynağını, güvensizliği, nefreti, dikkat edilmesi gerekenleri, anormallliği, ıslah edilmesi ve/yahut hizaya getirilmesi gerekenleri simgelemektedir” (Anık 2012: 63).

Başka bir ifadeyle, ulusal kimlik bir dizi farklılığı doğası itibarıyla kötü, akıldışı, anormal, deli, hasta, ilkel, canavar, tehlikeli ya da anarşik -yani öteki- olarak kurmayı çalışacaktır. Bunu kendini doğası itibarıyla iyi, tutarlı, tam ve rasyonel olarak güvenceye almak ve eğer meşruluk kazanacak olursa kesinliğini insanları kolektif eyleme geçirme gücünü çözecek olan ötekinden kendini korumak için yapar. Böylece oluşturulan ötekiler grubu artık güçlü kimliğin doğruluğu için hem çok önemli hem de tehditkâr hale gelir. Connolly’ye göre; “Tehdit yalnızca ötekinin doğru kimliği yenmek ya da yaralamak amacıyla yapabileceği eylemlerden değil; onun öte olarak var olma tarzının görünürlüğünden de kaynaklanır” (1995: 94).

Diğer taraftan egemen kültürün dönüştürmeye çalıştığı kültürler içinse ulusal kimlik; baskıyı, haksızlığı, tahakkümü, anti-demokratlığı, meşruiyetsizliği simgelemektedir. Ayrıca kendilerini asimile etmek için farklı araçları kullanan³ ulus devletle varlıklarını devam ettirmek için sürekli mücadele içerine girerler. Bu onlara göre meşru müdafaa hakkıdır.

Ulus devlet Fransız modernliğini örnek alarak merkezi ve seküler bir yapıya bürünmüştü. Modernleşmenin bu tarzı, “iki toplumsal kategorinin zorunlu olarak merkez dışına itilmesi anlamına gelmekteydi; din ve etnik (hatta kimi zaman kültürel) çeşitlilik” (Yeğen, 2013: 69). Bir tarafıyla İslam diğer tarafıyla Kürtler ulus devletin ötekisi olarak konumlanmaktaydı. Yeni devletin kurucularının söyleminde, siyasi ve

³ Ulus devlet yapısı içinde egemen kültürün diğer kültürlere karşı uygulamaları şunlardır; 1. Soykırım ve etnik temizlik (Genocide ve ethnic cleansing), 2. Yasa zoruyla yalıtma, ayrı ve farklı yaşatma (Apartheid veya segregation), 3. Zorunlu uyum (Asimilasyon) ve Erime Potası (Melting Pot), 4. Mevsim Salatası (Toss salad), 5. Entegrasyon, çoğunluk kültürüyle isteyerek bütünleşmek (Integration), 6. Çoğulculuk (Pluralism), 7. Çokkültürlülük (Multiculturalism) (Somersan, 2004 :79).

idari düzenlemeler açısından İslam halen en temel başvuru noktalarından biri olmaya devam etmekte ve millet mefhumu da eskiden olduğu gibi etnik bir topluluktan ziyade dini bir topluluğa göndermede bulunmaktadır. Ne var ki, cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte kabul edilen yeni anayasa, saltanatı takiben hilafetin ilgası ve dini kurumların bir kısmının tasfiyesi, bir kısmının ise yeniden düzenlenmesi, millet mefhumunun dini bir topluluğa işaret ediyor oluşundan vazgeçişe işaret ediyordu. “Artık Müslüman milleti değil, Türk milleti vardı” (Yeğen, 2013: 91). Tarihsel süreç içerisinde ulus devlet söyleminde Kürt sorunu bu bağlamda 'irtica', 'aşiret direnci', 'eşkıyalık' , 'ecnebi kışkırtması', 'bölgesel geri kalmışlık' ya da 'terör' olarak yer aldı. Kimlik problemi olarak değerlendirildiğinde ulus devletin yıkılacağı endişesi sıklıkla gündeme geldi. Kürtlerin kültürel hak talepleri ve siyasal mücadeleleri ile giderek daha artan bir biçimde, bir aidiyet sorunu olarak yurttaşlığın eksikliklerinin, zaaflarının açığa çıkarıldığı bir zemini oluşturdu. “Bu zemin aynı zamanda devletin meşruluğunun, halkın/ulusun egemenliğine dayandırıldığı temsili demokrasinin tüm kurallarının ve kurumlarının, sorgulanmasını beraberinde getirdi” (Göktürk, 2006: 229). Son dönemde Türkiye’de yaşanan durum tam da budur. Ulus devlet ideolojisinin iki ötekisi İslamcılar ve Kürtler ulus devlet ideolojisinin hakim ortak kültürünü eleştirirken birlikte mevzi konumdadırlar. Bunun nedeni ise yakın dönemde (28 Şubat) İslamcıların demokratik yollarla bile iktidara gelseler mevcut ulus devlet ideolojisi tarafından ötekiliklerinin sona ermeyeceğinin farkına vararak, dini yaşamayı kültürel haklar bağlamında tanımlayarak yeni bir açılım yakalamaya çalıştılar. Kültürel haklar mevzu bahis konusu olduğunda Kürtlerin istekleri de kültürel haklar bağlamında değerlendirildi. Bunun başka bir anlamı da Althusserci dolayımçı çağırma kavramını ve kadife eldiveni (Althusser, 2003) hatırlatır biçimde ulus devletin zor kullanarak ortadan kaldıramadığı ötekiyi mutabakatla kendi içine çekmeye çalışmak olarak tanımlanabilir. Diğer taraftan ulus devlet kurum olarak başlangıçtaki işlevselliğini ve pratiklerini kaybetmiş olsa da varlığını sürdürmektedir. Varlığını sürdürme nedeni ise şeyleşmiş kurum olarak sosyal gerçeklikte doğruluğunun kabul edilmesinden kaynaklanır.

2.11. Kolektif Kimlik Olarak Dinsel Kimlik

Teolojik düşünce sosyal gerçekliğin inşasındaki simgesel/sembolik dünyaya ait bir düşünüş biçimidir. Teolojik düşünce aynı zamanda bireyin yaşantısı ile sembolik evren

arasında aracılık etme işlevi görür. Teolojik bilgi ile toplumun gündelik yaşantısının ürünü olan bilgi stoğu arasında şeyleşmeden dolayı bir uzaklık/yabancılaşma durumu söz konusudur ve öğrenilmesi/içselleştirilmesi zor bir bilgi haline gelmiştir. Başka bir deyişle, teolojik bilgi toplum açısından bir sır olduğu için din ve dinin temsilcileri tarafından toplumun gündelik yaşamdaki bilgi stoğuna eklemelenmek durumundadır. Bu açıdan bakıldığında diğer sembolik evren örneklerinden farklı olarak (örneğin mitoloji) sosyal konum açısından dünyevi kavramlara daha yakındır. Din ve dinin temsilcileri tarafından toplumun bilgi stoğuna/söylem/repertuar/ eklemelenir ve bireyler tarafından davranış olarak yeniden üretilir. Bu anlamıyla dini kimlikler Smith'e göre; "iletişim ve toplumsallaşma alanlarında doğar" (2010: 21). Dinin toplumun ve bireyin yaşantısını belirleyen düzenlemeleri toplumun tüm alanını kuşatır. Bu öyle bir düzenlemedir ki halef ve seletin benzer biçimde yaşamını düzenlemesini gerekli kılar. İnancın gerekliliklerine bağlılık pekişsin ve/veya bireyler tarafından içselleştirilsin diye fail olarak katılmaları istenen birçok ritüeli/ibadeti beraber veya yalnız başlarına gerçekleştirmeleri bundan dolayıdır.

Dinin tek bir biçimi yoktur. Her dinin farklı anlam biçimleri ve aynı dinin farklı yorumlarının ortaya çıkardığı mezhepler alt dini kimlikleri ortaya çıkarır. Dinin bizzatı kendisi farklı yorumlara açık olduğu için tek tipleştiriciliği mezheplere göre daha azdır. Bauman'a göre; "Mezhepler tanım gereği dışarıdan gelen baskıya açık ve dolayısıyla sürekli kuşatma altında olduklarından, yalnızca paylaştıkları bir dizi inanca değil aynı zamanda yaşam biçiminin tamamında bir tektipliğe ihtiyaçları vardır. İnanç sahibinin gündelik işlerini yürütme biçimlerinin baştan sona yeniden düzenlenmesini isterler. Ayrıca görünüşte inanç sorunuyla ilişkisi olmayan davranış özelliklerinde de hüküm vereceklerdir. Hayatın tamamını bir inanç ve sadakat gösterisine dönüştüren hizipçi cemaatler, üyelerinin bağlılıklarını çevrenin kuşkuculuğundan ya da doğrudan düşmanlığından koruma gayretine girer" (2012: 88). Bu açıdan bakıldığında sosyal yaşam içerisinde farklı etki alanlarına sahip dini grupların varlığı dinin tek bir yorumunun olmayışını olumlar. Denilebilir ki İslami kimlik de monolitik değildir. Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilen İslam, coğrafyalara yayıldıkça, yayıldığı coğrafyanın önceki kültürlerinin etkisiyle farklı biçimlere bürünür. İtikatta aynı Allah'a inanma, amelde ve yaşantıda farklı yorumların ortaya çıkması bundandır. Nitekim İslam'ın iki farklı formu olan Sünnilik ve Şiilik ya da Alevilik, farklı coğrafyalarda

farklı anlam biçimleri inşa eder. Böylelikle kolektif İslami kimlik kendi içinde kolektif bir Sünni yorumuna ve Şii yorumuna sahip olur. Ameli olarak da İslam, Hanefi, Şafi, Maliki, Hanbeli gibi mezheplere bölünmüştür. Bu mezheplerin ürettiği yorumlar hayatın tüm alanlarını (gerek kişiler arası ilişkiler gerekse iktidar teba ilişkisini) kuşatmış durumdadır. Göle'ye göre; “Dinin sağladığı simgesel ve anlatıma ilişkin kaynaklar sosyal hareketler için hayati bir değer taşıyor. Bunlar kimlik oluşumunun toplumsallaşmanın ve iletişimin gelişmesine yardım ediyor. Bu şekilde hangi şarkıları söyleyeceklerini, hangi otoritelere referans vereceklerini, hangi ahlaki bağlılığa sahip çıkmaları gerektiğini, diğerleri hakkında hangi varsayımlarda bulunacaklarını biliyorlar” (2007: 29). Modernitenin seküler etkisiyle dini kimlik yönetsel anlamda etkisini yitirse de toplumun ilişkilerini düzenlemede etkinliğini devam ettirmektedir.

“Türkiye’de ise laikliğin kabulünden önce Türkiye toplumunun ve devletin dini İslamdır. Yani bu tarihe kadar yalnızca fertlerin değil, toplumun ve devletin de temel referansı İslam’dı. Hangi İslam sorusunun cevabı da açık ve kesin olarak Sünni İslam’dır. Bunun dışındaki dini inanış ve uygulamalar uçlarda, azınlıkta olmuş, genel kabul görmemiş, topluma izafe edilmemiştir” (Karaman 2006: 139). Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte, Kemalist ideolojinin modernleşme çabalarında karşısına aldığı gelenek ve İslam, ulus devletle çelişir gözükmemektedir. Kemalist ideoloji dinin toplumsal yapı ile kesiştiği yönleri arka plana atmış; dini, kişi ile Allah arasında özel bir bağ, bir alışveriş olarak görmüştür. Atatürk’ün İslam dinini tamamen kişisel planda bırakma isteğinin mantığını anlamak mümkündür. Atatürkçüler için İslamiyet ikiye ayrılabilir: Yapısal olarak toplumun İslam’la kurduğu ilişki ve kişinin Allah’la doğrudan kutsal ilişkisi. Birincisinin ortadan kaldırılması seküler bir toplumu oluşturmak açısından yeterli olarak görüldü ve bu doğrultuda halifeliğin kaldırılmasından Tevhid-i Tedrisat’a kurumsal sekülerizasyon gerçekleştirildi. Ancak, buradaki yanlış, Mardin’e göre; “dini toplumsal bir kurum olarak gören insanları bir topluma bağlama ve teşkilatlandırma, kurumlaştırma şekliydi” (2010: 80). Diğer bir deyişle, kurumsal olarak devletin sekülerleşmesi, toplumun sekülerleşmesi anlamına gelmemektedir.

Diğer taraftan İslami kimlik modernleşmeci akımın seküler tarafıyla daima mücadele içinde oldu. Bu mücadele alanı Müslüman kimliğini İslamcı kimlik haline getirerek bu mücadeleyi radikal hale getirdi. Göle, (2007: 28) Müslüman kimliği ile İslamcı kimliği şu şekilde ayırır. “İslamcı kimlik, verili (a priori) tanımları, Müslüman olmanın kabul

edilmiş biçimlerini, kuşaktan kuşağa aktarılan “Müslüman olarak doğma” kategorilerini reddetmeyi içerdiği içindir ki Müslüman kimliğinden farklıdır. İslami köktencilik dinsel geleneklerin yeniden yorumlanmasıdır. Bu bir devrimci gelenekçilik ya da radikalleşmiş gelenekçiliktir”. Modern/Batı Karşısında geleneğin yeniden canlandırılması daima yanılsama olarak görülecektir. Nitekim Shayegan’dan (2012: 45) devam edecek olursak “Gelenek, tabii hala kaldıysa, ontolojik olarak modernlik-öncesinde yer alan başlangıç noktasını yeniden yakalayamaz. Daima modernlik-sonrası [post-modern] döneme yapışır kalır. Beyazların yaptığı katliamlardan mucizevi olarak kurtulan nadir Amazon kabileleri, ya da yeryüzünün Tanrı bilir hangi ücra köşesinde yaşayıp giden bazı kabileler dışında, kökeni ve mekanı ne olursa olsun bütün kültürler, modernliğin etkisini, yani bilincin yukarıdan aşağıya bu göçünü yaşamışlardır. Artık hepimiz karışım bölgelerinde yaşıyoruz; tüm bakışların – şeylere eskisi gibi yaklaşan bakışlarında, teknik, gelişme ve tarihle şekillenen bakışlarında – karşılaştığı alanlarda yaşıyoruz”.

Ontolojileri farklı iki evren tasavvurunu/toplumsal tahayyülü birbiriyle örtüştürmeye çalışmak bir yamalama değildir. Shayegan’a (2012: 86) göre; “Yamalama, çoğu zaman bilinçsiz bir işlemdir; birbirini tutmayan iki dünyayı bir bilginin tutarlı bütünlüğü içinde özdeşleştirmek için, bu dünyaların birbirine bağlanmasıdır. Yamalama, eş biçimlilik eksikliğini silmeye ve çok biçimli iki paradigmayı epistemolojik olarak uzlaştırmaya çalışır; eski ve yeni paradigmalar, onları birbirinden farklılaştıran duraklamalardan ötürü ortak ölçüsüz hale gelmişlerdir. Yamalama, -olgularda hiçbir karşılığı olmayan-fikirleri toplumsal gerçeklerle çakıştırmaktan ibarettir. Yamalama, gerçekliği içi boş bir söyleme indirger bir bakıma; bu söylemin modern ya da arkaik olması önemli değildir. Ama bu indirgeme sorgulamasız, mesafe bırakılmadan ve eleştirisiz yapılır. Yamalama, şeylerdeki pürüzleri kaplayan ince bir vernik katıdır, yüzeyi hafifçe kazındığında çatlaklar ve hatalar ortaya çıkar. Yamalama, zamanın aşındırdığı çatlak yüzeyleri, kötü havaların harap ettiği yapıları cıfcaflı bir dekorla örter. Harabeleri, döküntüleri, yıpranmış binaların çatlak cephelerini, kötü kabuk bağlamış yaraları gizleyen sahte parlıtlı bir yüzeydir; soluk, yakışık almayan paçavraları, paramparça olmuş pılı pırtıyı kamufle eden bir yaldızdır”. Yamalama, iki karşıt yöndedir. Ama sonuçları hemen hemen aynıdır. “Ya eski bir içerik üzerine yeni (modern) bir söylemi yamalar, ya da yeni bir zemin üzerine eski (geleneksel) bir söylem oturtur. İlk durumda Batılılaşma’yla karşı karşıyayızdır (modernliğin Batı’yla ilişkili olmasından ötürü), ikinci durumdaysa

İslamileşme'yle - bizi asıl ilgilendiren bu durumdur. Bu iki işlem karşıt gibi görünürler, fakat çözüldükleri noktada birbirlerine benzerler; ikisi de aynı olgulara yol açarlar: Çarpıklık. Peki neden? Çünkü üzerine yeni veya eski söylem yamalanmış "zemin" ne odur, ne de öteki; melezdır, yani ikisinin karışımıdır ve daha o anda bir kırılma ve parazit alanı yaratır. İki durumda da sakatlanmış bir bakışla karşı karşıyayızdır, tıpkı biçimleri bozan bir ayna karşısında olduğu gibi, görüntü çarpık ve bozuktur” (Shayegan, 2012: 87). Bu açıdan bakıldığında dinsel kimlikte ısrar etmek ve dünyayı “İslamileştirmek” tersten bir Batılaşma anlamı taşır. Geleneği Batı’nın araçları ile inşa etmeye çalışmak İslami kimliğin güncelde tartışması gereken konuların başında gelmektedir.

Paradoksal biçimde İslami kimlik modernleşirken, modernitenin cevap veremediği ikilemlerle/anlam problemleri ile başa çıkmak için bireyler daha fazla teolojik düşünceye başvurmaktadır. Marksizm de dahil olmak üzere bütün evrimcil/devrimcil ilerlemeci düşünce tarzlarının en büyük zaafı, anlam problemlerini sabırsız bir sessizlikle geçiştirmeleridir. Anderson’a (2011: 24-25) göre; “Dinsel düşünce; mukadderatı sürekliliğe dönüştürerek (karma, ilk günah vb.) insandaki belli belirsiz ve karanlık ölümsüzlük sezgilerine karşılık veriyor” ve ikilemleri/anlam problemlerini çözmeye çalışarak kimlik referansları arasında önemli yerini korumaya devam ediyor. Diğer taraftan Türkiye örneğinde ulus devletle İslami kimlik mücadelesi birbiri içine eklenmiş kolektif kimlikler doğuruyor. Bir tarafıyla ulus devlet mantığı Türk İslam sentezine dönüşüyor, diğer tarafıyla da İslami burjuva oluşarak İslami kimlik kapitalizmin bir bileşeni haline geliyor. Bu bağlamda ulus devletle hemhal olmuş bir Türk İslam Sentezi (Copeaux, 1998), diğer tarafıyla liberal ve kapitalist İslami kimlik kendisini arıyor. Bu yapı beraberinde kültürel kimliği bu denklemin bir parçası haline getirerek daha karmaşık bir tahayyül/anlam ortaya çıkarıyor. Her koşulda İslami kimlik Hz. Muhammed ve O’nun dönemine referanslar vererek ve kendini farklı bağlamlarda inşa ederek ürettiği yorumu kolektif kimliğin parçası haline getiriyor. Bu referanslar formal veya informal tarih aracılığıyla toplumun kullanımına sunuluyor. Örneğin Göle’ye göre; “Özellikle İslamcı kadınlar kimliklerini, rol modelleri olarak peygamber dönemindeki Müslüman kadınlara atıfta bulunarak oluştururlar. Bu modelleri kendilerini sosyal ve psikolojik olarak güçlendirmek için kaynak olarak kullanır ve kamusal görünürlüklerini bu kutsal modele dayanarak haklı gösterirler (2007: 27).

Benzer atıflar Türkiye’deki Alevi geleneğin egemen Sünni gelenek tarafından ötekileştirmelerine tarihten referanslar vererek (Yavuz Sultan Selim’den Sivas olaylarına kadar) kendisini yeniden tanımlıyor.

Aleviler, çevrelerini kuşatan Sünni cemaatlerle kendilerini bir dizi konuda karşılaştırarak da kendi yaşam tarzlarını tanımlarlar. Alevilerin en önemli dinsel töreni, erkeklerle kadınların birlikte ibadet ettikleri Cem ayinidir. Cem ayininde aynı anda pek çok olay kutlanır. Cem ayininin ana ritüeli Hüseyin’in Kerbela’da şehit düşmesini simgeler, ancak edep felsefesi gibi, Alevi doktrininin kilit temaları üzerinde yapılan sohbetler ve müzik de törende yer alır. Saatlerce sürebilen ayinin özelliklerinden birisi de ibadete başlamadan önce, katılan herkesin birbiriyle barışık olması zorunluluğudur. Birbirleriyle kavgalı olan kişiler varsa, olayın kahramanları ya aralarındaki görüş ayrılıklarını gidererek barışırlar ya da toplantıyı terk ederler. “Bu nokta, camide ibadet eden Sünnilerle olan farklarını karşılaştıran Aleviler açısından çok önemlidir, çünkü Alevilere göre, camide ibadet etmenin en önemli sorunu, insanın hiç farkında olmadan bir katille yan yana durabileceğidir, fakat Alevilerin ibadetlerine yabancıların katılmasına izin vermemesi ve cem ayini başlamadan önce orada bulunan herkesin birbiriyle barışık olması böyle bir durumu engeller” (Shankland, 2003:27). Böyle bir düşünüş biçimi egemen Sünni kültür karşısında öteki olarak Alevilerin ritüellerini yerine getirmesini zorlaştırır. Teoride laik olan Cumhuriyet’te Alevi inancına sahip olanlar, Diyanet İşleri Başkanlığı’nda temsil edilmezler ve heretik olarak görülürler. Alevilerin Cem Evleri resmi olarak ibadethane sayılmaz, başta Dede’lerinin maaşını devletin ödemesi olmak üzere, Sünnilerin sahip olduğu bir takım avantajlardan mahrum kalırlar. Öteki olarak Aleviler ise bugün bunun mücadelesini vermekteler. Olgunun bir diğer yüzü ise, Alevilerin’in kendilerini azınlık olarak görmemeleridir. Kendilerini "kurucu unsur" gibi bir tanımlama içinde görürler. Çokkültürlü bir toplumda sorunların çözümüne bu tutumun da kadar katkı sağlayacağı şüphelidir.

Diğer taraftan Lozan’la birlikte azınlık statüsü verilen grupların ötekiliği de dinsel kimlik üzerinden yapılanmaktadır. Ruhban Okulu’nun kapalı olması, azınlık okullarında “Türk kökenli” müdür yardımcılarının bulunma zorunluluğu azınlık kültürlerinin egemen kültürün ötekisi olmasından kaynaklanan bir durumdur. Yaşadığımız toprakların kültürel zenginliğini oluşturan pek çok toplum, bu ötekileştirici politikalar ve zaman zaman yapılan kısımlarla, göç etmiş, nüfus olarak azalmış ve en nihayetinde

görünmez olmuşlardır. Bu egemen kültürün diğer kültür gruplarını kendisine benzetme isteğinin bir sonucudur. Bugün dikkatli gezginler anılarında, bütün Ortadoğu'da papaz kıyafetiyle sokakta gezilemeyen tek ülkenin Türkiye olduğunu yazıyorlar. Ne Ürdün ne Irak ne Suriye ve hatta ne de İran'da böyle bir sokak baskısının olmaması gerçekten çok dikkat çekicidir.

Küreselleşmenin, bireyselleşmenin ve çağcıl diğer değişimlerin dini kimlikleri de etkilediği aşikardır. Kolektif kimlik bir tarafıyla yaşantıyı ve davranışları belirlerken diğer tarafıyla kavramsal düzeyde anlam karmaşası yaşamaya devam ediyor. Semavi dinlere inananların sayıları azalırken new age tarzı akımlara inananların sayılarının artması bu anlamda değerlendirilebilir. Dinsel kimliğin seramonileri/ibadetleri daha heyecanlı ve daha geniş katılımlı yaşanırken veya yaşandığı hissi uyandırılırken dinsel duygulardan kaynaklanmayan farklı motivasyonlardan beslenen heyecanlar ortaya çıkıyor. Bugün uluslararası sermaye Ramazan ayında reklam temalarını değiştirip (Coca Cola reklamı) kutsalı metalaştırırken diğer taraftan İslami kimliğin temsilcilerinin kendi kutsallarını (İhlas kavramının İhlas Holding'e dönüşmesi, Tekbir kavramının Tekbir Giyim markasına dönüşmesi ve defileleri vb.) metalaştırmaları kolektif kimlik olarak dinsel kimliğin kamusal alanda farklı yönleriyle tartışılmasına ve kullanılmasına olanak sağlıyor. Bundan dolayı yaşanan anlam karmaşası inanmayı post materyal değerler etrafında yeniden tartışmaya açıyor.

2.12. Kolektif Kimlik Olarak Kültürel Kimlik

Kültür insanın ürettiği her şeydir. Gelenekler, alışkanlıklar, gündelik hayatta üretilenler, eğilimler, tutumlar, sanat yapma biçimleri, inançlar, hayata dair üretilen anlamlar, söylemler vb. her şey kültürü oluşturur. Bu açıdan bakıldığında Nalçaoğlu'na göre "kültür makro toplumsal kavramsallaştırmadır" (2004:1). Sosyal gerçekliğin inşasının bir ürünü olarak kültür şeyleşmiş sembolik evrene tekabül eder. Bu açıdan bakıldığında ise Mardin'e göre "nisbeten yavaş değişen simgeler sistemidir" (2010: 105). Tüm kolektif kimliklerin temel referans kaynağı olarak kültür, kolektif kimliklerin iç içe geçmiş halini ifade eder. Bir tarafıyla ulusal kimliğin bileşenidir, diğer tarafıyla dinsel kimliğin. Kolektif kimliklerin iç içe geçmiş halde yaşanmasını ve yeniden üretilmesini de kültür sağlar.

Modern öncesi dönemde kültür diğer kolektif kültürler gibi daha bütüncüdür. Modern dönemde ise kültür Jenks'e (2007:15) göre; dört temel çerçevede tanımlanabilir.

1. Zihni veya kesinlikle bilişsel bir kategoriydi; genel bir zihniyetin parçasıydı ve mükemmellik fikrini, bireysel insani başarı veya özgürleşme özlem ya da amacını taşırdı.
2. Daha ziyade vücuda getirilen ve kolektif bir kategoriydi; bir toplumdaki düşünsel ve hatta ahlaki gelişme durumunu anlatırdı.
3. Betimleyici ve somut bir kategoriydi; kültür herhangi bir toplumdaki kolektif sanatlar ve entelektüel çalışmalar bütünü adlandırdı.
4. Kültür toplumsal bir kategoriydi; bir halkın bütün yaşam biçimini ifade ederdi.

Moderniteyle birlikte kültür modern öncesi dönemin kategorikleşmiş biçimi ve bütüncüllüğü anlam değiştirmiştir. Yine kategorik ve bütüncüdür. Ama araçsal aklın hizmetinde ve farklı iktidar tanımlamaları/erkleri tarafından araçsal olarak kullanılan ve modern proje halinde tasarlanan, bireylerin kabul edecekleri hatta içselleştirecekleri biçimde üretilen ve hatta bireylerden içselleştirmeleri beklenen bir kategori haline gelmiştir. Toplumu kültürler içerisine hapsedmek yaşantıdaki farklılıkların ve farklı konum almaların üstünü örtmek ve onları kolektif kültürün bir parçası haline getirmek için tek tipleştirici politikaların araç olarak kullanılması egemen kültürün dayatılması anlamına gelir.

Bugünse bütünlükçü bir kategori halinde kültürden bahsedemeyiz. Bireyin kimliğini inşa etme aracı olarak kültür, farklı bağlamlarda çoklu kimlik taleplerinin ve hatta çoklu kimliklerin varlığından dolayı çoklu kültürel kimlik kategorileri olarak karşımıza çıkar. Kültür yoktur artık, kültürler vardır. Bu bağlamda çoklu kimlikler kategorik olarak altkültür kavramını ortaya çıkarır veya altkültürler farklı kimliklerin inşa edilmelerinde temel referans noktaları olur. Jenks'e (2007: 25) göre; altkültür iki farklı kategori halinde ortaya çıkar.

“ (a) "egemen kültür" bağlamından önce gelen ya da onun dışında oluşturulanlar: örneğin, ev sahibi kültür bağlamında "altkültürler" olan göçmen grupların "kültür"ü; ayrıca kuşatıcı "egemen kültür"den önce gelen, fakat onunla beraber varlığını sürdüren, onunla kaynaşan veya ona farklı olarak tepki veren bölgesel altkültürler.

(b) Kökeni egemen kültür bağlamının içine dayananlar; bunlar iki alt kategoriye ayrılır:

(i) toplumsal ve kültürel yapıların taleplerine verilen olumlu tepkiden doğanlar; örneğin, mesleki altkültürler, yaş grubu altkültürleri, ve

(ii) toplumsal ve kültürel yapıların taleplerine verilen olumsuz tepkiden doğanlar; örneğin, suç altkültürleri; dini-Mesihî-dini uyanışa teşvik edici altkültürler; politikanın aşırı ucundaki altkültürler”.

Altkültürlerin varlığı bireyler için daha esnek ve geçirgen bir kültürün varlığını sağlar. Bu kültürü belirli toplumsal teamüller haline getirir ve bireyin sosyal gerçekliğin inşasında varlığını olumlar. Başka bir deyişle, bireylere kendi toplumsal yaşam anlayışlarına göre eylemde bulunma hakkı verir ve bireyin fail olma durumunu sağlar. Yani kültür farz edilen ve mevcut olmayandan (bireyin fail olmama durumu) gerçek ve mevcut alana dönüşür. Jenks’e (2007: 83) göre; “Kırmızı ışıklar, her zaman kırmızı olarak ve dolayısıyla uyan ya da durmayı işaret ediyor olarak algılanır, fakat bu teamüllerin içinde ve ayrıca ötesinde, insanlar, kendi özel durumlarını denetlemede ve tanımlamada büyük bir iktidara sahiptirler”.

Bireyi kültür karşısında fail hale getirmek kültürü, şeyleşmiş bir kurum olarak tarihe referans verir hale getirir. Kültür, bir yandan süregelen yaşanmışlıkların ürünüdür diğer taraftan birey tarafından inşa edilen ve üretilen bir bilgidir. Bu haliyle birey kendisini dünyada hem bir nesne hem de bir özne olarak düşünebilir. Bir tarafıyla birey kültürü ve kültürel kimliğini inşa eder, diğer tarafıyla daha önce inşa edilmiş olanı içselleştirmeye (sosyalleşme/toplumsallaşma /kültürlenme) çalışır.

Bu söylemin karşıtı bir söylem -kültürün kendi içinde kapalı, durağan: belirli görüşler, tutumlarla ilişkili temsiller ve/veya simgeler toplamı- kültürelcilik olarak tanımlanabilir. Kültürelciliğin Bayart’ın ifade ettiği üç yönü yukarıdaki söylemle çelişir. “Kültürelcilik üç yanlış yöntem içerir: kültürün zaman içinde değişmeyen bir temsiller bütünü olduğuna inanır; bu bütünün kendi üstüne kapalı olduğunu düşünür; bu bütünün belli bir siyasal yönelimi belirlediğini varsayar (1999: 67). Kültürün bu şekilde tanımlanması egemen kültür ve homojenite tartışmasını gündeme getirir. Seçkinler içinde yaşadıkları kültürü/etnik grupları egemen toplumsal örgütlenmelere entegre etmek için farklı yöntemler uygular. İlk olarak varolan topluma ve kültürel gruba dahil olma; ikinci olarak 'azınlık' statüsünü kabul edip, sahip oldukları kültürel farklılıkları ön plana

çıkarmadan toplumsal hayat içinde görünmez olma; son olarak kaynaklardan daha fazla pay alabilmek ve yeni bazı toplumsal tasarımları uygulamaya koymak amacıyla etnik kimliğe vurgu yapma yoluna gidebilirler. Barth'a göre; "İlk stratejinin başarıyla uygulanması durumunda söz konusu kültürel/etnik grup kamusal alanda çoğunluk toplumu karşısındaki farklılığını yitirecek ve büyük olasılıkla kendi içinde kültürel açıdan muhafazakar bir yapıya bürünecektir. İkinci stratejinin başarıyla uygulanması halinde, çok-etnili ve çok kültürlü bir toplumun oluşum ihtimali ortadan kalkacak ve söz konusu kültürel/etnik grup önemli ölçüde çoğunluk toplumuna asimile olacaktır. Son stratejinin uygulanması durumunda ise, bugün tanık olduğumuz ayrılıkçı ve ulusçu hareketler ortaya çıkabilir" (2001:37) ya da Hindistan örneğinde olduğu gibi olumlu anlamda çokkültürlü bir toplum kurulabilir. Entegre olma, olmama durumu bir anlamıyla egemen kültür ve altkültürler arasındaki bir mücadele alanı haline gelir. Bu bağlamda da daha önce tartıştığımız gibi her kültür kendi sembolik evrenini oluşturmaya çalışır ve o evren üzerinden kendini tanımlamaya çalışır ve kendi homojenitesini öteki üzerinden inşa eder.

Bu açıdan bakıldığında kültürel kimlik politikaları totaliterliği içinde barındırır. "Bu durum, öncelikle özgün olarak hayal edilen kültürler radikal bir şekilde farklı oldukları düşünülen komşu kültürlerle karşıtlık içinde tanımlandığı, sonra bu varsayılan ötekilik mantıksal sonuç olarak hızla bir kültürel/etnik arındırma işlemine dönüşen bir dışlama ilkesi getirdiği için ortaya çıkar. Kültürlerarası alışveriş böylece bir yabancılaşma, bir öz kaybı, hatta bir kirlenme gibi yaşanır. Üstelik hayali kültür, kendisine bağlı olmaları beklenen kişilere taşımaları buyurulan, gerektiğinde zorla kabul ettirilen, bir kimlik seti denilebilecek basitleştirilmiş bir kimlik tayin eder" (Bayart, 1999: 47). Bireysel kimlik bu bağlamda kültürel kimliği referans noktası olarak kullanır. Kültürel kimlik bireylere "biz" deme imkanı veren kimlik ve aidiyet temellerini yaratır. Tekil bireyleri ortak bir "biz"de birleştiren, hem ortak kurallar ve değerlere bağlı olmaya, hem de ortak bir geçmişin deneyimlenmesine dayanan ortak bilgi (hafıza) ve kendini algılamının oluşturduğu "bağlayıcı yapı"dır. Assman'a (2001: 21) göre; "Bu yapı hem toplumsal boyutta, hem de zaman boyutunda birleştirici ve bağlılık yaratıcıdır. Bir yandan ortak deneyim, beklenti ve eylem mekanlarından bir "sembolik anlam dünyası" oluşturarak, bir yandan da birleştirici gücüyle güven ve dayanak imkanı sağlayarak. Bu yapı aynı zamanda önemli deneyim ve anıları biçimlendirir ve canlı tutar. Böylece, geçmişle

gelecek arasında bir süreklilik duygusuyla varoluşu zamansal bir zincire bağlar ve geçmişle bugünü, bugünle geleceği birleştirmeye çalışır. Teoride bireysel kimlik ve kültürel kimlik arasındaki etkileşim net gibi gözüktüğü de oldukça karmaşık ve griftir. Farklı kimliklerin görünür olması egemen kültürün oluşturduğu bir kültüre ait olma ve “biz” kategorisini tersine çevirir. Yeni kimlikler hepsi bastırıldıklarını düşündüklerinden, bir zamanlar konsensüs zemini olarak görülen şey çatışma alanına dönüştürülmüştür. Çözümün bir parçası olan kültür, sorunun bir parçası haline gelmiştir. Artık, siyasi çekişmeyi çözüme ulaştırma aracı, birbirimizle insanlığın temsilcileri olarak yüzleşebileceğimiz daha yüksek ya da derin bir boyut değil, siyasi çatışma terminolojisinin bir parçasıdır.

Bugün postmodern kültürle kültürel kimlik farklı bir tanımlamaya tabi tutulur. Postmodern kültür bir tür “evrenselleştirilmiş tikelcilik” (Eagleton, 2005:99) olarak tavrını egemen kültürden yana değil, altkültürlerden yana koyar. Ayrıca kültürün metalaşması ve tüketim toplumunun nesnesi haline gelmesi birbirini kesen ve bazen reddeden kültürel kimlikleri tartışmaya açar. Bu açıdan bakıldığında bireysel kimlik, farklı kültürel kimlik bağlamlarında bazen kendisiyle çelişme pahasına farklı biçimlerde inşa edilir.

2.13. Kolektif Kimlik Olarak Cinsel Kimlik Ya Da Toplumsal Cinsiyet

Diyarbakır’da kadın olmak, İstanbul’da kadın olmak ve Londra’da kadın olmak farklı anlamlar taşır. Diyarbakır’da kadın olmanın kadına yüklediği sorumluluklar ve görevler İstanbul ve Londra’dakinden farklıdır. Aynı ayrım ve/veya farklılık erkekler için de geçerlidir. Cinsiyet doğal bir kategori olarak görülmekle birlikte cinsiyet rolleri bir kültürdeki normatif erkeklik ve kadınlık tarifiyle kaçınılmaz biçimde birbirine bağlıdır. Birey kadın veya erkek rollerini yerine getirerek sosyal dünyaya katılır. Kadın ve erkek rolü verili (a-priori) olarak toplumda yer almaz, inşa edilirler.

Kadının ve erkeğin bu rolleri toplumsal cinsiyeti ortaya çıkartır. Toplumsal cinsiyet, üç farklı bağlamda değerlendirilebilir. Bunlar: doğal olarak toplumsal cinsiyet, yetiştirilmenin bir sonucu olarak toplumsal cinsiyet ve toplumsal bir kurgu olarak toplumsal cinsiyettir (Clarke ve Braun, 2012). Doğal olarak toplumsal cinsiyet, vücudun biyolojik cinsiyetine ve/veya kişilik özelliklerimizin erkeksi/kadınsılığına

işaret eder. Biyolojik temelli açıklama kişiliklerimizi, arzularımızın, yaşantılarımızın ve benzeri şeylerin hormonlarda ve biyolojik etmenlerden kaynaklandığı savunur. Clarke ve Braun'a (2012: 310) göre ; “ "toplumsal cinsiyet" terimi "biyolojik beden"e referans veren cinsiyet teriminin yerine kullanılır oldu" "Toplumsal cinsiyetiniz nedir? Kadın mı erkek mi?" Bu, toplumsal cinsiyete dair özcü bir bakış açısıdır; toplumsal cinsiyetin insanın veya insanın kişiliğinin, doğasının, doğumdan ölüme dek sabitlenmiş ve durağan bir özelliği olduğu, bağlama veya duruma göre değişmediği anlamına gelir. Toplumsal cinsiyetiniz sizin ne olduğunuzdur”. Yetiştirilmenin bir sonucu olarak toplumsal cinsiyet ise, tipik olarak erkeksi ve kadınsı ya da ikisinin bir arada olduğu kişilik özelliklerine referans verir. Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetin kültürel örtüsüdür; biyolojik ana kayaya kültürün eklediğidir. Clarke ve Braun'un (2012: 311) belirttiği gibi; “Toplumsal cinsiyet, içinde yetiştiğimiz sosyal çevreden ve toplumsal cinsiyetle ilgili kültürümüzdeki yerleşik düşüncelerden etkilenecek bireylerin çok erken yaşta öğrendiği bir şey olarak görülür. Çocuklar biyolojik cinsiyetleriyle tanımlanmış bedenleriyle eşleştirecekleri kültürel olarak uygun ve uygun olmayan arzular, pratikler, inançlar ve duygular yelpazesini öğrenirler; sonrasında bu eşleştirmeler o insanın kalıcı bir parçası olmak üzere içselleştirilir. Toplumsal cinsiyetinizin olmaması söz konusu değildir”. Toplumsal cinsiyet bu bağlamda biyolojik cinsiyetten farklılaşmıştır. Yine de bu yaklaşım, toplumsal cinsiyetin özcü bir bakış açısıyla ele alınmasıdır; öğrenilmiş toplumsal cinsiyet kalıcı ve içinde bulunulan bağlamın etkisi karşısında nispeten nüfuz edilemezdir. Toplumsal cinsiyetiniz elinizde olandır. Toplumsal bir kurgu olarak toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyetin doğal bir olgu olduğunu öne süren düşünceleri reddeder. Bunun yerine toplumsal cinsiyeti, belirli bir sosyokültürel tarihsel döneme özgü, içsel psikolojik ya da biyolojik süreçlerden ziyade ortak bir kültürel bilgi ve dil kullanımının sonucu olan toplumsal bir yapı olarak görür. Bu yaklaşımda iki temel kavram vardır: özcülük karşıtlığı ve toplumsal sınıflandırma. Özcülük karşıtlığı, toplumsal cinsiyetin bireylerin bünyesinde var olan biyolojik temele veya kişiliklerine bağlı kalıcı, değişmez bir özellik olmadığını ifade eder. Onun yerine bu kavramı, toplumsal cinsiyet farklılıklarını öne çıkaran ve vurgulayan, doğal olmayan bir toplumsal sınıflandırma sistemi olarak kuramlaştırır. Bu açıdan bakıldığında Clarke ve Braun'a (2012: 311) göre; “Erkeklik ve kadınlık kategorilerinin "dişi" ve "erkek" bedenleri arasındaki biyolojik farktan doğal olarak kaynaklandığı reddedilir; bu

kategoriler, toplumun ürettiği toplumsal üretimler olarak nitelendirilir. Bazı toplumsal yapısalcılar cinsiyetlendirilmiş bedenlerin iki seçenekliliğini ve cinsiyetlendirilmiş bireylerin birbirinden farklı olduğu fikrini, gerçekliği basitçe yansıtmaktan ziyade onu şekillendiren güçlü bir ideoloji olarak görür. Bu anlamda, iki cins olduğuna inanırız; çünkü çevremizdeki dünya, bu fikri sürekli olarak yansıtır ve bize bunun böyle olduğunu söyler; biz de bu fikrin yeniden üretiminde yer alırız. Bu yaklaşımda, toplumsal cinsiyet neye sahip olduğunuz ya da ne olduğunuzdan ziyade ne yaptığınızdır”. Toplumsal cinsiyetin bu yorumu, farklı cinsel kimliklerin yaşantıda olumlanması anlamına gelir.

Modernleşme eril bir söylem üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda modern tasarlayan ve oluşturan erkek egemen bir yaklaşımdır. Kadınlar modernleşmenin ortaya çıkışında ve dönüşümün sosyalleşme sürecinde bireyler tarafından içselleştirmesinde merkezde yer almalarına rağmen araç olarak değerlendirilmişlerdir. Varlı’ya (2007:39) göre; kadınlar “değişimi şekillendirici, modernleşmenin öncüsü gibi bir güce sahip olmalarına rağmen, ikincil konumlarından kaynaklanan biçimde konuşma, yemek çeşitleri, geleneksel müzikler, dini pratikler gibi kültürel kimlik unsurlarını taşıyan, sürdüren, öğreten bir konuma itilmişlerdir”. Bu aynı zamanda endüstriyel toplumun özgün koşullarında ortaya çıkan kadın rolünün bir neticesidir. Erkeğin tam gün çalışması ve yaşamı idame ettirecekleri parayı kazanan figür olarak “aile reisliğini” üstlenmesi, kadınınsa aile içinde ev ve çocuk işleriyle uğraşıp bu durumu karşılıksız yapan bir anne figürü haline gelmesi, aileyi özel alan haline getirerek modern aile tasarımını ortaya çıkardı. Kandiyoti’ye (1997:157) göre; “Kadınların özel alanla bir tutulması, ulus cemaatin fedakâr bir anne/sadık eş ile hemhal olmasını destekler; bu durumda onu savunmak; hatta onun için ölmek son derece doğal bir tepkidir”. Bu durum endüstriyalizm ile iki başlı bir hal almıştır. “Ucuz iş gücü” olarak kadın, iş yaşamına girmiş ve toplumsal yeniden bir değişim ortaya çıkmıştır.

İdeolojik olarak bu durum kadın ve erkeğin biyolojik farklılığından kaynaklanan psikolojik, toplumsal ve davranışsal özelliklerini sabitleyerek ataerkil sistemi temellendirmiştir. Modern toplumlar hiyerarşik ayrımların ve eşitsizliklerin var olduğu toplumlar olarak özellikle cinsiyete dayalı eşitsizlikleri de üretir ve diğer toplumsal eşitsizliklerle iç içe sürdürür. Modern toplumlarda cinsiyete dayalı toplumsal eşitsizliklerin aslında biyolojik özelliklerden (cinsiyet hormonları gibi) kaynaklandığı

düşünülür. Ama bu biyolojik farklar aslında toplumsal farklara sonradan verilen anlamlar olarak toplumsalın içinde vardır.

Sancar'a (2012:23-24) göre; "Adını biyolojinin koyduğu cinsiyet farkları aslında toplumsal bazı işleri kaçınılmaz olarak belli cinslere özgü kılar. Örneğin çocuk yetiştirmek için kadın gibi duygusal ve sabırlı olmak, asker olmak için de bir erkek gibi dayanıklı ve güçlü olmak gerekir. Aslında anne ile asker arasındaki fark biyolojik değil ideolojik-toplumsaldır; kadınları ve erkekleri farklı toplumsal (siyasal) konumlarla ilişkilendiren cinsiyet farkları rejimi cinslerin biyolojisinden türetilirken aslında cinsler arasındaki toplumsal farklardan bahsetmemize yol açar. Toplumsal olan biyolojik olana transfer edilir; daha doğru deyişle toplumsal farklılıklar biyolojik değişmezlikten (determinizm) alınan ideolojik destek ile meşrulaştırılır. Biyoloji değiştirilemez bir kaderse toplumsal olarak cinslerin rolleri de değiştirilemez hale gelir. Verdiğimiz örnekten hareket edersek, bugün dünyanın hemen her ülkesinde kadın askerler ya da polisler rahatlıkla görev alırken, eşleri çalışan sayısız erkeğinde çocuklarının bakımını üstlendiği reel bir olgudur. Bu çerçeveden modern toplumlara baktığımızda birçok toplumsal alanın aslında cinsiyet farkları ile "işaretlenmiş" olduğunu görürüz". Bu durum Türkiye modernleşmesinde de farklı değildir. Cumhuriyetin batılılaşma çabaları toplumsal cinsiyet formunu da yeniden düzenledi. Kadın hakları için yapılan düzenlemeler kadını görece özgürleştirmesinin yanı sıra kadına özgü toplumsal roller üretmek, kadını siyasal alandan yalıtım olarak değerlendirilebilir. Yalıtmadığı durumlarda bile kadınlara özgü dışıl alanlar oluşturması bunu olumlar. Örneğin en özgürlükçü partilerde bile var olan kadın kolları bunun göstergesidir.

Daha net bir ifadeyle söylemek gerekirse, devlet kurma eril bir davranışken, kültürel sosyalleşme, toplumsal yeniden üretim dışıl bir davranış olarak tanımlanmıştır. Sancar'a (2012:202) göre; "Ulus inşasında eril konumlar devlet kurma/koruma ile ilişkilendirilirken dışıl konumlar ulusun kültürel modernleşmesi diyebileceğimiz, yani modern hanelerin, çocuk terbiyesinin, sivil kültürel alanların şekillendirilmesi ile ilişkilendiriliyor. Kadınlardan beklenen bu kültürel işlevler ne kadar aile ve özel alanla ilişkili sayılabilir? Bu bir tür cinsiyetlenmiş toplumsal işbölümü olmakla birlikte, sanayileşme deneyiminin yarattığı özel-kamusal ayrımından farklı boyutları olduğu açıktır". Kandiyoti'ye (2007: 149) göre de; "Kadınlar, etnik/ulusal gruplar arasındaki farkların yeniden üretiminde önemli bir rol oynarlar, kültürü taşırlar ve ulusal farkların

ayrıcalıklı belirleyicileridirler; ayrıca "ulusun anneleri" (resmi önceliklere uygun biçimde ideolojik olarak tanımlanan bir görev) olma yükünü de taşırlar. "Ulus"un talepleri bu yüzden tıpkı soy, aşiret ya da akrabalarla ilgili temel sadakat bağları kadar zorlayıcı olabilir; fark, bu tür taleplerin tek tek erkekler tarafından değil, devlet tarafından ve devletin yasal yönetim aygıtınca dayatılmasıdır". Bu durum toplumsal cinsiyetin kadın rolleri üzerinden bir okumasıdır. Ulus devlet açısından okuması ise, aile doğal bir birliktelik modeli içerdiği için ulusu oluşturan kişiler arasında bulunduğu varsayılan bağı temsil etmek için kullanılır (Sirman, 2009). Denilebilir ki, siyasal yapı ile toplumsal cinsiyet arasında geçişken ve ikili bir yapı vardır. Bir tarafıyla modernleşme projesi toplumsal cinsiyetleri inşa eder, diğer tarafıyla da inşa edilen toplumsal cinsiyet formları modernleşme kurumlarını yapılandırılırken kullanılır.

Toplumsal cinsiyet rolleri sosyal gerçeklikte inşa edildikleri için toplumsal cinsiyet algısında dönemsel farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kadın imgeleri geçit törenlerinde bayrak taşıyan, üniformalı genç kızlar ya da balolarda dans eden tuvaletli kadınlar olarak (Kandiyoti, 1997) kullanılarak yeni devletin modernliğini tanıtmak için araçsallaştırılmışlardır. 1950'ler de ise⁴ Türk ailesi kentli ve orta sınıf şeklinde tanımlanarak kadının konumu bu aileyi inşa edecek bir figür olarak konumlandırılmaktadır. 1990'lı yıllarda ise kadın sorunu tartışmalarının arttığı bir dönem olarak kadın sorunu, feodalite, az gelişmişlik ve taassup üçgeninde tartışıldığı bir süreci ifade eder. (Kadınların erken yaşta evlendirilmemesi için düzenlenen kampanyalar, baba beni okula gönder projesi vb.) Bu durum kadın sorununun toplumsal cinsiyet bağlamı dışında tartışılmasıdır. Sancar'a (2012. 302) göre; mevcut tartışma eskinin bugüne yansımalarıdır. "Modernleşmiş" kadınların daha kötü konumda olan kadınları eğiterek modernleşmelerine yardımcı olmak anlamına gelir. Bu anlayışın 1920'lerin "kadın devrimi" anlayışının günümüze yeniden algılanış biçimi olduğunu düşünüyorum". Bugünün toplumsal cinsiyet tartışmalarında ise mevcut cinsiyet rejiminin ikili yapısı eleştiriye uğramakta ve farklı cinsel kimlikler kendilerine yaşam alanı oluşturmak için mücadele etmektedirler. Geçmişten bugüne ortaya çıkan en önemli fark; artık cinsel kimlik sahipleri, kendi kimlik sorunlarını kendileri dile getirip, mücadelelerini kendileri veriyorlar. Bu bağlamda 8 Mart'ta sadece kadınların yürümesi bu değişimin göstergesidir.

⁴ Sancar, bu dönemi muhafazakâr modernleşme dönemi olarak isimlendiriyor (Sancar: 2012: 234).

2.14. Karşı Duruş Olarak Politik Kimlik

Tüm kolektif kimlikler bireysel kimliğe dair bir tahakkümü içerir. Tahakkümün temel nedeni özcü tavrılardır. Toplumsal kimliğin verili (a-priori) olarak toplumsal yaşamda yer alması bireysel kimliğe bir meydan okumadır. Özcü tavır kendisini meşrulaştırmak için tarihe başvurur ve kendisini tarihselleştirerek geçmişten bugüne, bugünden yarına kendi varlığını olumlamaya çalışır. Bu bağlamda bireysel kimlikle kolektif kimliğin en yakın olduğu yer bireyin kendini tanımlama biçimlerini ortaya çıkardığı politik kimlikleridir. Kolektif kimlik bireysel kimliğe dair bir kısıtlama olarak tanımlandığında Jameson’a (2011: 20) göre; “Yegane etkin kurtuluş, toplumsal ve tarihsel olmayan hiçbir şeyin varolmadığını kabul etmekle başlar; aslında "son tahlilde" her şey siyasaldır”.

Benzer biçimde kolektif kimliklerin farklı kolektif kimliklerle karşılaşması ve onlarla mücadelesi kolektif kimlikleri siyasallaştırır. Diğer bir deyişle ulusal kimlik oluşturulurken egemen kültürel kimliğin ideoloji aygıtlarını kullanarak diğer kültürleri kendisine benzetmeye çalışması ve buna karşılık olarak altkültürlerin de kendilerini var olma mücadelesinin bir parçası haline getirmesi mücadele eden yapıları siyasal bağlama oturtur. Bu durum dinsel kimlik kategorileri, kültürel kimlik kategorileri ve toplumsal cinsiyet kategorileri için de geçerlidir. Burada uzlaşmazlıkların temel nedeni Tacar’a (1996: 33) göre; “varlığın tehlikeye düşmesi korkusudur”. Kültürlerin sınırları tehdit altında olduğunda sınırların korunması mevcudiyetini devam ettirmenin aracı olarak kolektif kimlikler politik kimlik çerçevesinde örgütlenir. Sarı’ya (1997: 345) göre; “Bu durumda kültürel sınırları kurmaya yönelik her türlü eylemi politik olarak kavramak uygun hale gelir. Kültürün sınırları, kültürel farkı kuran ayrımlarla açığa çıktığına göre, kültürel farkın inşasının politik olduğunu iddia edebiliriz. Bu nedenle kültürel farkın simgesel dışavurumları politiktir. Elbette bu güç/iktidar mücadelesinde, direniş anlamında bir politikadır. Bununla birlikte iktidar açısından politikanın, kültür aracılığı ile işlediğini, iktidarı insanların gündelik yaşamlarına ve alışkanlıklarına yerleştirenin kültür olduğunu da belirtmek gerekir”. Diğer bir deyişle “biz” ve “öteki” kavramsallaştırılması yapıldığında politik kimlikten bahsediyor olmaktadır.

Politik olan iki türlü inşa edilir. İlki bireyin kendi var oluşunu tanımlaması ve sürdürmesi üzerinden bireysel politik duruşu, diğeri ait olduğu kültürün tanımlanması

ve sürdürülmesi üzerinden kolektif kimlik olarak politik kimliğin tanımlanmasıdır. Buradaki diğer bir ayrım kolektif politik kimlikle bireysel politik kimliğin birbirini besleyen referans verme biçimlerine rağmen giriştiği mücadeledir. Bu mücadelenin nedeni bireysel kimliğin inşasıyla kolektif kimliğin inşası arasındaki gerilimdir.

Bu açıdan bakıldığında kimlik mücadelelerinin siyasal alanın temel konularından birisi olması modern dönemde bireyin anlam karmaşası yaşamasının toplumsal tezahürüdür. Anlam karmaşası bireysel kimliğin ikilemlerine dair çözüm üretmeyi politikleştirir ve benzer anlam verme biçimleri politik olanı kolektifleştirir. Tarihsel süreç içerisinde ise 68 kuşağı kimlik ve kültürel sorunları siyasal yaşamın temel konusu haline getirmiştir.

Bu durumun ortaya çıkışında 68 hareketinin iki temel eleştirisi kimlik ve kültürel sorunları politikleştirmiştir. Arrighi, Wallerstein ve Hopkins'e (2004:112) göre; bu eleştirilerin; "ilki, kapitalist dünya sisteminin egemen güçlerine karşı olmak ve bu bağlamda eski (klasik) sistem karşıtı hareketlerin anti-kapitalist ideolojilerinden izler taşımak, ikincisi, eski sistem karşıtı hareketleri zayıf, yozlaşmış olarak görüp, egemen güçlerle uzlaşmacı olmak, gerçekten yoksun olan toplumsal katmanları ihmal etmek ve kibirli olmakla eleştirmek şeklindeydi". Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, etnisite, din kaynaklı eşitsizlikler ve kimlik politikaları politik alana taşınarak, 68 hareketi mevcut politik akımları eleştirmiştir. Bugün de politik kimlikler üzerinden farklı kültürel grupların egemen kültürel gruplara karşı kültürel haklar⁵ bağlamında mücadeleleri devam etmektedir.

2.15. Bireysel Kimlik

Bireysel kimlik, kolektif kimliklerin (ulusal kimlik, dinsel kimlik, kültürel kimlik, cinsel kimlik, politik kimlik) bireye sunmuş olduğu rollerin yerine getirilme sürecinde inşa edilir. Kimlikler asla tamamlanmazlar, öznel olarak daima inşa halindedirler. Bayart benzer biçimde "Kimlik'lerin her biri, olsa olsa kültürel bir inşa, siyasal veya ideolojik bir inşa, yani önünde sonunda tarihsel bir inşadır. Kaçınılmaz olarak kendisini bize dayatan doğal bir kimlik yoktur" (1999:9) demektedir. Bireysel kimlik; farklı bağlamda, farklı bir olay karşısında bireyin yeniden konumlanmasıdır. Bu yeniden

⁵ Daha detaylı bir tartışma için Kymlicka, W. (1998) Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi

konumlanmış bireyin aynı olay karşısında bile farklı zamanlarda farklı tavırlar sergilemesine neden olur. Rolünü yerine getirirken kolektif kimliğiyle özdeşleştiği varsayılrsa da, bu özdeşleşme daima belirsizliklerle dolu olarak inşa edildiğinden kimliğimiz hakkında çok öngörü sahibi değilizdir. Kimlik bu açıdan bakıldığında Hall'e (1998:72) göre; "daima kısmen bir anlatı, daima kısmen bir tür temsildir. Daima temsil dahilindedir. Kimlik, dışarda biçimlenen ve sonra bizim hakkında öyküler anlattığımız bir şey değildir". Diğer bir deyişle, kimliğimize yabancılaşmadığımızdan onu tanımlamamız da güçtür. Onun için ötekinin (Bayri, 2008) konumundan anlatılan kimlik; bir süreç, bir anlatı, bir söylem olarak sürekli ve yeniden inşa edilir. Varlı'ya (2007:26) göre; "İletişim süreçlerinin bir sonucu olarak sosyal kurumlar ve sosyal gruplar arasındaki sınırlar, kimlikleri oluşturmaktadır. Kimlik, bir yandan tüm yeni kuramsal söylem dizisinin kesiştiği, öte yandan tüm yeni kültürel pratikler dizisinin ortaya çıktığı bir nokta olarak görülebilir". Kimlik, bireydeki aidiyet ve bireysellik ihtiyacını gidermesi açısından önem kazanır. Farklı bağlamlarda aidiyet ihtiyacı hissettiğinde kendine en yakın kolektif kimliğe yakınlaşarak bunu giderir. Kendinde şey olarak kendini değerli gördüğünde ise kolektif kimliğinden uzaklaşarak kendi anlatısını oluşturur. Bu kendi olma durumunu ifade eder. Kimliğin bu inşası aslında farklı bağlamlarda ve farklı olaylar karşısında kendi anlamını ortaya çıkarma çabasıdır. Başka bir deyişle kimlik benzerlik ve farklılıklar üzerinden tanımlanır. Benzerlik, kimliğin aidiyetini tanımlarken, farklılık özgünlüğünü tanımlamaktadır. Her bireyin yaşanmışlıkları onu diğerlerinden farklı kılar. "Yaşam farklılığının doğal bir sonucu olarak, bireysel düzlemde, herkes farklı kimlikler taşır. Bu haliyle kimlik, başkalarına karşı bir pozisyon alış ve bu ekseninde kendini ifade etme aracı olmaktadır" (Anık, 2012:21).

Melucci ise kimlik kavramının üç farklı fenomeni ifade etmek için kullanıldığını söyler. O'na (2013:40) göre; "Belirli bir eşik değerinin altındaki çevresel değişimlerden etkilenmeyen bir öznenin zaman içindeki sürekliliği; öznenin sınırlarını oluşturan ve onu diğerlerinden ayırmamıza olanak sağlayan birlik kavramı ve onları özdeş olarak kabul etmemizi sağlayan iki unsur arasındaki ilişki". Bu açıdan bakıldığında kimlik bireydeki değişim ve sürekliliği ifade eder.

Castells ise; kimliğe inşa edilmiş biçimlerine göre yaklaşır. O'na (2006:14) göre kimlik; "Meşrulaştırıcı kimlik, direniş kimliği ve proje kimliği olarak üç türdür". Toplumun

egemen kurumları tarafından bireyler karşısında egemenliklerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edilen meşrulaştırıcı kimlik, hakim olanca değersiz görülenler tarafından inşa edilen direniş kimliği, toplumsal aktörlerin toplumdaki konumlarını yeniden tanımlamak için yola çıktıkları proje kimliğidir.

Kimliğin ne olduğuna dair tartışmalar kimliğin ortaya çıktığı bağlamlardan bağımsız değildir. Kimlik üzerine düşünürken, zaman diğer bir deyişle zamanın ruhu belirleyicidir. Bugün toplumun tüm alanlarında bir yabancılaşmadan bahsedilmektedir. Bu yabancılaşmanın ilk özelliği tüketim söyleminden kaynaklanır. Baudrillard'ı hatırlarsak eğer, “tüketim toplumunun tek nesnel gerçekliği tüketim fikridir, günlük söylem ve entelektüel söylem tarafından sürekli yinelenen ve sağduyu gücüne ulaşmış olan bu yansımali ve söylemsel bileşimdir. Toplumumuz kendini tüketim toplumu olarak düşünür ve konuşur. En azından, bu toplum tükettiği ölçüde kendini tüketim toplumu olarak, fikirde tüketir” (2012:233). Kimlikler de bu bağlamda tüketilebilen ve metalaşan birer nesne haline gelir. Piyasa kişinin kendisi için bir tane seçebileceği çok çeşitli kimlikler üretir. Reklamlar aracılığıyla satmaya çalıştıkları kimlikleri sosyal bağlamları içinde, tikel bir hayat tarzının ifadeleri olarak gösterirler. Tüketici olarak bireyler sahip olmak istedikleri kimlikleri satın alırlar. Piyasa çoklu kimlikler üreterek tüm kesimlere hitap etmeye çalışmaktadır. “Piyasanın sunduğu kimliklerin avantajı sosyal onaylarıyla birlikte satın alınmalarıdır ve böylelikle olumlama arayışının sıkıntıları kalmamıştır. Kimlik kartları ve hayat tarzı simgeleri, yetkin insanlar tarafından sunulur ve çok sayıda insanın deneyerek ya da "dikkatini vererek" onayladığı bilgilerle desteklenir. Bu yüzden sosyal onayın müzakere edilmesine gerek kalmaz; onay, pazarlanan ürünün yapısında adeta ta baştan beri vardır” (Bauman, 2012:15). Bu aynı zamanda bireyin hem kendisine hem de onaylanma ihtiyacını kolektif kimlikler yerine metasal alanda karşıladığı için kolektif kimliklere yabancılaşması anlamı taşır. Tüketimin nesnesi olarak kimlik imaj olarak varolur. İmaj olarak kimlik, kimliğin düşünsel bir kopyasıdır. Bundan dolayı imaj olarak kimlik, kimliğin kopyası olduğu için hiçbir zaman bireyin gerçekliğini temsil etme yetisine sahip değildir. “İmajlar gerçekliğin kılığına bürünen, ama aslında o olmayan göstergeler /yorumlardır. Ve bu yorum süreci daima belirli bir anda (insanın tarihselliği), belirli bir kültürün biçimlendirdiği bir perspektiften yapıldığı için yapay, mutabakata dayalı, geçici ve göreceli olan bir gerçekliğin inşasıyla sonuçlanır” (Bütev, 2007:9). Geçici olarak kimliğin

inşası bireyin anlam sorununu giderir gibi gözüktür ama nihai olarak gideremez. Bireyin kolektif kimliğe duyduğu aidiyet, gerçekte duyduğu aidiyet değildir. Kendi kimliğini inşası iradi değil, piyasanın inşasıdır. Bu aynı zamanda tüketim toplumunun trajedisidir.

Yabancılaşmanın ikinci özelliği iletişim tekniklerindeki değişimden kaynaklanır. Bugün teknolojik dönüşümün sonucu olarak iletişim biçimleri interaktif bir ağ içinde yeniden dönüşüyor. İlk kez toplumdaki iletişim biçimleri (yazılı, sözlü, görsel, işitsel) aynı sistem içinde bütünleşerek meta dil oluşturuyor ve birey doğrudan iletişime yabancılaşıyor. Bu açıdan bakıldığında “Kültür iletişimle aktarıldığı, iletişimle başlatıldığı için, kültürlerin kendileri -tarihsel olarak üretilmiş inanç sistemlerimiz ve geleneklerimiz- yeni teknolojik sistemle temelden dönüşmüştür, zaman içinde daha da fazla dönüşecektir” (Castells, 2005: 441). Bu dönüşümle kültürlerin karşılaşması farklı sanal ortamlarda ortaya çıkıyor, bireyin ötekisi üzerinden kendisini tanımlaması da. Diğer taraftan yeni iletişim sistemi, uzamı ve zamanı değişime uğrattıyor. “Yerellikler, kültürel, tarihsel, coğrafi anlamlarından kopar, işlevsel ağlar ya da imaj kolajları olarak yeniden birleşirler; böylece mekânların uzamının yerini bir akışlar uzamı alır. Geçmiş, şimdi ve gelecek; aynı mesaj içinde birbirleriyle etkileşim içinde olabilecek şekilde programlandığında zaman silinir. Akışların uzamı ve zamansız zaman, tarihsel olarak aktarılmış temsil sistemlerinin çeşitliliğini kapsayan ve aşan yeni bir kültürün maddi temellerini oluşturur: Kurgunun, kurmaya duyulan inanç olduğu gerçek sanallık kültürüdür” (Castells, 2005:501). Kolektif belleğe duyulan ihtiyaç sosyal medya belleği ile yer değiştirmektedir (Biçel, 2012). Birey artık zaman ve mekandan bağımsız gündelik deneyimlerini bir üyelik ağından diğerine, bir paylaşımı beğenerek ve diğer paylaşımı kendi profilinde paylaşarak oluşturur. Birey ürettiği sanal kültürüyle başa çıkmak ve kendisinin mükemmel olmasını istediği imajını inşa etmek için uğraşmaktadır.

Yabancılaşma, anlamın inşasının farklılaşmasının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda yapısal değişim modernite eleştirisi olarak değerlendirilebileceği gibi (postmodern dönem) modernitenin 19. yüzyılda kemikleşmiş tarım toplumunu dönüştürdüğü gibi bugün de başka bir toplumsal biçim ortaya çıkarması olarak da okunabilir. Bugünü “sanayi toplumunun rotasında ilerleyen modernleşmenin yerine, 19. yüzyılın günümüze kadar süregelen teorik senaryoları ve siyasi reçetelerinde öngörülmeveni, sanayi toplumu öncüllerinin modernleşmiş i ikame ediliyor. Modernliği

sanayi toplumunun kategorileri içinde düşünmeye iliklerine kadar alışkın olan bizlerin, koordinat sistemini bugün belirsizleştiren, modernlik ile sanayi toplumu arasında (bütün varyantlarıyla) ortaya çıkan bu karşıtlıktır” (Beck, 2011:10) şeklinde tanımlamak mümkündür. Bugün toplumun post materyal özellikleri ön plana çıkarken anlama erişim yeni çatışma alanları yaratarak belirsizliğe neden olmaktadır. Bütün bu göstergeler ışığında çağcıl Türkiye bir taraftıyla modern olmanın çabalarını sarf ederken, diğer taraftan yeni bağlama ayak uydurmaya çalışmakta ama öte yandan geleneklerinden kopmak istememektedir. Bu anlamıyla karmaşık bir anlam verme çabası yaşamın tüm alanında ve özelde kimlik inşasında sürmektedir.

2.16. Kolektif Hafıza Ya Da Geçmiş

Aklın malzemesi duyumlar aracılığıyla dış dünyadan gelir. Duyumlar aracılığıyla gelen veriler zihin tarafından kavramşallaştırılarak/adlandırılarak anlamlandırılırlar. Hafıza duyumlar yoluyla ve akıl tarafından anlamlandırılan bilgiyle aklın kendi ürettiklerini sınıflandıran ve saklayan, yeri geldiğinde canlandıran bir yetidir. Hafıza bireyin yaşam boyunca formal ve informal öğrenmeleriyle, tecrübeleriyle beslenir. Hafıza hatırlama ve unutmanın bağlamını oluşturur. Assmann (2001:25) hafızayı dört bağlamda tartışmaktadır. Mimetik hafıza, gündelik hayatta kullanılan ve taklit yoluyla öğrenilen davranışları içerir. Nesnel hafıza, gündelik hayatta kullanılan nesnelerin oluşturduğu hafızadır. İletişim hafızası, dil ile sosyal gerçekliğin inşasının sonucu olarak ortaya çıkan hafıza olup, başkalarıyla iletişimin sonucu olarak ortaya çıkar. Kültürel hafıza ise, bahsi geçen üç hafıza tipinin toplandığı hafızayı ifade eder ve kültürel ürünlerin dünyasıdır. Diğer bir deyişle, insan belleğinin dış boyutu olan ve toplumdaki bireyler tarafından paylaşılan bir hafıza olarak sembolik evrenle ilişkilidir.

Hatırlama, ihtiyaç duyulan bilginin birey tarafında hafızasından çağrılarak kullanılmasıdır. Hafızadaki veriler ne kadar sık kullanılırsa o kadar kolay hatırlanır. Diğer taraftan kullanılmayan veriler unutulur ya da parça parça hatırlanır. Birey gündelik hayatta hafızadaki verileri kullanırken günün şartlarına ve bulunduğu bağlama göre yeniden tanımlar. Kimi zaman bireysel öyküsüne referanslar verir, kimi zaman kolektif belleğe. Hatırlamadığı bölümleri bağlamına göre yeniden inşa eder ve hatta kendi bağlamını meşrulaştırmak, kendini doğrulamak için bir kısmını kullanır. Bu

durum Bıçak (2003:153) tarafından “hafızada verinin dönüştürülmesi” olarak adlandırılır. Geçmiş her zaman için geçmiş olarak hatırlanmaz. Geçmişin bireyin zihninde tamamen geçmiş olması için, geçmiş tamamen kaybolmalı ve geçmişten kalan verilerin bugünle çelişmemesi gerekir (Assmann: 2001). Bu bağlamda hatırlama zaman ve mekana (Assmann, 2001; Gürşimşir, 2012) bağlı olarak gelişir. Aynı zamanda hatırlama bireyin içinde bulunduğu gruba bağlıdır (Assmann, 2001). Çünkü “bireyler geçmişlerinin kendilerini temsil etmesini istediklerinde, tanımı icabı, bunu algılayamazlar. Dolayısıyla, bu temsilleri oluşturmak için diğerlerine ihtiyaçları vardır, zira bu geçmiş, daima sosyal olarak oluşturulmuştur” (Bilgin, 2013:22). Gruba katılım hem bireyin hem de grubun kimliğinin devamını sağlar. “Benzer biçimde hatırlama aynı zamanda tarihin yeniden inşasıdır” (Assmann, 2001: 43). Bugün geçmişten hatırlananla bugün arasındaki ilişkinin yeniden bir inşası olarak ortaya çıkışıdır.

Toplumsal hafıza ise Assmann’ın bahsettiği kültürel hafızadır. Toplumsal hafızayı oluşturan sosyalleşme süreci ve sosyal gerçekliğin birey tarafından içselleştirilmesi sürecinin bir parçası olarak topluma katılan bireylerin toplumun değerlerini ve davranışlarını yeniden inşa süreçleridir. Toplumsal hafıza için tarihte ne olduğu değil, nasıl hatırlandığı ve bugüne hatırlananın ne kattığıdır. Bu açıdan bakıldığında tarih geçmişe dair daha düzenli ama manipülatif çıkarımlarda bulunurken hafıza ise düzensiz ve daha pragmatik çıkarımlarda bulunur. Hafıza bu anlamıyla geçmiş hakkındaki gündelik bilgiyken, tarih şimdiki zamanda düşünce içerisinde geçmişi yeniden inşadır. Nitekim “geçmiş, hatırlanacak olanların durumunda gelecek ile çözümlenecektir çünkü geçmiş geçmiştir ve gelecek henüz gerçekleşmemiştir. Var olan şimdide geçmişin anları, geleceğin onlara vereceği imkân üzerinden vuku bulacaktır” (Gürşimşir, 2012:25). Tarih ile hafıza geleneksel sözlü kültür toplumlarında örtüşür. Yazılı kültürlerde ise hafıza ile tarih örtüşmez. Bıçak’a (2003: 145) göre; bunun nedeni, 19. yüzyıl tarihçiliğinin siyasi tarih anlatısını benimsemiş olması hafıza ile tarihin arasındaki farklılığı arttırmıştır.

İnsan tarihsel bir varlık olarak geçmişiyle birlikte var olur. “Kendine referans etkisi” (yani benliğimizle ilgili olanların daha iyi hatırlanması) nedeniyle bellek, kimliğe doğrudan eklemlenmektedir. ... Kimliğimizle uyumumuz büyük oranda "hatırladıklarımız"ın kimlik anlayışımıza veya benliğimizle çatışmamasına bağlıdır” (Bilgin, 2013:23). Birey, bireysel öyküsünü inşa ederken sosyal gerçeklik olarak

toplumun bir parçası olduğu için kolektif öykünün içerisine oturtur. Kimliğin, geçmişin toplum kimliğine göre inşa edilmesinde hatıralar ve nakiller benzer oranda rol oynar. Hafıza kimliğin mevcut ihtiyaçları doğrultusunda kendini ifade etmek için başvurduğu araçtır. Bu bağlamda tarih hafızayı nakleden ve kimliğe hizmet eden bir rol üstlenir. Hatırlama bu anlamıyla pragmatik bir anlam taşır. İhtiyaç olduğunda hatırlanır ve hangi bağlamda kimliği nasıl inşa etmek gerekiyorsa o bağlama göre tarihten örnekler getirir. Bireyler fikirlerini, tutumlarını ve kimliklerini meşrulaştırmak için üyesi olduğu sosyal grubun sembolik dünyasına tarih aracılığıyla referanslar verirler. Denilebilir ki, şimdide ürettiğimiz anlamı doğrulamak için geçmişe referans veririz. Burada önemli olan geçmişin yanlışlanması pahasına, bugünün doğrulanmasıdır.

2.17. Kolektif Belleğin İktidar Tarafında İnşa Edilişi: Tarih

Siyasal alanda modernin içselleştirilmesi beraberinde moderni toplum mühendisliğine götürdüğünden bahsetmiştik. Modern ülkelerin kültürel sürekliliğinin sağlanmasında, modernleşen ülkelerin de modern olana benzeme çabası iktidarın toplum üzerinde tahakkümü tartışılır hale getirir. Teolojik tahakkümün yerini alan seküler iktidar kendi söyleminin toplum tarafından içselleştirilmesini ve topluma katılan bireylerin sosyal gerçekliğinin kendi istediği şekilde inşa edilmesi için ideolojik aygıtlarını devreye sokar. Yoksa kendini meşrulaştıramaz. Bu bağlamda iktidar ortak geçmiş anlatısı inşa ederek bireyin hatırlama ve unutma eylemlerini kontrol altında tutmaya çalışır. Bu çaba kolektif belleğin iktidar tarafından inşa edilmesini yani “tarihi” ortaya çıkarır. Modern teorinin siyasal düzlemdeki karşılığı olarak ulus devlet paradigmasının ortaya çıkışında tarih etkin olarak kullanılır. İktidar şimdi de (bugün de) geçmiş tanımlayarak, gelecek öngörüsünü egemen kültürün bir biçimi olarak kolektifleştirir. Tarihin bugünden geçmişe dair bir anlatı olarak inşa edilmesi ve inşa edilenin de daima yorumsal inşalarla yeniden üretilmesi tarihi meşrulaştırma alanına çevirir. Bu bağlamda modern teorinin epistemolojik yanını oluşturan pozitivizm aracılığıyla geçmiş toplumdaki bireylerin doğru olarak kabul edecekleri tarihsel gerçeklikler olarak tasarlanır.

XIX. yüzyılın ilk yarısında A. Comte tarafından kurulan pozitivizm, sosyal bilimlere evrenselleştirerek Fransa’nın içinde bulunduğu sosyal karışıklığa yön vermek ve doğanın yasalarının keşfedildiği gibi toplumun yasalarının da keşfedilmesi söylemiyle

ortaya çıktı (Engin, 1992). Comte'a göre, pozitivistizmin amacı toplum olaylarını incelemek ve topluma yön vermektir. Comte düşüncesinin çıkış noktası, onun üç hal kanunudur. İnsanlık tarihi, bireyin gelişim tarihi ve insan bilgisinin her dalı üç evreden geçmiştir: İlki teolojik evredir. Bu evrede doğal hadiseler doğaüstü güçlerin neticesi olarak kabul edilmiştir. İkinci evrede, yani metafizik evrede, doğaüstü güçler yerine soyut kuvvetlerin doğal hadiselerle sebep olduğuna inanılmıştır. Üçüncüsü pozitif evredir. Bu evrede hadiselerin biricik idare edici sebeplerini aramak yerine, gözlem ve akıl yürütme yardımıyla görünüşün kanunlarını keşfetmeye yönelinmiştir. Pozitif evrede, yani bilimsel evrede temel amaç, bize faydalı olabilecek hadiselerin tespit edilmesidir (Ural, 2006:48-49). Pozitivizme göre bilinebilir olan yalnızca olgulardır. Pozitif bilimden başka bilim yoktur. İnsanlığa, hiçbir insanüstü varlığa dayanmayan ve insan sevgisinden doğan yeni bir insanlık dini gereklidir. Bu din, pozitif nedenler üzerine kurulmalı, teolojiye olduğu kadar metafiziğe de sırt çevirmelidir (Hançerlioğlu, 1982). Bundan dolayı da deneyle sağlanmayan bilgi teolojik veya metafizik temellere dayandığı için kabul edilemez. Comte'un konumuz açısından ifade ettiği önerme teolojik ve metafizik evrede doğruluğun/gerçekliğin kaynağı olarak soyut ögeler ön plandayken, pozitif evrede doğruluğun kaynağını bizzat bilimin kendisinden almasıdır. Bu durum pozitivist bilimin ideoloji aygıtı olarak iktidarın tekeline girmesinin nedenini oluşturur.

Kolektif belleğin iktidar tarafından şekillendirilmesi ve tarih haline getirilmesi epistemolojik bağlamda pozitivist tarih anlayışıyla ortaya çıkmaktadır. 1880'lerde, doğa bilimleri olağanüstü saygın bir konumdaydı. Esrarengiz özleri ve batıl birimleri olmayan, sırrı çözülmüş bir dünya fikri ve bilimsel yöntemle kesin ve tüm zamanlar için geçerli doğrulara ulaşılabileceği umudu bilginleri coşturmuştu. Bilimin çocuğu teknoloji; daha fazla yiyecek, daha fazla ürün, daha fazla sağlık, daha fazla konfor ve hareketlilik vaadiyle halkı büyülemişti. “Dolayısıyla tarih dahil, tüm sahalarda çalışan bilginlerin, bu denli başarılı bir işi özümsemek, onun doğayı araştırma ve inceleme konusundaki yaklaşım ve yöntemlerini insani olayları araştırma ve inceleme sahasına nakletmek istemelerinde şaşılacak bir taraf yoktur” (Breisach, 2012: 342). Başka bir deyişle Newton'la birlikte doğanın yasalarının olabileceği sorunsalının, bu yasaların varlığı ve insan tarafından bilinebilirliği biçiminde cevaplanmasıydı. Buna göre “eğer doğanın birtakım yasaları varsa, ve bu yasalar determinist (belirlenimci) özellikler

gösterebiliyorsa (kesinlik değeri taşıyorsa ve aynı koşullarda tekrar ediyorsa) sosyal bilimlerde de bu kesinliğin var olması” gerekirdi. Bu Comte’un sosyal fiziğinden başkası değildi. Sosyal bilimlerdeki bu kesinlik tanımlaması tarih algısının da değişmesi anlamına gelmektedir (Şimşek ve Pamuk, 2010: 23).

Pozitivist tarih anlayışının kilit figürü Leopold von Ranke’dır. Ranke’nin, geçmiş i yargılamak değil, onu, "wie es eigentlich gewesen (nasıl idiye öyle)" rapor etmek amacıyla olduğu sözü onu pozitivist tarihin önemli bir figürü haline getirdi. Genç tarihçiler bugün de olduğu gibi, o devirde artık kapıları bilginlere açılmış olan arşivlere gönderiliyorlardı. Bu kaynakların son derece gelişmiş, eleştirel ölçütlere göre kullanımı, tarihçinin yaptığı işin bir kesitinin yansızlığını teminat altına alıyordu: gerçeklerin saptanması. Aslında Ranke’nin girift metodolojisi klasik dilbilime ve onun şu düsturuna dayalıydı: Kaynağın güvenilirliğini, kendi bağlamı içinde doğrula. “Ranke, metodolojiye olan katkısından ötürü eleştirel tarih biliminin öncüsü olma payesini kazanmıştı. Bu payeyi, kendi koyduğu kurallara uymasıyla da hak etmişti. Örneğin Fransız Devrimi’nden veya Papalıktan hoşlanmamasının, bulgularını etkilemesine izin vermemişti. Fakat Ranke’yi yarıpozitivist ve/veya pozitivist olarak görenler, çalışmasının ikinci düzeyini ve buna bağlı olarak, metodolojisinin temelini oluşturan metafizik kesitini ya görmemişler ya da görmezlikten gelmişlerdir. Lutherci Ranke için, geçmişteki her olgunun ardında kutsal yazı -Tanrının hikmeti ve buyruğu- vardı. Geçmiş olayları inceleyerek gerçeğe ulaşmak, ancak tarihçilerin insanlığı, anlaşılır veya anlaşılmaz, olduğu gibi ele almalarıyla bireyin, nesillerin ve devletlerin yaşamını ve zaman zaman da bunların içinde, Tanrının parmağını hesaba katmalarıyla mümkündü. Kant’tan ve Wilhelm von Humbolt’dan etkilenen Ranke, dünyevi ve metafizik olgular arasındaki bağlantıyı fikirlerde bulmuştu; fikirler, bu dünyayla ilgili olaylarda kısmen ve geçici olarak kendilerini gösteren ezeli ve ebedi güçlerdi” (Breisach, 2012:299). Ranke ve Alman düşüncesinde tarihsel bilgi, bir halkın, bir ulusun, bir devletin kendine özgüllüğünü oluşturan öğelerin eleştirisi ve çözümlemesi yoluyla elde edilir. Bu bakımdan, tarihsel bilgi, bir ulusun, bir halkın belli bir süreçte kendisini nasıl tanıdığının da bilgisi olmak durumundadır. “Böyle bir bilgi için başvurulabilecek başlıca öğeler ise, bir ulus ya da halkın tümü ya da büyük çoğunluğu için geçerli kabul edilmiş olan hukuksal düzenler, anayasalar yanında, o ulus ya da halkın kendisine özgü ahlaksal ve estetik değerleri de olabilir” (Özlem, 2001: 137).

Bu genel ilke ve görüşler doğrultusunda Alman Tarih Okulu, kendi pratik amacını, “Alman ulusunun ve devletinin birliği olarak koyar ve bu amaç açısından Alman tarihinin yoğun bir araştırmasına yönelir” (Özlem, 2001:139). Bu durum tarihin iktidarla birlikte ve iktidarın geçmişini araştırması anlamı taşır. Nitekim Ranke tarihçinin görevinin tarihi, barbarlığa düşmekten korunmanın tek yolu olarak ulusal ilkeyi güçlendirecek şekilde yazmak olduğunu açıkça belirtmiştir. “Kendisinin yayımladığı Toplu Eserler’de yer almakla birlikte sonraki basımlarda çıkardığı bir pasajda, ona göre ulus-devletler sistemi, tıpkı tanrılar arasındaki bir söyleşi gibi, ebediyete kadar sürdürülebilirdi. Ulus-devletler sisteminin bir dünya topluluğunun gelişi engelleyip engellemeyeceği sorulduğunda, bizzat medeniyetin çeşitlilik ve bölünmeye yaslandığını belirten bir yanıt veriyordu” (White, 2008: 224). “Ranke insani sorunların ancak ulusun ve dolaysız dışavurum biçimleriyle yıkıcı olduklarını düşündüğü itkileri kısıtlamak için ulus içerisinde oluşturulan kurumların çizdiği bağlam içerisinde çözülebileceği kanısındaydı. Bir dizi otoriteye yönelik her tür tehdidi, örneğin kilisenin otoritesine yönelik bir tehdidi (maddecilik ve rasyonalizm gibi), devletin otoritesine yönelik bir tehdidi (kapitalizm, emperyalizm, ırkçılık ya da liberalizm) ya da ulusa yönelik bir tehdidi (Sosyalizm, Komünizm ya da din) bizzat medeniyete dönük bir tehdit olarak gördü. Ve bu hareketlerin devrimci araçlarla kendilerini kabul ettirmeye çalışmaları ölçüsünde bunları devlet ve kilisenin bastırmak için kuruldukları hareketler olarak değerlendirdi” (White, 2008: 225). Böylelikle pozitivist tarih anlayışı ulus devleti tanımlamak ve yeri geldiğinde onu tahkim etmeyi kendisine görev bildi. Zaten nesnellikte olguları yargılamanın reddedilişi tarihin ancak dış olayların tarihi olabileceği, bu olayların içinden çıktığı düşüncenin tarihi olamayacağı anlamına geliyordu. “Pozitivist tarih yazımının tarihi, siyasal tarihle özdeşleştiren ve sanat, din, bilim gibi konularda bilmezden gelmesinin sebebi buydu. Çünkü bunlar uğraşamayacağı konulardı” (Collingwood, 1996: 169). Ulus devletle birlikte kendisini tanımlayan pozitivist tarih konuları itibariyle de siyasi tarihle ilgilenmesini bilim paradigması üzerinden meşrulaştırıyordu.

Ranke’nin kaynağın güvenilirliğine yaptığı vurgu pozitivist epistemoloji karşısında kendini bilim olarak tanımlama çabasına giren tarihi tarih bilimi haline getirme imkânı sunuyordu. Modern bilimin doğru bilgi sorununu tarihçilerde belgelere başvurarak ve belgelerin güvenilirliğini sağlayarak oluşturabilirlerdi. Bu bir anlamıyla tarih için

nesnelliğin olabilirliğini gündeme getirmektir. Dünyayı açıklamakta Ranke'den olduğu kadar, Newton, Comte, ve Darwin'den çıkardıkları "bilimsel" modeli kullanan pozitivist tarihçiler için tüm mesele, araştırmalarını basit olarak, bilimsel yöntemlere dayandırmaktır. “Mevcut geleneklere karşı tutumlarında ikilem içindeydiler. Çoğu devlet kurumlarında görevli olduğu için, bilimin ata yurdu ya da kültürel tercih gibi şeyler dinlemediğini söylemiyor, hatta çoğu zaman düşünmüyorlardı. Diğer yandan milli gelenekleri ve Aydınlanma Çağı'nın tarihin ilerleme ve gelişme doğrultusunda seyrettiği ilkesini benimsemeyi, hatta teyit etmeyi sürdürüyorlardı” (Breisach, 2012: 343). Sonuç olarak pozitivist tarih üç kavram üzerinden kendisini bilim olarak tanımlamaktaydı. Bunlar nesnellik, nedensellik ve determinizmdi. Nesnellik üzerinden iktidar, toplumdaki tüm bireylerin ortak tarihini inşa ederken, siyasi olayların arasında kurmuş olduğu nedensellikleri bugüne taşıyor ve determinist bir tavırla oluşturmuş olduğu “biz” kategorisinin gelecekte de birlikte olacaklarına ilerleme paradigması çerçevesinde empoze ediyordu. “Biz” kategorisinin geleceğe dair öngörülerinde geçmişteki “öteki” de gelecekte öteki olarak kalmaya devam edecekti. Böyle bir kurgu, içinde oldukça fazla tutarsızlığı barındırmaktadır. Nitekim tarihte nedensellik ilkesinin aranması değer yargılarına başvurmaksızın imkânsızdır. Nedensellik ilişkilerinin aranmasının ardında her zaman dolaylı ya da dolaysız değerlerin aranması vardır. (Carr, 2002). Böyle bir durum tarihin nesnelliğini tartışmalı hale getirdiği gibi, tarihteki determinizm de tartışılmaya muhtaçtır. Diğer taraftan bilginin iktidarla ilişkisi, toplumsal oluşumlarda en fazla güce sahip olanların bilgiyi üretmeyi ve dağıtmayı tekelleri altına almaları, bilgiyi ellerinden geldiğince çıkarlarına göre kullanıp, kendilerini meşrulaştırmalarını olanaklı kılmaktadır (Jenkins, 1997: 37). Nitekim bu bağlamda 1922 İtalya’sında, 1933 Almanya’sında tarih meşrulaştırma ve iktidarın tahakkümünü artırmak için kullanıldı. Türkiye’de ise, ortak tarih anlatısının⁶ ortaya çıkışı Alman historisizminden etkilendi. “Romantizm, pozitivism, Alman historisizmi cumhuriyet tarih yazımının ilk on yıllarının esin kaynağını teşkil etti. Romantizm, tarihçilerin ulusal ülkülerini gerçekleştirmeleri için moral güç yaratıyordu. Pozitivism kısa vadeli siyasetin pragmatik ve laik hedefleri için gerekliydi. Alman historisizmi de ideal - devlet- iktidar- özdeşliğini kafalarda yaratmak için çok uygundu” (Ersanlı, 1992: 23). Ayrıca “Romantizmin geçmiş hayranlığı, pozitivismin kolaycılığı ve tarihselliğin ve

⁶ Daha detaylı bir tartışma için Albayrak, H. (2009) Milletin Tarihinden Ulusun Tarihe II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Kurumsal Tarih Çalışmaları, Kitabevi Yayınları: İstanbul.

idealizmin otoriter gücü Türk Ulusçularının tarih anlayışları için çekici, zengin, ancak üst üste bindirildiğinde oldukça karmaşık ve içinden çıkılmaz hale gelebilen bazı özellikler içeriyorlardı” (Ersanlı, 1992: 40). Bu bağlamda ortaya çıkan ortak tarih ise Türk Tarih Tezi’nden başkası değildi.

Yeni ulusal tahayyüllerin hedef ve içeriği “bütünleştirilmiş bir geçmişin ortaya çıkarıldığı ve bir müze tarzında yeniden sunulduğu tarihsel bir drama aracılığıyla, elitlerin ve halk kitlelerinin etnik birliğine ilişkin bir hayal sunmak ve böylece modern endüstrileşme ve bilimin yol açtığı tehlikeli düzeyde parçalanma ve yabancılaşma karşısında kolektif alın yazısını ve toplumun daha derin anlamlarını canlandırmaktır” (Smith, 2002: 223). Yine Smith’e göre “tipik olarak, herhangi bir ulusal mitoloji veya etnik köken ve soy mitinde bir dizi motif veya unsur bulabiliriz. Bunlar;

1) zamandaki başlangıç miti; yani topluluğun ne zaman 'doğduğu'; 2) mekandaki 'başlangıç miti; yani topluluğun nerede 'doğduğu'; 3) soy miti: yani kim bizi doğurdu ve nasıl onun soyundan geldik; 4) göç miti; yani nereleri aşp geldik; 5) kurtuluş miti; yani nasıl özgürleştik; 6) altın çağ miti; yani nasıl büyük ve kahraman olduk; 7) çöküş miti; yani nasıl bozulduk ve fethedildik/sürgün edildik; 8) yeniden doğuş miti; yani eski şanlı günlerimize nasıl dönebiliriz” (Smith, 2002: 245). Ulus devletlerin benzer mitler üzerinden kolektif geçmişi yapılandırmaları tarihi, benzer biçimde araçsal olarak kullandıklarının ve yapılandırdıklarının göstergesidir.

2.18. İnşa Edilenin Yaygınlaştırılması: Tarih Öğretimi

İktidar, inşa etmiş olduğu tarihi hem formal eğitim hem de informal eğitimle/yaşam boyu öğrenmeyle bireyler tarafından içselleştirilmesini ister. İnformal eğitim /yaşam boyu öğrenme iktidar açısından formal eğitim kadar önemlidir. Ortak tarihin toplumdaki tüm bireylerin ortak referans noktası olabilmesi için sosyal gerçeklikte bireyler tarafından inşa edilmeleri gerekmektedir. Diğer taraftan bireylerin formal eğitim süreçleri bittiğinde asıl olanın ve/veya iktidar tarafından inşa edilenin hatırlanması gerekmektedir. Hatırlamanın iktidar için önemli olmasının bir diğer nedeni bireyin sosyalleşmesinde ailenin rolüdür. Birincil sosyalleşme ikincil sosyalleşmeye nazaran daha kalıcı olduğu için hatırlamanın iktidar açısından sürekli belirli aralıklarla tekrarlanması gerekmektedir. Nitekim “çocuklar önceleri kendi yakın çevrelerini, sonra

da başkalarını taklit etmeye başlar. Böylece çocuk zamanla, başkaları yanında olsun veya olmasın, içinde var olduğu sosyal grubun varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlayacak kuralları kendi bilincini yerleştirerek özümser” (Aksoy, 2000: 79). Diğer taraftan hatırlatma ile iktidar ortak tarih anlatısını tedavüle sokarak bireylerin tarih anlatısını yeniden inşa etmesini sağlamaya çalışır. Diğer bir deyişle birincil sosyalleşmede iktidarın tanımladığı inşalar yer almalıdır.

Benzer biçimde formal eğitim süresinde gerçekleşen ritüeller de bu bağlamda değerlendirilebilir. Okul süresince ritüel olarak gerçekleşen milli bayramlar, 10 Kasım ritüeli, bayrak törenleri ve İstiklal Marşı, öğrenci andı⁷ gibi etkinlikler öğrenciler için formal olarak aldıkları eğitimi özelde iktidar tarafından inşa edileni içselleştirmede önemli rol üstlenir. Toplumun hatırlaması içinse büyük törenler tertip edilir, televizyonlar yayınlar yapar, politikacılar konuşur. Connerton’u hatırlamak gerekirse “Toplumsal hafızanın izleri belleğin somutlaştırıldığı anma töreni niteliği taşıyan etkinliklerde bulunabilir” (1999: 63). Başka bir deyişle ritüeller aracılığıyla iktidar zaman ve mekanla hafıza arasındaki ilişkiyi kontrol ederek inşa ettiğini yaymaya ve kolektif belleği bireysel yaşamışlıklara dahil etmeye çalışır. Bu durum geçmiş olayların ritüellerle ve anmalarla yeniden inşasıdır (Yelsalı, 2012: 284) ve aynı zamanda ortak imge yaratılması yoluyla biraradalık adına girilen bir çabadır. Hatırlama figürleri, ritüeller yoluyla "ben"i bizleştiren bir söyleme dönüştüren toplumsal ortaklık çabasının sonucudur (Ersoy, 2012: 223). Mekanın hatırlatma işlevi sosyal gerçekliğin parçası olarak ortak tarih anlatısına referanslar verir. “Yaşanılmayan, fakat ziyaret edilen, izlenilen ve dönülen bir yer olan Anıtkabir, mevcut toplumu oluşturan üyelerin hiçbirinin yaşamadığı ve hatırlamadığı bir geçmişi, siyasal varlığın borçlu olduğu kaynak olarak sunmakta ve hatırlatmakta, toplumu 1920'lerin başlarında kazanılmış bir savaşın ürünü ve bu savaşı kazanan kahramanın eseri olarak yeniden kurmayı, özetle ulusu inşa etmeyi sürdürmektedir” (Gülpınar, 2012: 147). Benzer biçimde abideler, büstler ve meydanlar da aynı işlevi yerine getirir ve hepsi birer hatırlama ögesidir. İktidar farklı bağlamlarda metaforlar üretir. “Homojen olan anlam alanı metaforu çağrışımlar üzerinden kurar. Bellek, metaforun homojen olan anlam alanında çağrışımlarla birçok şekilde farklı düşüncüyü birleştirir. Bu durum belleğin şeyleri

⁷ Daha detaylı bilgi için Meşeci, F. (2007) Cumhuriyet Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Ritüeller: Kuramsal Bir Çalışma’ya bakılabilir.

yeniden üretmesinde oldukça etkilidir” (Gürşimşir, 2012:35). Cumhuriyet bazen bir çınardır, bazense genç bir fidan. Metaforun neliği kullanıldığı bağlama göre anlam değiştirir. İşlevi ise kolektif belleğe net ve açık referanslar vererek inşa edilenin içselleştirilmesidir.

İktidar inşa etmiş olduğu tarihi bireylere formal eğitim bağlamında tarih öğretimiyle aktarmaya çalışır. Tarih ders kitapları ve okuldaki tarih öğretmenleri bu bağlamda önemli aktördür. Ders kitabı eğitimi, diğer bütün gelenekleri dışarıda bırakarak tek bir geleneğin unsurları üzerinde yoğunlaşır. İçinde icra edilen bilimin ve dünyaya bakışın belirli bir tarzına derin bir bağlılığı aşlamaya çalışır (Barnes, 1995: 85). Bu dönemin tarih ders kitaplarında ilk dönemler Türk Tarih Tezi ile şekillenirken 1938’den sonra Anadolu kültürünün gerçek kaynağını Grek-Latin uygarlığında gören Hümanizm akımı etkisi altında yazılmıştır (Aktın, 2005:270, Koçak, 2000: 28-29). 1950-1970 tarihleri arasında ise tarih ders kitaplarında Türk-İslam Sentezinin olgunlaşmakta olduğu (Aktaş, 2005:234), 1970-1980 yılları arasında tarih ders kitaplarında Hümanist tarih yazımı ve Türk kimliği ile İslamiyet’i birleştirmeye çalışan Türk-İslam Sentezinin etkileri görülür (Sarı, 2005:135, Copeaux, 1998:58-64, Yazıcı, 2011:218) ve Türk-İslam sentezinin bu etkisi 1980-2000 yıllarda devam etmiştir (Güngör, 2005:397). Bahsedilen dönemlerde dönemin ortak tarih anlatısını içselleştirmiş bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. Tarih ve iktidar ilişkisi ve tarih öğretimiyle iktidarın inşa ettiği tarihin bireylere aktarılması Türkiye’ye has bir özellik değildir. Benzer biçimde tarih öğretimi aracılığıyla ortak tarihi bireylere aktarma çabası Kanada ve Avusturalya’da (Tangelder, 2001), Rusya’da özellikle Lenin’in Sovyet vatandaşı yetiştirme çabasında (Anderson, 2006), Avrupalı kimliği oluşturmak için Fransa ve Almanya’da ortak tarih ders kitaplarının okutulmasında, İngiltere’de vatandaş yetiştirme sürecinde (Low-Beer, 2003), İsrail, İran, Suriye, İrlanda, Japonya, Peru, Romanya ve ABD’de (Nichol ve O’Connell, 2001) ulusal kimlik oluşturmada nitelikleri farklı da olsa kullanılmaktadır. Denilebilir ki, modern dönemin iktidar anlayışının uzantısı olarak, inşa edilenin yaygınlaştırılmasının temel hedefi, kolektif tarihin vatandaşlar tarafından içselleştirilerek geçmişe dair referanslarda ortaklık sağlamak ve aidiyet duygusu oluşturmaktır.

Geçmişin iktidar tarafından tanımlanmasında kullanılan pozitivist eğilim, eğitim ve öğretim yaşantısını da (eğitim amaçları, ders kitapları, öğretmenin rolü, öğretim süreci, ölçme ve değerlendirme) şekillendirir. Pozitivist paradigmanın genelde psikolojide,

özelde de tarih öğretimindeki karşılığı; davranışçı yaklaşımdır. Davranışçı yaklaşımda, öğrenme, nesnel olarak orada bizim dışımızda var olan bilgiyi belli kaynaklardan (öğretmen ve ders kitabı vb.) almak, zihne yerleştirmek için tekrarlamak ve onu hafızada tutmaktır. “Bu bilgilendirme süreci öğrencide istendik davranış değişikliği sürecini oluşturur” (Kabapınar, 2012: 26). Değerlendirme davranışlara odaklandığı için oldukça nesneldir; çünkü davranışlar nicel ölçüme elverişlidir. Davranışçı tarih öğretimine bu açıdan bakıldığında iktidarın inşa ettiği tarihin bireyden bağımsız olarak var olduğu ve bireyden, inşa edilen tarihi davranış olarak ortaya çıkarması beklenir. Davranışların ortak olması tüm öğrencilerden aynı davranışın sergilemesinin istenmesi pozitivist paradigmanın nesnelliğinin tarih öğretimine yansımasıdır. Başka bir açıdan bakarsak, davranışçı tarih öğretimi sonuç odaklı bir yaklaşım olarak toplum mühendisliğinin bir türevidir. Tarih öğretimi, egemen epistemolojinin öğrencilere aktarılacak çağdaş muasır medeniyetler seviyesine ulaşacak olan toplumun ortak tarih referanslarını inşa etmek için kullanılır. Araçsal olarak kullanım sürecinde doğru, nesnel, genel geçer bilgiye ulaşma temel hedef olarak düşünüldüğünde pozitivismle ilişkisi aşıkardır. Tarihsel bilgi genel geçer bir bilgi kategorisinde düşünüldüğünde tarih ders kitapları “kutsal” kitap, öğretmenler de “kutsal bilgiyi” aktaran görevliler haline dönüşür. Bu göstergeler “eğitimin oldukça öğretici/didaktik bir eylem olduğu düşüncesine olurlu kılmaktadır. Bu açıdan öğretmenin temel görevlerinden birisi, sahip olduğu, nesnel, genel geçer ve değişmeyen doğru bilgi kalıplarını aynı biçimiyle öğrenciye aktarmasıdır. Kuşkusuz, bu aktarmacı anlayış, eğitimin odağına öğretmeni yerleştirmekte, onu etkin, öğrenciyi ise edilgin bir konuma oturtmaktadır. Çünkü öğrencinin tek etkinliği kendine sunulan bilgileri almak, tekrarlamak ve hafızaya yerleştirip, davranışa dönüştürmektir” (Aydın, 2006: 61).

Öğretmenin davranışçı tarih öğretimindeki bu rolü aynı zamanda tarih öğretmenlerinin pedagojik yaklaşımlarının sınıf içi etkinlikleri belirlemesi anlamına gelmektedir. Pozitivizmin iddia ettiğinin aksine, öğrenme ortamında tarih öğretmenleri savundukları değer ve fikirleri öğrencilere kazandırmaya çalışırlar. “Yani öğretmenlerin dünya görüşünü oluşturan sosyal ve siyasal anlayışları, onların eğitim amaçlarını belirlemektedir” (Dilek, 2001:325). Dilek’in araştırmasına göre; “Türk sınıf öğretmenleri iki grupta; ulusal ütopacılar (*National Utopians*) ve faydacılar (*Utilitarian/Instrumentalists*) olarak sınıflandırılabilir. Öğretmenlerin kendi rolleri ile

ilgili anlayışları kendilerinin sınıftaki etkinliklerini de buna bağlı olarak etkilemiştir. Mesela, ilk gruptaki öğretmenler kendilerini okul topluluğunun sosyal mühendisleri olarak görmüşler; tarih konularının ders verici olması gerekliliğinden yola çıkarak derslerini didaktik bir anlayışla ve çoklukla takrir tekniğine başvurarak işlemişlerdir. İkinci gruptaki öğretmenler ise amaçlarının öğrencilerin Türkçe ve Matematik ile ilgili temel becerilerini geliştirmek olduğuna inanarak derslerinde çoğunlukla soru sorma ve öğrenciye ders anlatırma tekniklerini benimsemişlerdir” (2001:328). Trabzon ve Tunceli’de yapılan başka bir araştırmada (Pamuk, 2007: 68-78) öğretmenlerin tarihe yükledikleri anlamlar (pozitivist tarih algısı) felsefi düzeyde benzerdir. Fakat içerik açısından Trabzon’daki öğretmenler tarih derslerinin misyonunun kendi politik duruşlarıyla özdeşliğinden dolayı severek, isteyerek anlattıklarını ve anekdotlarla aktarımlarını süslediklerini, Tunceli’deki öğretmenler ise, politik duruşlarıyla tarih derslerinin çeliştiğini bundan dolayı anlatırken sıkıntı çektiklerini ve hatta bazı bilgileri aktarmadıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle bazı konulardan hoşlanmama nedenleri olarak, tarih derslerinde kendi kimliklerine dair argümanlara yer verilmemesi, tarih derslerinin hamasi bir takım bilgilerle dolu olması, birilerini yüceltmesi olarak göstermişlerdir. Tunceli örneğindeki bu bulgu Dilek’in (2001: 325) Öğretmenlerin “pedagojik anlayışlarıyla, onlara önerilen amaçlar arasında çelişkiler mevcut ise, bu durum hem onların sınıf içi performansını hem de öğrencilerin akademik başarısını olumsuz yönde etkileyebilir” şeklindeki tespitini doğrulamaktadır.

Öğretmenlerin iktidar tarafından inşa edilen tarihi aktarmadaki bu rolü davranışçı yaklaşımın ortak davranışların öğrenci tarafından içselleştirmeleri anlayışıyla birleşince ortaya öğretmen egemen bir tarih öğretimi çıkmaktadır. Diğer taraftan davranışçı yaklaşımın öğretim sürecinin sonunda ortak davranışların kazandırılıp kazandırılmadığına dair sınavları da bu bağlamda şekillenir. Kavrama düzeyinde soruların yer aldığı geleneksel sınav metotları ortak tarih anlatısının öğrenciler tarafından kavranıp kavranmadığını ölçer.

Öğrencinin davranışçı tarih öğretimindeki rolü, iktidar tarafından inşa edilen ortak tarih anlatısını kavramaya çalışan bir özne pozisyonuna indirger. Öznedir ama kendi inşasını, ortak tarih anlatısına göre oluşturduğunda başarılıdır. Bu durum egemen kültürün anlatısının farklı kültüre sahip öğrenciler tarafından kendilerinin öteki olarak hissedilmesi sonucunu doğurur. Egemen kültüre sahip öğrencilerde ise mevcut durumun

içselleştirilip daha üst düzeyde aidiyet hissetmesi sağlanmış olur. Tarih öğretiminin öğrencilerin aidiyetine dair etkisi iki farklı bağlamda tartışılabilir. İlki, egemen kültürün mensubu olarak öğrencilerin aidiyetini arttırarak kendi kimliklerini inşa ederken birinci sosyalleşmeyle uyumlu ve kolektif kimliklerine görece daha uygun inşalar ortaya çıkarmalarıdır. Diğer taraftan farklı kültürel gruplara mensup öğrencilerin yaşadığı ise ilkinin nispeten farklı bir kimlik inşasıdır. Egemen tarih öğretimi sürecinde kendini öteki olarak hisseden öğrenci egemen kültüre karşı kendini inşa eder. Bu inşasında altkültür bağlamına daha da yaklaşarak egemen kültüre mesafeli bir yaklaşımı beraberinde getirir. Nitekim Pamuk'un (2007: 57-65) yaptığı araştırmada "TN3⁸ tarihi sevmeme nedenini kendi kimliğine dair bilgiler bulamaması olarak ifade ediyor. "*Osmanlı tarihini neyse ama, İnkılap tarihini sevmiyorum. İnkılap tarihi kitabını açtığımda ilgimi çekmiyor. Kendime ait bişiyler yok o tarihte.*" şeklinde ortaya çıkan bulgu bu durumu desteklemektedir. Bu göstergeler ışığında, egemen tarih anlatısı öğrenciler tarafından hem pozitif (egemen kültürle uyumlu) hem de negatif (egemen kültüre muhalif ve altkültüre yaklaşma) transferler yaparak bireysel kimliklerin inşasında rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, davranışçı tarih öğretimi paradigması, ortak tarih anlatısını sosyalleşme ortamı olan okulda öğrencilere aktararak, öğrencilerin egemen kültüre veya altkültüre olan aidiyetlerini ve bireysel kimlik inşalarında referans verecekleri tarihsel anlatıyı belirleyerek, kimliğin bireysel inşasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

2.19. Anlam Sorunu Bağlamında Tarih Öğretimi

Tümdengelim ve tümevarımın (Demir, 2007, Chalmers, 2008) problemleriyle eleştiriye uğrayan pozitivizm, doğa bilimlerindeki değişimlerden de etkilendi. Doğa bilimlerindeki determinizmin ve kesinliğin Quantum ve Heisenberg tarafından eleştirilmesi Newton fiziğinin genel geçerliliği üzerinde tartışmaları doruk noktasına ulaştırmıştır (Aksoy, 2007). Ayrıca pozitivizmin ilerleme paradigması çerçevesinde vaat ettiklerinin ortaya çıkmaması epistemolojik anlamda pozitivizmin yeniden yapılanması demektir. Mantıkçı pozitivistlerin ve Popper'in doğruluk üzerinden yapmış olduğu değişim (yanlışlanan bilgi, bilimsel bilgidir önermesi vb.) bilim felsefecilerinin

⁸ Tunceli Mazgirt İlçesi'nde bir Lise öğrencisi.

pozitivizm eleştirilerini azaltmak yerine arttırdı. Kuhn'un (2003) ilerlemeci paradigmaya bu bağlamda yaptığı eleştiri oldukça önemlidir. Modern tinin ve ilerlemeci anlayışın partneri olarak pozitivizm, bilimin doğrusal biçimde ilerlediğini varsayar. Hâlbuki Kuhn'un bakış açısına göre bilim devrimler yoluyla sıçramalar biçiminde kendine yön verir. Ayrıca onun ortaya koyduğu paradigma kavramı bilimin sosyolojik bağlamının ortaya konması açısından önemlidir. Bu bağlam yani bilgi sosyolojisi ve birden çok paradigmanın varlığı, Arslan'ın (2007) tabiri ile birden çok "epistemik cemaatin" varlığı pozitivizmin nesnelliğini ve ortak, evrensel bilim anlayışını yerle bir etmiştir.

Tüm bu eleştiriler özellikle sosyal bilimlerde yeni bir arayışın ve yönelimin başlaması anlamına geliyordu. Bir tarafıyla Alman geleneğinden beslenen hermenotik, bir tarafıyla da postmodern tin bağlamında ortaya çıkan yapısökümcü yaklaşım, sosyal bilimlerde pozitivizmin alternatifi olma çabasına dönüştü.

Alman geleneğinde Vico, Schleiermacher, Dilthey ve son olarak da Gadamer tarafından şekillendirilen hermenotik, pozitivizmin açıklama anlayışını, anlama anlayışına dönüştürür. Önemli olan bilgiyi tasvir etmek -nasıl sorusuna cevap vermek- değil, onu anlamaya çalışmaktır. Yani neden ve niçin sorularını sormaktır. Bu anlama faaliyetinde esas olan ise Dilthey'e (1999) göre; sempati, empati ve anlama şeklinde bir yol izler. Bu durum pozitivist gelenekteki bilim insanının tarafsızlığı veya nesnelliğinin tartışmalı hale gelmesidir.

Diğer taraftan yapı sökümcü yaklaşımda pozitivist bilim anlayışının bilgi üzerinden iktidar kurduğunu ve iktidarlar tarafından kullanıldığını düşünür. Burada anlam semantik okumalarla yakalanabilir. Metinde yazarla ve okurla kavramlar arasında bir iktidar ilişkisi vardır. Bu ilişki okuyucu ile birlikte somutlaşır. Aynı metni farklı kişilerin okuması demek farklı anlamaların ortaya çıkması demektir. Önerdikleri semantik okuma ise, soruları net olmayan cevapların metnin içinde çıkarılmasıdır. Diğer bir deyişle satır aralarını anlamaya çalışmaktır (Demir, 2007). Pozitivist paradigmanın eleştiriye uğraması, beraberinde pozitivist tarih anlayışının da eleştiriye uğraması anlamına gelmektedir. Modern tarih düşüncesinin ürünü olarak tanımlanabilecek olan pozitivist tarih düşüncesinde özne yoktur. Özne edilgen bir biçimde olmuş bitmişleri anlatan/aktaran bireyden öteye geçemez. Çünkü iktidarın ona biçtiği rol budur. Benzer

biçimde tarihsel materyalizmde de öznenin etkisi yok denecek kadar azdır. Çünkü determinist biçimde insanların yapıp ettiklerini belirli kurallar çerçevesinde okumak öznenin etkisini en aza indirmektedir. Kavramsal olarak tarihsel materyalizmin sınıf kavramı bile üst bir özneyi niteler. Birey olarak özneyi değil. Büyük anlatının ortaya çıkışı elbet bir gün gerçekleşecektir. İşçi sınıfının üretim araçlarını bir gün ele geçirecek “gerçeğin” varlığı bile işçi sınıfını öznesizleştirir.

Metnin ortaya çıkmasında ise nesnel tavır içinde olmak deyimi öznesizleştirmenin epistemolojik bağlamını oluşturmaktadır. Değer yargılarından arınarak, ideolojik aygıtların tarih kapsamının dışında bırakılması bile ideolojik bir tavidir. Kendi içinde totolojik bir önerme olarak bu tavır özneyi edilgenleştirmektedir. Benzer biçimde tarihi büyük anlatı içinde tanımlamaya çalışmak insanı tarihsizleştirmektedir. Bu tarihsizleşme sürecinde neden sonuç ilişkisini göz ardı etmemek gerekir. Olup bitmiş iki farklı olayı birbirine birleştirerek bundan determinist bir sonuç çıkarmak öznenin yok oluşunu temsil eder. Foucault “Fakat, insanın kendisi bu durumda tarihsel değildir; zaman ona kendisinden başka bir şeyden geldiği için, kendini tarih nesnesi olarak, ancak varlıkların tarihiyle, şeylerin tarihiyle kelimelerin tarihine çakışarak oluşturabilmektedir” (2006: 514) der. Bu tartışmalar ışığında tarih olup bitmişleri aktarmak değil, olup bitmişleri anlamaya çalışmak ve öznenin bu anlama çabasının sonucunda ortaya çıkan inşadır. Başka bir deyişle “tarihsel anlatılar, içerikleri bulunmuş olmaktan ziyade yaratılmış olan, biçimleri ise pozitif bilimlerden çok edebiyattaki karşılıklarıyla ortak yönleri sahip, sözel kurgular (White, 2008), geçmişe dair bir tasarım (Collingwood, 1996) ve geçmişe dair ortaya çıkan söylemlerdir (Jenkins, 1997). Geçmişin hakikatlerine bugün rastlamak mümkün değildir. Tarih ise, özneler arası ve ideolojik olarak konumlandırılmıştır. Özgün kaynakların varlığı bir şeyin sahici olduğunu gerektirmez, tarih sanat/bilimden başka bir şeydir. “Tarih sadece sözcüklerden oluşan, gerçek yerine oynanan, dünyevi bir dil oyunu (Wittgenstein, 1998) ve bilim olarak tarih ya da sanat olarak tarih eğretilerinin, bu eğretilerini oyuna sokan güç dağılımını yansıtan şahsına münhasır bir şeydir” (Jenkins, 1997:67). Tarihsel olgular, hatta tarihçiler arasında kesinliği kuşku götürmez sayılanlar, bütünüyle tarihinin kurgusuna bağlıdır. Bundan dolayı nesnel bir tarihsel bilgiden bahsetmek mümkün değildir. “Geçmişteki olayların, tarihsel araştırmacının kafasını en çok meşgul eden düşüncelerle uyuşma halindeki görünümüdür” (Tosh, 1997: 128). Tarih geçmiş

olmadığı gibi günümüze ulaşabilmiş geçmiş de değildir. Günümüze ulaşabilmiş belgelere dayanarak geçmişin belirli parçalarının yeniden kurulmasıdır. “Bu parçalarda onları yeniden kuran tarihçinin bugünkü koşullarıyla şu veya bu şekilde bağlantılı olanlardır (Tosh, 1997:136). Bu göstergeler ışığında pozitivist tarihin geçmişi ortak tarih haline getirip, iktidarın da bireylerin bu ortak tarihi benimsemeleri isteği tartışmalı hale gelir. Pozitivist tarih paradigmasının aksine bugün tarih, hem müellifin bir inşasıdır, hem de müellifin inşasının birey tarafından yeniden inşa edilisidir.

Pozitivist bilim paradigmasına ve pozitivist tarih anlayışına yapılan eleştiriler felsefi arka planını oluşturdıkları davranışçı tarih öğretimini tartışmalı hale getirmiştir. Bu bağlamda pozitivist tarih algısı davranışçı yaklaşımla örtüşürken, postmodern tarih paradigması yapılandırımcı yaklaşımla örtüşmektedir. Sosyal inşacı paradigma, pozitivist teorinin aksine doğada verili (a-priori) bilginin olmadığını, birey tarafından bilginin inşa edildiğini iddia eder. Nitekim sosyal gerçekliğin inşası bölümünde ifade ettiğimiz şekilde birey, dil aracılığıyla sosyal gerçekliği yapılandırır. Yapılandırımcılık, post-yapısal bir teori olarak öğrenmeyi, etkin öğrencilerin çevreleriyle, fiziksel ve sosyal dünyayla etkileşimi sonucu ortaya çıkan yorumlayıcı, özyineleyici ve doğrusal olmayan bir inşa süreci olarak tahlil edilebilir (Fosnot ve Perry, 2007: 38) Pedagojik anlamda, yapılandırımcı yaklaşım, bilişsel yapılandırımcılık (Piaget’nin görüşleri) sosyal/kültürel yapılandırımcılık (Vygotsky’nin görüşleri) ve radikal yapılandırımcılık (postmodern teori) olmak üzere üç farklı bağlamda tartışılır (Yurdakul, 2005:42-47). İlerlemeci paradigmanın temsilcileri olarak Piaget, bilginin öğrencinin zihinsel süreçleri sonucunda öğrenildiğini, Vygotsky ise bilginin kültür, dil ve sosyal paylaşımlar sonucunda öğrenildiği ifade eder. Radikal yapılandırımcılık ise, bireyin bilgiyi öğrenirken kendi inşasını yaptığını bilginin yapılandıran kişiden bağımsız olamayacağını savunur (Glaserfeld, 1998). Bu anlamıyla yapılandırımcı tarih öğretimi postmodern tarihin öğretim alanındaki uygulaması olarak değerlendirilebilir. Başka bir deyişle “sosyal etkileşim, dil, kültür ve yetişkinin yardımını işe koştan sosyal oluşturmancılık ve özgün anlamalara ve öznel bilgi üretimine odaklanan radikal oluşturmancılık yaklaşımlarının postmodern tarih anlayışı ve öğretiminde daha kullanışlı ve tercih edilen yaklaşımlar olması beklenebilir” (Yapıcı, 2006: 36). Yapılandırımcı tarih öğretiminin görevi, bilgiyi dağıtmak ve aktarmak değil, öğrencilerin bilgiyi inşa etmesine teşvik ve olanaklar sağlamaktır (Glaserfeld, 2007:7).

Tarihçi geçmiş, yalnızca geçmişteki olayların tanığı olmuş olan birinin bıraktığı kanıtlara dayanarak bilemez. Böyle bir bilgi ancak inanç olabilir. “Oysa tarihçi kanıtlara inanarak değil, onları eleştirerek işini yürütür. Bu anlamıyla geçmiş, kalıntıları ve izleri kaldığı için değil, bu kalıntı ve izlerin, insanların düşündükleri formlar olarak sürekli var olmaları nedeniyle hala yaşamaktadır” (Aysevener, 2001: 71). Tarihçi nasıl belgelerle bir metin inşa ediyorsa yapılandırmacı tarih öğretiminde de öğrenciler küçük birer tarihçi gibi kanıtlardan yola çıkarak kendi tarih tasarımlarını inşa ederler. Bu bakış açısına göre “tarihsel anlama, tarihsel delil ve kanıtların sınıf içinde sistematik bir şekilde kullanılması yoluyla gerçekleşir. Aynı zamanda öğrencilerde varolması gereken tarihe ait düş gücü veya tarihsel muhayyile ve tarihsel duyarlılık gibi becerilerin gelişmesine katkıda bulunur” (Dilek, 2007: 71) Bu anlamıyla bakıldığında yapılandırmacı tarih öğretimi yaklaşımında en önemli özelliği öğrencilere kanıt sorgulama becerisinin kazandırılmasıdır. Öğrenciler tarihçiler gibi kanıtın kaynağı olarak birincil ya da ikincil kaynaklara ulaşacaklardır. Yapılandırmacı tarih öğretiminin merkezinde tarihsel sorgulama bulunur ve kanıt hakkında sorular sormayı kapsar. Tarih kanıtlar üzerinden bir inşa olduğu için öğrenciler tarafından farklı şekillerde üretilecek ve bunlar öğrencinin önceki bilgi ve deneyimleri üzerinde temellenecektir. Bu açıdan bakıldığında davranışçı tarih öğretimi yaklaşımdaki tarih ders kitapları ve öğretmenin bir aktaran olarak rolü yapılandırmacı yaklaşımda en aza indirgenmekte ve öğrencinin özne olarak kendi tasarımları ön plana çıkmaktadır. Bundan dolayı bu yaklaşıma aynı zamanda öğrenci merkezli yaklaşım denilmektedir. Benzer biçimde her öğrencinin kanıtları sorgulayarak ortaya çıkardığı tarihsel inşa diğer öğrenciden farklı olacağı için nesnel ve genel geçer olarak kabul edilen ortak tarih yerine bireysel inşalardan bahsetmek mümkün olacaktır. Bu durum öğretimi sonuç odaklı bir yapıdan süreç odaklı bir yapıya dönüştürür. Bu durum öğretmeni öğretim sürecini kolaylaştıran ve rehberlik eden bir figür haline getirir.

Bu göstergeler ışığında Türkiye’de tarih öğretim programları “her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder” ve “bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar” (MEB, 2007: 8-9). Yapılandırmacı tarih öğretiminde amaç, bilgiyi aktarmak değil, öğrenciye kendi tarihsel inşasını yapabileceği beceriler kazandırmaktır. Tarih dersleriyle öğrencilerin “Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma, eleştirel düşünme, yaratıcı

düşünme, iletişim kurma, araştırma-sorgulama, sorun çözme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, gözlem yapma, değişim ve sürekliliği algılama, mekânı algılama, sosyal katılım gibi temel beceriler ve kronolojik düşünme, tarihsel kavrama, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel sorun analizi ve karar verme, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma” gibi tarihsel düşünce becerileri kazanması beklenmektedir (MEB, 2007:10). Bu bağlamda öğrenciler küçük birer tarihçi gibi kanıtları analiz edip kendi tarihsel inşalarını oluştururken bahsi geçen becerileri kazanacaklardır. Diğer taraftan böyle bir yaklaşım geçmişin, iktidarın inşa ettiği bir söylem olmasının sonu anlamını da taşır. Bu bakış açısıyla yapılandırmacı tarih öğretimi öğrencilere kendi anlatısını inşa etme şansı verdiği için tarihin kimlikle olan ilişkisi davranışçılığın kolektif kimliğe yaptığı vurgunun tersine bireysel kimliği ön plana çıkarmaktadır. Davranışçı tarih öğretiminin farklı kültürlerden gelen bireyleri ortak kültürde eritme çabasının ortaya çıkardığı ait olamama durumu (Pamuk, 2007:57-65) böylelikle aşılabılır. Benzer biçimde öğrencilerin tarih dersleri ile kazanacağı beceriler modern dönemin bireysel kimliklerdeki anlam problemine başka bir deyişle bireyin kimliğine ve kendisine yabancılaşmasını en aza indirgeyerek bir açılım şansı doğurmaktadır. Bireyin modern dönemde yaşadığı birleşme/parçalanma ikilemi, güçsüzlük/elde etme ikilemi, otorite/belirsizlik ikilemi ve kişileşmiş deneyim/metalaşmış deneyim ikilemleri (Giddens, 2010) yapılandırmacı tarih öğretimi aracılığıyla öğrencinin kazanacağı becerilerle üstesinden gelebilir hale dönüşür. Benzer biçimde beceri temelli öğretim aynı zamanda öğrencide refleksif düşünmeyi geliştireceğinden özbenlik algıları yüksek bireyler olarak imaj ve kimlik denklemini kimlik bağlamında temellendirmesi muhtemeldir. Ayrıca modern dönemin toplum mühendisliği bağlamında ortaya çıkan iktidarın tanımladığı tek kültürcü yaklaşımın yaşamasına olanak sağlamadığı altkültürler, bu bağlamda kendilerini öğrenme ortamlarında var edebilecekler ve ötekileştirilme durumları en aza indirgenecektir. Bu durum çokkültürlü eğitim anlayışıyla yapılandırmacı tarih öğretiminin birbirine yakınlığı bir alanı tanımlar.

Yapılandırmacı tarih öğretiminin vaad ettiği açılımlar Türkiye örneğinde başka gerilim alanlarını doğurmaktadır. Yapılandırmacı tarih öğretimi Milli Eğitim’in temel amaçları⁹

⁹ Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini; a) Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik,

ile çelişmektedir. Yeni dzenleme¹⁰ de yapılandırmacı yaklaşımla Milli Eğitim'in amaçları arasındaki gerilimi azaltmaktan uzaktır. Nitekim Pamuk ve Aksoy'un (2012), Pamuk'un (2012) tarih öğrencileri ve tarih öğretmenleri ile yaptığı araştırma sonuçlarına göre tarih öğrencileri ve tarih öğretmenleri yeni düzenleme ile ulus devletin ortak kültürü inşa etmede eğitimi araç olarak kullanma geleneğini devam ettirdiği düşünmektedirler. Yapılandırmacı tarih ğretimi ile Milli Eğitim'in arasındaki gerilim iki bağlamda değerlendirilebilir. Bunlardan ilki uygulamada karşılaşılan problemlerdir. Pedagojik yaklaşım olarak yapılandırmacılığın tarih ğretim programlarında, tarih ders kitaplarında ve tarih derslerinde karşılığı oldukça düşüktür. Denilebilir ki, uygulamada tamamen yapılandırmacı tarih öğretimine rastlamak mümkün değerdir. Tarih ğretimi davranışlık ve yapılandırmacılığın i içe geçtiği bir ğretim alanını tanımlar. İkincisi ise, yapısal gerilimdir. Milli Eğitim'in amaçları ve tarih derslerinden beklentiler davranışçı yaklaşımla uyumludur. Bu bağlamda programın yapısıyla uygulama alanını rtştrmek için eğitim amaçları ya yeniden düzenlenmeli, ya da yapılandırmacılıktan vazgeçilmelidir. Kimliğin inşası bağlamında öğrencinin aidiyet duygusunun oluşumunda da bu gerilimin yansımalarını görmek mümkündür. Kolektif tarih anlatısını öğrencilere aktarma ve onlar tarafından işelleştirilmesini hedefleyen davranışçılığın uygulamada devam etmesi, benzer biçimde bireysel anlatıyı inşa etme iddiası taşıyan yapılandırmacı tarih anlayışının teoride var olması kolektif kimlikle, bireysel kimlik arasındaki gerilimi artırıcı özelliğe sahiptir. Bu haliyle tarih ğretimi öğrencinin tarih

lik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

b) Beden, zihin, ahlk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hr ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip; insan haklarına saygılı; kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek; c) İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisad, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini ağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

¹⁰ 14/09/2011 tarihli ve 28054 sayılı Resm Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın görevlerinde bazı değerikliklere gidilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın görevi: Okul ncesi, ilk ve orta ğretim çağındaki öğrencileri beden, zihn, ahlak, manevî, sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştiren ve insan haklarına dayalı toplum yapısının ve küresel düzeyde rekabet gücüne sahip ekonomik sistemin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe hazırlayan eğitim ve ğretim programlarını tasarlamak, uygulamak, güncellemek; ğretmen ve öğrencilerin eğitim ve ğretim hizmetlerini bu çerçevede yürütmek ve denetlemektir.

anlatısını kolektif kimliğine uygun, iktidar tarafından tanımlanan bireysel inşa alanıyla ortaya bir kaos çıkartmaktadır. Yapılması gereken öğrencinin kendi tarih anlatısını tasarlayabileceği öğrenme ortamlarını oluşturarak bu gerilimi azaltmak ve öğrenciyi özne konumuna yükseltmektir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesi ile ilgili konular açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada kimlik ve tarih eğitimi ilişkisi irdelendiğinden araştırma konusunun doğal ortamda incelenmesi ve katılımcıların kimliklerini nasıl anlamlandırdıkları, farklı bağlamlarda nasıl inşa ettikleri ve inşa ederken tarihi nasıl kullandıkları araştırılma yoluna gidilmiştir. Bu göstergeler ışığında araştırmanın amaçları nitel araştırma desenlerinden “gömülü teori” (grounded theory) kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Gömülü teori süreci tanımlama ihtiyacından ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Bireysel kimliğin farklı bağlamlarda farklı şekillerde inşa edilmesi bu açıdan bakıldığında gömülü teorinin kullanımına olanak vermektedir. Glaser'e (1998) göre; katılımcıların temel ilgilerini, kaygılarını keşfetmek ve onlarla sürekli nasıl baş ettiklerini saptamak gömülü teorinin amaçlarındandır. "Ben kimim? ", "bu veya başka bağlamda katılımcı kimliğini inşa ederken tarihi nasıl kullanmaktadır?", "birey tarih aracılığıyla kimlik problemlerini nasıl çözüyor?" gibi soruları gömülü teori bağlamında tartışmak tarihin bireysel kimlik inşasındaki rolünü ortaya çıkartmaya olanak sağlamaktadır.

Gömülü teoride teori, araştırmaya katılan bireylerin söylediklerinin kategorik hale getirilmesiyle araştırmanın en sonunda ortaya çıkar (Creswell, 2010: 423). Bu çalışmada gömülü teori türlerinden yapılandırmacı gömülü teori yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşım, Charmaz'ın Glaser ve Gorbın'ın yaklaşımını pozitivist yaklaşıma çabası olarak eleştirip araştırma sürecinin karşılıklı etkileşime dayanan aktif bir süreç olduğu ve araştırmacının değerlerinin ve inanışlarının süreçte olması gerektiği fikrinden ortaya çıkmıştır (Creswell, 2010: 423; Charmaz, 2005: 510). Charmaz'ın (2005: 507) ifadesi ile gömülü teori araştırmacının toplamış olduğu veriler üzerinden araştırmacının kendi kuramını oluşturma çabasıdır.

Pozitivist bilim paradigmasında araştırmacının amacı çoğunlukla var olan teorileri test etmek ya da araştırmacı tarafından ortaya atılan teoriyi sınavarak doğruluk veya yanlışlığına dair önermeler kurmaktır. Diğer taraftan gömülü teoride amaç, araştırma bulgularından yola çıkarak bir takım teoriler geliştirmek ya da kuramlar oluşturmaktır. Bu açıdan bakıldığında gömülü teori, verili (a-priori) varsayımlardan ziyade doğrudan doğruya çalışmada ortaya çıkan bulgulardan çıkarımlarda bulunmak suretiyle kuram geliştirmedir. Gömülü teori bu anlamıyla literatürden yararlanmak suretiyle bulguları kavramsallaştırarak, bulgular üzerinden teoriler inşa etmek olarak tanımlanabilir. Araştırmacının teorisini inşa ediş süreci; literatür ve ilk veri toplama sürecinde tümevarımı, kategorileri oluşturup kuram geliştirme aşamasında tümdengelimini içerir. Bundan dolayı pozitivist bilim yapma biçiminin çizgisel sürecini takip etmez. Veri toplama süreci devam ederken kuramın alt kategorileri oluşturulur, alt kategoriler oluşturulurken literatürdeki tartışmalar ışığında veri toplama süreci devam eder. Başka bir deyişle, kuram geliştirme ile doğrulama arasındaki zıtlığı vurgulamak, araştırma türleri arasındaki farkı göstermek açısından faydalıdır. Aslında uygulamada ayırım bu kadar kesin değildir. Çünkü kuram olmadan araştırmaya başlayabiliriz, kuram geliştirme gibi bir amacımız vardır; kuramlaştırma sürecinden, ortaya çıkmakta olan kuramsal fikirlerin sınanmasına geçmek isteyebiliriz ve bu uzun bir zaman almaz. Böylelikle, kuram geliştirme, tedricen kuramın doğrulanmasıyla bağlantılıdır. Gömülü teori, “temelde tümevarımsal bir model iken tümdengelim kullanıldığı görülmektedir. Kuram geliştirmek için tümevarım esas araç olarak kabul edilirken, kuram geliştirilirken sık sık tümdengelim gerekli olacaktır”(Punch, 2011:160).

Pozitivist paradigmanın gerçekliği verili olarak kabul etmesi nesnellik kaygılarından dolayı araştırmacıyı araştırma sürecinde dışarıdan bakan bir figür olarak tasarlar. Fakat literatürde tartıştığımız şekilde gerçeklik birey tarafından inşa edilmiştir. Bundan dolayı araştırmacı bu inşa edilenleri anlamaya çalışmak için yorumlar. Bu bağlamda araştırmacı yorumlama ve anlama sürecinin bir parçasıdır.

Pozitivist paradigmanın aksine gömülü teoride araştırmacı dışarıdan bakan değil, sürecin içerisinde kategorileri ve kategoriler arasındaki ilişkileri kendi geçmişiyle ve kendi durduğu yerden yorumlamaya çalışan bir figürdür. Bu yorumlama çabasında araştırmacının teorik derinliği (literatür) ve farklı bakış açılarının (akademisyen görüşleri) çalışmada yer alması önem kazanmaktadır. Benzer biçimde bu çalışma

sürecinde farklı disiplinlerde çalışan altı bireyle araştırma süreci tartışılmıştır. Aynı zamanda araştırmacı, araştırma sürecinin bir parçasıdır ve araştırmayı kendi kimliğine dair refleksif düşünme olarak tasarlamıştır.

Gömülü teorinin üç aşaması vardır. Veri toplama süreci sonunda toplanılan veriler ilk olarak kategorik hale getirilir. Bu kategorilerin belirlenmesi süreci açık kodlama (open coding) sürecidir. Bu kodlama türü verilerin incelendiği, karşılaştırıldığı ve kategorize edildiği (sınıflandırıldığı) süreçtir. Açık kodlama, verilerin ayrıntılı olarak incelenmesi sonucunda, analizin bir parçası olarak kategorilerin isimlendirilmesidir (Strauss, 1987: 59). Böylece verilerin kavramsallaştırılması analizin birinci basamağını oluşturur. Herhangi bir çalışmada kavramsal etiketler söz konusu olabilir ve böylece kavramların analizi zor olabilir. Araştırmacı veriler içinde özel bir fenomen tanımladıktan sonra, kavramlar bu özel fenomen çerçevesinde gruplanabilir. Ortaya çıkan kategorilerin diğer kategorilerle ilişkilendirilme aşaması ise eksensel kodlamayı (axial coding) ifade eder. Eksensel kodlama verilerin, açık kodlamadan sonra, kategoriler arasında bağlantılar kurmak amacıyla tekrar düzenlendiği prosedürler dizisidir (Strauss, 1987: 64). Dolayısıyla, eksensel kodlamanın odak noktası bir kategorinin karakteristiklerinin ortaya konmasıdır. Kategorilerin kendi aralarındaki ilişkileri tanımlamak aynı zamanda en önemli kategorinin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu kategori Creswell (2010:435) tarafından öz kategori (core category) olarak adlandırılmaktadır. Öz/ merkez kategori belirlendiğinde son aşama olarak seçici kodlama (selective coding) (Strauss 1987: 69) sürecinde araştırmacı bu kategori üzerinden kendi teorisini inşa eder.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmada gömülü teori ile özdeşleşmiş olan “kuramsal örnekleme yöntemi/iradi örneklem” kullanılmıştır. Gömülü teoride araştırmacılar teorik olarak ilgili kavramları temsil eden olayları örneklemeye dâhil ederler. İnsanlar, yerler ve dokümanlar bu verileri elde etme araçlarıdır.

Örnekleme prosedürleri tercih edilen kodlama türlerine göre değişir. Açık kodlamada araştırmacı açık kodlamayla uğraşırken, eksensel kodlamada ilişkisel ve varyasyon kodlaması yapılır. Seçici kodlamada ise, ayırmacı kodlama yapılır. Örnekleme kategorilerinin teorik olarak doyması gerçekleşince sona erdirilir. Kuramsal örneklem

alma; araştırmacının bir sonraki sefer hangi veriyi toplayacağı ve bu veriyi nerede bulacağına dair karar verebileceği analitik zemin anlamına gelmektedir (Strauss, 1987:38). Kuramsal örneklem alma temel sorusu "nüfus; olaylar, hangi grupları veya altgrupları bir sonraki veri toplamaya uygundur ve teorik amaç nedir?" sorusudur. Aynı zamanda veri toplama süreci gelişen teori ile kontrol edilmektedir. Tabii ki, araştırmacı tarafında çok fazla hesaplama ve imgelem içerir. İyi bir biçimde yapıldığında, teorinin tek başına hızlı ve etkin bir biçimde ilerlemesini sağladığından bu analitik yaklaşım çok fayda sağlar (Goulding, 2002).

Analizin teori kısmında temellendirilmesi çok önemli olan bu tür bir örneklem alma, ne kantitatif araştırmadakine benzer bir biçimde yürütülür ne de aynı ölçütlere bağlıdır. (Glaser ve Strauss, 1967: 45). Ne de, nitel analizde sıkça kullanılan örneklem alma metodu olan seçici örneklem alma olarak bilinen araştırma yöntemidir. Seçici örneklem alma; rasyonel olarak çalışma öncesinde belirlenmiş ön kabul boyutlarına (zaman, mekan ve kimlik gibi) göre örnek alma anlamına gelmektedir. Fakat gömülü teoride başlangıçta bir teori yoktur. Bundan dolayı diğer nitel örneklem alma türlerinden farklıdır. Örneklemin amacı popülasyonun temsili değildir. Amaç teoriyi geliştirebilecek bir çalışma grubunun oluşturulmasıdır (Charmaz, 2005: 510).

Denilebilir ki, kuramsal örneklem, araştırma sorusunun yanıtı olabilecek kavramların ve süreçlerin tekrar etmeye başladığı aşamaya (doyum noktası) kadar veri toplamaya devam edilmesini gerektiren bir örnekleme yaklaşımını tanımlar. Araştırmacı veri toplarken örnekleminin ne kadar büyük olacağından emin değildir. Ancak araştırmacı, ortaya çıkan kavramlar ve süreçler birbirini tekrar etmeye başladığı zaman yeterli sayıda veri kaynağına (örneğin bireyler) ulaştığına karar verebilir. Bu tür örneklem genellikle önceden belirli sınırlarla örneklem oluşturmaya olanak verebilecek güçlü bir kuramsal çerçevenin zayıf olduğu durumlarda uygun olabilir. Bunlar da genellikle az araştırılmış ya da hiç çalışılmamış olgu, olay ve durumlara işaret eder.

Bu göstergeler ışığında bireysel kimliğin inşasında tarih eğitiminin rolünü tartışmaya açan bu araştırmada iki çalışma grubu bulunmaktadır. Bunlardan ilki bireysel mülakatların yapıldığı beş kadın ve üç erkekten oluşan çalışma grubudur. İkinci çalışma grubu ise örnek olay tasarımlarının tartışıldığı ve odak grup görüşmelerin yapıldığı gruptur. Bu çalışma grubunda sekiz farklı örnek olay tasarımı üzerinden yapılan odak

grup görüşme ve yirmi altı katılımcı yer almaktadır. İkinci çalışma grubu oluşturulurken bağlamlarına göre farklı kimlikleri temsil ettiği düşünülen bireyler odak gruba dahil edilmiş ve kendilerini nasıl tanımladıklarına dair bilgi formu (bkz. Ek 1.) ile bu durum kontrol edilmiştir. Bilgi formuna göre katılımcıların kendilerini tanımladıkları kimlikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bulgular bölümünde katılımcılar, bireysel mülakatlar da katılımcının isminin ilk harfiyle (Katılımcı İ) odak grup görüşmeler de ilgili odak grup görüşmenin bağlamının anlaşılması için örnek olay ismi ve rakamla (Sivas 1) kodlanmıştır.

Tablo I. Katılımcıların Kimlik Tanımlamaları

Kimlikler	Frekans
Cinsiyet	
Kadın	11
Erkek	15
Cinsel Yönelim	
Heteroseksüel	24
Gey	1
Lezbiyen	1
Kültürel Kimlik	
Türk	16
Kürt	6
Zaza	1
Süryani	1
Ermeni	1
Dünya Vatandaşı	1
Dinsel Kimlik	
Sünni Müslüman	12
Alevi	3
Ateist	4
Deist	2
Bektaşî	1
Agnostik	4
Politik Kimlik	
Milliyetçi	6
Ulusalcı	5
Sosyalist	11
Liberal	10
Özgürlükçü Sol	9
Dindar/Muhafazakar	10
Kültürel Milliyetçi	1
Ekolojist	2
Yeşil	3
Hümanist	1

3.3. Veri Toplama Araçları

Gömülü teori çalışmalarında en sık kullanılan veri toplama teknikleri görüşme ve gözlemdir. Bu çalışmada yapılandırılmamış görüşme ve odak grup görüşmesi kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacı araştırma sürecinin bir parçası olduğu için katılımcı gözlem yapma fırsatına sahiptir.

Görüşme: Bireysel kimlik farklı bağlamlarda farklı biçimlerde inşa edilir. Kimliğin inşası sürecini kolektif kimlikler, varolan bağlam ve bireysel kimlik arasında birbirlerini etkileyen, aralarında geçişlerin olduğu bir anlamlandırma ve konumlandırma çabası olarak değerlendirdiğimizde bireysel gerçekliğin nasıl inşa edildiğini anlamak için, süreci “onlara sormamız, (katı bir biçimde ve apriori olarak bizim tarafımızdan dayatılmasından ziyade) kendi terimlerini kullanmalarına izin verecek bir biçimde ve kendi anlamlarının özü olan zengin içeriği en iyi şekilde ifade edebilecek bir derinlikte sormamız yerinde olacaktır” (Punch, 2011: 166). Bu aynı zamanda araştırılan kişilerin kimliklerinin inşasına dair bakış açılarını ortaya çıkarmak ve görüşülenlerin anlam dünyalarını, duygu ve düşüncelerini anlamak derinlemesine anlamak için görüşme yapmayı zorunlu kılar (Kuş, 2003:87, Yıldırım ve Şimşek, 2004:105). Bu bir anlamıyla da araştırmacı tarafından bireylerin gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur.

Araştırmacı kimliğin inşasını sınırlandıracak a priori bir sınıflamayı şart koşmadığı için, esnek bir görüşme sürecini kullanmayı tercih etmiştir. Yapılandırılmamış görüşmenin bu araştırmada kullanılması bireylerin kimlik inşalarını tartışırken esnek olmayı sağlamakla, samimi bir sohbet özelliğini taşıyarak bireylerin anlam dünyasındaki kimliklerini inşa ederken kullandıkları değişkenlerin tamamını araştırmanın bir parçası haline getirilmesini sağlamıştır. Araştırmacı görüştüğü kişiyi sorduğu sorularla yönlendirmiştir, ancak görüşülenin/katılımcının söyleyeceklerini sınırlandırmamıştır (Demir, 2009: 292). Bu bağlamda kimliğin bireyler tarafından nasıl tanımlandığı, nasıl inşa edildiği, kolektif kimlik kategorileri tartışmaya açılmıştır. Yapılandırılmamış görüşmelerde elde edilen veriler gömülü teori yaklaşımına göre kodlandırıldıktan sonra literatürde kategoriler halinde tartışılmıştır.

Odak Grup Görüşme: Yapılandırılmamış görüşme sonuçlarında bireylerin kimlik inşalarının bağlamları tartışılmakla birlikte, bireyler hangi bağlamda kimliği nasıl inşa ettikleri hakkında detaylı bilgiler vermemişlerdir. Bu bir anlamıyla yapılandırılmamış görüşmelerde elde edilen verilerin katılımcının beyanı anlamına gelmektedir. Diğer taraftan araştırmacı katılımcıların beyanlarının kimliği inşa etme bağlamlarında nasıl ortaya çıktığını tartışmaya açmak için örnek olay tasarımları oluşturmuş ve oluşturduğu örnek olay tasarımları üzerinden odak grup görüşmeleri gerçekleştirmiştir.

Odak grup görüşmelerinde katılımcıların kendilerini tanımlamalarına ilişkin bilgi formu oluşturulmuştur. Bu bilgi formu kişisel bilgiler ile (cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu) cinsel, kültürel, dinsel ve politik kimlik konusunda katılımcıların kendilerini tanımlamalarını belirlemek amaçlı olup, araştırma amaçlarına uygunluğu bakımından uzman görüşüne başvurularak son şeklini almıştır (bilgi formu için bkz. Ek 1.).

Odak grup görüşmeleri sırasında katılımcıların kendi fikirlerini ve kimliklerini konumlandırmalarında tarihi nasıl kullandıklarına dair fikirler elde edilmeye çalışılmıştır. Nitekim odak grup görüşmelerinde araştırmacı, görüşmeyi gerçekleştirenenden ziyade idare edici, kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir. Grup etkileşiminin azaldığı zamanlarda, araştırmacı katılımcı olarak fikirlerini ifade ederek katılımcıları araştırmacının dile getirdiği soru ve temalarla yönlendirerek katılımcıların konumlandırmalarını gözlemlemiştir. Bu süreçler ses kayıt cihazı ile kayıt altına almıştır.

Çalışmada odak gruplarının ayırt edici özelliği olarak, grupta olan etkileşim olmaksızın anlama ulaşılması araştırmacının daha güç olan veri ve bulguları elde etmek için grup etkileşimini açıkça kullanması, katılımcıların kimliklerini inşa edişlerinde tarihe verdikleri referansları kaydetme olanağı sağlamıştır. Odak grup görüşmesiyle ortaya çıkarılan grup etkileşimi sayesinde, bir durumun “olağan gözlemler yoluyla” ortaya çıkmayacak dış görünüşleri açığa çıkarılmıştır. Grup ortamı katılımcıların görüşlerini, algılarını, saik ve gerekçelerini açıklamaya teşvik ederek (Punch, 2011: 166, Balcı, 2011: 175), kümülatif ve çok ayrıntılı veriler sunmuştur. Odak grup çalışmasında kimliğin öteki üzerinden inşa edilme durumu odak grup katılımcılarının farklı politik, dinsel, kültürel kimliklere sahip bireylerden oluşmasını zorunlu kılmıştır. Genel kullanımda homojen ve benzer duyarlılığa sahip bireyleri bir araya getiren odak grup

görüşme, bu araştırmada bireylerin kimliklerini farklılıklar üzerinden inşa ettikleri için özellikle homojen olacak şekilde oluşturulmamıştır.

3.3.1. Örnek Olay Tasarımları

Örnek olay çalışması; olayı derinlemesine, doğal ortamında, karmaşıklığını ve bağlamını dikkate alarak anlamayı hedefler. Ayrıca, olayın bütünlüğünü ve birliğini korumayı ve anlamayı amaçlayan bütüncül bir odağa sahip olduğunu da eklemek gerekir. Bu sebeple örnek olay çalışması yöntemden ziyade bir stratejidir (Punch, 2011:114). Bu çalışmada örnek olay tasarımları bireylerin kimliğini inşa edecekleri bağlamı oluşturmak için kullanılmıştır. Araçsal olarak kullanılacak örnek olay tasarımları ilgili alanlarda çalışan dört akademisyen ve araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Örnek olay tasarımları seçilirken Türkiye’deki ötekileştici olaylar derlenmiş ve aralarından yedi tanesi seçilmiştir. İlgili konularla ilgili dönemin gazeteleri üç farklı araştırmacı tarafından tartışılarak odak grupta kullanılabilir hale getirilmiştir. Gazeteler ve haberler seçilirken farklı bakış açılarının yer almasına dikkat edilmiştir. Olayın araştırma amaçları ile ilgili başka boyutlarının eksik kaldığı yerlerde araştırmacı bu boyutu odak grup görüşmeye katarak eklemiştir. Tartışmalı ve ötekileştirme barındıran olaylar, ilgili tarafların katılımcılarıyla odak grup görüşmede tartışılarak, katılımcının ötekisinin olduğu bir bağlamda kendini tanımlarken ve konumlandırırken tarihe referans verme biçimleri kayıt altına alınmıştır. Başka bir deyişle, güncel bir haber metnini bireyin dış grubunda yer alan ötekiyle tartışırken kimliğini inşa etme sürecinde tarihin rolü incelenmiştir. Böylelikle gündelik yaşantıda bireyin sosyal gerçekliği içerisinde kimliğini inşa etme süreci örnek olay tasarımı aracılığıyla odak grup görüşmede tekrarlanmıştır. Odak grup görüşme sonucunda araştırmanın neliği tartışmaya açılmış ve katılımcılarla birlikte kimliğin inşasında tarih eğitiminin rolü tartışılmıştır.

Araştırmada kullanılan örnek olaylar “Uludere, Hrant Dink suikastı, Sivas olayları, 28 Şubat, Ergenekon, dindar nesil tartışması, eşcinsel şiddet ya da toplumsal cinsiyet ve Çanakkale” başlıkları altında tasarlanmıştır. Bu örnek olay tasarımlarının araştırmada kullanılış amacı ve biçimi aşağıda açıklanmıştır.

Uludere

28 Aralık 2011 akşamı Türk Hava Kuvvetleri'nin Şırnak'ın Uludere İlçesi yakınlarındaki Irak topraklarında F-16 savaş uçaklarıyla yaptığı bombardıman sonucunda 35 yurttaşın hayatını kaybetmesi tarihe “Uludere Olayı” olarak geçti. Olaydan bir kişi yaralı olarak kurtuldu. Operasyonda hayatını kaybedenlerin, Irak'tan Türkiye'ye mazot ve sigara getirmek için PKK'nın kullandığı yol üzerinden geçen, Kürt kökenli vatandaşların oluşturduğu bir kabile olduğu daha sonrada anlaşıldı.

Örnek olay tasarımı olarak Uludere'nin kullanılma nedeni, ulus devlet ve ötekileştirme bağlamında katılımcıların ilgili olayı tartışırken, kendi kimliklerini inşa ederken tarihi nasıl kullandıklarının bağlamını anlamaya çalışmaktır. (Kullanılan örnek olay metinleri için bkz. Ek 2.) Bu odak grup görüşmesine dört kişi katıldı. Bunlardan ilki kendini Kürt, Alevi ve sosyalist, ikinci katılımcı kendisini Türk, Sünni Müslüman ve ulusalcı olarak, üçüncü katılımcı, Kürt, Sünni ve dindar/muhafazar olarak, dördüncü katılımcı ise, Türk, agnostik, özgürlükçü sol ve yeşil olarak tanımlamıştır.

Hrant Dink Suikastı

“Hrant Dink Suikastı” kullanılan diğer örnek olay tasarımlarından biridir. 19 Ocak 2007 tarihinde Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink O. S. tarafından öldürüldü. Olay sonrası Türkiye'deki azınlıklar meselesi, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler tartışma konusu haline geldi. Akla ilk gelenlerden birisi 1915 olaylarının bugüne yansımaları olarak biz ve öteki tartışmasıydı. Bu örnek olayda milliyetçilik, ırkçılık, tarih bağlamında katılımcılar tarafından tartışılırken kendilerini nasıl konumlandıkları ve odak grup görüşme bağlamında kendi kimliklerini inşa ederken tarihi nasıl kullandıkları kayıt altına alındı. Bu örnek olay tasarımı haber metinleri, O. S.'nin konuşması ve İnkılap Tarihi ders kitabından bir bölüm tartışılmak üzere tasarlandı. (Kullanılan örnek olay metinleri için bkz. Ek 3.) Bu odak grup görüşmeye üç kişi katıldı. Bunlardan ilki kendini Türk, Sünni Müslüman, milliyetçi ve dindar/muhafazar olarak, ikinci katılımcı, Türk, Sünni Müslüman ve dindar/muhafazar olarak, üçüncü katılımcı ise, Ermeni, ateist, yeşil olarak tanımlamıştır.

Sivas Olayları

2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta Pir Sultan Abdal Kültür Derneği tarafından organize edilen Pir Sultan Abdal Şenlikleri sırasında Madımak Oteli'nin “radikal İslamcılar” tarafından yakılması ve çoğunluğu Alevi 33 yazar, ozan, düşünür ile 2 otel çalışanının yanarak ya da dumandan boğularak hayatlarını kaybetmesi ile sonuçlanan olaylar “Sivas Olayları” olarak bilinir.

Mezhepsel farklılıklar ve hoşgörü bağlamında Alevi/Sünni geriliminin tartışıldığı odak grupta katılımcıların Sivas olaylarını tartışırken tarihi nasıl kullandıkları kayıt altına alındı. (Kullanılan örnek olay metinlerin için bkz. Ek 4.) Bu odak grup görüşmesine üç kişi katıldı. Bunlardan ilki kendini Türk, Sünni Müslüman, milliyetçi, liberal ve dindar/muhafazar olarak, ikinci katılımcı, Kürt, Sünni Müslüman, milliyetçi, ulusalcı ve dindar/muhafazar olarak, üçüncü katılımcı ise, Kürt, Alevi, sosyalist ve ekolojist olarak tanımlamıştır.

28 Şubat

28 Şubat 1997'de yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonucu açıklanan kararlarla başlayan ve irticaya karşı olduğu söylenen ordu ve bürokrasi merkezli sürecin tamamı 28 Şubat süreci ya da “postmodern darbe” olarak adlandırılmıştır. Türkiye siyasi tarihine geçen kararlar ve bu kararların uygulanması sırasında Türkiye'de siyasi, idari, hukuki ve toplumsal alanlarda yaşanan değişimlere neden olan bir süreçtir. Bu süreçte Türkiye’de en güncel tartışma konusu dindar/laik çekişmesi ve siyasal İslam’ın varlığıdır.

Bu örnek olay tasarımı katılımcılarla irtica bağlamında metinler üzerinde tartışılırken kendilerini konumlandırırken tarihe yaptıkları referanslar gözlemlenmiş ve kayıt altına alınmıştır.(Kullanılan örnek olay metinler için bkz. Ek 5.) Bu odak grup görüşmeye üç kişi katıldı. Bunlardan ilki kendini Türk, Sünni Müslüman, özgürlükçü sol (söylemleri ulusalcı ve Kemalist çizgideydi) olarak, ikinci katılımcı, Türk, Sünni Müslüman, milliyetçi, ulusalcı ve dindar/muhafazar olarak, üçüncü katılımcı ise, Türk, agnostik, sosyalist, yeşil, özgürlükçü sol ve liberal olarak tanımlamıştır.

Ergenekon

Ergenekon'un devletin güvenlik güçleri içerisinde örgütlendiği, bünyesinde asker, polis, gazeteci, akademisyen üyeleri olduğu iddia edilmektedir. Bir "derin devlet" örgütlemesi olduğu iddia edilen Ergenekon'a atfedilen eylemler arasında 2003-2004 yıllarında Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'ni devirmeye yönelik darbe planları, 2006'da bir yüksek yargıcın öldürüldüğü Danıştay saldırısı, 2007'de Malatya'da üç Hristiyanın öldürüldüğü Zirve Yayınevi katliamı ile 2008-2009 yıllarında gerçekleştirileceği öne sürülen suikast planı iddiaları yer almaktadır. Ergenekon davası hala görülmeye devam etmektedir. Bu örnek olay tasarımı Türkiye'deki asker-sivil, ordunun rejime sahip çıkma ve vesayet tartışmalarının temel ekseninde yer almaktadır. (Kullanılan örnek olay metinleri için bkz. Ek 6.) Bu bağlamda katılımcılar Ergenekon'u tartışırken kendi kimliklerini inşa ederken tarihe verdikleri referanslar kayıt altına alınmıştır. Bu odak grup görüşmeye iki kişi katıldı. Bunlardan ilki kendini Zaza, Sünni Müslüman, liberal ve dindar/muhafazar olarak, ikinci katılımcı, Türk, Müslüman, sosyalist olarak (başlangıçtaki söylemleri ulusalcı ve Kemalist çizgiye yakın olmakla birlikte, görüşmenin sonlarına doğru daha liberal bir tavır takındı) tanımlamıştır.

Dindar Nesil

Başbakan Tayyip Erdoğan'ın "*artık dindar nesil yetiştireceğiz*" sözleriyle başlayan tartışma farklı partilerin ve köşe yazarlarının katılımıyla Türkiye'deki egemen iktidarın liberaller ve laik kesim üzerinde bir tür baskı kurmak istemesi olarak değerlendirildi.

Bu tartışma dindar ve laik ekseninde toplum mühendisliği ve kültür aktarımı bağlamında katılımcılar tarafından tartışıldı. (Kullanılan örnek olay metinleri için bkz. Ek 7.) Bu tartışma yapılırken katılımcıların kendi kimliklerini ve duruşlarını ifade ederken kullandıkları tarih söylemleri kayıt altına alındı. Bu odak grup görüşmeye üç kişi katıldı. Bunlardan ilki kendini Türk, agnostik ve özgürlükçü sol olarak, ikinci katılımcı kendini, Türk, Sünni Müslüman, milliyetçi, ulusalcı ve dindar/muhafazar

olarak, üçüncü katılımcı kendini Türk, Sünni Müslüman ve milliyetçi olarak tanımlamıştır.

Eşcinsel Şiddet ya da Toplumsal Cinsiyet

Üç farklı cinayet haberi üzerinden oluşan bu örnek olay tasarımı temel hedefi bu üç haberin toplumsal cinsiyet ve kültür aktarımı bağlamında katılımcılar tarafından tartışılmasıdır. Katılımcılar toplumsal cinsiyeti tartışırken konumlandırımlarında tarihe vermiş oldukları referanslar kayıt altına alınmıştır. (Kullanılan örnek olay metinleri için bkz. Ek 8.) Bu odak grup görüşmeye dört kişi katıldı. Katılımcılardan ilki kendini Kürt, ateist, ekolojist ve heteroseksüel olarak, ikinci katılımcı kendini, Türk, Sünni Müslüman, liberal, dindar/muhafazakar ve heteroseksüel olarak, üçüncü katılımcı kendini Türk, Sünni Müslüman, sosyalist ve özgürlükçü sol olarak, dördüncü katılımcı kendini, ateist, özgürlükçü sol, dünya vatandaşı ve lezbiyen olarak tanımlamıştır.

Çanakkale

Kullanılan yedi örnek olay tasarımı da bireylerin farklı bağlamlarda kimliklerini inşa etme süreçlerinde tarihi nasıl kullandıkları anlamaya çalışılmıştır. Diğer taraftan bireylerin tarih anlatısının da bir inşa süreci olduğu ön kabulüyle bu örnek olay tasarımı bireysel ve ait olunan kolektif kimliğin tarih inşasında ve/veya bireyin tarihi algılayışındaki rolünü tartışmaya açmak için Çanakkale'nin 98. yıl dönümünde yapılan konuşmalar katılımcılar tarafından tartışılmıştır. (Kullanılan örnek olay metinleri için bkz. Ek 9.) Bu odak grup görüşmeye dört kişi katıldı. Katılımcılardan ilki kendini Kürt, Alevi, sosyalist ve özgürlükçü sol olarak, ikinci katılımcı kendini, Türk, Bektaşî, kültürel milliyetçi, dindar/muhafazakar olarak, üçüncü katılımcı kendini Süryani, ateist, sosyalist, liberal ve özgürlükçü sol olarak, dördüncü katılımcı kendini Türk, deist, sosyalist ve ulusalcı olarak tanımlamıştır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

3.4.1. Verilerin Çözümlemesi

Yapılandırılmamış görüşmelerde ve örnek olay tasarımlarının tartışıldığı odak grup görüşmelerde elde edilen veriler, ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Elde edilen kayıtların çözümlemesinde, 290 dakikalık bir süre olarak kaydedilen yapılandırılmamış görüşmelerden elde edilen ses kayıtları Microsoft Word kelime işlemci programına aktarılmış ve 77 sayfa veri elde edilmiştir. Benzer biçimde örnek olay tasarımlarının 855 dakika olan ses kayıtları da Microsoft Word kelime işlemci programına aktarılmış ve 138 sayfalık veri elde edilmiştir. Kaydedilmiş verilerin analiz edilmesinde, gömülü teorinin veri çözümleme aşamaları kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde “Maxqda 2” bilgisayar programından yararlanılmıştır.

3.4.2. Verilerin Kodlanması

Gömülü teoride, araştırmacı veri toplarken veya yorumlarken verilerin içine gömülü olan teoriyi ortaya çıkartır ve araştırma boyunca yeni kavram ve teorilere ulaşabilir. Teori oluşturmadaki ilk adım kavramsallaştırmadır. Bir kavram, etiketlenmiş bir fenomendir. Bu, bir araştırmacının veride önemli olarak belirlediği bir olayın, nesnenin veya etkileşimin soyut bir temsilidir. Fenomeni adlandırmanın altında yatan amaç, araştırmacının benzer durumları, olayları ve nesneleri, ortak bir başlık veya sınıflandırma altında gruplama imkânı vermektedir. Olaylar ve meydana gelenler ayrı elemanlar olsa da onların ortak özellikler paylaştığı ve anlamca ilişkili oldukları gerçeği, onların gruplandırılmasına imkân sağlar.

Kavramlar yığılmaya başladığı anda, araştırmacı onları daha soyut ve açıklayıcı terimler altında gruplamalıdır; bunlar kategorilerdir. Öncelikle bir kategori tanımlanır; böylece onu hatırlamak, hakkında düşünmek ve (en önemlisi) onu, özelliklerine ve boyutlarına

göre geliştirmek ve alt kategorilerine ayırarak daha ileri ayırım yapmak kolay hale gelir. Bu da (alt kategorilere ayırma), bir kategoride muhtemelen olan, ne zaman, nerede, neden, nasıl vb.nin açıklanmasıyla olur.

Bu yaklaşımın en önemli özelliklerinden biri veri toplama ile analizin birlikte yürütülmesidir. Glaser ve Strauss (1967) bu sürece “sürekli karşılaştırmalı analiz” adını vermişlerdir. Bu süreçte, veriler toplandıktan hemen sonra analiz edilir ve ortaya çıkan kavramlar, olgular ve süreçler daha sonraki veri toplama aşamalarına dahil edilir. Böyle bir süreçte veri toplama aracı olarak görüşme ya da gözlem veri toplamanın ilk aşamasında yapılandırılmamış bir durumdadır ve veri toplama sürecinin sonuna kadar da son halini almaz. Hatta bazı araştırmalarda, başta öngörülen görüşme soruları ile veri toplamanın sonuna doğru oluşturulan sorular arasında önemli farklar olabilir. Elde edilen verilerin analizi ve ortaya çıkan kavramların ve olguların doğası veri toplama aracının esnek bir yapıya sahip olmasını ve sürekli bir değişime açık olmasını gerektirir. Gömülü teori yaklaşımı, verileri önceden tanımlamış kategorilere uydurmaktan ziyade, katılımcılarca açığa çıkarılan kuramlardan teori geliştirir. Dolayısıyla, gömülü teorinin amacı, üzerinde çalışılan alana sadık kalınarak teori geliştirmektir.

Gömülü teori, araştırdığı olgudan tümevarımcı yaklaşımla kuram çıkarılan bir yaklaşımdır. Bu, olguya bağlı olarak elde edilen verilerin sistematik olarak toplanması ve analizi ile keşfedilmesi, geliştirilmesi ve profesyonelce doğrulanması anlamına gelir. Böylece veri toplama, analiz ve teori birbirleriyle sıkı sıkıya döngüsel bir ilişki içine girer. Böylelikle de tüm dengelim ve tümevarım birlikte kullanılmış olur.

Açık kodlama ve gömülü kuram çözümlemesiⁿⁱ anlamanın anahtarı kavram gösterge modelidir. Glaser’in (1978: 62) işaret ettiği gibi bu model verilerdeki göstergelerin kodlamalarına yöneliktir. Açık kodlama, çözümlemenin, verilerin yakından incelenmesi yoluyla özellikle olgunun isimlendirilmesi ve kategorize edilmesi ile ilgili kısımdır. Açık kodlama sırasında veriler farklı parçalara ayrılır, yakından incelenir, benzerlik ve farklılıklar açısından karşılaştırılır, verilere yansıyan olgular hakkında sorular sorulur. Farklı sorular sorulurken temel soru şudur: Bu veri parçası neyin örneğidir? (Corbin ve Strauss, 1990:62).

Açık kodlama yapmanın birkaç farklı yolu vardır. Bir yolu kelime kelime analizdir. Bu kodlama şekli; verinin, sözcük grubu-sözcük grubu ve bazen kelime kelime

incelenmesini içerir. Bu belki kodlamanın çok zaman alan fakat çoğu kez en üretici şeklidir. Kelime kelime kodlama yapma, özellikle çalışmanın başında önemlidir. Kodlamanın bir diğer yolu; analist, bütün bir cümleyi ya da paragrafı analiz edebilir. Bir cümleyi ya da paragrafı kodlarken, analist “Bu cümleden ya da paragraftan çıkarılan ana fikir nedir?” diye sorabilir. Kodlamanın üçüncü bir yolu ise, tüm dokümanı dikkatle okuyup incelemek ve “Burada neler oluyor?” ve “Bu dokümanı daha önce kodladıklarımla aynı ya da farklı yapan nedir?” diye sormaktır. Bu soruların cevapları alınınca; analist dokümana dönüp, bu benzerlikler ve farklılıklar için daha kesin olarak kodlama yapabilir (Creswell, 2010: 431; Charmaz, 2005: 517-519, Charmaz, 1995:37-40).

Eksensel kodlama, verilerin açık kodlamasından ortaya çıkan ana kategorilerin birbirleri ile bağlantılandırıldığı ikinci aşamaya verilen isimdir. Bu süreç verilerin, açık kodlamadan sonra, kategoriler arasında bağlantılar kurmak amacıyla tekrar düzenlendiği prosedürler dizisidir. Dolayısıyla, eksensel kodlamanın odak noktası bir kategorinin karakteristiklerinin ortaya konmasıdır. Aslında eksensel kodlama süreci oldukça karmaşık bir süreçtir. Kompleks ve grift olmasının sebebi analizin dört özel ve farklı analitik adımın hemen hemen eş zamanlı yapılmasıdır (Creswell, 2010: 434; Goulding, 2012: 79-84). Bunlar:

- Teoriyle ilgili alt kategorilerin, bunlarla fenomen arasındaki ilişkilerinin doğasına bağlı olarak ilişki içinde bulunması;
- Teorilerin gerçek verilere göre doğrulanması;
- Kategori ve alt kategorilerin özelliklerinin ve verilerin boyutsal yerlerinin sürekli araştırılması;
- Fenomenlerdeki varyasyonların her kategori ve alt kategorilerin karşılaştırılması yoluyla keşfedilmesi.

Sonuç olarak eksensel kodlama; kategorileri, onların özellik ve boyutları doğrultusunda alt kategorileri ile ilişkilendirme sürecidir. Kategorilerin nasıl ilişkilendiği ve birbirini kestiği ile ilgilenir.

Seçici kodlama ise, analizdeki son aşamayı temsil eder. Seçici kodlamanın temel özelliği sadece daha yüksek ve daha soyut analiz düzeyinde entegrasyon sağlanmasıdır. Bu kodlamada birçok basamak vardır (McLeod, 2001: 80-90).

- Birinci basamak, hikâye kurgusunun açığa çıkarılmasıdır (hikâyenin asıl strateji olarak kurumsallaştırılması).
- İkinci basamak alt kategorilerin paradigma yoluyla bağlantısının kurulmasıdır.
- Üçüncü basamakta kategorilerin boyutsal düzeyde bağlantıları kurulur.
- Dördüncü basamakta, iddia edilen ilişkiler veriler ışığında test edilir, güncelleştirilir. Son aşamada kategorilerin içi doldurulur.

Seçici kodlamada amaç, gelişmekte olan çözümlemeyi bütünleştirmek ve bir araya getirmektir. Geliştirilecek kuramın asli bir odağının olması gerekir. Bu aşamada temel kategori (core category) ortaya çıkarılır ve kuram bu kategorinin üzerine inşa edilir (Creswell, 2010: 435; Goulding 2012: 88-90).

Sonuç olarak gömülü teorideki temel fikir, verilerde asıl önemli olan şeyi açıklayan, yüksek bir soyutluk derecesine sahip fakat verilere dayanan merkez bir kategori bulmaktır. Temellendirilmiş kuram çözümlemesinin bu üç aşamada gerçekleştiğinden bahsetmiştik. Birincisi ilk soyutlama düzeyinde, verilerdeki kavramsal kategorileri bulmaktır. İkincisinde, bu kategoriler arasındaki ilişkileri bulmaktır. Üçüncü aşamada, daha yüksek bir soyutluk düzeyinde, bu ilişkileri, kavramsallaştırmak ve açıklamaktır. Bu, üç tür genel kod olduğu anlamına gelir: verilerdeki ilk kavramsal kategoriler olan sabit (tekrar, eden) kodlar, bu, kategorileri birleştiren kuramsal kodlar, kuramsal kodlamanın üst düzeyde kavramsallaştırıldığı ve kuramın üzerine inşa edildiği merkezi kod (Punch, 2011:199).

Bu araştırmada tarih eğitimi ve kimlik ilişkisi bu üç süreç bağlamında tartışmaya açılmış ve kimliğin inşasında tarih eğitiminin rolüne dair kuram geliştirilmiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde bulgular kolektif kimlikler ve tarih, bireysel kimlik ve tarih, tarihin kimliğin inşasında kullanımı bağlamlarında tartışmaya açılacaktır. Araştırmanın bulgularına göre; tarih “biz” kategorisinin aynılıklarını ve ortak anlamını oluşturmada diğer bir deyişle grubun sembolik evrenini tanımlamada kullanılmaktadır. “Biz” kategorisi kolektif kimlikler bağlamında değerlendirildiğinde bulgulara göre; *toplumsal cinsiyet ya da cinsel kimlik, kültürel kimlik, dini kimlik, ulusal kimlik ve politik kimlik* kategorilerinden oluşmaktadır.

4.1. Kolektif Kimlikler ve Tarih

Kolektif kimliklerin kolektif bilgi stoğunun bir yansıması ve sosyal gerçeklikte yeniden üretilmesinin bir sonucu olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu bağlamda tarihin de kolektif kimliklerin ortak anlamlarını belirleyen işlevini tartışmıştık. Kolektif kimliklerin iç ve dış grup bağlamında inşa edilmesi kolektif kimliğin biz ve öteki tanımlamasının bir sonucudur. Nitekim yapılandırılmamış mülakat katılımcılarından A bu durumu şu şekilde ifade etmiştir. “*Bireyin devletle olan ilişkisi, içinde yaşadığı ülke, ülkeye bakış açısı, ülkede kendini tanımlayış şekli yani kendini nasıl bağlı görüyorsa otomatikman somut fikri de bence o gözüküyor sonuçta kendini Türk hissetmeyen insanın Türkiye’de yaşamasını ben çok doğru bulmuyorum. Belki farklı çıkarları olabilir maddi anlamda ama zaten onları da farklı oluyor ülkede bulunuşu, zaten bunu sadece Türkiye’de düşünmeyelim bence farklı ülkelerden de bakabiliriz.*” Biz grubunu ortak aidiyete ve ortak hissiyata bağlayan katılımcı A, kolektif kimliğin iç grup bağlamında ortaya çıkan “biz” kategorisine örnek teşkil etmektedir. Biz kategorisi bireysel kimliğin kolektif kimlikle iç içe geçmesini sağlayan bir kategoridir. Aynı

zamanda bireyin iç gruba aidiyetini “öteki”sini inşa ederek zorunlu hale getirir ve biz kategorisini olmak zorunda olan verili bir kategori olarak inşa ederek meşrulaştırır. Nitekim odak grup görüşmecilerinden Uludere 4, *“İlk başta bizi kategoriye sokan şey bize isim verilmesidir. Hepimizin bir ismi var bu yüzden hepimizin doğduğu andan itibaren bir kategorisi vardır. Zira insanlar hayatları belli bir döneme ulaştıktan sonra bu kategoriler içerisinde sürdürür ve hayatlarının sonuna kadar burada devam ederler. Bu bizim elimizde olan bir şey değil nasıl ki birileri bizim ismimizi koyuyorsa başkaları bizi kategorileştiriyor. Bu millet isimleri de aynı şekilde. Benim bu konuda birkaç okumam var mesela milletler kendilerini isimlendirmiyor komşularının onlara verdiği isimlerle hareket ediyorlar.”* demektedir. Biz ve öteki kategorilerinin ortaya çıkışı kolektif kimliklerin devamını sağlamada ve kendi içinde benzerlik üzerinden yapılan tanımlamada etkin olarak kullanılmaktadır. Katılımcı Uludere 4’ün yapmış olduğu yorum Hall’in (1998:70) söylemiyle örtüşmektedir. *“Kişinin durduğu yerden bilebileceği yalnızca ötekidir. Ben, ötekinin bakışında yazılıdır. Ve bu, içerisi ve dışarıları arasındaki, ait olanlarla olmayanlar arasındaki, tarihleri yazılı olanlarla bağımlı ve konuşulamayan bir tarihe sahip olanlar arasındaki sınırları alaşağı eden bir anlayıştır.”* Bizim kim olduğu ötekinin kim olduğu farklı bağlamlardaki tartışmalarda bireylerin konumlanışlarıyla ortaya çıkar. Nitekim Çanakkale odak grup çalışmasında geçen aşağıdaki konuşma bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Çanakkale 2: *“Zaten metnin başında bugüne kadar dedim ya benzer metinlerin çok paraleli olmuş. Vatana namusa vurgu yapmak karşındakine ırz düşmanı muamelesi yapma son derece birleştirici. O yüzden metin hazırlanırken bu cümle oraya oturtulmuş ve pragmatist bir amaç için hazırlanan bu metinde cümle özellikle seçilmiş bir cümle olmuş. Amaç zaten buna vurgu yapmak amaç edinilen değere hizmet etmiş.”*

Çanakkale 4: *“Çok özür diliyorum vatan haini gibi algılanabilirim ama Çanakkale 18 Mart mıydı 18 Martta yapılan bir konuşma mı?”*

Çanakkale 4’ün Çanakkale Zaferi’nin yıl dönümünü hatırlayamaması diğer katılımcıların tepki göstermemelerine rağmen onu rahatsız etmiş ve dış grup üyesi olarak algılanmaması için, ön bilgiyle bu tepki ortadan kaldırılmıştır. Benzer başka bir örnek de Uludere odak grup görüşmesinden Uludere 3 ve Uludere 2 konuşmasında ortaya çıkmıştır.

Uludere 3: *“Bu tartışmada şu kavram da işimize yarar. İnsanın doğal gereksinimlerinden biride aidiyet duygusudur. Kendini bir yere bir gruba bir etnik kimliğe aileye kabileye ait hissetmesi onda bir güven duygusu yaratır. Bu her insanın doğasında vardır.”*

Uludere 2: *“Ben katılmıyorum neden katılmıyorum bana göre devlet kendisi bir gömlek dikti. Şimdi bu gömleği giyenler eğer bu gömleği giymeyi kabul ettiyseniz cumhuriyetin kurulduğu ilk günden beri sizden keyiflisi olmadı. Keyiflisiniz. Eğer bu gömleği giymeyi kabul ediyorsanız size hiç kimse karışmadı. Hiçbir sorun yaşamadınız hep önünüz açıldı. Benim de ailem Türk ve Sünni. Ve ne ailem ne de ben hiçbir zaman devletle bir sorun yaşamadık. Ama farklı düşünüyorum.”* Ötekinin biz kategorisinin tanımlanması ve meşrulaştırılması için inşa edilmesi, aidiyet duymayan ve/veya benzer değerleri taşımayan bireyler tarafından biz kategorisinin tahakkümü olarak anlamlandırılmaktadır. Onların öteki kimliği her zaman için egemen kültür tarafından tanımlanmakta ve o kimliğe uygun yaşamaları beklenmektedir. Bu durum dış grubun üyeleri olarak ötekilerin her zaman için düşman olma potansiyeli taşımaları anlamına gelir. Nitekim Hrant Dink odak grup görüşmesi katılımcılarından Hrant Dink 1 bu durumu şöyle ifade etmektedir. *“Oradaki en büyük sıkıntı insanın adından önce kimliği geliyor. Ermeni mu diyorsun Türk mu diyorsun? Bence buradaki en büyük sıkıntı bu. Önüne gelen o isim sıfat neyse ne zaman ve nasıl geliyor ben insanı insan olduğu için mi bakıyorum yoksa böyle bir insan olduğu için mi bakıyorum ve değerlendiriyorum. Benim kafamda bu şekilde şekilleniyor. Ermeni olan Hrant Dink dediğimizde hemen amannn oluyor mesela. Türkiye’de biz öteki için şu yorumlarda bulunuyoruz. Tamam, Ermeni ama iyi çocuktur, Kürt ama iyi çocuktur. Hepimizin Kürt arkadaşı vardır bu ülkede. Ama bunun detayına indiğin zaman hiç kimse Kürt’e kız vermek istemez. Bunu çıkıp Ertuğrul Özkök söylese farklı bir tepki alır çıkıp Hrant Dink söylese farklı bir tepki alıyor, bunu çıkıp Devlet Bahçeli söylese çok farklı bir tepki alır. ... Selahattin Demirtaş’ın söylediklerini Tayyip Erdoğan söylediğinde herkes alkışlıyor ama o söylediğinde kesin bir bit yeniği var zaten, Kürt bu adam kesin bir bölücülük bir pislik var onda diye bakıyor. Gey biri cinsellikle ilgili bir şey söylediğin farklı tagliyor (etiket) toplum heteroseksüel biri taglediğinde farklı bir tepki veriyor.”*

Egemen kültürün biz kategorisini tanımlarken ötekini inşa etmesi aynı zamanda ötekinin kimliğinin de tanımlanması anlamına gelmektedir. Ötekinin tanımlanması ve

biz grubu dışında kalanlardan belli davranışların bekleniyor olması öteki üzerinden egemen kültürün biz kategorisinin kendi içindeki otokontrolünü kolaylaştırmaktadır. Bu durum Hrant Dink 3 tarafından şöyle ifade edilmiştir. *“Ben kontrol etmek daha kolaydır diye düşünüyorum. Bir şeyi ötekileştirdiğiniz zaman öteki olamayan şeyi çok daha kolay kontrol edersiniz diye düşünüyorum.”* Benzer biçimde Türkiye’deki biz kategorisinin oluşması katılımcı Uludere 2 tarafından şöyle dile getirilmiştir. *“Evet devlet yaptı zaten bunu. Dedi herkes Türk’tür. Hatta herkes Müslümandır. Hatta herkes Sünnidir. Hatta herkes Hanefidir. Bu çerçeveyi kabul etmeyen herkes öteki oldu ve kendini onun üzerinden anlatmaya başladı. Pasif kaldıklarında da kendilerini daha farklı ifadeye başladılar. Osmanlı milletini tanımlama derdine girmede ki hiç hani bir Osmanlı ailesi var geri kalan herkes aynı”*

Bulgulardan yola çıkarak eksensel kodlama sonucunda kolektif kimlik kategorisi olarak toplumsal cinsiyet, kültürel kimlik, dini kimlik, ulusal kimlik ve politik kimlik kategorilerine ulaşılmıştır. Bu kategoriler ışığında gömülü teoride veri toplama süreciyle literatürü oluşturma süreci aynı zamanda yapıldığı için literatür kısmında detayları tartışılan toplumsal kimlik kategorilerinin tarihle olan ilişkisi tartışılacaktır.

4.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Tarih

Toplumsal cinsiyet kategorisinin alt kategorileri olarak kültürel aktarım, iktidar, üreten tarih ve toplumun tanımlaması kategorileri oluşturulmuştur. Bu kategorilerden ilk üçü, mevcut durumda toplumsal cinsiyetin aktarım biçimlerini, toplumun tanımlaması kategorisinde ise, toplumsal cinsiyetin toplum tarafından nasıl algılandığı tartışılmaktadır.

Katılımcılar tarafından toplumsal cinsiyetin toplumda görünür olması kültür aktarımı bağlamında değerlendirilmiştir. Katılımcılardan Toplumsal Cinsiyet 2 *“Bir kişi toplumun normal kalıbının nasıl oluştuğunu belirleyecek kadar ömrü yetmez, oluşmuştur, yüzyıllar geçmiştir, o kalıbın içindedir ve ona göre hareket eder. Onu görmek için çok detaylı o uzun süreci inceleyen çalışmalar yapmak lazım. Tek bir neden olduğunu söylemek zor, ama ben şunu söylemek istiyorum ötekileştirmenin arka*

planında iki noktada da kişinin benliği bencilliği olduğu kanaatindeyim. Bir defa o süreci sorgulayamıyor, kültür diyelim tarihsel süreç diyelim kişi onu göremez, görmüyor. Kişiyi bu yapı içinde hareket etmeye zorlayan şey de kişinin bencilliği, kişinin doğasında olan benlik, bencilik olduğu kanaatindeyim. Ben diğerlerinin gözündeki o normlarda kötü kötü olan var ya pis tu kaka var ya oturmuş ben o kötü değilim ben kendimi koruyayım da başkasına ne olursa olsun inancı olduğunu düşünüyorum” şeklinde düşüncesini ifade etmiştir. Katılımcılardan İ de toplumsal cinsiyetin tarihsel bir yanının olduğunu ve kültürel aktarımlarla mevcut bağlamın yeni kuşaklar tarafından içselleştirildiğini şu şekilde ifade etmiştir. “Bunun içinde ne var yani. Bugüne kadar o kültürel aktarım devam etmiş. Onunla ötekilenen insanlar da bir şekilde ibne, erkek Fatma ya da işte Osmanlı döneminde köçekler falan yani bunların hepsi böyle süregelmiş. Ötekileştirme tanımlarla korunmuş buraya gelmiş. O ötekileştirmeyi biz tekrar var ediyoruz. Hiçbir zaman o insan o sistemin içinde varolamıyor o sistemin içine giremiyor bir şekilde öteki yani” Kültür aktarımıyla toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesi tarihin toplumsal cinsiyet kategorisinin tarihselliğini tanımlayarak meşrulaştırma işlevini yerine getirmesi olarak değerlendirilebilir. Katılımcılar tarafından İktidar kategorisi de toplumsal cinsiyetin sürekliliği üzerinden değerlendirilmiştir. Katılımcılardan H “ ... aslında bir devamlılık söz konusuysa bu tabii ki insan üzerinden olacaktır ve bu aslında devamlılığını da sağlayacak olan da toplumsal cinsiyet dediğimiz kadın erkek aslında küçük bir simgesi olan kurduğu aile vs. yaşantısına atfederekten bunun kendi değerlerinin aktarımını sağlayabilir toplumsal cinsiyette” şeklinde düşüncelerini ifade etmektedir. Mevcut egemen iktidarın yaşamı ikili cinsiyet sistemine göre organize etmesi de bu bağlamda iktidar kategorisinde kodlanmıştır. Bu bağlamda din de önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim katılımcılardan İ bu durumu şöyle ifade etmektedir. “Her trans böyle bir şey yapmaz ama benim çocuğum olsa belki. Ama var edilmiyorsun zaten. Ya da trans da aynı şekilde başka bir trans arkadaşım gelse ya da bir sürü trans arkadaşım var onlarla da tartışıyoruz onlar kesinlikle eşcinsel olmaya karşılar. Yani haram günah olarak kabul ediyorlar. İran mantığı bu. İran’da şu an trans hastaneleri vardır. İnsanları ameliyat ederler ve eşcinselleri de ameliyat ederler. Yani eşcinselim dediğinde eğer sen erkeklerle ilişkiye giriyorsan o zaman sen kadın olacaksın diye götürüp ameliyat ederler. Ve bir sürü kişi oradan mülteci olarak Türkiye’ye gelip daha

sonra Amerika'ya gidiyorlar. Ameliyat olmak zorundasın İran'da çünkü Allah yanlış bedende doğurdu mantığı var. Yani bunda mutlaka bir neden arayacaklar ya işte nedeni dinse eğer Allah yanlış bedende doğurdu işte operasyonla bu bedeni biz düzelteceğiz. Operasyonu yapıyorlar o insana ve o insan hayatı boyunca mutsuz yaşıyor. O şekilde yaşayan insanların bedeniyle bir barışsızlığı ya da bir mutsuzluğu yok ama buna sebep oluyorlar.” Toplumsal cinsiyet kategorisi kültürel aktarım yoluyla toplumda inşa edildiği gibi, formal tarih yoluyla da tarih tarafından üretilen bir kategori olarak düşünülmektedir. Katılımcılardan M bu durumu şöyle ifade etmiştir. *“Evet kesinlikle, ya mesela her zaman baktığım zaman tarih deyince hep sadece Osmanlı dönemine gidiyormuşuz gibi ama çok daha yakın olduğu için bunu söylüyorum; kadın daha çok ev içerisinde hayal edilen veya gerçekten erkeğin her işini tamamlayan çocuklarıyla ilgilenen bir varlık olarak şematize ediliyor. Sanki arzuları istekleri olmayan bir bireymiş gibi çizildi mesela ve ondan sonraki süreçte de böyle geldi. Hatta bırakın kadınlara haklar verildiyse sözde cumhuriyet döneminde bile hangi kadın doğru dürüst hangi haklara sahip olduğunun tartışmasını kendi içerisinde yapmadı. Belki 3-4 tane örnek çıktı. Böyle olduğu için hani zamanla bu mesela öğretmenlik neden öğretmenlik çünkü kadın yine günün büyük bir kısmını evinde geçirecek. Mesela öğlene kadar dersi varsa yemeğini de yetiştirecek akşam hazır bir sofraya olacak. Çocuğu varsa çocuğunun eğitimi falandı bu anlamda belirlediğini düşünüyorum yani bizi hep ev içerisinde daha iyi yaşayabilen konuma sürüklüyor”* ve şu ifadeleri de ekliyor. *“Belirliyor. Sadece tarih yapıyor derken kastettiğim şu. Esasen hani geçmişte yüklenen misyon buydu bu misyon bugüne kadar süre geldi ufak tefek değişiklikler yaşadı sadece.”*

Din, ötekileştirme ve gelenek kategorileri toplumun tanımlaması üst kategorisiyle etiketlenmiştir. Bu kategorilerde toplum tarafından toplumsal cinsiyetin nasıl tanımlandığı ve nasıl inşa edildiği tartışılmıştır. Toplumsal yaşamın gündelik pratiklerinin toplumsal cinsiyet kategorileriyle olan ilişkileri bu kategorinin temel bağlamını oluşturmaktadır. Toplumun toplumsal cinsiyeti tanımlaması gündelik yaşamın ikili cinsiyet sistemine göre tasarlanması anlamına gelir. Örneğin katılımcılardan İ *“Türkiye’de kendin olamıyorsun bu mümkün değil. Bu kimlikle de ben ben değilim yani. Ben bu kimlikle hastaneye gitmiş olsam mesela beni erkeklerin olduğu yere yatıraraklar mesela. Ve ben erkek deneyiminden gelmediğim için onların yanında hiçbir şekilde rahat edemeyeceğim ve bana bir öteki olarak bakacaklar. Ama*

kadınların yanında da yani pembe kimliğim olduğunda da aynı şeyi yaşayacağım. Türkiye’de trans olanların bir yeri yok. Tuvalete gittiğinde bile bu mümkün değil yani ya kadın ya erkek arada olamıyorsun yani. Her zaman mış gibi davranmak zorundasın” şeklinde görüşlerini ifade etmektedir. Benzer biçimde katılımcı H de bu durumu şöyle ifade etmektedir. “Ben gece 12’de de gelmek isterim vs. ama buna ailem ne ölçüde izin verir, ya da 12’de gelen bir kıza aslında onların düşüncesinde 12’de gelen bir kıza toplum nasıl bakar”.

Toplumsal, toplumsal cinsiyeti tanımlamasında dini düşüncenin oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bunun nedeni epistemolojik bağlamda bakıldığında metafizik söylemin doğası gereği bilginin mutlaklığıdır. Toplumsal cinsiyet odak grubunda geçen aşağıdaki tartışma bunun örneği olarak görülebilir.

Toplumsal Cinsiyet 3: *Aslında insanlar üzerinde en büyük baskıyı kuran din, yani devletten de önce geliyor.*

Toplumsal Cinsiyet 1: *Din değil aslında gelenek.*

Toplumsal Cinsiyet 4: *O da oradan geliyor ama.*

Toplumsal Cinsiyet 1: *Din, din adı altında ama gelenek.*

Toplumsal Cinsiyet 2: *Ama ilk kuralları din koyuyor.*

Yine aynı odak grupta katılımcı Toplumsal Cinsiyet 2 fikrini şöyle ifade etmektedir. *“Ben ona yine din olgusuyla bakıyorum. Çünkü Roma dönemine falan baktığın zaman böyle şeyler çok normal, tek tanrılı dinlere geçildiği zaman işte tanrı seni böyle yarattı sen tanrının yarattığını nasıl değiştirip dönüştürebiliyorsun, nasıl şey yapabiliyorsun. onun etkisi çok büyük yani, toplumlarda çok fazla etkisi var o kadar nefretin.”*

Biz kategorisi toplumsal cinsiyetin ikili yapısını tanımlayarak, bu ikili yapının dışındaki davranışları anormal kabul eder ve ötekileştirir. Bu ötekileştirme bireylerin cinsiyetlerinden kaynaklanan davranışları tanımlamaktan bireylerin yaşantısını düzenlemeye kadar birçok alanda ortak anlamlar tasarlar ve bu ortak tutum/davranışları toplumsal gerçeklikte tedavüle sokarak yeniden üretilmesini sağlar. Ötekileştirme etiketi ikili cinsiyet sisteminin kolektif kimlik olarak bireyleri belirli davranışları sergilemeye zorlar. Bu durum bireysel kimlikle toplumsal cinsiyet kategorisini gerilimli hale getirir. Ötekileştirme eril ve ataerkil söylemin bir tezahürü olarak tanımlanabilir. Nitekim

katılımcılardan Toplumsal Cinsiyet 2 bu durumu şöyle açıklamıştır: “*Normatif, erkek egemen sistemin kökeninde olan şey bu. Bu insan anormal bir insan. Dolayısıyla daha maça 1-0 yenik başlıyor. Sana verdiği şey bu. Nefret etmeye o kadar meyillisin ki senin bilinçaltına yerleşmiş bir şey o.*” Katılımcılardan İ başından geçen bir olayı şu şekilde aktarmıştır. “*Annesi onun için ben bir çocuğumu gömdüm ve şu an kızımı seviyorum diyordu. Bu ne kadar büyük bir şeydir. Yaşayan bir insanı öldürecek kadar ne kadar büyük bir şeydir. Ve kendi içinde yaşadığı şey bir ölüm. Bir ölümle eşdeğer belki bir ölümden bile daha fazla. Toplum baskısından dolayı. Yani o yüzden cinsiyet sistemi bu kadar sabit olmasa bu kadar belirleyici olmasa bu kadar büyük bir yıkıma neden olmaz. O yüzden bunun kesinlikle ve kesinlikle yıkılmasını diliyorum.*” Ayrıca başka bir bölümde şunları aktarıyor. “*Ama bunu okulda ya da dışarıda yapamıyorum yani. Mesela insanlar çok ataerkil sistemden ya da evlilikten konuştuklarında ben ağzımı açıp tek kelime edemiyorum ve yalnızlaşıyorum. Yalnız kalıyorum. Yani önümde bir penis varmış gibi davranmak zorundayım. Ve bunların hepsi beni mutsuz eden şeyler bir taraftan da. Yani öyle çok da kolay değil bu durum.*” Benzer biçimde yapısal olarak ikili cinsiyet sistemi bireyleri yaşam pratiklerinde ötekileştirmektedir. Katılımcı Toplumsal Cinsiyet 2’nin hastanelerin ikili cinsiyet sistemine göre yapılanması ötekileştirmeyi derinleştirmektedir. O’nun ifadeleriyle “*Bu konuyu Tabipler Odası’ndan doktorla konuşmuştum. Yani travesti transseksüel bireylerin hastanelerde kendi beyan ettikleri kimliklere göre, biyolojik cinsiyetlerine göre genel koğuşlarda kalması meselesi üzerine genel uygulama şey dedi. Hastanede bir tane tecrit odası vardır, cezaevinden gelenler felan oraya konur. Yani hastanelerdeki durum bu. Yani bir transseksüel hastaneye geldiğinde gideceği yer tecrit odası.*”

Toplumsal tanımlaması kategorisinin diğer bir alt kategorisi gelenektir. Gelenek aynı zamanda ikili cinsiyet sisteminin kültürel aktarım yoluyla içselleştirilmesini ifade eder. Kültürel aktarımdan farkı toplumun ikili cinsiyet sisteminin normatif yanını temsil etmesidir. Bu durumu katılımcılardan H şöyle tanımlamaktadır: “*Aslında toplumun değerlerinin korunması için insanların olması gereken çizgileri işte bu toplumsal gelenek, görenek, hani işte yıllardır aktarılan bir düzen var. Bu düzen içerisinde insanlar böyle olmalı düşüncesiyle bence ortaya çıkıyor.*” Katılımcı H’nin tanımladığı şekliyle böyle olmalı düşüncesi geleneğin normatif yanının katılımcı tarafından dile getirilmiş şeklidir. Bu normatif yan gündelik yaşantıda ikili cinsiyet sistemine uymayan

bireylerin toplum ve aileleri tarafından ötekileştirilmelerinin temelini oluşturur. Katılımcı İ kendi öyküsünde ailesi tarafından nasıl karşılandığını şu sözlerle aktarmaktadır. *“Ailenin içinde bir yas tutuldu. Yani benden dolayı. Annem sürekli ağlıyordu sürekli Kuran okuyordu. Sanki ölmüşüm gibi sanki mezarımın başında gibi annem ağlıyordu. Yanına gidiyorsun anne bak ağlama yapma lütfen falan diyorsun ama evin içinde sürekli bir yas var. Yani ne olacak nasıl olacak? Ve sünnet edilen bir çocuğu toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı alıyorsun götürüyorsun sünnet ettiriyorsun çocuk orda hüüngür hüüngür ağlarken sen onun her şeyini kamusallaştırıyorsun o ağlarken orda sen gülüyorsun oynuyorsun düğün dernek yapıyorsun. O çocuğun orada yaşadığı acıyı korkuyu hiçbir şekilde yaşamıyorsun ama çocuğa yaşıtıyorsun. Geleneklerinden toplumsal rollerinden ötürü yaşıtıyorsun bunu. Ama karşıdaki insan ben transum diye açıkladığında ve bedenimde değişiklik yapmak istiyorum böyle yaşamak istiyorum dediği zaman onun karşısına nasıl böyle bir şey yaparsın diye karşı durup yıkıldığını biliyor aile. Ben anneme dedim ben erkek olsaydım götürüp sünnet ettirecektin ben ağlarken sen gülecektin şimdi niye ağlıyorsun ağlama yani dedim.”*

Toplumsal cinsiyet ya da kolektif kimlik olarak cinsel kimlik bireysel kimlikle bağlamına göre ve rollerin yerine getirilme biçimine göre kimi zaman örtüşür, kimi zaman gerilim alanı olarak ortaya çıkar. Bireyin toplumsal cinsiyetle toplumsal rolünün örtüşmesi durumu toplumun genel kabullerini içselleştirmesiyle ilişkilidir. Bu bağlamda informal tarih toplumsal cinsiyeti ya da ikili cinsiyet sistemini tarihselleştirerek geçmişten bugüne gelen ve gelecekte de varolacak olan bir yapı olarak meşrulaştırır. Bu bağlamda tarihin mevcut ikili cinsiyet sistemini üreterek sosyal gerçeklikte var olmasını sağladığı söylenebilir.

4.1.2. Kültürel Kimlik ve Tarih

Kolektif kimlik olarak kültürel kimliğin alt kategorileri "gelenek" ve "normatif" olarak kodlanmıştır. Gelenek, kültürel kimliğin kökenini temsil ederken normatif ise sürekliliğini temsil etmektedir. Kültürel kimliği katılımcı Y şöyle tanımlamaktadır. *“Kültürel kimlik geçmiş veya şu anda anne babalarımızın akrabalarımızın bize*

gösterdikleri sözlü olarak aktardıkları sosyal olarak toplumda yaşananlardan oluşur diyebiliriz.” Diğer taraftan egemen kültürle ilişkisi sorunlu olan bireyler ya da kendilerini altkültür grubuna ait hissedenler kültürün tek tipleştirici tavrını eleştirmektedir. Nitekim katılımcılardan Sivas 1 “Bugünün problemi, Alevilerin mesela şöyle bir rahatsızlığı var, vergi veriyorlar, kendi ibadethaneleri mesela cemevleri başka bir hegomonik yapı onları tanımıyor, olamaz diyor. Vergi veriyorsun, Diyanet İşleri Başkanlığı’na karşıyız. Çünkü tek bir şeyin üzerine kurulu. Kapsayıcılığı yok ve aslında laisizme ters. Bu devletin hiçbir zaman laik olmadığı anlamına geliyor çünkü laiklik sadece din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması değildir. Çoğu zaman da birbirinden ayıramazsınız ama aslında laik bir devlet aslında bütün inançlar karşısında kördür, görmez. Alevi, Sünni, görmez. Kategori dışıdır kördür. O konuda mesela hiçbir inançsal kimlik siyasal otorite ihtiva etmez, bize bakıyorsun tersi mesela. İşte bu Türk İslam sentezi dediğin şey aslında herkes işte Fethullah Gülen ya da başka İslam cemaatleri üzerinden var olduğunu sanır ama değildir. Aslında bu iki yüz yıllık bir paradigmadır. İttihatçılar da bunu kırmaya çalıştılar mesela ve kendilerini daha çok bu argüman üzerinden var ettiler. Yani iki şey üzerinden gidiyor bu. Birisi mesela ordu. Kutsal devlet mitolojisi ki bu ikisi birbirine bağdaşık. Bir tanesi de diyanet kurumu üzerinden gidiyor. Yani dinsel temeldeki farklılığı gidermek için diyanet kurumunu kullanıyor. Diğerini de askeri şiddet ve devlet şiddetiyle ve tek bir kimlik yaratıyor. Ne oldu diyelim bundan elli sene sonra herkes Müslüman oldu, Türk oldu ne olacak , bir kültür fakirliği olacak aslında.” Egemen kültürün ötekileştirici tavrı altkültür gruplarının öteki olarak inşa edilmesini ve kendi içinde benzerlikler üzerinden tanımlanması anlamı taşımaktadır. Ayrıca daha önce de ifade edildiği gibi kolektif kimliklerin iç içe geçmiş halde yaşanması farklı kolektif kimliklerin biraradalığını ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda katılımcı Sivas 1 dini kimliği kültürel kimlikle değerlendirmekte ve egemen sünni söylemin alevi söylemini ötekileştirdiğini ve tarihsel arka plan içerisinde bu durumun olumlandığını ve ortaya çıktığını ifade etmektedir. Kültürel kimliğin gelenek yoluyla ve kültür aktarımı yoluyla sosyal gerçekliğin bir parçası haline gelmesi ise normatif koduyla tanımlanmıştır. Onaylanma ve süreklilik normatif kategorisinin alt kodlarıdır. Kültürel kimliğin normatif yanı sosyal gerçeklik içerisinde bireyin davranışlarının onaylanmasıyla ödüllendirilip, sürekliliğin sağlanması olarak değerlendirilebilir. Bu iki alt kategori birbiriyle ilişkilidir. Kültürel kimliğin

normatif yanı katılımcı Y tarafından şöyle ifade edilmektedir. “Kültür bir düğünde bile insanların nasıl davranması gerektiğini yani neleri yapıp neleri yapamayacağını belirler. Kültüre aykırı davranmak hoş karşılanmadığından insanın kimliği de haliyle etkileniyor.” Katılımcı M davranışların toplum tarafından onaylanarak sosyal gerçekliğin bir parçası haline getirilmesini şu şekilde ifade etmiştir. “*Bence kalıp yargıların oluşmasının sebebi bunların her seferinde ödüllendirilmiş olması olabilir. Gerek ailede olsun mesela bazen bunu klasik dönem öğretmenleri de çok yapar yani. Böyle düşünürsen iyi olur mantığı yani. Böyle düşündüğünde ödüllendirilen çocuklar diğerleriyle aynı düşünen bireylerin yetişmesine sebep olur.*” Bu durum aynı zamanda kültürel kimliğin olumladığı davranışların sürdürülebilir olmasını sağlar. Katılımcılardan A “*davranış kalıplarının uzun ömürlü olması, değişmez olması, hala en azından bunun aksinin ispat edilememiş olması önemli*” diyerek ortak davranış kalıplarının özelliklerini aktarmaktadır. Bu durum katılımcı Y tarafından da “*Yani insanın annesine babasına nasıl davranması gerektiği, gelinin kaynanası kayınbabası yanında nasıl davranması gerektiği geçmişten bugüne ailemizi etkilemiştir. Ve bizde onlardan böyle gördüğümüz için belli kalıplar içerisinde kültürümüzü devam ettiriyoruz.*” şeklinde ifade edilmiştir. Kültürel kimlik katılımcı Y’nin “*ortak değerler geçmişte insanların ata ve dedelerinden gördükleriyle oluşur.*” Şeklinde tanımladığı gelenek tarafından aktarılır ve muhafaza edilmeye çalışılır. Muhafazakarlık alt kodu da geleneğin devam ettirilmesi açısından önemlidir. Nitekim katılımcı H’ye göre bu durum şöyle aktarmaktadır. “*E tabi ki senin gerçekte istediğin bu değil. Sen onu korumak için yapıyorsun. O geleneği aktarmak için yapıyorsun. Annem babam böyleydi. İşte benim çocuklarım da böyle olmalı. Ben de annemin babamın rolünü üstlenmeliyim ki kültürel anlamda benim çocuklarımda benim izimden gitsin. Ben samimi olarak yapmasam da gelecek nesillerde sürekliliği sağlamak adına yapmalıyım.*”

Kültürel kimliğin gelenek ve kültürel aktarım tarafından tanımlanması ve bireylerin yaşam biçimleriyle kültürel kimliği inşa etmeleri geçmişte var olan kültürel kimliğin bu güne yansımaları bağlamında tarihle ilişkili hale gelir. Kültür bir yandan süregelen yaşanmışlıkların ürünüdür diğer taraftan birey tarafından inşa edilen ve üretilen bir bilgidir. Bu bağlamda bireyin kültürel kimlikle ilişkisi, kültürel kimliğin tarihselliği ile tanımlanır. Geçmişte kendi ataları tarafından sergilenen davranışlar bugünün bireyleri tarafından sergilenerek kültürel kimlikleri yeniden inşa edilir. Kültürel kimlik için tarih

meşrulaşma alanı ve ne kadar tarihselleşirse o kadar klasikleşen bir yapıya dönüşme biçimidir.

4.1.3. Dini Kimlik ve Tarih

Yapılandırılmamış görüşmelerden ve odak grup görüşmelerden çıkan bulgulara göre kolektif kimlik kategorilerinden diğeri dini kimliktir. Dini kimlik teolojik düşünce olarak sosyal gerçekliğin bireyler tarafından yeniden üretilmesinde simgesel/sembolik dünyaya ait düşünüş biçimin davranışlar haline getirilmesiyle ortaya çıkan kolektif kimlik türüdür. Bireylerin hangi davranışları sergileyeceklerini, hangi davranışları sergilemeyeceklerini belirleyerek normatif bir yapı inşa eder. Aynı dinin farklı yorumları farklı ritüeller aracılığıyla sosyal gerçeklikte inşa edilir. Bu farklı yorumlar kendi içlerinde biz kategorisini oluştururlar. Katılımcılardan Y bu durumu şöyle ifade etmektedir. *“İnanç en temel yapılardan bana göre. Türklerin Müslüman oldukları hayatları olmadıkları zamanlardan daha başka. Müslüman olmadıkları zaman dine verdikleri önem ile Müslüman olduktan sonra topluma yansımaları çok fazla. Batıda da doğuda da özellikle doğuda kültürün temel ögesini din oluşturur. İşte şu işi yapma niye hem günah hem ayıp. Günah önce gelir. Türkiye de din kültürünün en temel ögesi yani. Bireylerin davranışlarını belirler ve kimliklerini tanımlar”* demektedir. Türkiye örneğinde farklı yorum biçimlerinin pratikteki/yaşamdaki karşılığını da Y şöyle aktarmaktadır. *“Cemaatin etkisi oldukça fazla. Adapazarı daha çok muhafazakar bir şehir. Daha çok cemaatin bulunduğu faaliyet gösterdiği bir şehir. Bize yakın yerlerde Nurcuların yerleri olurdu ve küçükken bizi alıp götürürlerdi. Biz de bize yakın oldukları için giderdik. Bu durum zararlı alışkanlıklardan uzak durmama neden oldu. Daha sonra arkadaşlarımdan yanlışlarından uzak durmama çevremde kendimden büyük kişilerle arkadaşlık kurmama ve o kişilerin okumuş olması okumaya olan ihtiyacımdı arttırdı. Kötü alışkanlıklardan uzak kaldım. Aile ilişkilerimde daha saygılı oldum”* Katılımcılardan H de dini kimliğin kültürel aktarım yoluyla yeni kuşaklar tarafından içselleştirildiğini fakat davranıştan öte dini kimlik sayesinde bireylerin konumlanışının belirlendiğini şu sözlerle aktarmıştır. *“Günümüzde de kimlik dini kimlik anlamında belki çok komik olacak ama gelenek görenek gibi oldu. Çünkü anne babadan aktarılıyor*

direk. Sonuçta annen baban Müslüman. Başka bir dini seçeceğinden değil. Çok geleneksel anlamda olmaya başladı ve artık gelenek görenekle o kadar bütünleşti ki direkt veriliyor yani sen, dini kimlik şey gibi oldu denilebilir bu gün bir çok dini cemaate bağlı olanlar var bunun gerektirdiklerini yapmıyorlar ama bu tamamen tarafım belli olsun, böyle öğrendik böyle gidiyor ben yapmayabilirim ama böyleyim şeklinde.” Gelenek ve görenekle dini kimlik uygulamada ya da sosyal gerçeklikte her zaman örtüşmez. Örneğin Toplumsal Cinsiyet 2 töre cinayetleri ile ilgili yaptığı yorum dikkat çekicidir. *“Tabii ki, o güdüyü saf bir şekilde ortaya bıraktığınız zaman saf bir şekilde herkesin ahlakı ortaya çıkıyor. Herkes kendince doğru olan ahlakın peşinde gidiyor. Din kendince ne olursa olsun, İslam üzerinden konuşmuyorum ahlakı sınırlandırarak belli kurallar üzerine oturarak kullanıyor ki mesela o kurallara baktığımız zaman dindar bir aileyi düşünün. Bir Müslüman aile üzerinden düşünün böyle bir şey yok, böyle bir şey yapamazlar, bu cinayetin en büyük günahlardan biri olarak kabul edilmesi gerekir, dinini bilen bir insan olsalar “yok diyecekler bu çok büyük bir günah” kızı bir şekilde evlendirelim. Çok hoş bir söz vardır “Mahsuniyeti mahcubiyete dönüşmesin” diye onu mahsun bırakmayalım der sahip çıkarlardı”* Katılımcı A da dini kimliğin sosyal yaşantıyı belirlemesini şu sözlerle aktarmıştır. *“Aslında bence inanç bir seçimdir. Seçiminizi yaptıysanız yaşayış tarzınızı buna göre belirliyorsunuz. Zincirleme gibi düşünmek lazım. Değer inanç bunları zincirleme gibi düşündüğümüzde bireyi şekillendiriyor aslında ve yani tabi, değer ve inanca baktığımız zaman eğer bunlar geçmişten geliyor ve değişmiyorsa, tarih değişiyor ona bir şey demiyorum ama bir yanda insanların kafasındaki bilinci şekillendirebiliyor. Tabi tarihin nasıl sunulduğu da önemli burada ama onu da vermek lazım.”*

Dini kimliğin referans noktaları tarihsel olduğu için tarihle ilişkisi doğrudandır. Ritüellerin ve inanış biçimlerinin ayrıca değerlerin geçmişten bugüne kültürel aktarımı dini kimliği tarihle ilişkili hale getirir. Buradaki temel tartışma dinin bugünde yaşayan inananlar tarafından tarihi kullanarak inşa edilmesidir. Nitekim tarih, dini kimliği temellendirirken bazen Hicri 4 yılında inen ayet, bazen Hicri 7 yılında söylenmiş hadis, bazen sahabenin hayatı, bazense örnek bir figür üzerinden bugünde inşa edilir. Bu inşa ediş biçimi geçmişteki ritüellere benzeyerek bugünde ritüellerin tekrarlanmasını da kapsar. Bu bağlamda kolektif kimlik olarak dini kimlik tarih aracılığıyla inşa edilir. Nitekim katılımcı Toplumsal Cinsiyet 2’nin namus cinayeti ile ilgili haberi tartışırken

ortaya koyduğu söylemi de bu durumla örtüşür. “Kuran’da değil de hadis olarak bildiğim kadarıyla şöyle bir şey var intihar edenin cenaze namazının kılınması ve bütün o ritüellerin yapılması yönünde. Sadece kamu malını çalanların, hırsızların cenaze namazının kılınmaması yönünde bir telkin vardır ama bu ne kadar yapılmıştır bilmiyorum açıkçası. Evet ama kılınması intihar edenler için Hz. Peygamber’in sözleriyle evet kılın diyerekten bildiğim kadarıyla böyle.”

4.1.4. Ulusal Kimlik ve Tarih

Yapılandırılmamış görüşmelerden ve odak grup görüşmelerden çıkan bulgulara göre kolektif kimlik kategorilerinden diğeri ulusal kimliktir. Ulus kavramı modern dünyanın koşulları için ortaya çıkmıştır ve modernitenin bir olgusudur. Tarihsel bağlamı itibariyle modernin ürünü olan ulusal kimliği modern öncesi dönemde aramak veya varlığını tartışmak anakronizmdir. Modern öncesi dönemde varolduğu iddia edilen ulusal kimlik, modernin ürünü olan ulusal kimlik değildir. Ulusal kimlik modernin ürünü olarak biz kategorisinde egemen kültürün ortaklıkları üzerinden inşa edilir. Bu inşa egemen kültürün dışında kalan bireyleri ötekileştirir. Bu durum katılımcı K tarafından şöyle ifade edilmektedir. “*Milli kimlik adı üstünde ayrımsallığı gerektiriyor. Bana göre toplumsallık özgürlüğü kısıtlamada bir araç olarak gözüküyor. Bireyin topluma katılabilmesi için önce kendini tanıması gerektiğini düşünüyorum ben.*” Katılımcılardan H de bu durumu şöyle aktarmaktadır. “*Ulusal kimlik çok daha farklı bir şey aslında bunun içerisine ideoloji de giriyor bence. Çünkü bir millete atfettiğin zaman ister istemez bir tartışma çıkıyor. Onla beraber yani mesela bizim ülkemizde çok farklı etnik faktörler var. Onlara Türkiye toplumu diyebiliyoruz ama onlar kendi içinde kendi toplumunun aidiyetlerini de taşıyorlar. Bunun göz ardı edilmemesi lazım.*” Ulusal kimliğin ulus devlet tarafından inşa edilmesi ve bunun uygulamalara yansımaları katılımcı Uludere 1 tarafından şöyle dile getirilmektedir. “*Ulus inşa sürecinden itibaren Kürtlere diğer azınlıklara yönelik bir politika olduğunu düşünüyorum. Hani siyasetten aciz toplumsal çözümden feragat eden sürekli asayiş silahı teslim almış bir siyasi politika hala günümüzde devam ediyor.*” Ulusal kimliğin devletle ilişkisi Uludere 4 tarafından tarihsel bir süreç olarak görülmüş ve şöyle ifade edilmiştir. “*Yani şimdi şu*

şekilde. Neticede eskiden beri süregelen bir şey var. İnsanların eskiden beri dahil oldukları toplumsal grupları yaratır insanlar. Bu grupların yarısı okumakla elde edilmiş ideolojilerle oluşturulmakla birlikte genelde gelenekten gelen şeyler üzerinde ortaya çıkar. Bence bunun kaynağı Osmanlı'dan beri süre gelen İttihat Terakki yönetimiyle ortaya konan ve hala devlet yönetimi şekli olarak devam eden bir anlayıştır."

Ulusal kimliğin birey tarafından içselleştirilmesi katılımcı A tarafından şöyle ifade edilmiştir. *"Sonuçta bir insan durduk yere ben milli kimliğe sahip olmak istiyorum demez. Okula gider ortak bir şeyler alır ortak bir kimlik oluşturur. Ortak anlayışta aslında bu milli kimliğin oluşturulması içindir. Aslında milli kimlik denilen şey farkında olunmadan öğrenilen, kazanılan bir şey. Aslında bu herkeste aynı şekilde olmaz farklı şekilde ortaya çıkabilir."* Bu bağlamda tarih ders kitapları ve tarih öğretimi de ulusal kimlik oluşturmak için kullanılmaktadır. Nitekim katılımcılardan Hrant Dink 1 iktidar ve tarih, tarih öğretimi ve ulusal kimlik arasındaki ilişkiyi şöyle aktarmaktadır. *"Tarihi kazananlar yazıyor işte kazanan devletin tarihini okuyoruz biz de. Bu gerçek mi bilimsel mi, sosyal bilim tabi pozitivist bir yaklaşımda bilimsel tartışması yapamazsın ama burada tarih dersleriyle öğretilmek istenen bir torna tezgahı var. O torna tezgahından milliyetçi Türk her zaman asker olan asker doğan bir Türk çıkması için kurulmuş bir tarih eğitim sistemi var ve bunun sonucu olarak da 1915. Bu ne getiriyor bize? İşte Hrant Dink'in katilini getiriyor. Hepimiz Ermeni'yiz üzerinden analogi yapıldı. Orada kimse ermeni ırkına mensubum demedi. Hrant Dink'in görüşlerini savunuyorum diyordu ve bunun hayata geçmiş versiyonu, slogandıydı o. Ki onun sonrasında çok tuttu. Hepimiz kadınız diye yürüyen bir sürü erkek var hepimiz eşcinseliz diye yürüyen birçok kişi var. Hepimiz Türk'üz hepimiz Müslümanız diye yürüyen çıktı ama günün sonunda devam eden ya şöyle görmek lazım bir ulus devlet süreci devam ediyor. İlk önce gayrimüslimlerle başladı. Çok başarılı oldu. 1950'den sonra Müslüman olup Türk olmayanlarla uğraşmaya başladı. Onlarla da hala uğraşmaya devam ediyor. Ya da Sünni olmayanlarla Alevilerle hala uğraşmaya devam ediyor. Kürtlerle hala uğraşmaya devam ediyor. Bunda muktedir olursa pürü pak tamamen Türklerden oluşan inşallah bir devletimiz olacak."* Bu odak grup tartışmasında yer alan Hrant Dink 2 de bu durumu kabul etmekle birlikte politik kimliğinden dolayı (Türk, Sünni Müslüman, Dindar ve Milliyetçi) benzer durumların farklı ülkelerde de olduğundan hareketle sorumluluğu

paylaştırmaya çalışmıştır. Katılımcı Hrant Dink 2'nin söyledikleri şöyledir. “*Bence bugün gitsek Ermenistan tarih kitabına baksak o da belki başka şeyler anlatacak. Doğal olarak orada Türkler bizi öldürdü katletti vs. gibisinden. Ama gerçek neyse yazılsın gerçek neyse yazsınlar. Bunlar uzaydan gelen haberler mi yani ben bunu söylemeye çalışıyorum burada size kesinlikle sizi eleştirmek için söylemiyorum bunları. Yani şimdi burada olan vaka varsa biz bunu anlatacağız. Ama tabiki bu vakayı tutup Ermeniler katildir, Ermeniler barbardır, Ermeniler böyle yaptılar şöyle yaptılar diyerek bunu da sürdürmenin gereği yoktur. Bir mukatele yaşandı 1915’de karşılıklı Ermenilerden öldürülenler oldu. Masum Ermeniler de öldürüldü. Bunu kesinlikle tasvip etmiyorum ama buna soykırım da demiyorum. Soykırım olması için bizim herkesi toptan alıp Hitler’in Nazi kampındaki gibi doldurmamız lazımdı. Ben bunu tehcir olarak görüyorum. Tehcirde de masum insanlar öldürülmüşse de bu da böyle bir şey varsa üzücü bir vakadır.*”

Sonuç olarak tarih eğitimi kolektif kimlik olarak ulusal kimliğin ortak tarih anlatısını oluşturmak için kullanılmaktadır. Diğer taraftan ortak tarih anlatısıyla kendi kolektif kimlikleri örtüşen bireyler için bu durum pekiştirmeyken farklı kolektif kimlikler için bir ötekileştirmeyi ifade eder. Bu haliyle tarih ötekileştirerek bir kolektif kimlik tanımlaması yapar. Nitekim katılımcılardan Uludere 2 bu durumu şöyle ifade etmektedir. “*Ben şöyle anladım. Anayasa Türkiye’de yaşayan insanlar için bir gömlek dikti. Dedi ki Türkiye’de yaşayan herkes Türk’tür. Türkiye’de yaşayan herkes laiktir şöyledir böyledir. Aslında devlet kendini tanımladı. Devlet kendini tanımlayınca kendi vatandaşlarını da tanımladı. Kendi vatandaşları o tanımlı kabul etmeyince diğer kimlikler oluşmaya başladı. Diğer kimlikler kendini ifade etmeye başladı. Bu biraz şey hani Cumhuriyet Dönemi’nde ulus devlet yapısının zayıflamaya başlamasıyla birlikte dünyada da bu böyle. Bu sefer Kürtler (ya da kimlikler) kendilerini farklı tanımlamaya başladılar. Ben o gömleği giymeyeceğim dedi ve kendi kimliği üzerinden kendini yeniden tanımlama gereği hissetti.*” Ulusal kimliğin farklı kültürel kimlikler tarafından baskıcı biçimde algılanması politik kimliğin ortaya çıkışına olanak sağlamaktadır.

4.1.5. Politik Kimlik ve Tarih

Yapılandırılmamış görüşmelerden ve odak grup görüşmelerden çıkan bulgulara göre kolektif kimlik kategorilerinden diğeri politik kimliktir. Politik kimlik bireysel kimliğinin inşasında varoluşsal alanı tanımladığı gibi, bireyin ait olduğu kolektif kimliğin diğeri kolektif kimliklerle girmiş olduğu etkileşimde kendini var etme çabasını da tanımlar. Egemen kültürün inşa ettiği kolektif kimliklerde ötekileştirilen altkültür gruplarının var olma çabası kolektif kimlikleri politikleştirir. Politik kimlik bir tarafıyla bireyin hayata karşı duruşunu ifade eder. Nitekim katılımcılardan M bu durumu şöyle aktarmaktadır. *“Bizim toplum olarak bir duruşumuz vardır. Ya hani tamam kendi içinde ayrılır atıyorum sol düşünen sağ düşünen muhafazakar vs. ama en sonunda durduğumuz yer politik kimliğimizdir.”* Katılımcı İ de bireysel varoluşunu mevcut kolektif kimlikleri reddetmek üzerinden tanımladığı için bireysel kimliği politik kimliğiyle yakınlaşmaktadır. Nitekim İ bu durumu şöyle ifade etmektedir. *“Bana olmayan şeyi tabi ki reddediyorum. Yani ataerkil cinsiyet sistemini, ikili cinsiyet sistemini. Bunları reddediyorum tabi ki. Ama kendi kimliğimi tanımlarken evet ikili cinsiyet sisteminin kalıplarının dışındayım. Yani bunlara farklılığa sahip çıkıyorum.”* Bireyin politik kimlik olarak hissedişleri kimliğini inşa ettiği bağlamlardan etkilenir. Bir bağlamda muhafazakar bir tavır takınırken diğeri bağlamda liberal bir tavır takınabilir. Bu durum katılımcı A tarafından şöyle ifade edilmektedir. *“Benim politik kimliğim değişir. Yani zamana göre, şartlara göre, olması gerekene göre, olmaması gerekene göre. Yani zamana ve şartlara göre değişeceği için tabi ki temelinde insan hakları vardır. İnsanlığın iyiliği için yapılacak bazı şeyler vardır. Bunlar değişmez şeylerdir ama zamana ve şartlara göre ben politik kimliğin değişeceğini düşünüyorum.”* Aynı zamanda birey politik kimliğini ait olduğu kolektif politik kimliği yeniden inşa ederek tanımlar ve sergiler. Bu durum kolektif kimlikle ilişki içinde olan ve ondan etkilenen bir tarafıyla da onu var eden bireysel kimlik anlamı taşır. Katılımcılardan K bu durumu şöyle aktarmaktadır. *“Sosyalist yanlarım da var mesela. Bir değişiklik gözüküyor. Mesela sosyalizm bize yansıtıldığı kadarıyla toplumsallığa özel bir şey ama ben buna rağmen sosyalistim diye diye toplumsallaşmanın cenderesine girmek istemiyorum. Çünkü cendereye girdiğim sürece bireyselliğimi kaybederim. Politik kimliğimi daha*

çok bireysel kimliğim şekilize eder diye düşünüyorum. Onun için mesela bu nasıl bir sosyalizm derken bu yüzden solcuların baktığı gibi teorinin ve partinin cenderesine sıkışmış bir sosyalizmi tarif etmiyorum.” Diğer taraftan egemen kültürün tek tipleştirici etkisi ve altkültür gruplarını asimile etme çabaları altkültür gruplarını varlıklarını devam ettirmek için politik kolektif kimlikler haline getirir. Bu bir tarafıyla altkültür grubunun yaşamına devam ettirmek için politikleşmesi anlamı taşısa da diğer taraftan egemen kültürün altkültür gruplarını ötekileştirmesinin sonucudur. Bu bağlamda altkültür gruplarını politize eden egemen kültürden başkası değildir. Nitekim Türkiye örneğinde altkültür gruplarının politik kimlikler haline gelmesini katılımcı Uludere 2 şöyle ifade etmektedir. *“Evet devlet yaptı zaten bunu. Dedi herkes Türk’tür, hatta herkes Müslümandır, hatta herkes Sünnidir, hatta herkes Hanefidir. Bu çerçeveyi kabul etmeyen herkes öteki oldu ve kendini onun üzerinden anlatmaya başladı. Pasif kaldıklarında da kendilerini daha farklı ifade başladılar. ... Ama dindar olması o gömleğin dışında bir şey. Cumhuriyet kurulduğu günden beri geldiğimiz güne bakın Müslümanları mutlu edemedi. Kürtleri mutlu edemedi. Lazları mutlu edemedi. Çünkü bunların hepsi bu gömleği giymeyi reddettiler. Giyenlerde gayet mutlu oldular. Şimdi bu etnik kimlik ve bu tanımlamaları kabul etmek sizin politik duruşunuzu da belirliyor. Çünkü devleti sahipleniyorsunuz ve eğer sahipleniyorsanız doğal olarak insanlarda devlete sahip çıkmalı. Sahiplenmiyorsanız politikleşiyorsunuz.”*

Egemen kültür ortak anlam dünyasını oluşturmak için ortak geçmiş inşa eder. Bu ortak geçmiş aynı zaman da biz kategorisinin tanımlanması ve yaşama geçirilmesi anlamı da taşır. Alt kültür grupları ortak tarih anlatısında temsil edilmediğinden aidiyet duygularını kendi biz kategorisini oluşturarak kendi tarih anlatılarını inşa ederek aşmaya çalışır. Onlar için egemen kültürün ortak tarih anlatısı resmi tarih tezidir. Bu açıdan bakıldığında ortak tarih anlatısı altkültür gruplarının ötekileştirilmesinin bir aracına dönüşür. Egemen kültürün biz kategorisini inşa eden tarih, altkültür gruplarını öteki ya da onlar olarak inşa eder. Bu bağlamda kolektif kimlik olarak politik kimliği doğrulayacak bir çok örnek tarih anlatısı tarafından kullanıma sokulur. Böylelikle tarih politik kimliği canlı tutan bir geçmiş olarak tasarlanır ve inşa edilir.

4.2.Bireysel Kimlik ve Tarih

Yapılandırılmamış görüşmelerden ve odak grup görüşmelerden çıkan bulgulara göre bireysel kimlik kolektif kimliklerle ilişkili olarak kategori haline getirilmiştir. Bireysel kimlik kolektif kimliklerle etkileşim içerisinde inşa edilir. Bu inşa sürecinde kolektif kimliklerin özellikleri bireysel kimliğin inşa edildiği bağlama göre bireysel kimlikte ortaya çıkar. Başka bir deyişle, bireysel kimlik inşa edilirken kolektif kimlikler tarafından tamamlanır. Bu tamamlanma süreci içselleştirme üst kategorisi şeklinde tanımlanmıştır. İçselleştirme kategorisinin alt kategorilerini ise informal tarih, sosyalleşme ve dil oluşturmaktadır.

Sosyalleşme toplumdaki sosyal gerçekliğin birey tarafından içselleştirilmesi sürecini tanımlar. Birey bu süreçte sosyal gerçekliğin değerleri, kavramlarını, tutumlarını öğrenir. Aileyle başlayan bu süreç, yakın çevre ve yaşam boyu öğrenmelerle devam eder. İlk sosyalleşme çevreyle uyumlu bir öğrenmeyi mümkün kılmaktadır. Katılımcılardan Y bu süreci şöyle aktarmaktadır. *“Yani üniversiteye gelene kadar bir öğrenci yaşadığı çevre aşağı yukarı aynı ise o çevrenin taşıdığı kültür olsun dil olsun inanç olsun belli değer yargıları olsun bu konularda farklı düşünmez genelde çevresi ile aynı düşünür.”* Bireyin çevresiyle benzer düşünüş biçimi ve kendini konumlandırması süreci katılımcı H tarafından da şöyle aktarılmıştır. *“Aslında yine benimsiyor ama onları bir süzgeç gibi düşündüğünde ortaya çıkıyor. Yine etrafını görüyorsun model almak olarak değil ama etraftı süzüyorsun bu böyle şu şöyle bunun kimlikleri vs görüyorsun. Nasıl bir ben olmasına dair bir şey oluşuyor. Bununla alakalı aslında. Sen kendini bu yana alıyorsun. Toplum baskısı olmadan kendine ne uyuyorsa ya da kendini hangi anlamda rahat hissediyorsan aslında kimsenin olmadığı zaman en çok bireysel kimlik olduğu zaman ortaya çıkıyor.”* Katılımcılardan M bu sosyalleşme sürecini şu şekilde aktarmıştır. *“Özellikle mesela ergenlik ve sonrasında tamamen bireyin içerisinde bulunduğu ortamdır, okuduğu kitaptır ne bileyim arkadaş çevresidir, şudur budur. Onunla beraber hani nasıl derler kişinin hani böyle yaşantısı üzerine oluşturulmuş bir şeydir herhalde. Ne bileyim inandığı değerler olabilir.”* Çevrenin bireyin sosyalleşme sürecindeki etkisi katılımcı Y tarafından şöyle aktarılmıştır. *“Üniversiteye geldiğinde gençlerin kimlik değişimi yaşamayı bazı çocukların aileleri*

tarafından tanınmayacak hale gelmesi özellikle edindikleri çevrelerle alakalı. Onu da işte arkadaş grubundan okudukları kitapları, izledikleri şeylere kadar pek çok şey etkiliyor.” Sosyalleşmenin sistematik halde kurumsallaşmış şekli ise eğitimidir. Kültürel aktarımın bir aracı olarak eğitim kurumları sosyalleşme sürecinin temel aktörleridir. İktidarın aygıtı olarak değerlendirildiğinde egemen kültürün yeni kuşaklara aktarılmasının aracı olarak eğitim, diğer taraftan altkültürlerin ötekiliğini de sosyal gerçekliğin bir parçası haline getirir ve biz-öteki kategorisinin sürekliliğini sağlar. Katılımcılardan Uludere 4 eğitimin bu misyonunu şu şekilde dile getirmiştir. *“Bunun devamlılığını sağlayan şey devletin belirlediği eğitim sistemidir. Bu eğitim sistemiyle devletin benimsediği ideolojileri öğrencilere halka topluma bir şekilde aktarıyorlar. Ve bu aktarım yüzyıllarca bu şekilde devam edebiliyor. Yani belli bir süreçten sonra insanların kendilerini bu şekilde kategorize etmeleri aldıkları eğitimle ilgilidir. Ve eğitim uzun zamandır bu şeylere alet edilmek üzerine kullanıldı Türkiye’de.”*

İçselleştirme üst kategorisinin diğer bir alt kategorisi dildir. Sosyalleşme bireyin sosyal gerçekliği öğrenme sürecini ifade eder. Bu öğrenme sürecinde ortak kavramlar ve anlamların birey tarafından öğrenilmesi sosyal gerçekliğin birey tarafından içselleştirilme sürecinde önemli araçlardır. Ortak anlamı oluşturmak için kullanılan dil aynı zamanda yabancılaşmayı da ifade eder. Egemen kültürün altkültür grupları tarafından içselleştirilmesi altkültür gruplarının kendi anlam dünyasına yabancılaşmasını ortaya çıkarır. Katılımcılardan Y bu durumu şu sözlerle aktarmıştır. *“Kendi dilimizi kullanmamanın yabancılaşmak olarak görüldüğünü düşünürsek, dili kullanmak kültürü sahiplenmek gibi bir şey olarak algılanıyor. Örneğin kendi dilinizi değil de mesela bir Kürt vatandaşının Türkçeyi kullanması belli çevrelerde asimilasyon olarak görülmüyorken belirli çevrelerde dilini sahiplenme olarak görülebilir. Ortak bir dil olarak görülebilir. Ama dili aşırı sahiplenmek yani dilin özünü koruyabilirsiniz ama başka kelimeler dilimize girmemeleri kültürümüz bu yönde değişmemeli demek de kültürün geçmişe takılıp kalmasına neden olabilir.”* Katılımcı Y’den devam edecek olursak *“Kendi açımdan düşünürsem annem babam Kürt asıllı olduğu için ve bu arada eğitimimi Türkçe alıp Türkçeyi öğrendiğim için öz kültürüme dair birçok şeyi bilmiyorum. İnsanın dilini bilmemesi kendi kültür eksikliğinin en önemlisi bence.”* demektedir. Bu durum tarihsel arka planı içerisinde katılımcı U tarafından şu şekilde ifade edilmiştir. *“Bir yandan yabancılaşmadır ama daha büyük oranda eksikliktir yani.*

Benim Osmanlı Tarihini Osmanlıca okuyamamamda ayrıca bir eksiklik. Dedemin babamın bulundukları ortamda konuştukları dili de anlayamamam bir eksiklik o kadar. Doğuda da pek çok kişi Türkçe bilmiyor.”

İçselleştirme üst kategorisinin diğer bir alt kategorisi informal tarihtir. İnfomal tarih geçmişin sosyal gerçekliğin bir parçası olarak bireyler tarafından kullanılmasıdır. Bu kullanım kültürel aktarım çerçevesinde biz kategorisini tarihsel süreklilik içinde yeniden inşa eder ve bireylerin kökenleri hakkında bilgiler vererek geçmiş ortaklaştırır. Nitekim katılımcılardan Y sözlü kültür ile ilgili şunları aktarmıştır. “Sözlü olarak yani atadan dededen duyma biçiminde yani toplumun yüzde sekseni doksanı kültürü okuyarak değil de geçmişteki atalardan dedelerden duyarak uyguluyor.” Katılımcılardan Hrant Dink 1 de informal tarihin yaşamdaki kullanım biçimlerini şöyle aktarmaktadır. “İnfomalde sokakta tartışırken şöyle bir şey var. Ötekiler kendine o kadar az belli eden durumda ki toplum o kadar saflaştırıldı ki sen aslında en yakın arkadaşının Kürt olduğunu bilmiyorsun ama aldığı veriyle Kürt’ü ona kötülüyorsun. Benim çok kafası açık olduğunu düşündüğüm lise öğretmenim bir gün bana Alevileri kötüledi. Alevi arkadaşınız var mı diye sordum yok dedi. Ama bunu ağızdan ağıza anlatıyorsun. Ama şeyi anlatmıyorsun mesela Ermeni çetelerinin öldürdüğü Türkleri anlatıyorsun ama 1915’de katledilen Ermenileri anlatmıyorsun.” Bireyin farklı bağlamlarda kendini meşrulaştırmak için informal tarihi kullanması, kullandığı örneklerin doğruluğu ve yanlışlığından ziyade işine yarayıp yaramaması bağlamında değerlendirmelidir. Bireyin kullandığı tarih söyleminin temel işlevi bireyin bağlamdaki konumunu güçlendirmektir. Benzer biçimde informal tarih medya ve diğer iletişim araçlarıyla da sosyal gerçekliğin kullanımına sunulur. Filmler, diziler, bilgisayar oyunları, romanlar bunlardan birkaçıdır. Bahsi geçen ürünlerin ana kurgusu dışında alt bağlamların da farklı tarihsel referanslar ve imalar yer almaktadır. Katılımcılardan İ bu duruma şu şekilde örnek göstermiştir. “Mesela Ay Savaşçısı diye bir çizgi film var Japonların yaptığı. O ay savaşçısında bir trans var. Çizgi film yani düşünün. Bir trans var ve bir sevgilisi var işte böyle. Ama cinsiyet rolleri o kadar belirsiz ki. Eşcinsel ilişkiler var. Transların arasında ilişkiler var. Trans erkek ama eşcinsel falan böyle son derece hani bambaşka bir dünya yaratmışlar çocukların zihinlerinde. Benim kardeşim bunu izliyordu ve Türkçe’de bunlar tamamen farklı çevrilmiş. Almışlar Ay Savaşçısını işte o transı, kadın olarak yazmışlar hiçbir şekilde değil. Yani sevgilisi var ama o

sevgiliyi kuzen olarak gösteriyor kesinlikle sevgili değil. Hani bambaşka bir şey yaratmışlar. Zaten dili kendileri değiştiriyorlar.”

İçselleştirme sosyal gerçekliğin birey tarafından kabulünü ve sosyal gerçekliğin birey tarafından yeniden üretilmesini sağlayan bir kategori olarak ortaya çıkmıştır. Bu kategori aynı zamanda bireysel kimlikle kolektif kimliklerin ilişkide olma biçimini ortaya çıkartır.

Bu göstergeler ışığında bireysel kimlik verili değildir. Katılımcılardan K kimliğin verili olmadığını şu şekilde açıklamıştır. *“Şöyle söyleyeyim. Bir kere insanlar doğduklarında alınlarda sınırlarla dinleriyle veya milletiyle doğduğuna inanmadığım için kimlik daha sonra kendi düşünceleriyle oturtmuş olduğuna inanırım. Onun için özellikle milli kültür, milliyetçilik gibi değerler bizim sonradan aldığımız değerlerdir.”* Bu açıdan bakıldığında bireysel kimlik, kolektif kimliklerle etkileşime giren bireyin inşasıdır. Bu durum katılımcı Y tarafından şu şekilde aktarılmıştır. *“Benim bireysel kimliğim çevremde dinin ve kültürün ortak etkisiyle oluşmuş olan bir kimliktir.”* Aynı zamanda bireyin inşa faaliyeti kendini öteki üzerinden tanımlama sürecini de ifade eder. Nitekim katılımcı İ kendi kimliğini şu şekilde ifade etmiştir. *“Evet. Kesinlikle. Yani beni ben yapan trans olmam.”* Bireysel kimliğin inşası süreklilik arz eden bir durumdur. Farklı bağlamlarda birey kendini farklı biçimlerde inşa eder. Bu kimliğin sabit olmadığı anlamına gelir. Katılımcılardan İ bu durumu şöyle ifade etmiştir. *“Kimlikler düzeninde ben kendimi ya ben kimliğin sabitlenemez bir şey olduğunu düşünüyorum. Bir yere oturtmuyorum. Ama sadece şunu söylüyorum ben trans bir bireyim. Yani din vs. falan bunları çok fazla tanımlamıyorum yani. Ya da onları da kendim inşa ediyorum ama şuyum demiyorum.”* Bireysel kimliğin inşası egemen kültüre mensup birisi için ve biz kategorisi içinde yer alan bireyin üzerine fazlaca düşündüğü bir konu değildir. Katılımcı İ bu durumu şöyle aktarmaktadır. *“Kimseye düşündürülmez bu çünkü. Yani öteki olmayan hiç kimse bunu düşünmez. Ama eğer ötekilik yaşıyorsanız bunu düşünmek zorunda kalırsınız.”* Birey farklı bir kültürel grupla karşılaştığında kimliği üzerine düşünüp, kendini tanımlama ve inşa etme ihtiyacı hisseder. Benzer biçimde Hrant Dink 3 bu durumu şöyle ifade etmiştir. *“Mesela bizim bir kimliğimiz var. Sahiplendiğimiz ya da bizim üzerimize geçirilen bir kimlik. O bizim benliğimizi oluşturuyor aslında. Benlik bedenine kimlik elbisesi giydiriliyor. Ve zamanla aslında o elbise dediğimiz şey benliğimizle bir hale geliyor. Adımın önüne bir sıfat koyarak ben buyum diyorum.*

Adımın sonrasında yok o sıfat. Buradaki o tartışmanın belki de en kilit noktası burada. Karşı taraf öteki dediğimiz kişi veya kişiler veya grup veya cemaat veya topluluk artık adı her neyse. O olduğu anda artık sende onun ötekisi oluyorsun ve kimlikler çatışıyor orada aslında. Olaya çok farklı bir açıdan baktığında benim baktığım yerden baktığında insan olarak baktığım zaman olaya bu metin bence sıkıntılı bir metin bence mutlak surette bir şeylerin değiştirilmesi gerekli. Ayrıca Türküm ben, Kürdüm ben veya suyum ben ibareleri varken bu kadar geniş ve saf bir milletten nasıl bahsediliyor. Hani dört nesilden sonrası Türk'tür. Türk'te kabul edebilir şeyi var. O mantığa göre bende Türk oluyorum. Şimdi ben Türküm dediğim zaman ciddi anlamda böyle damarlarımda Türk kanı geziyor mu bilemiyorum bu kadar temas etmiyor bana. Bana farklı şeyler temas ediyor. Bana insan olmam daha fazla temas ediyor."

Bu bağlamda tarih anlatısı bireysel kimliğin kolektif kimliklere aidiyet duyma biçimlerini belirler. Farklı bağlamlarda bireysel kimlik inşa edilirken ait olunan biz kategorisi benzerlikler üzerinden tanımlanır. Benzerliklerin tanımlandığı alan tarihten başkası değildir. Tarihsel süreç içerisinde belirlenen ve biz kategorisinin ortak özellikleri tarihselleştirilerek temellendirmeye çalışılır. Bu temellendirme çabası bireyin kolektif kimliğine dayanarak kendisini inşa etmesi anlamı taşır. Ötekinin karşısında daha güçlü bir öznenin inşası bir tarafıyla kolektif kimliğiyle birlikte varolmayı, diğer tarafıyla da kendi duruşunu güçlendirmek için tarihe referans verme biçimlerini gündeme getirir. Tarihe referans vererek birey öteki karşısında kendini inşa eder.

Diğer taraftan tüm kolektif kimlikler bireysel kimliğe dair bir tahakkümü içerir. Bireyin doğduğunda toplum tarafından öğretilmesi gereken değer, norm ve davranış kalıplarının varlığı bu tahakkümü meşrulaştırır. Sosyal gerçekliğin bir yansıması olarak olması gerekenin bireyin toplumsal yaşantıyı özümsemesidir. Bu durum aynı zamanda kolektif kimliklerle bireysel kimlikler arasında gerilimin temel nedenlerindendir. Birey bir tarafıyla kendi olmaya çalışırken diğer tarafıyla toplumun istediği ben olmak durumundadır. Bahsi geçen bu gerilim tarihin kullanım biçimlerini de belirler. Kolektif kimliklerin ürettiği ortak anlam ve ortak geçmiş birey tarafından farklı anlamlarla yeniden inşa edilerek, kolektif kimlikle bireysel kimlik arasındaki gerilimi bireysel kimlik lehine çözmeye çalışır. Böylelikle kolektif kimliğin tanımlandığı ve inşa ettiği tarih anlatısı birey tarafından yeniden inşa edilerek kolektif kimlik karşısında bireysel kimlik meşrulaştırılmaya çalışılır. Bireysel kimliğin kolektif kimlikle yaşadığı bu

gerilim, bireysel kimliği varoluşçu bir yapıya büründürür. Bu bağlamda bireysel kimliği inşa etmek politik olana karşılık gelir. Politik kimlik olarak bireysel kimlik kolektif kimliklere rağmen kendisini var etme çabası olarak tanımlandığında özcü tavıra karşı çıkarak her kimliğin birer inşa olduğunu tanımlamaktadır.

4.2.1.Tarihin Kimliğin İnşasında Kullanımı ya da Tarihin Kullanılış Biçimleri

Örnek olay tasarımları üzerine yapılan odak grup görüşmelerden çıkan bulgulara göre tarihin farklı bağlamlarda kullanış biçimleri bu bölümde tartışılacaktır. Gömülü teoride eksensel kodlamanın açık kodlamadan sonra kategoriler arasında bağlantıların kurulduğu süreç olduğundan bahsetmiştik. Tarihin kimliğin inşasında kullanımı ile ilgili yapılan odak grup görüşmeler sonucunda temellendirme, ikna etme, inkar etme, demagoji, refleksif düşünme kategorileri ortaya çıkmıştır.

4.2.1.1.Temellendirme Aracı Olarak Tarih

Bu kategoride katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı bağlamlarda tarihi kendi argümanını desteklemek için, eylem amacının yönünü değiştirerek kendi fikrini ve konumlanışını temellendirmek için, bireysel öykü ya da yaşanmışlıklarından örnek vererek kendi konumlanışını temellendirmek için, benzerlik ve süreklilik örnekleri vererek kendi fikrini temellendirmek için, tarihi kullanarak sorumluluğu paylaştırıp eleştirileri azaltmak için, konumlanışının tarihsel olduğunu ifade etmek için tarihten başlangıç noktası göstererek kimliğini ve konumlanışını inşa etmişlerdir. Temellendirme kategorisinin alt kategorileri birbirleriyle ilişkilidir. Alt kategorilerin temel işlevi bireyin tartışmanın bağlamında kendi fikrini, konumlanışını, kimliğini temellendirmektir. Bu bağlamda bu durum tarihin bireyin kendini meşrulaştırmanın bir aracı olarak kullanımı anlamına gelmektedir.

4.2.1.1.1. Fikrini Desteklemek için Tarihin Kullanımı

Farklı politik kimliklerin bir arada olduğu durumlarda birey kendi kimliğini ötekisiyle karşılaşır. Ötekiyle farklı gruplara ait olduğundan tartışılan konuda farklı söylemlerin ortaya çıkması beklendik bir sonuçtur. Birey tarihten referanslar vererek kendi fikrini destekleme ve konumlanışını sağlamlaştırma ihtiyacı hisseder. Nitekim Kürt, Alevi, Sosyalist Uludere 1, Türk, Özgürlükçü Sol, Agnostik, Yeşil Uludere 2, Türk, Deist, Ulusalıcı Uludere 3, Kürt, Sünni Müslüman, Dindar Uludere 4'ün olduğu Uludere odak grup görüşmesinde kültürel kimliği Kürt olan iki katılımcının arasında geçen konuşma Uludere 4'ün fikrini temellendirmek için Uludere 1'in tarihi kullandığını görmekteyiz. Bu odak grup çalışmada farklı kültürel kimlikten olan katılımcılara karşı Uludere 4 ve Uludere 1'in birlikte konumlanışı aşağıdaki konuşmada gösterilmiştir.

Uludere 4: *“Köylülerin ifadesine göre bunlar askerlere bilgi vererek kaçakçılığa gidiyorlar. Tırnak içerisinde söylüyorum kaçakçılık yani bundan askeriye'nin haberi varsa ve bilgi dahilinde gerçekleştiriliyorsa o zaman buna kaçakçılık diyenlerin incelenmesi gerekiyor.”*

Uludere 1: *“Evet. Atalardan kalan bir şey bu.”*

Yine aynı odak grup çalışmasında Uludere 4'ün Kürtlerle devletin ilişkisini tartıştığı aşağıdaki alıntıda devletin sergilediği davranışlara verdiği anlamı ve konumlanışını 1980'lere referans vererek desteklemeye çalışmaktadır.

Uludere 4: *“Benim söylediğim şu eğer hükümet tüm bu adımları atmasaydı her şeyi hiçe saydığı sayılırdı ve bu ciddi bir kayba uğrayabilirdi. Kürtlerin mücadelesi devleti bu noktaya getirdi. Ama tüm bunlardan önce isteseydi 30 yıl daha devam ettirebilirdi. Ama devlet kendini sağlama almak adına bu adımı attı. Bu hareketin başladığı aşama için söylüyorum devlet Kürtleri memnun etmeye yönelik hiçbir şey yapmıyor sürekli baskısını arttırıyor ve böylece bir hareket ortaya çıktı 80'lerde ve bu devam ettikçe hükümet bir şekilde bir şeyler yapmak zorunda kaldı. Yapmaya başladı en azından. Uzun dönem çok önemsemezken artık bu dönemde biz bu işten nasıl sıyrılırız olayına girmeye başladılar.”*

Benzer bir kullanım Sivas olaylarının tartışıldığı odak grup görüşmesinde katılımcı Sivas 1 tarafından gerçekleştirilmiştir. Sünni Alevi mücadelesinin toplumsal bir

tabanının olmayışını tarihte siyasi mücadelenin bir parçası olarak ortaya çıktığını örnek vererek bu fikrini ve konumlanışını ifade etmiştir.

Sivas 1: “Öncesinde de var. O bir iktidar arayıştı. Osmanlılarla İranlılar arasındaki bir çekişmeden Alevilerin daha çok İran tarafını tutmasından, Şah’ı tutmasından kaynaklı bir şeydi, bir iktidar süreciydi. Sonra tabi şey oldu, bir katliam oldu, tersi olsaydı belki Anadolu da bir alevi devleti olurdu, başka bir şey olurdu, Şii devleti olurdu büyük olasılıkla ,alevi devleti olmazdı çünkü Alevilik öz itibariyle ilkeldir, demek istediğim daha primatif, doğuya yakın öze yakın daha vatani, içtenliğe daha çok önem veren ,modern durumla tezatlıkları var içten, tezatlıkları olduğu için , bir milliyetçi şeyi yoktur Alevilerde, böyle bir şey yaratamazsınız, yani bir insanı öldürmek için bir gerekçe sunamazsınız, galeyana getiremezsiniz mesela insanları. İktidar, iktidara mesela daima uzak olmuştur, yani mesela sorduysa diye söylüyorum Osmanlının ilk üç padişahının paşasının alevi olduğu söylenir. Sünniliği sonradan bir şey olarak, yönetim aracı olarak hani bir değişim ve dönüşüm aracı olarak soktukları falan kullandıkları söylenir. Öyle enteresan şeyler var tarihte.”

4.2.1.1.2.Eylem Amacının Yönünü Değiştirerek Tarihi Kullanma ve Fikrini Destekleme

Bu kategorinin temel özelliği farklı kimliklerin bir araya geldiği bağlamlarda konunun akışı devam ederken katılımcının herhangi birisinin eylemin farklı yönlerine dikkat çekmek için veya kendisinin hakim olduğu alana ilgiyi ve tartışmayı çekmek için tarihi kullanmasıdır. Örneğin 28 Şubat tartışmasında katılımcı bağlamı asker ve ekonomik ilişkilere dönüştürmeye çalışmaktadır.

28 Şubat 2: “Ben az önce belirtmiştim. Ben şuna inanıyorum. Asker dediğimiz olay mantalitesini düstur edilmiş bir halka sahibiz. Halk gerektiğinde kendi hakkını savunamayacak kadar sığ bir halk. O yüzden birilerinin asker Ergenekon davalarında vs. asker sürekli gıdıklıyor ve halkın kendisine ihtiyacı var. Bu ülkeyi hizaya getirecek olan sadece askerdir. Ya artık kendini savunmaktan, 80 darbesini bire bir yaşadınız. Askerin sizi bire bir nüfus cüzdanlarınızı kimsin nesin diye aradığını sokaklarda

yürürken sürekli askerin baskısıyla sizi gözlemesiyle karşılaştığınızı biliyorsunuz. Sonra bu halk diyorsunuz kendini savunsun. Halk kendini savunmaya çalıştığı her durumda bir şekilde darbeler ortaya çıktı. Darbelerle halk askerin sen düşünmeyeceksin dayatmalarıyla sindirildi. O yüzden diyorum korkutulmuş sindirilmiş bir toplum oluşturuldu. Bu toplum mühendisliğinde askerin yaptığı zaten dayatma. 28 şubat sürecinde işin içinde farklı boyutlar vardı. Ekonomik boyutları vardı. Medya boyutu vardı. Yök'le vs eğitim boyutu vardı ve bunların hepsinin biz hala bakıyoruz. Kaç yıl oldu Türkiye'de başörtüsü sorunu çözüleli? 2007-2010 civarında üniversitelerdeki insiyatif kullanılarak yapılan bir şey. Batırılan bankalar İMF'ye dünya borsaları vs olan borçlarımızın yeni yeni temizlenmeye çalışıldığı bir dönem. Batırılan batık bankalardan vs yine bakıyoruz ki 28 Şubat olayında genelkurmaylar bankaların başına geçiriliyor. Dokunulmazlık yasasından faydalanılarak o bankanın içleri bir güzel sömürülüyor. Bir yerlere paralar aktarılıyor. Bu kirli paralar bir bakıyoruz, Genelkurmayın maaşı ne kadar? 16000. Bir bakıyoruz Kenan Evren orada burada Kuşadası'nda vs. Kendine villalar yazlıklar yaptırabiliyor.”

Hrant Dink odak grup görüşmesinde Hrant Dink 1 Hrant Dink'in öldürülmesini Ermenistan ve Türkiye özelinde yakınlaşma diaspora bağlamında tartışırken, Hrant Dink 3 bu bağlamı tarihi kullanarak değiştirmeye çalışmaktadır.

Hrant Dink 3: *“İktidar koltuğu, gücü kimdeyse insanları hakimiyet altına alabiliyor. Buna gerçekten katılıyorum. Hatta aklıma bir film sahnesi geldi. Yüzüklerin efendisinde Gandalf yüzüğü almak istemiyordu. Yüzüğü alırsam iyi amaçlarla kullanır kötü sonuçlar doğurur şeklinde bir düşüncesi vardı. İyi niyetle yola çıkıp iktidarın gücüyle yaptığımız hatalar tarihsel süreçte çok fazla. Hrant Dink'in ölümünden sonra gelişen hepimiz Ermeniyiz olaylarına çok şey bakamam. Aa ben Ermeniyim tamam. Ortada öldürülmüş bir insan var. Kim olursa olsun bu benim vatandaşım ve ben onu korumakla mükellefsem devlet olarak bunu yapamıyorsa kendi sistemimdeki devlet anlayışıma dahi ters bu olay. Zaten devlet baba biz baba deriz baba bunu yapamıyorsa çocukları ne yapacak. Katılmadığım şeylerde var. Milliyetçilik kavramı benim kafamda çok farklı bir kavram. Bana anlatılanlar çok farklı. Mesela Kemalizm çok farklı. Kemalizm sizin söylediğiniz gibi 1950'lerden sonra, Mustafa Kemal'in çizdiği milliyetçilik farklı. Kendini milliyetçi olarak tanımlayanların milliyetçilik tanımları çok farklı.*

Milliyetçiliğin tanımında da anlaşırsak eğer söylediklerine aşağı yukarı katılıyorum ben.”

Eylem amacının yönünü değiştirerek tarihi kullanmaya dair diğer bir örnek dindar nesil tartışmalarında yaşanmıştır. Ulus devlet, eğitim sistemi ve kapitalizm ilişkisi tartışılırken Dindar Nesil 2 konuşmanın akışında diğer katılımcılar tarafından eleştiriye uğramıştır. Bu bağlamda o da eylemin amacının yönünü değiştirerek kendisini konumlandırmaya çalışmıştır.

Dindar Nesil 2: *“Bence altyapı tamamen bizim yani doğu toplumlarının demokrasiye çok da uygun değil. Yapı yavaş yavaş yani 90 yıldır cumhuriyet süreci var ama tamamen demokrasiye geçtiğimiz belki hani tam anlamıyla demokraside değil de 1980'lere 70'lere kadar demokrasiden söz etmek sadece seçim yoluyla kabul. Ama mesela tek parti döneminde demokrasi söylemleri yapılıyor ancak çift devreli bir seçim sistemi var. Türkiye’de bir elit tabaka varlığından kesinlikle yadsınamaz bir üst tabaka var ve onların seçtiği kişilerin iktidara gelmesi. Osmanlıdan kalan bir eğitim sisteminin düzeltilmeye çalışılması bence kendi eğitim pedagojimizi ya da eğitim sistemimizi oluşturmuyoruz. Ordan biraz şurdan biraz alarak bir eğitim sistemi oluşturmaya çalışıyoruz bu problem burada.”*

Yine benzer biçimde Uludere odak grup görüşmesinde iç grup, dış grup ve farklı kimliklerin birbirlerini ötekileştirmesi tartışılırken katılımcı Uludere 4 eylemin amacının yönünü değiştirerek bağlamı değiştirip, kendi fikrini temellendirmeye çalışmıştır.

Uludere 4: *“Şuandaki mevcut yönetim hep Osmanlıya gönderme yapar. Bir ara Erdoğan’ın dilinden düşmeyen şey Fatih’in bir devlet için herkesi öldürebilmesi toplum için kişiler fertler feda edebilir algısı üzerinde duruyordu. Dolayısıyla olayı Uludere’ye bağladığınızda işte buradan PKK’lı bir grup geçecek içinde üç beş tane masum da gider ama olsun. O üç beş masum da feda edilebilir. Böyle bir Osmanlılığı geleneği var işte. Bunun en bariz örneği de Ahmet Davutoğlu’nun Dış İşleri Bakanlığı’na getirilmesi. Zaten bu yönetimin ortaya koyduğu da belli. Ve diğer kimlikler üzerine konuştuğumuz zaman Erdoğan öncesi hükümetlerinde vurgusu Mustafa Kemal yani Kemalizm üzerineydi. Mustafa Kemal ve o grubun oluşturduğu yönetimin nasıl bir anlayış üzerine kurulduğunu biliyoruz. Bakıyorsunuz şunu söyleyebiliyorlar. Bir zamanlar hor*

görüldüğünü düşünen Sünniler aslında devlet sadece Kürtlere karşı değil, bir zamanlar bize de kötü davrandı. Evet devlet bir zamanlar herkese karşı kötü davrandı ama Kürtlere de Kürt oldukları için ayrıca kötü davrandı. Yani onunda bir ekstrası var. Kimlikleri kendileri yaratıyorlar aslında. Türk İslam Sentezi'ni Kürtler yaratmadı kendileri bunu ortaya attılar. Kemalizmi de bu grubu ortaya çıkarıp söz hakkına sahip olduklarını düşünen insanlar kullanmaya çalışıyorlar.”

4.2.1.1.3. Bireysel Öykü ya da Yaşanmışlıkları Kullanarak Kendi Kimliğini Temellendirme

Katılımcılar farklı kimliklerle karşılaştıklarında kendi fikirlerini temellendirmek ve farklı kimliklerden katılımcılarının yanında kimliklerini inşa etmek için bireysel öykülerini ve yaşanmışlıklarını da kullanmaktadırlar.

28 Şubat tartışmasında katılımcı 28 Şubat 3 darbeler dönemini yaşanmışlıklarıyla örnekler vererek temellendirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda bu durum diğer katılımcıların fikirlerine yönelik bir tahakkümü de içermektedir. Aşağıdaki alıntının satır arasında ben yaşadım, siz yaşamadınız, bu yüzden ben daha iyi bilirim önermesi yatmaktadır.

28 Şubat 3: *Şimdi ben öncelikle şunu belirtiyim. Bunların hepsini canlı olarak yaşamış bir insanım. Ben yalnız kanaatim ve inancım doğrultusunda şunu belirtiyim. Sivil yönetimin askeri yönetimlerden çok daha iyi olduğuna inanan bir görüşe sahibim. Bunu belirtirken veya bu konulara girerken ülkeleri yöneten yasalardan da uzak kalmamak lazım. O dönemde anayasalarda, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ülkeyi koruma ve kollama görevi veriliyor, 135. Madde bunu açıkça söyler. Şimdi böyle bir anayasa maddesiyle görevlendirdiğin bir kuruluş görevini iyi ya da kötü yönde kullandı. Bunu yine tartışmaz ama esas görev verilmiştir ve o değiştiğiniz ihtilaller işte 12 Mart, 28 Şubat olayı. 28 Şubat olayında asker bir balans ayarı vermiştir tezine ben katılıyorum, ama asker haklıdır demiyorum, askere yasayla biz bu görevi vermişiz ve asker de yerine getirmiştir ama burada kurunun yanında yaşta yanmıştır ve yanmaya da devam etmiştir. Hâlbuki 80 ihtilalinden önce şimdi Türk ulusunun bir özelliği vardır. Bazı*

düşünürler buna balık zihniyetinde olan yani çabuk unutan bir toplum yapısına sahibiz. Bugün alkışladıklarımızı yarın yerden yere vuran kendi padişahını defalarca deviren, ondan sonrada alkışlayan, bir toplumuz. 60 ihtilalinde başbakanımızı astık. O sırada getirdik anıt mezarını diktik. Çelişkilerle dolu bir tarihe sahibiz. 80 ihtilalinden önce Türkiye'nin her köşesinde o dönemdeki asileri inceleyin, çünkü o dönemde günde ortalama 70-80 kişi öldürülüyor sokaklara çıkmak imkânsızdı. Akşam oldu mu herkes evine sığınmaya çalışıyordu. Ve burada da tek kurtuluş olarak asker niye duruyor, anayasada böyle bir görev verilmiştir niye bunu susturmuyor, çare olmuyor? O dönemde mutlaka duymuşsunuzdur 180-200 günde cumhurbaşkanı seçilemedi. Ortalık kan gölüne döndü. Ben o zaman Anadolu'da küçük bir ilde çalışıyordum. İkiye bölünmüştü. Ortadan geçen caddenin bir tarafında solcular diğer tarafına sağcılar hakimdi. Eğer sağcıysanız solcu tarafa geçemezsiniz, solcuysanız sağcı tarafa geçemezsiniz. Hatta açık bir örnek vereyim. İlde 2 tane karakol var. Şöyle denirdi solcuysanız İnönü Karakolu'na düştüysen yandın. Onların hepsi sağcıdır. Sağcıysan Çarşı Karakolu'na düştüysen yandın. Onların hepsi solcudur öyle bir Türkiye'ydi."

Aynı odak grup görüşmesinde katılımcılardan 28 Şubat 1 katılımcı 28 Şubat 3'ün darbeyi yukarıdaki alıntıda olağanlaştırma tavrına tepki olarak başka bir bağlamda kendi yaşanmışlığındaki münazarayla özdeşleştirerek satır arasında katılımcı 28 Şubat 3'ün eleştiriye kapalı olmasını ima etmiştir. Ayrıca katılımcı 28 Şubat 3'ün eğitime yüklediği misyonu eleştirmiştir.

28 Şubat 1: *Dejavu yaşamış gibi hissettim. İlkokul beşe giderken bir münazara yapılmıştı. Başörtüsü kamusal alanda olsun mu olmasın mı diye. Benim İlk 28 Şubatla yüzleşmem böyle olmuştu ve ben onu kamusal alanda başörtüsü olmaması gerektiğini savunmuştum. İlkokul beşe gidiyordum. Bu münazarayı yaptıran din öğretmenimizdi. Bu tarz brifingler okullara farklı şekillerde yansımıştı. Çok sonra çözdüm, sizin o üstüne basa basa eğitim dediğiniz kurum var ya insanın içini böyle zehirleyip kemiriyor.*

Hrant Dink odak grup görüşmesinde de katılımcılardan Hrant Dink 1 ulus devlet ve ötekileştirme tartışmasını yaparken, Hrant Dink özelinde tartışılan ötekileştirmenin sadece Ermenilere değil aynı zamanda Kürtlere de yapıldığını ifade etmek için çocukluğunun geçtiği, ailesinin hala yaşadığı Diyarbakır örneğinden hareketle duruşunu tanımlamaya, kimliğini inşa etmeye çalışmaktadır.

Hrant Dink 1: *Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da tanıdığı uzaktan veya yakından akrabası ya hapiste ya dağda ölmemiş insan yok bulamazsın. Türkiye nüfusunun on bin on beş bin ailesinin yüreği sızlarken Güneydoğu’da Doğu Anadolu’da ya da İstanbul’da Kürt olup da yüreği sızlamayan Kürt vatandaşı yoktur. Yüreği sızlamayan Ermeni yurttaşı da yok bu ülkede. Ama yüreği sızlamayan Türk yurttaşı var. Doğrudan bir Türk askeri öldüğünde şehit olduğu için tüm Türkiye’de bir tahakkuz oluyor. Ama bu tarafta direkt kardeşi ölüyor. Arada böyle bir fark var.”*

4.2.1.1.4.Tarihteki Benzerlikleri Kullanarak Bireyin Konum Alınışının Temellendirilmesi

Farklı bağlamlarda farklı kimliklerle karşılaşıldığında bireysel kimliğin inşası sürecinin bir parçası, grup içinde kendi kimliğine uygun biçimde konumlanmadır. Bu konumlanmanın nedeni grup içinde bireye göre ötekilerin varlığıdır. Ötekiyle farklılığın göstergeleri aynı konu hakkında farklı fikirlere sahip olma ve farklı fikirleri paylaşmadır. Bu bağlamda bireyler tarihteki benzer olayları bugüne bağlayarak kendi fikirlerini temellendirme yoluna gider. Nitekim 28 Şubat örnek olayında 28 Şubat 2 katılımcısı 1980 darbesinin benzerlikleriyle 28 Şubat sürecine dair çıkarımlarda bulunmaktadır.

28 Şubat 2: *“Şöyle o zaman 28 Şubat süreci 1 yıl süren bir dava. Darbe girişimi adı altında planlı bir sistemde yapıldığını biliyorum. O dönemde irticai faaliyetlerin ortaya çıkışıyla birlikte ülke içinde bir bölünmenin yaşanabileceğine dair korkuların ortaya çıkarmış olduğu ve Genelkurmay destekli ve arka planında da üniversiteler. Ekonomik yönden ele alırsak belli bankaların, belli sendikaların işin içinde olduğu bir darbe diyebileceğimiz, yüzeysel bir darbenin ötesinde derin ve sistemli bir darbe. Darbenin de sistemli olarak benim zihnindeki izahati halkın sizin kendi kendinizi yönetmenizi düşünmekten ziyade, birilerinin kontrolüne ihtiyacınız var. Öncesinde aslında bunun sistematığında şöyle bir şey yatıyor. 1980’lerdeki o darbeye bakacak olursak bir şekilde karışıklıklar ortaya çıkıyor ve halk buna artık bir şey yapamıyor. Askerin müdahale etmesine ihtiyaç duyulacak bir pozisyona çalışılması, 28 Şubat sürecinde de ben yine böyle bir sistem olduğunu düşünüyorum. Halk kendini planlayamaz yönetemez, bir*

şekilde yönetici grubun olması gerekiyor. O dönemdeki medyanın çok fazla insanların zihnini yönlendirdiğini biliyoruz ki farklı farklı medya koalisyonu oluşmuş. Bir şekilde darbeyi destekleyen 28 Şubatçıları destekleyen bir medya ekolünün olduğunu görüyoruz.”

Hrant Dink odak grup görüşmesinde katılımcı Hrant Dink 1 de kendi politik duruşunu konumlandırmak için benzerliklerden faydalanmıştır. Karabağ sorununa atıfla şunlar söylemektedir. *“Ben Ermenistan’ın Erivan’da yaptığını, Türkiye’nin 1915’te yaptığından farklı olduğunu düşünmüyorum.”*

Başka bir örneğe de Uludere odak grup çalışmasında rastlanmıştır. Katılımcı Uludere 1 Uludere’de yaşanan olayla benzerliğini düşündüğü olayları aktararak kendini konumlandırmaya ve ötekileri karşısında kimliğini inşa etmeye çalışmıştır.

Uludere 1: *“Şimdi baktığımızda Roboski’de yaşananlar yıllardır yüzyıllardır Türkiye’de yaşıyor. Zinam’da gördük bunu, Dersim’de gördük, Ağrı’da gördük 90’lı yıllarda gördük. Sürekli bir politika var. İnsansızlaştırma, susturma ve öldürme adına. Ben bu politikaların devamlı olduğunu düşünüyorum. Dersim’de de Uludere’de de yaşananların farklı olmadığını düşünüyorum. Bu bağlamda değerlendiriyorum açıkçası.”*

Yine aynı odak grup görüşmesinde Uludere 4 bahsi geçen olayla ilgili ailesiyle tartışmasını anlamlandırırken ailesinin verdiği tepkiyle II. Abdülhamid dönemindeki sosyal yapıyı benzerlik üzerinden tartışmanın bir parçası yapmıştır. Fikrini şöyle ifade etmiştir.

Uludere 4: *“Bir de mesela şu var kürtağda diyor ki bu canı alma hakkına sahip değilsiniz ya doğmamış bebek belki canlı olarak doğacağı bile meçhul olan soyut bir hayat üzerinden hassasiyet gösteriyorsun ama öbür tarafta her gün bir insan öldürüyorsun ve bunu da iyi neticeler aldık diye açıklıyorsun. Nasıl bu kadar hassas ve tutarsız olabiliyorlar. Aslında bu bir hastalık. II. Abdülhamid döneminde şöyle bir anlayış ortaya çıktı. Yerin kulağı vardır çünkü herkes birbirinden şüpheleniyor. Gerçekten korkunun yayıldığı bir dönem geçen telefonda akrabalarımın ya da ailemle konuştuğum zaman bir şey oluyor. Mesela söylüyorum diyelim ki hükümetle ilgili bir söylem işte Erdoğan şununla bununla falanla ilgili. Oğlum işte artık konuyu kapatsan mı diyor dinliyorlar yani başına kötü şeyler gelir bak sen görevlisin diyor babam*

bundan korkuyor yani. Hem diyorum ki bu korkuyu yaşayıp bu adamlara nasıl iyi diyebiliyorsun, bunu senin aklın nasıl alıyor, büyük kısım böyle bunu herhalde algılamıyoruz. Yani bir taraftan çok tehlikeli görüyorsun telefonda oğlunla yaptığın özel görüşmenin başına iş açacağından korkuyorsun, ciddi bir korku imparatorluğu yaratılmış diğer taraftan bu adamı kendine yakın görüyorsun ve işlerin gayet iyi yürüdüğünden bahsediyorsun.”

Sivas odak grup görüşmesinde de ötekilerin iktidarla yaşamış olduğu problemleri benzerlik üzerinden tartışmanın bir parçası haline getirilmiştir. Katılımcılardan Sivas 1 bu durumu şöyle aktarmaktadır. *“Hep böyleydi aslında ama bu uzlaşma süreci daha sıkıntılı. Osmanlı’da da benzer şeyler yapıldı. 19.yy bu cumhuriyetin kuruluşu kadar olan dönemde İslam kimliği altında bir şey var; birlikte hareket etme. Bu ülkedeki bütün azınlıklar neredeyse yok edilmiştir. Yani Asuriler, Keldaniler, Alevi Kızılbaşlar, Hristiyan Ermeniler katliamlar 1840’lardan itibaren başlıyor. İttihat ve Terakki, bugün iktidarda olan en azından yakın zamana kadar iktidarda olan anlayışın da 1850’lerden itibaren Abdülaziz’in kurduğu okullarda yetişen kadrolar bunlar. Kemalist olarak tanımladığımız kadrolar, İttihat ve Terakkiciler onlar ve aslında onların kurduğu 200 yıllık meseledir bu. Hatta II. Mahmut’tan beri gelen baskıcı olan şeydir ama okuduğumuz, gördüğümüz işte tarihçi hocalarımızın önümüze koyduğu argümanlar üzerinden konuşuyoruz. Böyle bir inşa süreci var ve bu kadrolar, yani tek kimliği inşa eden kadrolar o Osmanlı’nın sonra Abdülaziz’in, Abdülhamit’in, kurduğu, sınırlarını belirlediği batıdan esinlenerek bu kadroların yetiştiği şeyler, okullar aslında. Yani cumhuriyetle birlikte bir kırılma falan yaşanmıyor, bir açılma var. Ben öyle görüyorum. Devlet geleneğinin devamını görüyorum. Bugün aslında yeni yeni argümanlar ortaya çıktıkça, nispeten özgür iletişim ortamları oldukça bu yapı değişebilir.”* Yine Sivas 1’den devam edecek olursak *“Sünnilerde de bu durum vardır, Yezidiler de bu durum çok belirgindir. Çünkü diğer kesimler tarafından o kadar çok katliama maruz kalmışlardır ki çok vahşi ve acımasız bir şekilde, hiç kimseye kız vermezler. Böyle bir savunma mekanizmaları geliştirmişler, onları suçlayamayız kız vermiyorlar diye. Bunları da anlayabilmek lazım. O psikolojiyi de anlayabilmek lazım, çoğunluk psikolojisiyle yaklaştığında onları anlayamayabilirsin, onun o azınlık şeyine bakmak lazım. Burada mesela kötü bir deneyim, muazzam bir etki yaratıyor toplum üzerinde. Orada muazzam bir kalıp var, o nedenle şeydir bence, Diyanetle ilgili bir şey*

daha söylemek istiyorum. Aslında İslam'daki Şeyhülislam gibi Alevilere yönelik katliam şeyini verirken Zembilli Ali Efendi mi ondan fetva ister. O vermez. İnsanlıkla bağdaşan bir şey değil der, onun boynunu vurdurur. Ebu Suud'u getirir mesela. Doğru mudur bilmiyorum ama o hemen fetvayı verir. Günümüze baktığımızda Diyanet İşleri Başkanlığı'na baktığımızda şeyhülislamıktan farklı olmadığına ilişkin hani bunu Atatürk'te bulabilirsin, İsmet İnönü'de bulabilirsin sonrakilerde bulabilirsin. Bugün de mesela başbakan bir yere gittiğinde ya da bir şey olduğunda Diyanet İşleri Başkanı'ndan küçük de olsa bir şey ister. Mesela, kürtaj meselesi. Tıp bunu tartışıyor, tıp bunu hangi dönemlerde yapıp yapılamayacağını tartışıyor, din de tartışıyor, sadece İslam uleması değil dünya da tartışılıyor, yapılabileceği söyleniyor. Başbakan yine haramdır, yasaktır öyle değil midir diyor Diyanet İşlerine? Diyanet İşleri fetva çıkarıyor yasaktır diyor. Veya İslam havarisi bir yere giderken, daha geçenlerde şeydi bir meseleyle ilgili mesela. İl müftüsü yanında, öyle değil midir müftü bey diyor? O da tabi efendim öyledir diyor mesela. Şimdi, tehlikeli olan şey bu, yani o devletin sürekliliği için bir şey yapılması gerekiyorsa o sürekli fetvayı yazıp veriyor. Diyanet bu anlamda tehlikeli bir kurumdur. Sünni İslam'ın özgürleşmesi için de devletin dinsel alandan çekilmesi lazımdır.”

4.2.1.1.5. Tarihteki Sürekliliklere Referans Vererek Bireyin Konum Alınışının Temellendirilmesi

Tarihsel olaylardaki benzerlik, bir tarafıyla bugüne dair sürekliliği de ifade eder. Bu iki kategoride (benzerlik ve süreklilik) katılımcıların yaptığı epistemolojik olarak benzerlik ve süreklilikler üzerinden bugünü anlamaya çalışma çabasıdır. Analojiyi kullanarak bireyler odak grup içerisinde kendi duruşlarını konumlandırmış ve bireysel kimliklerini inşa etmişlerdir. Analojiyi kullanma biçimleri geçmişteki benzerliklerin bugünkü benzer olanlarla karşılaştırılması ve geçmişten bugüne sürekliliğinin var olduğu ön kabulüne dayanır.

Tarihin meşrulaştırma işlevinin en fazla kullanıldığı bu kategori aynı zamanda tarih yazımı bağlamında tarihin bireysel farklı bakış açıları üzerinden anlatı olarak inşa

edildiğinin bir argümanını da oluşturmaktadır. Bu tartışmaya tarihin kurgulanışı kısmında tekrar döneceğiz.

Bireylerin kendi konumlandırmalarını ve kimliklerin inşasında sürekliliğin fazlaca kullanılması tarihin pragmatik olarak kimliğin inşasında kullanılmasından kaynaklanır. Nitekim birey kendini istediği biçimde inşa edebileceği örnekleri tarihte bulması ve istediği biçimde tasarlaması buna olanak sağlamaktadır. 28 Şubat odak grubun da katılımcı 28 Şubat 1 sürekliliği bir devlet anlatısı olarak değerlendirmektedir. O'nun aktarımı şu yöndedir. *“Tarihsel bir şey aslında İstiklal Mahkemeleri’nden başlayıp bir şekilde 28 Şubat’a kadar devam eden yine aynı zamanda 1915’lerde soykırımdan başlayıp bir şekilde PKK’ye kadar gelen sadece işin içinde dindarların ayağının olmadığı işte bir sürü karmaşadan oluşan bir devlet algısı var. Bütün bu darbeler bunlardan sadece bir tanesini hepimiz biliyoruz. Kurulduğundan 1945’e kadar tek parti ile yönetilmek zorunda kalmış bir ülkede yaşıyoruz, aynı zamanda, çünkü tebaaya insanlara hiçbir zaman güven olmamış. Başını boş bıraktığında senin arkandan iş çevireceğini düşünen bir elit var ortada ve o elitin yaptığı bir hadise olarak okunur o da ama diğer taraftan 1980 darbesi sonrasında herkesin Kürtleştirildiği (öteki anlamında kullanıyor) ortama da kendine en kolay yer bulan dindarlar oldu. Bunu kimse inkâr edemez. Sonuçta bir tehlike arz edecek noktaya geldiğinde yok edilmeye mahkûmdur. Tabi bu Libya meselesi, kültür meselesi, milli görüş meselesi. Milli görüş olay çıkardı demek zaten askeri haklı çıkartacak da bir şeyin altını dolduran bir şey yani.”* Katılımcı 28 Şubat 1’in devlet anlatısını bir bütün olarak algılaması kendisinin sosyalist, liberal, özgürlükçü sol ve yeşil politik duruşundan kaynaklanmakta ve kendisini mevcut sisteme karşı öteki olarak değerlendirmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer biçimde 28 Şubat tartışmasında katılımcı 28 Şubat 2’de kendisini öteki olarak değerlendirmiştir. Dindar olmasından kaynaklanan bu durum, mevcut söylemin sürekliliğini kendi kimliği üzerinden tanımlamaktadır. Bu tanımlayış sürekliliği ifade etmede tarihi kullanımını ortaya çıkarmıştır. Katılımcı 28 Şubat 2 görüşlerini şöyle ifade etmiştir. *“Bence Türkiye’de sürekli raydan çıkan bir halk ve bu halkı yerine oturtmaya çalışanda bir cuntacı sistem var. Bu Osmanlı’da İttihat ve Terakki döneminde de var. Hatta daha geniş perspektiften de bakabiliriz. Burada şu var. Birileri seçkinci bir grup cumhuriyet elden gidiyor ya da laiklik elden gidiyor söylemleri bunun da arkasında ortaya çıkan seslerin bir şekilde bastırılması. Bu cümlelerle ben bunun*

arkasında bu Hizbullah'tır vs. söylendi. İşte bu süreç 28 Şubat postmodern darbe olarak geçti tarihe."

Yukarıdaki iki örnekten hareketle tarihin sürekliliğine yaptığı vurgu üzerinden konum alışını ve kimliklerin inşasının kendini öteki hissedenlere has bir kullanım olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim Hrant Dink odak grup çalışmasında kendini Türk, Sünni Müslüman, milliyetçi ve dindar olarak tanımlayan Hrant Dink 2 söyleminde tarihsel sürekliliğe yer vermektedir. Kendini öteki olarak gören katılımcılardan farkı ise, cinayetlerin dış mihraklar tarafından yapıldığının tarihselliğine vurgu yapması ve bu durumun sürekliliğini ifade etmesidir. Hrant Dink 2 bu durumu şöyle aktarmıştır. *"Bu haberi ilk okuduğumda kafamda ilk olarak Hrant Dink'in kim olduğu şekilleniyor. Hrant Dink Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni olarak tanıdığımız gazeteci yazar. T.C. vatandaşı. Ermeni asıllı bir vatandaşımız. Suikast olayı olarak algıladım kafam direk bu şekilde şekillendi. Hatta ben bu haberi okuduğumda ilk şaşırmıştım. O zaman lisanstaydım. Çıktım eve geldim. Haberleri açtım baktım Hrant Dink öldürüldü haberi. Şok oldum tabi o gün medya çalkalandı bununla ilgili. Suikast ve aydınlatılamaması noktası büyük bir sıkıntıdır. Ama tabi Hrant Dink'in neden suikasta maruz kaldığı da burada önemli. Acaba niye Hrant Dink neden başkası değil? Şimdi Hrant Dink kendi açıklamalarına baktığımızda bu ülkeyi seven bir insan. Ermeni diasporasına karşı olduğu benim dikkatimi çekiyor. Hatta ve hatta 312'den yargılandığı temiz kan meselesi orada yanlış anlaşıldı. Ben bile ilk okuduğumda gazetelerde Hrant Dink'in Türklüğe pis dedi gibi öyle algıladım. Ama açıklamayı daha sonra youtube'dan izlediğimde orada diyor ki Ermeni vatandaşları içinizde pis Türk kanı dediğiniz kafanızda şekillendirdiğiniz pis Türk imajını atın yerine temiz Ermeni imajını koyun. Ben oradan onu anladım. Gazeteye habere ilk baktığınızda sanki Hrant Dink Türklere pis dedi hakaret etti gibi anlaşılıyor. Ancak konuşmasını izlediğinizde öyle olmadığını biz görüyoruz. Tabi aydınlatılamaması devlet için büyük bir ayıptır. 90'lı yıllardaki suikastların 2000'lerdeki devamı niteliğinde görüyorum ben. Nasıl 90'larda böyle önemli işler yapıldı. 2007 yılında olması önemli. Ermeni meselesinin tartışıldığı dönemde bu suikastın yapılması çok manidar. Niye Hrant Dink seçildi bence bu çok önemli. Hrant Dink diasporaya mesafeli Türkiye içerisinde birlik ve beraberlikten yana bir Ermeni vatandaşımız olduğunu ben daha sonra okuduktan sonra fark ettim."*

Uludere odak grubunda Uludere 4 de Kürtlerle ilgili ulus devletin tutumunun sürekliliğine vurgu yapmak için tarihsel referansları kullanmıştır. Katılımcı Uludere 4 fikrini şöyle aktarmaktadır. *“Şöyle bir şey, ülkenin kuruluşundan ki zaten daha sınırda bir sürü problemler oluyor Kürtlerle ilgili. Devletin kuruluşundan beri gelen bir kısıtlama ve yasaklama süreci var. Biz dahil bu yasaklama sürecinden bir şekilde yoğurulup geçmişizdir. Onun için Türk İslam Sentezi adı altında ortaya attıkları bu fikir Türklerin dışındaki diğer halkları Anadolu’da bu devletin yönetiminde yaşayan diğer milletleri dışlayıcıdır. Dışlayıcı tavırların neticesinde bu tür şeyler görebiliyoruz. Sadece Uludere değil mesela Ziran’da beş bin insanın öldürülmesi de buna benzer bir şeydir. Bekli de devlet Uludere de 34-50 fark etmez bunlar PKK’li değil ama öldürelim kimse fark etmez demedi ama yaklaşım tarzları bunu gösteriyor. Yaklaşım tarzları bu insanların devletin gözündeki değerini ortaya koyuyor.”*

Benzer biçimde Ergenekon odak grup görüşmesinde aşağıdaki konuşma süreklilik üzerinden yakın tarihe referans verme biçimlerinin bireylerin konumlanışını belirlediğini ifade etmektedir.

Ergenekon 1: *Bu süreçte bizzat gördüğüm için...*

Ergenekon 2: *İki tane şey yüzünden, İki tane işte, örnekle dava açabilirsin sen. Bu ülkenin bir gerçeği var yani. 90’lı yıllarda 93 yılında yaşananlar 93’te bir tane olay oldu. Bahtiyar Aydın’ın öldürülmesi. Bugüne kadar PKK ile mücadelede şehit mi değil mi öylesine gitmiş mi?*

Ergenekon 2: *Bahtiyar Aydın, Lice’ye gelip haber yapıyorlar. PKK Lice’yi bastı, işte ilçesini bastılar köyü ablukaya aldılar falan hemen müdahale lazım. İ. B. 7. Kolordu Komutanı. Bahtiyar Aydın onun altında. B. A.’ya talimat veriyor. İşte git şeye.*

A: *Lice’ye mi?*

Ergenekon 2: *Lice’ye git diyor. Normalde bir tuğgeneral oraya gitmez yani. Askeri iş içerisinde gönderiyor. Adam gidiyor Lice’de kim var, vatansever kuvvetler bilmem ne birliği albay vardı ya F. K. adam orda görev yapıyor. Bu adam abi helikopterden iniyor. Tak kanasla alnından vuruyorlar.*

Ergenekon 1: *Önceden her şey tertiplenmiş mi?*

Ergenekon 2: *Alından vuruyorlar. Adam orada ölüyor. 10-15 gün falan çatışmalar sürüyor. 15 gün bir tane bile PKK'li öldürülüyor. B. A. dışında bir tane asker ölmüyor. Yakın olan yerler BDP işte o dönemki Hadeb'in binası PKK'yı destekleyen herkesin evleri yakılıyor. Varna Köyü boşaltılıyor. O köyün hikayesi buradan geliyor. Zaten bu olaydan sonra orada o kanas bulunuyor.*

Ergenekon 1: *Hmm nerden geldi?*

Ergenekon 2: *O zaman televizyonda gördükleri var. Bir tane albayın kanası var. O kanas sonra kayboldu. Ben şimdiki şeye geliyorum kaç? 20 yıl sonraya geliyorum şimdi. İ. B. Ergenekon'dan tutuklandı. F. K. daha önceden tutuklanmıştı. O adamlara bakıyorsun, yani ekip bunlar ya mesela ben bu soruşturmayı yürüten savcıyla Diyarbakır'da görüştim. Kardeşim sen 20 gün boyunca çatışıyorsun bir tane mi PKK'liyi gebertmedin?*

Ergenekon 1: *Aynen öyle.*

Ergenekon 2: *Bir tane mi PKK'li öldüremedin yani? İnsanın kızması lazım değil mi senin komutanın. Ya bir tane bir kişiyi öldürürsün. Bir kişiyi bile öldüremiyorsan zaten öyle bir şey yok yani. Baskın yok zaten. Ardından Lice'ye girişler basına kapatıldı mesela. Lice'ye giriş yok. Lice doğumlu olmayan Lice'ye giremiyordu. Ya öyle bir şey vardı. Adamlar yani bu normal bir olay mı? Ben sadece kişileri de söylerim ama bu normal bir şey.*

Yine aynı odak grup çalışmasından katılımcı Ergenekon 1'in aktarımı da şöyledir. “Bunu şeye bağlıyor özünde. Cumhuriyetin kuruluş felsefesine, cumhuriyetin kuruluş felsefesinde cumhuriyetin altı okuna. Bence yanlış olduğunu düşündüğüm bir zihniyet var. Nedir altı ok? Tektir, gökten indirilmiştir. Bunu sonuna kadar savunmak lazım. Ne yapıyor AK Parti devletçilik ilkesi, serbest piyasa ekonomisi. Ne yaptı? Amerika'ya peşkeş etti. Ne oldu? Şunlar uygulandı. Ee o zaman. Bursa nutkuna dayandıranlar var. Bursa nutkunu genç yaşlı demeden vatanımızı kurtarabilmek için. O bakış açısı artık, orduyu göreve çağırıyoruz. Hani ayrı bir canavarmış gibi ordu göreve gelsin.”

Toplumsal Cinsiyet odak grubunda da katılımcılardan Toplumsal Cinsiyet 1 şu şekilde aktarmaktadır. “Yani ailenin onurunu koruma, namusla ilgili bir problem var ki demek ki. Mesela Osmanlı döneminde gittiniz adamı mahvettiniz, öldürdünüz, dediniz karıma yan gözle baktı, şöyle oldu böyle oldu. Hakikaten cezalar o kadar ağır değil. Yani bizim

sistemimizde algımız çok bağımsız işlemiyor. Algımız çok bağımsız değil, devamlılık var yani. Tamam yeni bir devlet kuruldu vs. sistemi baştan aşağı değişmiş olabilir. Kökten bir değişme yok bir şekilde devamlılık var.”

4.2.1.1.6. Tarihi Kullanarak Sorumluluğu Paylaştırma ve Yeniden Konum Alış

Sosyal gerçeklikte ve yaşantıda kimlikleri inşa etme, farklı kimliklerle karşılaşma ve onlarla etkileşime girmekle mümkündür. Kimliği inşa ediş süreci kimliklerin birbirlerine göre konumlanışlarıyla doğrudan ilgilidir. Ötekisiyle birlikte inşa edilmeye çalışılan kimlik kendini diğer kimliklere göre güçlü ve egemen hissediyorsa sorumluluğu üstlenir. Tartışma ortamında eleştiriye uğradıysa ve kendini güçsüz hissediyorsa başka bir deyişle farklı olaylardan dolayı suçlanıyorsa, kendi kimliğini inşa ederken sorumluluğu paylaştırır. Sorumluluğu paylaştırırken kullandığı kip biz kipidir. Sorumluluğu paylaşma kategorisi tarihi referans olarak kullanarak bireyin düşüncesini ve kimliğini temellendirmede araç olarak kullanılır. 28 Şubat odak grup görüşmesinde katılımcı 28 Şubat 3 tartışma bağlamında kendini darbeyi savunur pozisyona düşmüş ve bundan dolayı eleştiriye uğramaktadır. Askerin anayasaya göre hareket ettiğinden hareketle aşağıdaki örnekte sorumluluğu paylaştırmaya çalışmaktadır. “Arkadaşlar yalnız burada kusura bakmayın genç arkadaşlarınız fikirlerinize saygı duyuyorum. Bir devletin varlığı yasalarla mümkündür. Bu temel yasa anayasadır. Bu yasaları kim yaptı konusunu burada tartışmıyoruz. Bu anayasayı Evren döneminde bu anayasayı yapmak için bir kurucu meclis kuruldu. Burada o anayasa yapıldıktan sonra bu ülkenin bir anayasası vardır. Biz bu anayasaları değiştirdiğimizde uymadığımızda kaos doğar. Bugün hanımefendi burada falan filan yaşamıştır, dünyada bir sürü şeyden insan var. Türkiye de aynı Türkiye. Hele öyle bir zamanlar kavimler kapısı derlerdi. Ermenisi de vardı Türkü de vardı. Fakat bunu bir çatı altında toplamalısın. Osmanlı’da dinle bağlanmışlardı. Hepsi İslam dini altında olduğu için Osmanlı tebaasıdır ama bugün Amerika’da nüfusun içerisinde milyonlarla ifade edilir. 30 milyon İngiliz vardır, 25 milyon İrlandalı falan. Fakat bunların hepsi Amerikan anayasalarına uymak ve İngilizce konuşup, kendi aralarında kendi dillerini kullanıyorlar. Fakat resmi dil olarak İngilizcenin dışına çıkamıyorlar buna kimse itiraz edemez.”

Hrant Dink odak grup görüşmesinde de katılımcı Hrant Dink 2 söylemleriyle diğer katılımcılardan tarafından eleştirilmiştir. Aşağıda katılımcı tarihsel referansları kullanarak sorumluluğu paylaştırıp, eleştirileri aza indirmeye ve kimliğini inşa etmeye çalışmaktadır. *“İşte Türkiye’de yaşayan herkes Türk’tür var ya bende bunun kaldırılmasını istiyorum artık ya. Bende yapmadığım bir şeyden dolayı benim etnik kimliğimin suçlanmasını istemiyorum doğal olarak. Ha yaptıysam özür dilerim suçluyum ama yapmadıysam beni neden suçluyorsun? Hrant Dink’in öldürülmesini ben kesinlikle bir sabotaj efendime söyleyeyim bir toplumsal bir infial yaratma toplumu çatıştırma, hem dışarıda hem içeride Türkiye’nin itibarında bir düşme olarak görüyorum. Ama katillerinin bulunmaması da çok üzücüdür. O. S.’de bir figürandır ama bu kitaplarda işte Hrant Dink’i tamamen düşman yetiştiriyordur diyemeyiz. Burada 3’ün söylediği bir şey vardı bunun nasıl anlatıldığı işte bu çok önemli. Ardından arkadaşlar bu oldu ama bu Ermeniler hala barbardır hala katildir, işte biz bunları sürmeliyiz öldürmeliyiz diye mi bir söylem olacak yoksa bunlar o dönemde yaşandı karşılıklı mukateleydi, biz bunları bu acıları ibret alalım mı diyeceğiz?”*

4.2.1.1.7. Başlangıç Noktası Gösterme ve Konumlanışı Temellendirme

Kimliğin inşasında en sık kullanılan kategorilerden olan başlangıç noktası gösterme, mevcut durumu tarihselleştirerek bugün üzerinden geçmişi yeniden okumanın ve ortaya çıkan anlatının ve anlamın sürekliliğini ifade etmenin başka bir yönünü oluşturmaktadır. Bu durum bireyin kendisini konumlandırırken kabul ettiği veya reddettiği bağlamları tarihselleştirerek kendini temellendirmeye çalışmasını tanımlar. 28 Şubat odak grubunun temel tartışması konusu olan askeri vesayet bu bağlamda değerlendirilebilir. Aşağıdaki konuşma örneğinde katılımcılar askeri vesayetin başlangıç noktası üzerinden tanımlama yapmaya çalışmaktadır.

28 Şubat 1: *Kurulduğu günden beri.*

28 Şubat 3: *Osmanlı’dan başlatamaz mıyız bunu?*

28 Şubat 1: *Tabi. II. Meşrutiyetten başlatırım ben.*

28 Şubat 3: *Bence Biz doğduk doğalı böyleyiz.*

28 Şubat 1: *İttihat ve Terakki'den bence.*

28 Şubat 3: *Yok. Daha da geriye gidilecek bence. Eğitim olunca ne yapıyoruz? İnsanların insan gibi yaşamasını düşünmesini ve düşündüklerini özgürce ifade etmeye çalışacak inşaları yetiştirmeye çalışıyoruz. Bu eğitimi almayan toplumlar köle olmak zorundadır. Kısacası Balkanlar çok karışık bir toplum. Türk toplumunda ben bilmem büyüklerim bilir zihniyeti var. Bu muhtıralara boyun eğmek olsun, sineye çekmek olsun, hep büyüklerim kavramı var onlar bilir.*

Hrant Dink odak grup görüşmesinde de katılımcı Hrant Dink 1 farklı kimliklerin ötekileştirilmesini başlangıç noktası göstererek temellendirmeye çalışmıştır. “*Buna dair net bir nedendir diyebileceğim bir şey yok ama bunun temelinde Kemalist ideoloji olduğunu düşünüyorum ben. 1950’lerde Türkiye’de gelişen özellikle Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle cepheleşen ciddileşen, beyaz erkek heteroseksüel erkek orta üst sınıf egemenliği üzerine kurulan bir devlet yapısı var bunları belirtiyor. Heteroseksüel erkek beyaz orta üst sınıf onun dışındaki herkes ötekidir. Yani ben bunun nedeninin Kemalist ideolojinin kurduğu statüko olduğunu düşünüyorum. Statüko bu nedensellik üzerinden kendisine meşruiyet kuruyor. Türklük, erkeklik, heteroseksüellik ya da atıyorum okuma-yazma bilme üzerinden yani kentli olmak üzerinden bir hiyerarşi kuruyor. 2007’de AKP iktidarı sözde bu statükoya karşı çıkmak için iktidara geldi. Türkiye de ciddi liberallerin desteğini alan yapı aslında yavaş yavaş kendi statükosunu da kurmaya başladı.*”

Uludere odak grup görüşmesinde de katılımcı Uludere 4 devletin Kürtleri ötekileştirmesini başlangıç noktası göstererek temellendirmeye çalışmaktadır. “*Aslında Kürtler, özellikle sınır boylarında yaşayan Kürtler sınır dediğimiz şey az önce 2 numaralı arkadaşımızın telaffuz ettiği gibi Kürtlere her zaman devletin bağlılığında farklı bir bakış açısı olmuştur. Yani bence öfkeli olsun olmasın sınırdaki Kürtler ve diğerleri sınırdakiler düşmandır. Devletin bakış açısı bu. Çünkü şöyle 1911’lerden sonra yaşananlar bunu gösteriyor. Ayrıca sınırla neticede siz bu insanların arasındaki ilişkiyi kesmeye çalışıyorsunuz. Bu devlet açısından baktığınızda bir yere kadar devletin kendi sınırları olabilir fakat devlet bu sınırlar üzerinden hayat ya da yeni bir yaşamı oradaki insanlara tahsis edemez. Öyle bir lüksü yoktur devletin. O insanların eskiden beri süregelen gelenekleri veya iletişimleri vardır. Görünmeyen sınırlar için kalkıp bu*

kadar insanın ölümünü göze almak bir katliamdır tabi ki. Yani orada öldürdüğü herkes için bir katliam söz konusudur.” Uludere 4’ün bahsettiği ötekileştirme bugüne aktarılarak bugünde de devam etmektedir. Bu durumu Uludere 4 şöyle aktarmaktadır. “Yani şimdi şu şekilde neticede eskiden beri süregelen bir şey var. İnsanların eskiden beri dahil oldukları toplumsal grupları yaratır insanlar. Bu grupların yarısı okumakla elde edilmiş ideolojilerle oluşturulmakla birlikte genelde gelenekten gelen şeyler üzerinde ortaya çıkar. Bence bunun kaynağı Osmanlıdan beri süre gelen İttihat Terakki yönetimiyle ortaya konan ve hala devlet yönetimi şekli olarak devam eden bir anlayış.”

Sivas odak grup görüşmesinde de Sünni Alevi gerilimi Osmanlı’ya dayandırılarak bu gerilim temellendirilmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan Sivas 1 bu durumu şöyle aktarmaktadır. *“Bu esasında tek kimlik inşasının doğurduğu bir şey. Hani hep söyleriz ya her şey kendinden öncekinin sonucu kendinden sonrakinin nedenidir diye. Bu bağlamdan baktığımızda bu ülkedeki şekilleniş hakikatten ulus devlet mantığı bunun üzerine kuruldu. Burada açıkçası en başta Sünni İslam’ın kendisi iğdiş edildi. Yani İslam’ın özünden koparılıp yani tamamen bu sistemin bir yedeği haline dönüştürüldü, kapitalizmin bir nesnesi haline dönüştürüldü. Bu süreçlerde bu kimliğe karşıt konumlanan bütün toplumsal kesimlerin hepsi mesela bu saldırıya maruz kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihi kısmen Osmanlı’da da belki iktidar hegamonik bir ilişkiden kaynaklanıyordu ki her şey öyle aslında onun bir yansıması. Yoksa toplumsal gerginlikler her zaman için bütün toplumlarda vardır. Hani bu sizin onu nasıl yönetebildiğinizle ilgilidir ve toplumsal farklılıklarla bakışınızla ilgilidir. Saygı kültürü bu topraklarda yok, bu da İslam’dan tamamen bağımsız bir şey. Yani eğer öz itibariyle hegamonik olarak bazı dönemlerde, büyük bir çoğunluğu aslında güç olarak kullanıldı ama şöyle bir şey de var, farklılıklara saygı meselesi belirli ölçülerde vardı ki bu topraklarda. Yahudiler, Süryaniler işte yüz sene öncesine kadar ciddi olarak yaşıyorlardı bu topraklarda. Monokültür olmadı, bu onun göstergesi ama burada şey var, bir farklılıklara saygı yani bu, toplumda içselleşmesi gerekiyor. Dünya da pek çok toplumda olduğu gibi ama pek çok toplumda yönetilebilir pozisyonda tutuluyor, devlet te herhalde bu pozisyonda biraz körler sağrıları oynuyor. Bu toplumsal kesimler konusunda en azından batılı modern ülkeleri kast edecek olursak bu konuda bazı kurallar, ilkeler getirmişlerdir ya da belki kendi asimilasyon süreçlerinin çok daha gerisinden tamamladılar. Belki buradaki mesele şu yani bir toplumsal olgu olarak*

neden insanlar bu kadar galeyana gelip insanları yakacak kadar öldürecek kadar bir şiddet kültürünü gerçekleştirirler, linç kültürünü gerçekleştirirler? İkincisi mesela Aziz Nesin bir yazar, bir düşünür. Bana göre gerçek anlamda gerçek bir yazar, düşünür ve sanatçılar biraz sistemle kavga eden insanlardır, eleştiren insanlardır. Onları ideolojik hanesine girip aynı duruş sergilemezler, karşı duran insanlardır, çoğu da gerçekten tarihe mal olmuş kişiliklerin hepsi yazar, entelektüel, aydın, sanatçı ne dersek diyelim bedelini ödemiş insanlardır pek çoğu. O nedenle biraz böyle bakıyorum, kendisi de böyle söylemiştir Aziz Nesin ki biz toplumla kavga ederiz, devletle kavga ederiz ki onu daha doğruya sevk edelim, kafasında soru işaretleri bırakalım, kıskırtırız, bizim işimiz biraz budur.”

Yine benzer bir kullanıma Ergenekon odak grup görüşmesinde de rastlanılmıştır. Askeri vesayetin bir uzantısı olarak algılanan Ergenekon, katılımcı Ergenekon 1 tarafından başlangıç noktası gösterilerek temellendirilmeye çalışılmıştır. O’na göre askeri vesayetin temelleri şöyledir. “1900’lerin başından beri söylediğim gibi o İttihatçı geleneğin bir ürünü olarak ne var. Bu söylemi 2007 sonrasında onlarda söylemlerini değiştirmeye başladılar. Çünkü yanlış anlaşılmalara meylettii. Bugün bakıyorum kimse ordu göreve demiyor. Neden? Çünkü egemen güçler değişti.”

Toplumsal Cinsiyet odak grubunda da ikili cinsiyet rejiminin başlangıç noktası belirtilerek bugünde yaşananlar temellendirilmeye çalışılmıştır. Katılımcı Toplumsal Cinsiyet 1 bu durumu şöyle aktarmaktadır. “Aslında mesele Ak Parti meselesi ya da iktidar meselesi değil. Derinlere gider mesele. Osmanlı’dan beri namusla ilgili meseleler şeydir. Osmanlı hukuk sistemine baktığınızda namusla ilgili mesele varsa ceza verilecekse bu cezalar çok ağır değildir. Adi suçlara çok ağır cezalar verilir ve pek çoğu ölümle sonuçlanırken, namusla ilgili bir problem varsa bu o kadar sert değildir. Bunu yüzlerce sene önceye götürebilirsiniz, çok ağır cezalar vs.ler verilmez, o günlerden bugünlere uzanan bir devamlılık var aslında.”

4.2.1.2. İnkâr Etme Aracı Olarak Tarihi

Bu kategoride katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı bağlamlarda tarihi karşı tarafın söylemlerini çürütmek için kullanmışlardır. Bu kategorinin alt kategorileri, bağlam değiştirme, olağanlaştırma, faili belirsizleştirme, bireysel öykü ya da yaşanmışlıklar ve benzerlikler olarak kodlanmıştır. İnkâr etme kategorisinin temel işlevi farklı kimliklerin ürettiği argümanların birey tarafından tarihsel örneklerle reddedilişini sağlamaktır. Temellendirme kategorisinde olduğu gibi, İnkâr etme kategorisi de alt kategorileriyle ilişkilidir. Alt kategorilerin temel farkı bağlamlarına göre inkâr etme biçimlerinin değişikliğidir.

4.2.1.2.1.Tarihi Kullanarak Konuşma Bağlamını Değiştirme

Farklı kimliklerin karşılaştığı bağlamlarda eleştiriye uğrayan birey tarihi kullanarak tartışma bağlamını değiştirip, rasyonel olarak inkâr edemediği konuşma bağlamını farklılaştırarak kendisine yapılan eleştiriye ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu kullanım konuşma bağlamında net ve açık olarak inkâr edilemeyecek durumlarda kullanılır. Hrant Dink odak grup görüşmesinden alınan aşağıdaki alıntı bu duruma örnek teşkil etmektedir. Hrant Dink 2 günümüzde kullanılan bir sözü sanki şu an kullanılmıyormuş gibi Mustafa Kemal’e atıfla konunun bağlamını tarihselleştirerek Hrant Dink 3’ün imasını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Hrant Dink 2: *Yani sıkıntının temeli Türklük mü?*

Hrant Dink 1: *Hayır Türklükten bahsetmiyorum. Türkiye lafı bile Türkiye’de bölücülük olarak atfediliyor. Bunu tanımlayanda mı yoksa diğer etnik kimlikte mi sorun var?*

Hrant Dink 3: *“Ne Mutlu Türküm Diyene” de bize küçüklüğümüzden beri öğretilen bir söz.*

Hrant Dink 2: *Şimdi hocam o söz Mustafa Kemal döneminde söylenen bir söz ve bence söylenmesi gerekiyordu belki de. Çünkü o dönemde yeni bir millet inşa ediliyor. İsteyen desin istemeyen demesin zorla denilmesine ben zaten karşıyım.*

Hrant Dink 1: *Peki “Ne Mutlu Türküm Diyene” demediği için dayak yiyen Kürt çocuk oranını biliyor musun?*

Hrant Dink 2: *Adam kendi etnik kökeni neyse söylesin ben buna karşı değilim.*

Diğer bir örneğe de yine aynı odak grup çalışmasında rastlanmıştır. Hrant Dink 1’in açıklaması Hrant Dink 2’nin (Türk, Sünni Müslüman, Dindar ve Milliyetçi) kimliğine ve söylemlerine dair eleştiriler içerdiği için konunun bağlamını tarihselleştirerek değiştirmeye çalışmıştır. Konuşmanın ilerleyen bölümünde fikrinde ısrar etmemiş ve yine bağlamı değiştirmek için Mustafa Kemal’in sözünü kullanmıştır.

Hrant Dink 1: *Biri ulus devlet diğeri çok kültürlü devlet. Biri yurttaş olmayı başka şekilde tanımlıyor diğeri yurttaş olmayı Türk olmak şeklinde tanımlıyor. Statükonun Osmanlı’nın son döneminde gelen İttihat ve Terakki ile bağı da var ama farklı ulus devletten bahsediyoruz çünkü. Ve ulus devlet Fransız devrimiyle başlayan şeydir. Türkiye’de Fransız devrimiyle ortaya çıkan etnik kimlik üzerine kurulan ulus yaratmak üzerinden kurulan devlet biçimi. Türkiye’de zaten ulus yaratma süreci hala devam ediyor. Tarihsel olarak bakarsak 1915’te bence ulus yaratma sürecidir.*

Hrant Dink 2: *1915’ten önce ulus yok muydu yani Türkler yok muydu?*

Hrant Dink 1: *Bak ulus kavramıyla etnik kimlik farklı bir şey. Osmanlı ulus değildi Osmanlı tebaaydı.*

Hrant Dink 2: *Milleti Osmaniye deniliyordu ama.*

Hrant Dink 1: *O hep söylem olarak kaldı. Politik bir anlamdan öteye de gidemedi. Türkiye’de ulus olma süreci bence I. Balkan Savaşı’ndan sonra başlar.*

Hrant Dink 2: *Mustafa Kemal’in bir sözü var. Balkanlar’dan sopayla kovulunca Türk olduğumuzu anladık der.*

Hrant Dink 1: *Sopayla Balkanlar’dan kovulan ezilene bak. Geldi burada 1915’te neler..*

Hrant Dink 2: *Peki acaba neden 1915'ten önce Ermenilere dokunulmadı da 1915'te dokunuldu.*

Hrant Dink 1: *1915'ten önce dokunulmadı mı? 1896 kıyımı.*

4.2.1.2.2. Tarihi Kullanarak Olağanlaştırma ve Argümanın İnkârı

Tartışma sürecinde olağanlaştırma tartışılan durumun etkisini azaltmayı ve mevcut duruma yapılan eleştirilerin de dozunu en aza indirmeyi amaçlar. Bu açıdan bakıldığında olağanlaştırma bireyin inkâr etme biçiminin farklı bir versiyonudur. 28 Şubat odak grup görüşmesinde katılımcı 28 Şubat 3 28 Şubat sürecini olağanlaştırmak için mevcut siyasi yapıyı tartışmanın bir parçası haline getirmiştir. Katılımcı 28 Şubat 3 görüşlerini şöyle ifade etmiştir. “28 Şubat’ın öncesine baktığımızda Türkiye’de siyasi bir sorun vardı. Hükümet kurulamıyordu. Demirel Cumhurbaşkanı olarak hiçbir biçimde birbirleriyle anlaşamayacak durumda olan bir Refah Yol Hükümetinin kurulmasına onay verdi. Orada da birçok entrikanın döndüğü herkes tarafından biliniyordu. Yani sözleşmeli bir hükümet kurulmuştur. Bir müddet Erbakan başkanlık yapacaktı. Ondan sonra Demirel’in kendi elleriyle getirip sonra kendi elleriyle yok etmeye çalıştığı Çiller hükümeti kurulacaktı. Yani Çiller’i doğuran biliyorsunuz Demirel’di. Fakat Demirel Çiller’le Refah Yol Hükümetinin kurulmasına karşı olduğu için bu şeye sıcak bakmıyordu. Asker de sıcak bakmıyordu çünkü o zaman Türkiye’de irtica gelecek diye bir korku da vardı.”

Benzer biçimde Türkiye’deki İnkılap Tarihi ders kitabında yer alan Ermenileri ötekileştirici ifadeleri Hrant Dink odak grup görüşmesinde katılımcı Hrant Dink 2 olağanlaştırmaya çalışmış ve devletin kendi kitabında devletin resmi söyleminin olmasını olağanlaştırmak karşı tarafın argümanını reddetmiştir. Hrant Dink 2 görüşlerini şöyle ifade etmiştir. “Buradaki söylem bu bir vakadır hocam bir vaka. Ama bak şimdi ben burada budur demeyeyim ya. Çünkü ben kendi gözümden bakıyorum devlet olarak. Ve benim kitabım bu kendi devletimin resmi ideolojisi kendi kitabında olması normal bir şey.” Dindar nesil odak grup çalışmasında Dindar Nesil 2 de iktidarın ders kitaplarını kendilerine göre manipüle etmesini tarihten örnekler vererek olağanlaştırmaktadır. Buradaki söyleminde dindar nesil tartışmasında Ak Parti’nin

söylemini örneklerle alt bağlamda olumlamaktadır. Dindar Nesil 2 görüşlerini şu şeklide aktarmıştır. *“Tek parti iktidarında hani 23’ten 50’ye kadar olan süreç ondan sonra Demokrat Parti süreci ve günümüze kadar gelen bütün süreçlerde iktidar ders kitaplarını kullanmıştır. Mesela buna iyi bir örnek milliyetçi hükümetler dönemi mesela 70 ile 80 arası 8 -10 tane hükümet değişiyor ve her hükümet de kitapları kendine göre düzenliyor. Mesela hükümet 5 ay duruyor, Milli Eğitim Müfredatını direkt kendine göre değiştiriyor. Başka bir hükümet geliyor ve direkt milli eğitim müfredatını değiştiriyor. Burada kesinlikle her hükümet kendi politikasını ders kitapları aracılığıyla insanlara empoze etmeye çalışıyor.”*

4.2.1.2.2. Tarihi Kullanarak Faili Belirsizleştirme ve Argümanın İnkârı

İnkâr etme biçimlerinden diğeri de eylemin failini belirsizleştirerek olayın asıl nedenini başka bir faile ve bağlama bağlayarak mevcut durumu olağanlaştırmadır. Bu durum genellikle biz ve öteki tanımlaması yapılırken dış mihrakların söylemiyle belirsizliğin kullanıldığı gibi, 28 Şubat odak grubunda asker sivil geriliminde sivillerin mutlak askerden çekindiği üzerinden darbe teşebbüslerinin failini belirsizleştirerek darbeleri olağanlaştırmakta kullanılmıştır. Katılımcılardan 28 Şubat 3 bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir. *“Ben bekârlığımda gittiğim yerlerde ordu evinde yemek yedim. Ordu evinde yemekhaneye girdiğin zaman boş da olsa yemekhaneye girdiğinde önünü ilikleyip selam vereceksin. Epey verdik. Ordu evindekilerin çoğunun çocuğu bende öğrenci olduğu için bana epey iyi davranırlardı. Bir gün ya komutan dedim beni gülme tutuyor, boş sandalyelere selam veriyoruz. Ya dedi idare et. Ben etmiycem artık dedim. Bakın bu öylesine toplumun kafasına yerleştirilmiş ki bu millet jandarmayı gördüğü zaman haşa Allah’la bir tutardı öyle korkardı. Bunun temeli taa Osmanlı’dan gelir. Biz asker milletiz felan. Anadolu’daki isyanlara bakıldığı zaman bunu görürsün.”*

Benzer bir kullanım da dindar nesil odak grubunda yaşanmıştır. Temel tartışma devletin bir neslin dindar olup olmamasına karar vermeye hakkının olup olmadığı iken, katılımcı Dindar Nesil 2 olayın başka bir boyutunda imam hatip liselerindeki öğretmenlerin öğretmenlik yapabilecek yeterlilikleri olup olmadığı tartışmasını açarak, asıl sorunun

failini belirsizleştirerek bir öğretmen problemi haline getirmiştir. Bu durum katılımcı Dindar Nesil 2'nin dindar nesil tartışmalarını olumladığı anlamı taşımakla birlikte, bu fikrini net olarak söylemek yerine olayın bağlamını ve öznesini 28 Şubat sürecini kullanarak değiştirmesi ve bununla dindar nesil eleştirilerini reddetmesi bağlamında değerlendirilebilir. Katılımcı Dindar Nesil 2 fikrini şöyle ifade etmiştir. *“Eğitim verecek kişilerin dindarlık düzeyini tartışmak gerekiyor önce. Mesela 28 Şubattan sonra imam hatiplerin orta kısmı kapatıldı ve imam hatiplere gönderilen hocalar dindarlıktan uzak kişiler. Bunlar din dersine bakacak. En önemlisi Kuran, Tefsir mesela. İmam hatipte son sınıfa gelmiş bir öğrenci Kuranı Kerim'i ne kadar okuyabiliyor? Ya da buna ne kadar hâkim?”*

4.2.1.2.3. Tarihteki Benzerlikleri ve Bireysel Öyküleri Kullanarak İnkâr Etme

Bireyler farklı bağlamlarda tarihteki benzer olayları bugüne bağlayarak kendi fikirlerini temellendirme yoluna gittikleri gibi, benzer bir yöntemle inkar etmek için de tarihteki benzerliklere referanslar vermişlerdir. Nitekim 28 Şubat örnek olayında 28 Şubat 1 katılımcısı anayasanın asker tarafından yapıldığından hareketle, katılımcı 28 Şubat 3'ün askerin darbe yapma gerekçesinin anayasada yer aldığı söylemini inkar etmek için tarihsel referansları kullanmıştır. Katılımcı 28 Şubat 1 söylemini şu şekilde ifade etmiştir. *“Buradan yola çıkarak başka bir şey diyebilir miyim? Siz dediniz ya asker anayasal hakka dayanarak bir görev gerçekleştirdi. Bahsettiğiniz anayasa gene onların yaptığı anayasa. Hepsi asker anayasası zaten. Devleti askerler kurmuş. Mustafa Kemal bir genelkurmay olarak oluşturmuş anayasayı. Bunların hepsi asker kökenli. Cephede savaşmış olan falan filan insanlar. Buradan bakarsak zaten askerin olmadığı söylenemeyecek. Halka Türk ulusu dediniz. Türk ulusu kavramına karşı çıkıyorum. Çünkü bu memlekette Anadolu topraklarında yaşayan insanlar belki devlet olarak Türkiye diyebileceğimiz ama Anadolu topraklarında kök salmış insanlardır. Bir grup insan ya Sünni olmadığı için, ya Türk olmadığı için ya da erkek olmadığı için, Müslüman olmadığı için, zengin olmadığı için bir şekilde belli o zümrenin ihtiyaçları*

dışında olan herkes dayak yemek zorunda kalıyor bence. Bunda bir anlaşalım. Aksi takdirde hiçbir anayasanın olmadığı askerin sürekli şiddet uyguladığı her fırsatta aba altından sopa gösterdiği bir yapıdan bahsederken önce o yapının yerini tespit etmek gerekir diye düşünüyorum.” Aynı odak grup görüşme içerisinde aşağıdaki tartışmada da katılımcı 28 Şubat 3 tarihteki benzerlikleri tartışma ortamındaki söylemi reddetmek için kullanmıştır.

28 Şubat 1: *Daha önce Genelkurmay Başkanının müebbetle yargılanacağı bir ülke hayal etmekte zordu şükür olsun o günleri gördük.*

28 Şubat 3: *Nice komutanlar, nice paşalar asıldı bu memlekette ya sadrazamlarımızı da astık.*

28 Şubat 1: *Sivil mahkemede yargılanıyorlar. Askerlere asker dışında kimse dokunamıyordu.*

28 Şubat 3: *Osmanlı tarihini inceleyin nice paşaları astık...*

28 Şubat 1: *Tarih sürdürülebilir bir şeydir ama ben bugün yaşadığım güne ve 1923’ten beri kurulan devlete baktığımda önemli bir gelişme olduğu kanaatindeyim.*

Başka bir örneğe de Uludere odak grup görüşmesinde rastlanmıştır. Katılımcılardan Uludere 4 tarihsel benzerlikleri kullanarak katılımcı Uludere 3’ün söylemini reddetmiştir. Aşağıda bu konuşmanın alıntılar yer almaktadır.

Uludere 3: *Ben düşüncemde ısrar ediyorum. Bu çok organize olmamış apar topar yapılmış önü ardı hesaplanmamış bir yerlerden verilen talimatla başkalarının amacına yönelik yani başka açılımlar derken Türkiye’de oluşmaya başlamış olumlu havanın...*

Uludere 4: *Dış mihraklar değil mi?*

Uludere 3: *Yani dış mihraklar*

Uludere 4: *Çok özür dilerim. Çünkü 80 yıldır...aynı teraneler.*

Odak grup görüşmeleri sonunda katılımcıların bireysel öykülerini kullanarak karşı tarafın argümanını inkar ettiği örneklerle de rastlanmıştır. 28 Şubat odak grup görüşmesinde katılımcı 28 Şubat 3 diğer katılımcılar tarafından ifade edilen Kürtlerin Türkler tarafından ötekileştirildiği söylemini bireysel öyküsünden örnekler vererek inkâr etmiştir. 28 Şubat 3 bu durumu şu şekilde dile getirmiştir. “Ben ortaokula

başladığımda bulunduğum yerde ortaokul yoktu. Bir Kürt ailenin yanında ortaokula başladım. Bu aileyle ilişkimiz şöyle. Babamla ilişkisi kirvedir yani. Kan bağı yok fakat Şükrü Amcamın hanımı o zaman banyosu falan yok, beni teknenin içine koyar yıkardı. Çünkü bu bizim kirvemizin oğlu diye. Sen Kürt'sün ben Türk'üm diye bir ayrım yoktu. Bunu tanımlamak demek sadece bizim masa başı aydınlarımızca Türk Kürt kavramı her zaman Türkiye'de vardır, varolmuştur. Doğunun insanına Anadolu insanına bizim resmi kurumların tavır ve davranışı her zaman serttir. Jandarmayı gördüğü zaman Türkü de titrer Kürdü de. Bu bizim demokrasiden nasibimizi almamamızın nedenidir. Kürt vatandaş kürdüm diye hiçbir zaman dövülmedi. Türk vatandaşta Türküm diye dövülmemiştir. Kürdüm dediğinde aşağılanmaması lazım. Bugün kusura bakmayın ama Türküm dediği zaman aşağılanıyor ama.”

4.2.1.2.4.Tarihi Kullanarak Karşıt Argüman Geliştirme

İnkâr etme kategorisinin alt kategorilerinden birisi de katılımcıların tarihe referans vererek, diğer taraftaki katılımcının konumlanışına ve fikirlerine dair karşı argüman geliştirmedir. Katılımcıların tartıştıkları bağlama göre verilen tarihsel örneklerin değiştiği bu kategori, bireyin konumlanışına itirazı tarihsel örnekleri kullanarak güçlendirmeyi ifade eder.

Uludere odak grup görüşmesinde katılımcılar Uludere 3 ve Uludere 4 arasında geçen tartışma tarihsel referanslar vererek karşıt argüman geliştirmeye örnek olarak gösterilebilir. Uludere 4 kendisini Uludere 3'e göre farklı konumlandırmış ve politik kimliğini inşa ederken Cumhuriyetin ilk yıllarından referanslar vererek Uludere 3'ün inşa ettiği politik kimliğe ve konumlanışa itiraz etmektedir.

Uludere 3: *Ben o görüşe çok fazla katılamayacağım. Yani eğitimin kimliği kişiliği belirlemedeki rolünü çok kabul edemeyeceğim. Öyle olsaydı bu çok daha önce anlaşılırdı. Bence tam tersine o eğitim yeterince başarılı olamadığı için bir ortak kimlik oluşturulamamıştır Türkiye'de diye düşünüyorum ben. O zaman aileden gelen gelenekler ve kültürün baskısıyla kimlikler oluşmuştur ve devam etmektedir diye düşünüyorum. Eğitim başarılı olsaydı ve ortak kimlik konusunda eğitilebilseydi*

kuşaklar ki benim yetiştiğim kuşakta dediğiniz gibi Kürt kimliğini besleyen bir eğitim söz konusuydu. Öğretmenlerimiz ilkokuldan başlayarak öyle eğittiler bizi. Ama daha sonra ya o eğitim sistemi bozuldu yahut her yer neyse bilemiyorum. Ama o eğitimle ortak kimlik oluşmadı. Tam tersine ayrıştı. Benim çocukluğumda mahallede hiçbir arkadaşımın ben Kürtlüğüyle Yahudiliğiyle Rumluğuyla ilgilenmezdim. Aklımıza bile gelmezdi ama bu daha sonradan ayrışmaya başladı.

Uludere 4: *Yani bunlar 1938'de 60'da 67'de 80'de zaten ayrılmamış mıydı?*

Uludere 3: *Ben tanık olmadım o benim cehaletim demek ki.*

Uludere 4: *Tanık olmakla ilgili değil. Tarihe şu anlamda aslında bazı şeyler çok erken dönemde oluşmuş olsa da bunlar devam ederek zaten bize geliyor.*

Uludere 3: *Ama erken dediğiniz dönemde cumhuriyet dönemini kastediyorsunuz sanırım o dönemde ortak bir düşman vardı ve..*

Uludere 4: *Evet bir ortak düşman vardı ve ortak düşmana karşı bir birliktelik vardı. Mustafa Kemal Bitlis milletvekillerini Kürt sıfatıyla meclise alırken ya da Erzurum milletvekillerini alırken ya da mesela şey Ağayla fotoğraflar var özerklik üzerine bir sürü konuşmalar var. 12 Şubat 1922 tarihinde Kürdistan özerk yönetimini kabul eden bir belge imzaladı ve bu belge Fransa'da ortaya çıktı. (tartışmalı bir söylenti bu belge meclis tutanaklarında kanıtları yok) Bunlar bir şekilde günümüze kadar devam etti. Eğitimle devam ettirdiler ve çok da başarılı oldular ve hala daha bu şekilde sürüp gidiyor ve bir farklılaşma olmadı çok da başarıya ulaştı. Kemalizm dediğimiz şey aslında kendisini eğitim sistemiyle çok da rahat besleyebilirdi ama işte."*

Benzer şekilde Çanakkale odak grup görüşmesinde Çanakkale Savaşlarında Mustafa Kemal'in başarıları üzerinden yapılan tartışmaya katılımcı Çanakkale 1 aşağıdaki şekilde dahil olmuş ve tarihsel referanslar çerçevesinde karşıt argüman geliştirmiştir. "Burada maalesef Türkiye Atatürkçüleri mi demek lazım bu hastalığının tekrardan nüksettiğini görüyoruz. Çanakkale'de Atatürk'ün savaştığı gün sayısı yanılmıyorsa 24 gün. Çanakkale'de yarbay sonra albay oluyor. Çanakkale'de 200 tane general var. Askerden bir grup önce giden kişi o komutandır. 200 tane generalin olduğu yerde biraz iddialı bir söz, biz her türlü milliyetçiliği ayaklar altına aldık diyordu şimdi ne oldu diyor? Haklı sen milliyetçiliği ayaklarımızın altına aldık diyorsun. Çanakkale'de son derece milliyetçi bir söylemde bulunuyorsun. Bu çelişkiyi iyi yakalamış Çanakkale'yi

geçemediler filan diyor ama sonra o İstanbul'a gelenler nasıl geldi diyor? Burada Çanakkale yukarıda bir olsun mücadelesi birdir. Çanakkale savaşlarını överken geçemediler derken aşağıda ise ne oldu da geldiler diyor? Burada bir küçümseme kendisiyle bir çelişkide var. Sonra yine Atatürk'ün üzerine referansı vererek geldikleri gibi gidecekler diyor. Yani Atatürk'ü anlayamayan Çanakkale'yi anlayamaz diyor bence. Şu Osmanlı'yı anlamayan Atatürk'ü hiç anlamaz. Atatürk'ün Bandırma gemisi de, Bandırma'nın kalktığı yer padişahın sarayının iskelesidir. Yani padişah çeşitli insanları yakalıyor hapse atıyor, Atatürk'ün bu büyük dehasından ötürü bu gemi geliyor gidiyor hiç haberi olmuyor. Bu gemi Osmanlı'nın elindeki o günkü şartlarda en sağlıklı en güçlü gemidir.”

4.2.1.3. İkna Etme Aracı Olarak Tarih

Bu kategoride katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı bağlamlarda tarihi karşı tarafı kendi konumlandırmalarına yakınlaştırmak ve ikna etmek için kullanmışlardır. Bu kategorinin alt kategorileri olarak; kanıt gösterme, bireysel öykü ya da yaşanmışlıklar tarihsel empati, ötekinin argümanını kullanma, faili belirsizleştirme, benzerlik kodlanmıştır. İkna etme kategorisinin temel işlevi farklı kimliklerin ürettiği argümaların ve buna bağlı olarak ortaya çıkan konumlandırmaların birey tarafından tarihsel örnekleri ikna etme aracı olarak kullanıp, kendisinden farklı düşünen bireyleri kendi safına çekme ve kendine yakın konumlandırmasını sağlamadır. Temellendirme ve inkâr etme kategorilerinde olduğu gibi, ikna etme kategorisi de alt kategorileriyle ilişkilidir. Alt kategorilerin temel farkı bağlamlarına göre ikna etme biçimlerinin değişikliğidir.

4.2.1.3.1. Kanıt Göstererek İkna Etme

Katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı bağlamlarda tarihsel kanıt göstererek karşı tarafı kendi konumlandırmalarına yakınlaştırmak ve ikna etmek için

kullanmışlardır. Uludere odak grup görüşmesinde katılımcı Uludere 4 Kürtlerin Cumhuriyet kurulurken aktif biçimde rol aldıklarını ve sürecin bir parçası olduğuna katılımcı Uludere 3'ü ikna etmek için tarihsel kanıtlar göstermiştir. Katılımcı 4'ün ifadeleri şu şekildedir. *“Mustafa Kemal Bitlis milletvekillerini Kürt sıfatıyla meclise alırken ya da Erzurum milletvekillerini alırken ya da mesela ağayla fotoğraflar var özerklik üzerine bir sürü konuşmalar var 12 şubat 1922 tarihinde Kürdistan özerk yönetimini kabul eden bir belge imzaladı ve bu belge Fransa da ortaya çıktı.”* Yine aynı odak grup çalışmasında katılımcı Uludere 2 Türkiye'deki devletçi geleneğin varlığına gruptaki diğer bireyleri ikna etmek için şu şekilde tarihsel referanslar vermiştir. *“Çünkü bu tarihsel bir süreçte şekilleniyor. Bununla ilgili tartışmıştık arkadaşlarla ve şöyle bir sonuç çıkardık. Biz de devlet yapısının en güçlü olduğu tarihsel dönemlerden biri Ortaçağ'dır mesela. Bu topraklar ortaçağı en uzun yaşayan topraklar. Yani kültürümüzün her yerine kadar işlemiş devlete işlemiş devlet çok güçlü bir şey bizde. Şimdi Avrupa Ortaçağ sürecini bizim kadar çok yaşamadı. Bunun için devlet üzerindeki kültürü daha çabuk atabildiler. Bizde devlete bir şey söylemek kolay değildir ama uzaktaki bir devlete her şey söylenebilir Filistin uzaktır çünkü. Uygurlar da uzaktır Çin de uzaktır. Ona her şey söylenebilir.”*

Toplumsal Cinsiyet odak grup çalışmasında da katılımcı Toplumsal Cinsiyet 1 gazete haberindeki ikili cinsiyet sistemi bağlamında kadının öldürülmesinin dine bağlanamayacağını düşüncesini katılımcı Toplumsal Cinsiyet 2'ye kabul ettirmek için tarihsel kanıt göstermeyi kullanmıştır. Konuşma şu şekilde ortaya çıkmıştır.

Toplumsal Cinsiyet 4: *Öncesine de bakalım, dinin hangi kuralında var bu? Yani bu vahşet.*

Toplumsal Cinsiyet 1: *Yani ne Osmanlı döneminde böyle bir şeye fetva verilir, ne de oradaki kanaat önderlerinden böyle bir fetva çıkar.*

Toplumsal Cinsiyet 2: *Fakat ahlak bu. Dinin buraya bağlantısı, ahlakı koruma aileyi koruma, aileyi koruma aynı zamanda sistemi koruma temelinde.*

4.2.1.3.2. Bireysel Öykü ya da Yaşanmışlıkları Kullanarak İkna Etme

Katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı bağlamlarda bireysel öykülerini ve kendi yaşadıklarını karşı tarafı kendi konumlandırmalarına yakınlaştırmak ve ikna etmek için kullanmışlardır. Toplumsal Cinsiyet odak grup görüşmesinde katılımcı Toplumsal Cinsiyet 3 ikili cinsiyet sisteminin ve erkek egemen söylemin tek tanrılı dinlerle birlikte ortaya çıktığına diğer katılımcıları ikna etmek için kendi yaşanmışlıklarını kullanmaya çalışmıştır. *“Ama bu aile Kürt bir aile, ben kendim de Kürdüm, Kürtlerin şeyine baktığımızda, radikal İslamiyet’i kabul etmeden önce hiç böyle bir şey yok, kadın erkek birlikte, eş, benim yaşadığım toplumda hala o gelenekler devam ediyor. Kadın daha baskındır, saygındır, güçlüdür. Hiçbir kadına laf söylenmez, şey yapılmaz. Diyarbakır’daki o insanları iyi bildiğim için Şamanizm, Şafilik dediğimiz şeyde kadın hor görülmüştür, bunun dışında hayvanlar hor görülmüştür, kendi geçmiş şeylerine göz attığım zaman Zerdüştlük, Şamanizm dinlerinde kutsaldır, hayvanlar vs. saygı duymuşlardır. Şimdi köpeği, kediye şey olarak görüyorlar, şimdi murdar derler abdest bozulur, şey olur bilmem ne olur gibisinden, kadına dokununca abdestin bozulur gibisinden. O şeyle daha bir kendi geleneklerinden ilk kültürlerinden tamamiyle kopmuşlar. Bunun en büyük etkenlerinden biri de İslam olmuştur.”*

Hrant Dink odak grup görüşmesinde de Türkiye’de yaşayan Ermenilerin ötekileştirildiklerini katılımcı Hrant Dink 1 kendi kişisel öyküsünü kullanarak katılımcı Hrant Dink 2’yi ikna etmeye çalışmıştır. Görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır. *“1915’te göç ettirilmiş, Fransa’da yaşayan Ermeni asıllı bir Fransız yurttaşı. Başka bir şey daha söyleyeyim ben. Ermeni asıllıyım sopayla Müslüman yapılanlardanım tamam mı? Dedemi 1 ay dövmüşler. Müslüman olunca malının yarısına el koyup bırakmışlar. Bu hikaye aynen böyle. Benim babam telefonda Hrant Dink’in ölümünü konuşurken 1915’te de öldürdüler şimdi de öldürüyorlar dedi. Sen bu adama haksız diyebilir misin ben diyemem.”*

4.2.1.3.3. Tarihsel Empati ve İkna Etme

Katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı tarihsel empatiyle karşı tarafı kendi konumlandırmalarına yakınlaştırmak ve ikna etmek için kullanmışlardır. Tarihsel empatinin kullanımı daha samimi ortamlarda yapılan tartışmalarda kullanılmaktadır. Birey karşı tarafı iyi niyetli ve akli selim gördüğünde tarihsel empatiye başvurur. Tarihsel empati aynı zamanda geçmişi anlamaya çalışmanın bir parçası olarak o anda tartışılan konunun makro politikalar yerine insanileşmesini sağlar. Nitekim Hrant Dink odak grup görüşmesinde sıklıkla başvurulanan tarihsel empatinin temel ikna etme biçimi olarak kullanılması ötekileştirilen grupların karşı tarafın zihninde anlamaya çalışılmasını sağlayarak, onu ikna etmektir. Nitekim katılımcılardan Hrant Dink 1, katılımcı Hrant Dink 2'ye şu soruyu yönelterek bu durumu sağlamaya çalışmıştır. *“Bir şey sorucam. Bu ülkede 1915'te zorla göç ettirilen bir Fransız 19 Ocak 2007 tarihinde Türkiye'de yaşayan ve bir gazeteci olan Hrant Dink'in öldürüldüğünü gördü. Evinden zorla gönderilmiş bu bireyin yerinde olduğunu düşün ne dersin?”*

4.2.1.3.4. Ötekinin Argümanını Kullanma ve İkna Etme

Katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı bağlamlarda karşı tarafın argümanını tarihsel bağlamda kullanarak karşı tarafı kendi konumlandırmalarına yakınlaştırmak ve ikna etmek için kullanmışlardır.

Hrant Dink odak grup görüşmesinde katılımcı Hrant Dink 1 katılımcı Hrant Dink 2'nin dindar bir kimliğe sahip olduğundan hareketle, onun dini duygularına dair argümanını kullanarak onu ikna etmeye çalışmıştır. Katılımcı Hrant Dink 1'in ikna çabası şöyledir. *“Çok açıkça evet ya da hayır diyemiyorum ama şu konuda kafam karışık. Söylemleri şöyle biraz muhafazakar olanlar için şunu neden düşünmüyorlar? Eğer bir kuzuyu bir kurt yerse Allah hesabını benden sorar diyorlar. Onların inandığı ve benim inandığım Hz. Ömer. O zaman bir gazeteci öldürülüyorsa bunu benden soracak diyerek neden bu mantıkla bakamıyor? Hükümete kendi açısından baktırmaya çalışıyorum sadece. Neden*

üstüne gitmediler niye bakmadılar. Hadi onları yaptılar peki şu aşamada neden hala dava devam ediyor.”

4.2.1.3.5. Faili Belirsizleştirme, Benzerlikleri Kullanma ve İkna Etme

İnkâr etme biçimleri kategorilerinde de yer alan eylemin failini belirsizleştirme olayın asıl nedenini başka bir faile ve bağlama bağlayarak mevcut durumu olağanlaştırmak için kullanılmaktadır. Bu olağanlaştırma durumu karşı tarafı kendi konumlandırmalarına yakınlaştırmak ve ikna etmek için kullanmışlardır. Hrant Dink odak grup görüşmesinde katılımcı Hrant Dink 2 Hrant Dink suikastını yorumlarken failleri belirsizleştirerek diğer katılımcıların kendi yanında konumlanmalarını sağlamaya çalışmıştır. Bunu sağlamak için şu söylemi kullanmıştır. *“1 numara Hrant Dink’i Türkiye Devleti öldürdü dedi ama. Hadi 90’lı yıllar karanlık yıllardı işte 2002’de AKP iktidara geldi işte, liberaller de destekledi sol gruplar da destekledi vs. AKP Hrant Dink’in ölümüne göz yumarak neden kendi ayağına kurşun sıksın ya da işte onları ödüllendirerek. Böyle bir şey yapması bir kere mümkün değil. Milliyetçi bir parti iktidar olsaydı direkt suçlanırdı ve ben bunu makul karşılardım ama AKP kendisi de milliyetçiliğe karşı olduğunu dile getiriyor, sisteme karşı olduğunu bürokratik oligarşiye karşı olduğunu ifade eden kişi. AB projeleri var. 2007 çok hızlı bir süreçtir işte. 2005’te başbakan Diyarbakır’da Kürt sorunu vardır benim sorunumdur falan dedi. Neden kendi ayağına kurşun sıksın ki? AKP iktidara da geldiği süreçle 2007 cumhurbaşkanlığı seçimleri arasındaki süreci bizim çok iyi değerlendirmemiz gerekiyor. Mustafa Yücel Önbilgin’e 2006’da bir suikast yapıldı. Kemalist-laik denilen bir kişi 2006’da öldürüldü. Ertesi sene daha düzene karşı olan sadece Ermeni değil ayrıca dediğiniz gibi özgürlükçü sol hareket mensubu bir kişi neden seçildi. Bunlar tabi ki çok manidar. Devlet anlayışımız çok farklı işte derin devlet sığ devlet Ergenekon var mı yok mu işte vs. Hep dış odaklı. Bulunmasını da istemiyoruz ama bunlar belki de o dönem dış odaklı da yapılmış olabilir. Özellikle bir hedef seçilip Türkiye’de yeniden bir karışıklık meydana gelsin. İşte Türkiye, Ermenileri öldürüyor. 2005’te başbakanın bir açıklaması vardı. Tarihi*

tarihçilere bırakalım gibisinden. 2005'ten itibaren bu Ermeni meselesi televizyonlarda tartışılmaya başlandı. AKP buna neden göz yumsun? Ama şu var devletin içerisindeki statükocu ekipler bundan yararlanmak istemiş olabilirler. Karışıklıklar devam etsin biz istediğimiz gibi devam edelim gibisinden düşündüler sanırım. Suikastta dikkati çeken Trabzon'daki ekip Y. H. gibi. Malatya'da Zirve Davası oldu vs. Bu çocuklar Trabzon'dan geldiler yine. Bir şeyler var yani burada. Ben şunu söyleyeyim istihbaratın çok büyük bir zafiyeti var. Böyle bir haber geliyor ya Hrant Dink'i koruyacaksınız ya Hrant Dink'e haber vereceksiniz ya da önlem alacaksınız. Eğer hedef seçildiyse bu adamı koruyacaksınız.” Yine katılımcı Hrant Dink 2'nin ilerleyen söylemleri faili belirsizleştirme yaklaşımının devamı niteliğindedir. “Ya oluşum derken ben yurt dışı olanağı vardır diye düşündüm. İnsanın kafasına diaspora bile geliyor. Belki diaspora ile içerideki uzantılar belki bu karışıklığın sürmesini isteyen Türkiye ile Ermenistan arasında sıkıntının sürmesini isteyenler anlaştılar.”

Başka bir faili belirsizleştirme örneği de Sivas odak grup görüşmesinde ortaya çıkmıştır. Katılımcı Sivas 2 toplumun kategorik hale gelmesinin yakın tarihlerde ortaya çıktığından hareketle, Sivas ve Madımak olaylarını yöneticilerin yeteneksizliğine bağlayarak faili belirsizleştirmiştir. Şu söylemi kurarak gruptaki diğer bireylerin kendi yanında konumlanmasını sağlamaya çalışmıştır. “*Tabi tabi hani yüz yıl önce insanlar kendilerini irticacı, aşırı dinci veya sosyalist veya liberal olarak algılamıyordu. Bu insanlar bir şekilde yaşıyorlardı, ilim yürütüyorlardı. Bir şekilde ayakta duruyordu. O dönem çok daha gergindi. Çünkü parçalanmak üzere olan bir devlet var. Hani bir iç kaos daha başlamamıştı. Dış kaos vardı. İçerde insanlar farklı dinlere farklı ırklara sahip olsalar da kendi aralarında barışık yaşıyorlardı. Fakat son elli yılda bazı şeyler değişti. Osmanlının parçalanmasıyla birlikte açıkçası bu toplumu da sağlıklı olmayan insanlar yönetmeye başladı. Bu dönemde insanlar sınıflaştırıldı, insanlar kutuplaştırıldı. Hani öyle olunca hani Madımak olayı olsun Sivas olayları olsun onun bence onun çocukları ona gebe kalan şeyler yani.”*

Diğer alt ikna etme kategorilerinde kullanıldığı biçimde katılımcılar aynı zamanda benzerlikleri kullanarak diğer katılımcıların kendi yanlarında konumlandırımlarını sağlamaya çalışmışlardır.

4.2.1.4. Demagoji Olarak Tarih

Demagoji ya da eski tabirle mugalata farklı kimliklerin inşa edildiği ya da konumlandırıldığı tartışmalarda sık kullanılan bir yöntemidir. Demagojinin temel özelliği tartışılan konunun bağlamıyla ilgili veya ilgisiz tarihsel referanslar vererek konu bağlamının dışına çıkarak ya da konu içinde konunun farklı bağlamlarını tartışmanın parçası yaparak konunun ve/veya tartışmanın temel noktasını muğlaklaştırmaktır. Yapılan odak grup görüşmelerde demagojinin iki farklı kullanımı ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, bireyin kendisiyle hemfikir olmayan katılımcıların karşısında mevcut konumlanışını kaybetmemek, ikincisi de konuyla ilgili bireyin konumlanışına daha fazla eleştiri gelmesini engellemeye çalışmaktır. Demagojinin odak grup çalışmalarındaki en önemli aracı tarihtir. Tarihin demagoji için kullanımını bireyin bir savunma mekanizması olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü farklı katılımcılar tarafından eleştirilen birey, kendi kolektif kimlikleri ve bireysel kimliğinin baskı altında kaldığını hissederek bundan kurtulma yolu olarak demagojiye başvurmaktadır. Böylelikle demagoji olarak tarih farklı tartışma bağlamlarında bireysel ve kolektif kimliğe yapılan eleştirileri hafifleterek, bireyin tartışma bağlamında yeniden konum alışı için zaman kazandırmakta ve kendisini sıkıştırılmış hissedenden bireyi rahatlatmaktadır.

Dindar nesil odak grup görüşmesinde tartışma eğitim sisteminin ulus devletle ve kapitalizmle ilişkisiyken, katılımcı Dindar Nesil 2 konuyu Türkiye'deki demokrasi probleminde dönüştürerek, Osmanlı eğitim sistemi ile ilgili demagoji yapmaktadır. Nitekim konuşmanın devamında tartışmanın bağlamı Osmanlı eğitim sistemine dönüşmüştür. Aşağıdaki konuşmada demagoji olarak tarihin kullanımı yer almaktadır.

Dindar Nesil 1: *Kaynağın çıkış noktası ulus devletin bekasının düşük geldiği yerde kapitalizmin bekası. Ya çünkü işte bir sistem var ve o sistemin içerisinde bireyleri yetiştirme derdindesiniz dolayısıyla hepsinin aynı olması gerekir ki dönsün o sistem.*

Dindar Nesil 3: *Fazla ses çıkmasın.*

Dindar Nesil 1: *Dönmeye devam etsin ya.*

Dindar Nesil 2: *“Bence altyapı tamamen bizim yani doğu toplumlarının demokrasiye çok da uygun değil. Yapı yavaş yavaş yani 90 yıldır cumhuriyet süreci var ama tamamen demokrasiye geçtiğimiz belki hani tam anlamıyla demokraside değil de 1980’lere 70’lere kadar demokrasiden söz etmek sadece seçim yoluyla kabul. Ama mesela tek parti döneminde demokrasi söylemleri yapılıyor ancak çift devreli bir seçim sistemi var. Türkiye’de bir elit tabaka varlığından kesinlikle yadsınamaz bir üst tabaka var ve onların seçtiği kişilerin iktidara gelmesi. Osmanlıdan kalan bir eğitim sisteminin düzeltilmeye çalışılması bence kendi eğitim pedagojimizi ya da eğitim sistemimizi oluşturmuyoruz. Ordan biraz şurdan biraz alarak bir eğitim sistemi oluşturmaya çalışıyoruz bu problem burada.”*

Dindar Nesil 1: *Osmanlıdan gelen eğitimi niye neye göre değiştiriyoruz düzeltiyoruz düzeltme diyorsunuz ya?*

Dindar Nesil 2: *Osmanlıdan gelen sistem yani sonuçta yeni devletin kurulduğu dönemdeki eğitim sürecinde bu eğitimi veren Osmanlı’da yetişmiş kişiler değil.*

Dindar Nesil 3: *Aslında politika bunu yapmıyor. Osmanlı’dan gelen eğitim sistemini değiştirmiyor. Tekkelerin yeniden açılması gibi bir konu vardı. Aslında tekkelerin açılması bir Osmanlıya dönüş aslında.*

Demagoji olarak tarihin kullanımı farklı bağlamlarda bireyi rahatlatığından kullanımı oldukça yaygındır. Bazen bu kullanım bilinçli yapılır, bazense bilinçsiz bir demagoji yapmaya rastlanmaktadır. Bilinçsiz kullanımı, bireyin o an tartışılan olayla ilgili tarihle kurmuş olduğu bağlantıyı tartışma ortamına aktaramamasından kaynaklanmaktadır.

4.2.1.5. Refleksif Düşünme Aracı Olarak Tarih

Refleksif düşünme çift yönlü bir düşünüş biçimi olarak, odak grup görüşmelerinde bireylerin tartışma ortamında kendi konumlandırılışlarına karşılık kullanılan argümanları değerlendirip, kendi konumlanışını yeniden gözden geçirmeyi ifade eder. Bu anlamıyla refleksif düşünme öteki kimliklerin konumlanışlarını ve inşa edilişlerini anlama çabasının bir ürünü olarak odak grup görüşmelerinde oldukça zor ortaya çıkan

bir düşünüş biçimidir. Odak grup görüşmelerinin başlangıcında ifade edilen argümanlarla ortaya çıkan konumlandırmalar ve kimliği inşa ediş biçimleri daha önceki sosyal gerçekliğin bir uzantısı olarak biz ve öteki kategorileri üzerinden ve daha çok kolektif kimliklerin bireysel kimliğe yapmış olduğu katkılarla ortaya çıkmaktadır. Odak grup görüşmelerde birey, kolektif kimliğin ötekisi ile karşılaştığından ve onun konumlanışını, kimliğinin inşa edilişine tanık olduğundan dolayı başlangıçta kullandığı kolektif kimliğin biz ve öteki kategorisi yerine kendini yeniden konumlandırmaktadır ve kendi kategorilerini üretmektedir. Bu durum odak grup görüşmelerinin sonunda refleksif düşünme biçimini ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin kendi konumlandırılışlarını ve kimliklerinin inşa edişlerinin önemli bir aracı olan tarih de refleksif düşünme biçiminin ortaya çıkışında önemli rol üstlenmektedir. Tarihin daha çok postmodern yorumunun bir parçası olarak anlatıların inşa edilmesi odak grup görüşmelerinde bireylerin tarihi kullanma biçimlerini ve kurgulama biçimlerinde ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tarih bir taraflıyla refleksif düşünme biçimini oluştururken diğer taraftan ötekiyle girilen etkileşimin empatik olmasına olanak sağlar.

Uludere odak grup görüşmesinde geçen aşağıdaki konuşma biçimleri refleksif düşünme biçiminin ortaya çıkışını göstermektedir. Katılımcı Uludere 4'ün Uludere'de yaşananlarla ilgili Türklerin tepkisizliği ön yargısı katılımcı Uludere 3 tarafından eleştirilmiştir. Katılımcı Uludere 3, katılımcı Uludere 4'ün Türklerin tepkilerini fark etmediğini öne sürmüştür. Odak grup görüşmenin ilerleyen safhalarında katılımcı Uludere 3 bu tartışmadan bir sonuç çıkartarak, Uludere olayına dair sivil toplum örgütlerinde tepkisini ortaya koyduğunu ifade ederek katılımcıların tamamına bu çağrıyla yapmaktadır. Katılımcı Uludere 3'ün odak grup görüşmesinin başından itibaren söylemlerine bakıldığında bahsettiği eylemi bundan sonraki olaylarda sergileyeceği tutum olarak benimsemesi odak grup görüşme sürecinde refleksif düşünme biçiminin ortaya çıktığını göstermektedir.

Uludere 1: *Ben de Kürtleri birleştirdiğine katılıyorum. Çünkü bu topraklarda katliam acı ölüm hep Kürtlerin payına düştü. Bu olay da onlardan biri. Kürtler burada devleti yanında göremedi. Devlet Kürtleri sahiplenmedi. Ama bu noktada Kürtleri birleştirdiğini düşünüyorum. Kürtlerle Türkler arasındaki duygusal bağlar zaten*

kopmuştu. Ama sanki daha da derinleşti. Çünkü bu olayda Türk halkı Kürtlerin yanında değildi.

Uludere 3: *Bunu nereden anlıyorsun nereden çıkartıyorsun?*

Uludere 1: *Adamlara kaçakçı diyerek ölümünü meşrulaştırdılar ya.*

Uludere 3: *Bunu yapan Türk halkı mı bu bir genelleme.*

Uludere 1: *Biz bunu Van depreminde de gördük hepsinde gördük Türk halkı nerdeydi?*

Uludere 3: *Peki sen nasıl yanlarında olmasını arzu ederdin?*

Uludere 1: *Eğer Türkler yanlarında olsaydı bu katliamın hesabı sorulurdu. Devlet bu katliamın hesabını verirdi. Halk sorucak bunu. Kürt halkı için Türk halkı soracak.*

Uludere 3: *Ama bilmiyorlar haberleri yok.*

Uludere 4: *İsrail, Filistin’de bir tane çocuk vurduğu zaman İstanbul’da halk eylem için sokaklara dökülüyor ama bunu Kürtler için yapmadılar.*

Uludere 3: *Eylem yapmadılar mı?*

Uludere 4: *Evet birkaç küçük radikal grup hariç kimse eylem yapmadı bununla ilgili. Kaç tane Türk kendi içinde duygusal olarak problem yaşadı. Evet, " bu bir zulümdür ve biz buna ses çıkaralım" dedi. Filistinliler için sokağa dökülüyorlar da Kürtler kafir mi yani Türklerin gözünde. Uygur Türkleri problem yaşadığında günlerce Türkiye’de problem oldu. Uygur yani, kaç kişi Uygurların kim olduğunu biliyor ki? Halk olarak söylüyorum. Bulgaristan’da bir tane dönerci öldürülüyor ya da Almanya’da bunun için eylem yapılıyor ama Roboski için kaç tane Türk ciddi samimi duygular taşıyarak eylem yaptı ya da bunu dile getirdi. Evet, bu gazete yazmış ama ilk yazması gereken bu değildi. İlk yazması gereken Radikal Gazetesi’nden istifa yazısıydı. Bu gazetenin ya da diğer medya organlarının niçin bu olaya bu kadar tepkisiz kaldığı idi. Yazarın yapması gereken buydu. Üç gün sonra yazı yazması kolay.*

Uludere 3: *Demek ki onun bulunduğu yerden böyle görünüyor. Demek ki sen biraz duygusal bakıyorsun olaya ve ben asla katılmıyorum. Kısmen benim de düşüncelerimde duygu vardır bunu reddetmiyorum ama senin dediğin kadar belirli bir ayrılık belirli bir taraf tutma görmüyorum şahsen. Filistinli gencin öldürülmesiyle 34 kürtün öldürülmesi*

arasında toplum senin söylediğin kadar tepki farkı yok, ben görmüyorum. Demek ki senin bulunduğun yerden böyle gözüküyor.

...

Uludere 2: *Dahası çünkü Türkiye apolitik, insanlar apolitik.*

Uludere 3: *Ha napalım o zaman şunu yapalım. Ben bulunduğum her toplumda düşüncelerimi açıklıyorum. Farklı düşünenleri ikna etmeye çalışıyorum hatta zaman zaman aa bak ben bunu düşünmemiştim diyerek pardon bak ben yanlış düşünüyormuşum diyerek düşüncemi değiştirdiğimde oluyor. Ama elimden geldiğince bir şeyler yapıyorum belki biraz naif ama olsun. Napıyorum sivil toplum örgütlerine katılıyorum. Oralarda sesimi duyurmaya çalışıyorum iyi kötü kendimi yarı aydın biri sayarak.*

4.2.2. Kimliğin Tarihi Anlatı Olarak Kurgulaması ya da Tarihin İnşa Ediliş Biçimleri

Bireysel kimlikler ve kolektif kimlikler tarih aracılığıyla inşa edilirken benzer biçimde bireysel tarih anlatıları da bireysel kimlikler ve kolektif kimlikler tarafından inşa edilir. Geçmişin algılanış biçimi bireyin konumundan ve bireyin inşa ettiği kimlikten bağımsız değildir. Birey geçmişi bugünden tasarlar ve bireyin geçmişi algılayış biçimi kimliğinin bir parçası olarak ortaya çıkar. Bireyin kimliğini inşa ederken tarihi ihtiyaç duyduğu biçimde kullanması, tarihin de bireysel kimlik üzerinden bireysel kimlikle örtüşür bir anlatı haline gelmesine neden olur. Çanakkale odak grup görüşmesinde bireylerin tarihi kurgulayış biçimleri ile beyan ettikleri kimlikleri arasında sıkı ilişki ortaya çıkmıştır.

4.2.2.1. Türk, Kültürel Milliyetçi Anlatı

Kendi kimliğini Türk ve kültürel milliyetçi olarak tanımlayan katılımcı Çanakkale 1'dir. Katılımcının kendini tanımladığı kimliklerle tarih anlatısı örtüşmektedir. Katılımcı Çanakkale 1 kimliğini açıklarken Çanakkale Zaferi'nin Türk milletinin bir zaferi olduğunun alt bağlamını oluşturmaktadır. *“Ben milleti bir ırk olarak almıyorum yani alınması ne sosyolojik ne tarihi gerçeklerle örtüşmüyor. Millet tarihsel ve kültürel süreç içinde çeşitli tarihsel meselelerin bulunduğu beraber yaşama amacı ile ortaya çıkan bir sosyal organizasyon olarak ortaya çıkıyor. Ben oradaki insanları bir ırk olarak değerlendirmiyorum yani bugün mesela Türkler bir ırk olduğuna inanmam mümkün değil. Buradan biz kalkıp Orta Asya'ya gitsek baksak Kazaklar bizden çok farklı, Kırgızlar da öyle sarışın mavi gözlü insanlar, bir benzerlik yok. Çin Seddi'nde Balkanlar'a kadar at koşturuyorsun hangi ırktan bahsediyorsun?”*

Tayyip Erdoğan'ın yapmış olduğu konuşmaya yapmış olduğu eleştiride de kendini tanımladığı kimliklerin etkisini görmek mümkündür. Aynı zamanda kimliğini inşa ederken tarihsel kullanımlara da rastlanmıştır. *“98 yıl önce Çanakkale'de biz bir olduk, beraber olduk, birbirimize kardeş olduk. Yani 98 yıl önce bu insanlar birbiriyle düşman mıydı? Türkiye'deki sosyal dürtüyü Çanakkale'yle izah ediyor. Sonra diyor ki tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet diyor. Erdoğan'ın bu konuşmayı yapması Türkiye'deki konjektürün de başka olduğunun göstergesi. Tek millet diyorsan bir millet adıdır, tek insan kim onun adı olur. Tek bayrak diyorsun onun adı olması lazım. Tek vatan diyorsun onun adı olması lazım. Yani dünyada bayrak vatan millet isimsiz değil hepsi isimlidir. Dolayısıyla aslında burada Erdoğan samimiyetsiz yaklaşıyor ya evrensel bir millet bayrak tasarlıyor ya da burada siyasi Doğu Anadolu'ya mesaj verirken bir yandan da ilerde bir sorun olursa şunu diyecek. Tek millet dedim ya, Türk milletini kastettim diyecek. Biz biliyoruz ki bizim karşımızda savaşan askerlerin bir kısmı Müslüman askerlerdir. Onlar kandırılmıştır diyor. Üstte de camide Müslümanların dua ettiğini söylüyor. Şimdi bir camide dua ediliyor ama bir asker duadan habersiz. Sonra diyor ki karşıt oldukları tarafta okunan ezanları duydular, anladılar kandırıldıklarını hemen oracıkta silahlarını bıraktılar diyor. Ne böyle tarihi bir örnek var ne bir şey var karşıdan karşıya geçenler arasında Müslüman olmayanlarda olmuştur. Canını*

kurtarmak için çünkü savaşıyorsun ve hayatını kurtarıyorsun. Ölüm varken bir tercih yapıyorsun. Biz savaşmayız demişler. Bizim millet anlayışımız adeta bir manifesto o zaman. Bizim millette milliyetçilik anlayışımızın bir manifestosu bir manifesto değil. Bu din ekseninde birleştik, din bizi bir millet yaptı diyor. Diğer taraftan da biz Kürtlerin kültürel haklarını tanıyoruz dedi. Ee o zaman biz bir millettik, milletin ortak kültürü olur. Genel olarak ortak değerleri olur. Bugün baktığımızda Araplarda Müslüman biz de. Ama onlar napıyor namazda? Hareket ediyor. Biz hareket ettiğimizde namaz bozuluyor. Yani burada din bir manifesto demesi de İslam üzerinden bir çağrının bir göstergesi olduğunu söylese de ben bunun altının boş olduğunu samimiyetsiz olduğunu anlıyorum. Çanakkale'yi anlamayan Türkiye'yi anlayamaz. Çanakkale'de büyük bir savaş verilmiştir. Diğer taraftan Anadolu'daki insanların beraber yaşama mücadeleleri ondan daha mı az say say bitmez ekonomik anlamda. Babam anlatıyor 27 doğumlu. Arpadan yemek yapıp yemişler. Bu insan arpadan yemek yapıyor, komşusuyla paylaşıyor, fedakârlıksa orda da bir fedakârlık var. Şah İsmail'le mücadele ederken aynı dinden aynı ırktan insanlar karşı karşıya savaşmışlar. Hatta Yavuz Selim'le Şah İsmail savaşında benim de bağlı olduğum Avşarların bir kısmı Yavuz safında savaşmıştır bir kısmı da Şah İsmail safında.”

Yine katılımcı Çanakkale 1 mevcut tarihsel söylemi eleştirirken kendi politik kimliğini de tarihsel anlatısıyla birlikte inşa etmektedir. “Bu vatanın Türkleştirilmesi ise bunu Çanakkale ile değil Alparslan ile başlatırsınız, mühür o zaman vurulmuştur ve Anadolu'nun Türkleştirilmesi de Alparslan'ındır. Ondan önce Türkler buraya gelmiştir gitmiştir o başka bir şey. Oradaki siyasi söylem şu. Türk milleti henüz son sözünü söylemedi. Burada aslında günümüze bir gönderme var. Bugünkü açılımlara filan baktığımızda orada MHP gibi düşünenlerin sık sık söylediği bir söylem vardır. Tamam, bugün AKP başta ama Türkler durur ama Türkün suyu kabarırsa görürsünüz gibi söylemleri basında çok duyuyoruz. Onları söylerken bir de Türkler son sözünü henüz söylemedi, demir gücündeyiz. Basında görüyoruz. Burada günümüze bir gönderme var. AKP, PKK filan kendinize çekidüzen verin biz susuyoruz ama son sözü daha söylemedik söylersek halinizi görün gibi bir mesaj veriyor.”

4.2.2.2. Süryani, Özgürlükçü Sol, Sosyalist, Liberal Anlatı

Kendi kimliğini Süryani, Özgürlükçü Sol, Sosyalist, Liberal olarak tanımlayan katılımcı Çanakkale 2'dir. Katılımcının kendini tanımladığı kimliklerle tarih anlatısı örtüşmektedir. Katılımcı Çanakkale 2'nin sosyalist ve özgürlükçü sol söylemi Çanakkale anlatısını oluştururken emperyalist bir savaş olarak ortaya çıkmıştır. Çanakkale 2'ye göre Çanakkale Savaşı şöyledir. *“Ben Çanakkale Savaşlarını kendi gözümden bir saldırı olarak görüyorum. Özellikle I. Dünya Savaşından sonra toprak paylaşımı hammadde arayışının artması sonucu Osmanlı'yı parçalamaya yönelik bir emperyalist savaş. Türkiye'deki direnişiyse bir halk savaşı olarak görüyorum ve Türk tarihinde bu kadar yer edinmesinin önemli olabileceğini düşünüyorum.”*

Çanakkale Zaferi kutlama mesajlarında tarih anlatılarının politik söylemlere ilişkisi üzerine katılımcı Çanakkale 2 şunları ifade etmektedir. *“Tarihi yapılandırmadan ziyade istediği bölümünü görme gibi. Mesela birinci söylemde daha tek millet tek bayrak için zemin hazırlayan bir söylem. İkincide daha Atatürkçü bir vurguya değinmek için Atatürk'ün dediği geldikleri gibi gidecekler sözünden hareketle vurgu yapan bir söylem. burada daha çok Türk milleti ve Müslüman ve Türk mührü falan diyor çünkü herkes aynı olayı kendi ideolojisi üzerinden değerlendirmek almak istemiş.”* Katılımcı Çanakkale 2 kendi tarih anlatısı için de şunları söylemiştir. *“Benim bakış açım milliyetçi bir bakıştan daha uzak. Ben daha çok sınıf mücadelesi olarak görüyorum Çanakkaleyi.”*

4.2.2.3. Türk, Sosyalist, Ulusalçı Anlatı

Kendi kimliğini Türk, Sosyalist, Ulusalçı olarak tanımlayan katılımcı Çanakkale 3'dir. Katılımcının kendini tanımladığı kimliklerle tarih anlatısı örtüşmektedir. Nitekim katılımcı Çanakkale 3 Çanakkale Savaşı'yla ilgili şunları söylemektedir. *“Ortak bir şey söylemiş bütün mazlum milletlerin destanıdır diye ben ikisinin söylediğinden de aynı şeyi anladım. Ezilen bir toplumun verdiği mücadele diğerlerine de cesaret vermiştir gibi bir anlamda kullanmışlar. İlk metindeki çelişkiyi ifade etmiş her türlü milliyetçiliği ayaklar altına aldık yani ya tanımlama şeklinde bir farklılık var pek içi dolu bir eleştiri*

olduğunu da düşünmüyorum. Biraz yüzeysel bence sırf eleştirmek için bu kısmı orada hiç Cumhuriyetten ve Atatürk'ten bahsetmediğini görerek Atatürk vurgusu yapmış.”

4.2.2.4. Kürt, Özgürlükçü Sol, Sosyalist Anlatı

Kendi kimliğini Kürt, özgürlükçü sol, Sosyalist olarak tanımlayan katılımcı Çanakkale 4'dür. Katılımcının kendini tanımladığı kimliklerle tarih anlatısı örtüşmektedir. Ayrıca katılımcı 3 gibi sosyalist olduğunu ifade eden katılımcı Çanakkale 4'ün tarih anlatısı katılımcı Çanakkale 3'le örtüşmektedir. Katılımcı Çanakkale 4 Çanakkale hakkında fikirlerini şu şekilde ifade etmektedir. *“Yani ben birazcık 3 konuşunca beni ifade ettiğini düşünüyorum. Çanakkale savaşı deyince benim gözümde de bir paylaşım savaşı var. Buradan topraklara yönelim var. Burada kendisine yer etmek isteyen uluslararası güçler var. Onun karşısında kendini savunan ve kendi sınırlarının çizilmesi isteyen halk var.”* Katılımcı Çanakkale 4 odak grup görüşmesi sonunda kendini konumlanışını ve tarih anlatısını değerlendirirken de şunları söylemiştir. Tabi ki ben de kendi politik perspektifimle baktım. Çünkü doğal olarak Çanakkale Savaşı benim için sınırların çizilmesinin bir hamlesidir. Ama o kadar insanın katledilmesinin attığımız taş ürküttüğümüz kurbağa değmemiştir.”

BÖLÜM V: SONUÇ YA DA SEÇİCİ KODLAMA

Tarih, kolektif kimliklerin biz ve öteki kategorisinin inşasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Tarihin kolektif kimlikler için işlevi ortak geçmiş anlatıları inşa ederek biz kategorisinden beklenen ortak davranış kalıplarının meşrulaşacağı zemini ortaya çıkartmaktır. Biz ve öteki kategorilerinin ortaya çıkışı, kolektif kimliklerin devamını sağlamada ve kendi içinde benzerlik üzerinden yapılan tanımlamada etkin olarak kullanılmaktadır. Kolektif kimlik biz kategorisini tanımlarken ötekini inşa etmesi aynı zamanda ötekinin kimliğinin de tanımlanması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda öteki, ortak tarih anlatısında yer almayarak öteki olarak inşa edilmiş olur. Bulgulardan yola çıkarak eksensel kodlama sonucunda kolektif kimlik kategorisi olarak *toplumsal cinsiyet, kültürel kimlik, dini kimlik, ulusal kimlik ve politik kimlik* kategorilerine ulaşılmıştır.

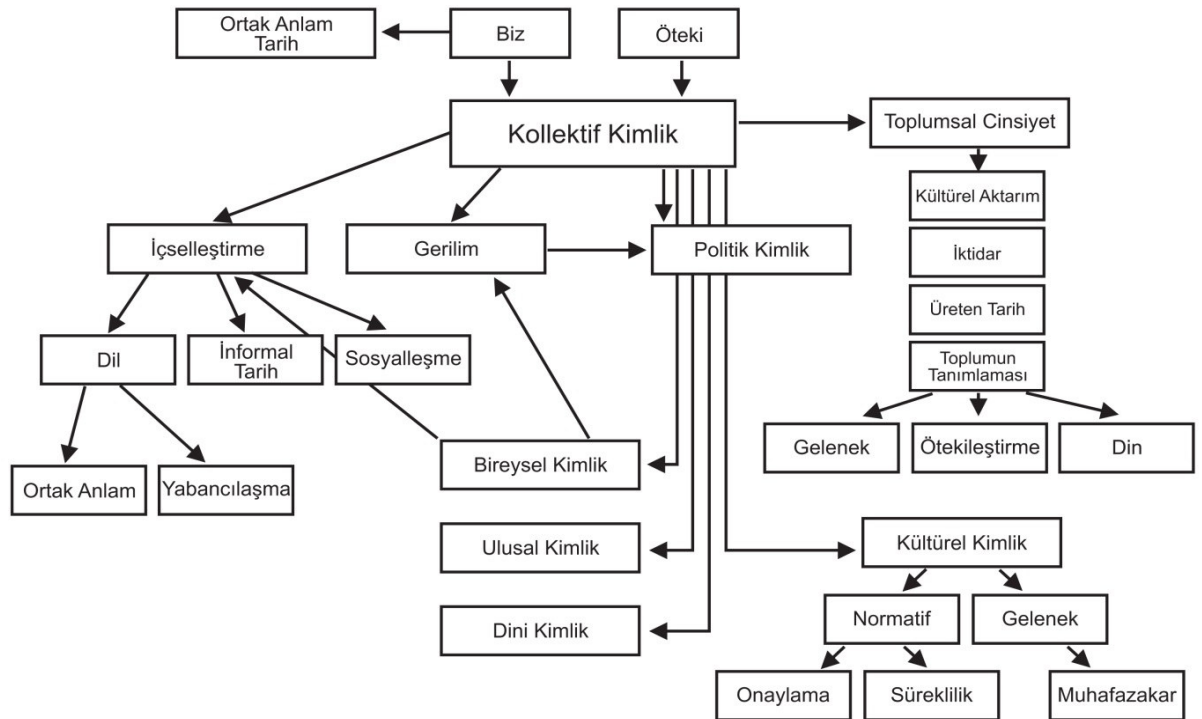
Toplumsal cinsiyet ikili cinsiyet sistemi olarak tanımlandığında ikili cinsiyet rejiminin dışında kalan tercihleri ötekileştirir. Tarih, toplumsal cinsiyeti ya da ikili cinsiyet sistemini tarihselleştirerek geçmişten bugüne gelen ve gelecekte de varolacak olan bir yapı olarak meşrulaştırır. Bu bağlamda tarihin mevcut ikili cinsiyet sistemini üreterek sosyal gerçeklikte varolmasını sağladığı söylenebilir. Benzer biçimde kültürel kimliğin gelenek ve kültürel aktarım tarafından tanımlanması ve bireylerin yaşam biçimleriyle kültürel kimliği inşa etmeleri, geçmişte varolan kültürel kimliğin bu güne yansması bağlamında tarihle ilişkili hale gelir. Kültür bir yandan süregelen yaşanmışlıkların ürünüdür; diğer taraftan da birey tarafından inşa edilen ve üretilen bir bilgidir. Bu bağlamda bireyin kültürel kimlikle ilişkisi, kültürel kimliğin tarihselliği ile tanımlanır. Geçmişte kendi ataları tarafından sergilenen davranışlar bugünün bireyleri tarafından sergilenerek, kültürel kimlikleri yeniden inşa edilir. Kültürel kimlik için tarih meşrulaşma alanı ve ne kadar tarihselleşirse o kadar klasikleşen bir yapıya dönüşme olanağıdır. Diğer bir kolektif kimlik olan *dini kimliğin* de referans noktaları tarihsel olduğu için tarihle ilişkisi doğrudandır. Ritüellerin ve inanış biçimlerinin ayrıca değerlerin geçmişten bugüne kültürel aktarımı dini kimliği tarihle ilişkili hale getirir. Buradaki temel tartışma dinin bugünde yaşayan inananlar tarafından tarihi kullanarak

inşa edilmesidir. Nitekim tarih, dini kimliği temellendirirken bazen Hicri 4 yılında inen ayet, bazen Hicri 7 yılında söylenmiş hadis, bazen sahabenin hayatı, bazense örnek bir figür üzerinden bugünde inşa edilir. Bu inşa ediş biçimi geçmişteki ritüellere benzeyerek bugünde ritüellerin tekrarlanmasını da kapsar. *Ulusal kimlikle* tarih arasındaki ilişki diğer kolektif kimliklerle arasındaki ilişkiye benzer. Tarih, kolektif kimlik olarak ulusal kimliğin ortak tarih anlatısını oluşturmak için kullanılmakla birlikte bizatihi ulusu oluşturmakla da ulusal kimliğin inşasının temel araçlarındandır. *Kültürel kimlikle* tarihin ilişkisi de meşrulaşma üzerindendir. Egemen kültür ortak anlam dünyasını oluşturmak için ortak geçmiş inşa eder. Bu ortak geçmiş aynı zamanda biz kategorisinin tanımlanması ve yaşama geçirilmesi anlamı da taşır. Altkültür grupları ortak tarih anlatısında temsil edilmediğinden, aidiyet duygularını, kendi biz kategorilerini oluşturarak ve kendi tarih anlatılarını inşa ederek aşmaya çalışır. Onlar için egemen kültürün ortak tarih anlatısı resmi tarih tezidir. Bu açıdan bakıldığında ortak tarih anlatısı altkültür gruplarının ötekileştirilmesinin bir aracına dönüşür. Egemen kültürün biz kategorisini inşa eden tarih, altkültür gruplarını öteki ya da onlar olarak inşa eder. Bu bağlamda kolektif kimlik olarak politik kimliği doğrulayacak birçok örnek tarih anlatısı tarafından kullanıma sokulur. Böylelikle tarih politik kimliği canlı tutan bir geçmiş olarak tasarlanır ve inşa edilir.

Bu bağlamda tarih anlatısı bireysel kimliğin kolektif kimliklere aidiyet duyma biçimlerini belirler. Farklı bağlamlarda bireysel kimlik inşa edilirken, ait olunan biz kategorisi, benzerlikler üzerinden tanımlanır. Benzerliklerin tanımlandığı alan tarihten başkası değildir. Tarihsel süreç içerisinde belirlenen ve biz kategorisinin ortak özellikleri tarihselleştirilerek temellendirmeye çalışılır. Bu temellendirme çabası bireyin kolektif kimliğine dayanarak kendisini inşa etmesi anlamı taşır. Ötekinin karşısında daha güçlü bir öznenin inşası, bir tarafıyla kolektif kimliğiyle birlikte varolmayı, diğer tarafıyla da kendi duruşunu güçlendirmek için tarihe referans verme biçimlerini gündeme getirir. Tarihe referans vererek birey öteki karşısında kendini inşa eder.

Diğer taraftan tüm kolektif kimlikler, bireysel kimliğe dair bir tahakkümü içerir. Bireyin doğduğunda toplum tarafından öğretilmesi gereken değer, norm ve davranış kalıplarının varlığı, bu tahakkümü meşrulaştırır. Sosyal gerçekliğin bir yansıması olarak olması gereken, bireyin toplumsal yaşantıyı özümsemesidir. Bu durum aynı zamanda kolektif kimliklerle bireysel kimlikler arasında gerilimin temel nedenlerindendir. Birey bir

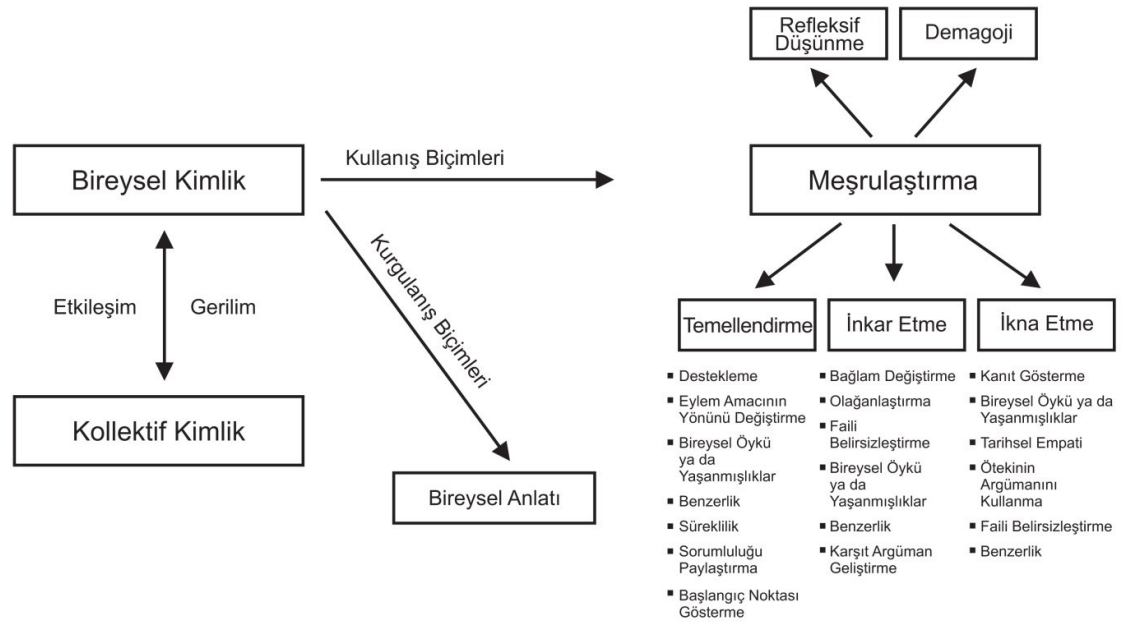
tarafıyla kendi olmaya çalışırken diğer tarafıyla toplumun istediği ben olmak durumundadır. Bahsi geçen bu gerilim tarihin kullanım biçimlerini de belirler. Kolektif kimliklerin ürettiği ortak anlam ve ortak geçmiş, birey tarafından farklı anlamlarla yeniden inşa edilerek, kolektif kimlikle bireysel kimlik arasındaki gerilimi bireysel kimlik lehine çözmeye çalışır. Böylelikle kolektif kimliğin tanımladığı ve inşa ettiği tarih anlatısı birey tarafından yeniden inşa edilerek kolektif kimlik karşısında bireysel kimlik meşrulaştırılmaya çalışılır. Bireysel kimliğin, kolektif kimlikle yaşadığı bu gerilim, bireysel kimliği varoluşçu bir yapıya büründürür. Bu bağlamda bireysel kimliği inşa etmek politik olana karşılık gelir. *Politik kimlik* olarak bireysel kimlik kolektif kimliklere rağmen kendisini var etme çabası olarak tanımlandığında özcü tavıra karşı çıkarak her kimliğin birer inşa olduğunu tanımlamaktadır. Aşağıda Şekil 1’de kolektif kimlikler ve tarih ilişkisine dair eksensel kodlama yer almaktadır.

Şekil 1: Kolektif Kimlikler ve Tarih İlişkisine Dair Eksensel Kodlama

Tarihin, kimliğin inşasında kullanımı ile ilgili yapılan odak grup görüşmeler sonucunda *temellendirme, ikna etme, inkar etme, demagoji, refleksif düşünme* kategorileri ortaya

çıkıştır. Kategorilerin kendi aralarındaki ilişkileri tanımlamak aynı zamanda en önemli kategorinin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu kategori Creswell (2010:435) tarafından öz kategori (core category) olarak adlandırılmaktadır. Tarihin, kimliğin inşasında kullanımının öz kategorisi *meşrulaştırma*dır. Diğer bir deyişle, kimliğin inşasında tarih eğitimi, mevcut tarih anlatılarını yeni kuşaklara aktararak, bireylerin kimliklerinin inşasında meşrulaştırma işlevi görmektedir. Aşağıdaki tabloda çalışmanın kategorileri gösterilmiştir.

Şekil 2: Bireysel Kimlik İnşası ve Tarihin Kullanım Kategorileri

Temellendirme kategorisi bireyin kimliğini inşa ederken kendi konumunu meşrulaştırmanın bir yoludur. Bu kategoride katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı bağlamlarda tarihi kendi argümanını desteklemek için, eylem amacının yönünü değiştirerek kendi fikrini ve konumlanışını temellendirmek için, bireysel öykü ya da yaşanmışlıklarından örnek vererek kendi konumlanışını temellendirmek için, benzerlik ve süreklilik örnekleri vererek kendi fikrini temellendirmek için, tarihi kullanarak sorumluluğu paylaştırıp eleştirileri azaltmak için, konumlanışının tarihsel olduğunu ifade etmek için tarihten başlangıç noktası göstererek kimliğini ve konumlanışını inşa etmişlerdir.

İnkâr etme kategorisi farklı kimlikler karşısında konumlanışın ve kimliğin inşasının eleştiriye uğradığı durumlarda tarihsel referanslar kullanarak bireyin konumlandırılışını ve kimliğinin inşasını sağlar. Bu, tarihin bireyin kimliğinin tarih tarafından meşrulaşmasını ifade eder. Bu kategoride katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı bağlamlarda tarihi karşı tarafın söylemlerini çürütmek için kullanmışlardır. Bu kategorinin alt kategorileri olarak, bağlam değiştirme, olağanlaştırma, faili belirsizleştirme, bireysel öykü ya da yaşanmışlıklar ve benzerlikler kodlanmıştır. İnkâr etme kategorisinin temel işlevi farklı kimliklerin ürettiği argümanların birey tarafından tarihsel örneklerle reddedilişini ve kendi kimliğinin inşasını sağlamaktır.

İkna etme kategorisi farklı kimlikleri karşısında konumlanışın ve kimliğin inşasının diğer bireylere kabul ettirmek için tarihsel referanslar kullanarak bireyin konumlandırılışını ve kimliğinin inşasını sağlar. Bu kategoride katılımcılar kimliklerinin farklı kimliklerle karşılaştığı farklı bağlamlarda tarihi karşı tarafı kendi konumlandırmalarına yakınlaştırmak ve ikna etmek için kullanmışlardır. Bu kategorinin alt kategorileri olarak, kanıt gösterme, bireysel öykü ya da yaşanmışlıklar tarihsel empati, ötekinin argümanını kullanma, faili belirsizleştirme, benzerlik kodlanmıştır. İkna etme kategorisinin temel işlevi farklı kimliklerin ürettiği argümanların ve buna bağlı olarak ortaya çıkan konumlandırmaların birey tarafından tarihsel örnekleri ikna etme aracı olarak kullanıp, kendisinden farklı düşünen bireyleri kendi safına çekme ve kendine yakın konumlandırmasını sağlamadır. Temellendirme ve inkâr etme kategorilerinde olduğu gibi, ikna etme kategorisi de alt kategorileriyle ilişkilidir. Alt kategorilerin temel farkı bağlamlarına göre ikna etme biçimlerinin değişikliğidir.

Demagoji ya da eski tabirle mugalata farklı kimliklerin inşa edildiği ya da konumlandırıldığı tartışmaların vaz geçilmez yöntemidir. Demagojinin temel özelliği tartışılan konunun bağlamıyla ilgili veya ilgisiz tarihsel referanslar vererek konu bağlamının dışına çıkarak ya da konu içinde konunun farklı bağlamlarını tartışmanın parçası yaparak konunun ve/veya tartışmanın temel noktasını muğlaklaştırmaktır. Yapılan odak grup görüşmelerde demagojinin iki farklı kullanımı ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, bireyin kendisiyle hemfikir olamayan katılımcıların karşısında mevcut konumlanışını kaybetmemek, ikincisi de konuyla ilgili bireyin konumlanışına daha fazla eleştiri gelmesini engellemeye çalışmaktır. Demagojinin odak grup çalışmalarındaki en

önemli aracı tarihtir. Başka bir deyişle, tarih demagojinin bir aracı olarak bireyin konumunu ve kimliğinin inşasını meşrulaştırır.

Refleksif düşünme çift yönlü bir düşünüş biçimi olarak, odak grup görüşmelerinde bireylerin tartışma ortamında kendi konumlandırılışlarına karşılık kullanılan argümanları değerlendirip, kendi konumlanışını yeniden gözden geçirmeyi ifade eder. Bu anlamıyla refleksif düşünme öteki kimliklerin konumlanışlarını ve inşa edilişlerini anlama çabasının bir ürünü olarak odak grup görüşmelerinde oldukça nadir ortaya çıkan bir düşünüş biçimidir. Odak grup görüşmelerinin başlangıcında ifade edilen argümanlarla ortaya çıkan konumlandırmalar ve kimliği inşa ediş biçimleri daha önceki sosyal gerçekliğin bir uzantısı olarak biz ve öteki kategorileri üzerinden ve daha çok kolektif kimliklerin bireysel kimliğe yapmış olduğu katkılarla ortaya çıkmaktadır. Refleksif düşünme kategorisi de bireyin tartışma bağlamında kendi konumlanışını yeniden üreterek kimliğinin inşasını meşrulaştırmanın bir şeklidir. Bu açıdan bakıldığında tarihsel argümanlar yeniden konumlanışı meşrulaştırır.

Bireysel kimlikler ve kolektif kimlikler tarih aracılığıyla inşa edilirken benzer biçimde bireysel tarih anlatıları da bireysel kimlikler ve kolektif kimlikler tarafından inşa edilir. Geçmişin algılanış biçimi bireyin konumundan ve bireyin inşa ettiği kimlikten bağımsız değildir. Birey geçmişi bugünden tasarlar ve bireyin geçmişi algılayış biçimi kimliğinin bir parçası olarak ortaya çıkar. Bireyin kimliğini inşa ederken tarihi ihtiyaç duyduğu biçimde kullanması, tarihin de bireysel kimlik üzerinden bireysel kimlikle örtüşür bir anlatı haline gelmesine neden olur.

5.1. Öneriler Yerine, Yeni Çalışma Alanları

Bu çalışma, kimliğin inşasında tarihin rolünü, farklı kimlikteki bireylerin konumlanışlarına göre anlamaya çalışmıştır. Bu durum biz ve öteki gruplarının bir arada aynı bağlamda kimliklerini inşa etmeleri anlamına gelmektedir. Bununla birlikte biz kategorisi içerisinde tarihi nasıl kullandıklarına dair çalışmalar tarihin biz kategorisinde kimliğin inşasındaki rolünü ortaya çıkaracaktır.

Benzer biçimde bu çalışma kimliğin inşasının psikolojik süreçlerini içermemektedir. Bu bağlamda tarihin, kimliğin inşasındaki rolünün psikolojik bağlamlarına dair çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca makro politikalar açısından siyaset bilimciler için farklılıklara uygulanacak pozitif ayrımcılığın bağlamlarının belirlenmesi ve ötekileştirmenin temellerinin sosyal gerçeklikte nasıl ortaya çıktığına dair uygulamalı araştırmalar yapılmalıdır.

Tarih eğitimcileri içinse temel öneri, okullarda farklı yöntemlerle yapılandırmacılık bağlamında yapılan eğitimlerin bireysel kimliğin inşası üzerindeki etkilerine dair aksiyon araştırmaları yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. (2000). *Sosyal Bilimler ve Sosyoloji*. Alfa Yayıncılık: İstanbul.
- Aksoy, M. (2007). *Doğu Anadolu Kültürü Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Aktaş, D. (2005). *1950-1970 Dönemi Tarih Müfredat Programları ve Tarih Ders Kitaplarında Tarihçilik Anlayışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi E.B.E.,İstanbul.
- Aktın, K. (2005). *1930-1950 Dönemi Orta Öğretim Tarih Ders Kitaplarında Tarihçilik Anlayışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi E.B.E.,İstanbul.
- Albayrak, H. (2009). *Milletin Tarihinden Ulusun Tarihe II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Kurumsal Tarih Çalışmaları*. Kitabevi Yayınları: İstanbul.
- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev.: Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Anderson, B. (2011). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (Çev.: İskender Savaşır), İstanbul: Metis.
- Anderson, E. A. (2006). *Democratic Citizenship, History Education and National Identity in the Republic of Moldova*, Unpublished PhD Thesis. New York: New York University.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürlülük Sosyolojisi*. İstanbul:Açılım Kitap.
- Appiah, K. A. (2005). *Kimlik, Sahicilik, Hayatta Kalma: Çokkültürlü Toplamlar ve Toplumsal Yeniden Üretim*. (Haz. Amy Gutmann), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Arrighi, G., Wallerstein, I., Hopkins, T. K. (2004). *Sistem Karşıtı Hareketler*. (Çev.: C. Kanat, B.Somay, C.Sökmen), İstanbul: Metis.

- Arslan, H. (1997). *Epistemik Cemaat*. İstanbul:Paradigma Yayınları.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* . (Çev.: Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aydın, H. (2006). Eğitimde Modern ve Post-Modern Modeller. *Bilim ve Gelecek Dergisi*, (33), 60-69.
- Aydın, S. (1999). *Terzinin Biçtiği Bedene Uymazsa: Türk Kimliğinin Yaratılması ve Ulusal Kimlik Sorunu Üzerine*. Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Aysevener, K. (2001). *Collingwood'un Tarih Felsefesi*, İstanbul: İmge Yayınları.
- Balcı, A. (2011) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Ankara: Pegem Akademi.
- Barnes, B. (1995). Bilimsel Bilginin Sosyolojisi (Çev.: Hüsamettin Arslan) Ankara: Vadi Yayınları.
- Barth, F. (2001). Giriş. *Etnik Gruplar ve Sınırları Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*, (Der.: Fredrik Barth) (Çev.: Ayhan Kaya - Seda Gürkan), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *Tüketim Toplumu*. (Çev.: Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Bayart, J. F. (1999). *Kimlik Yanılsaması*. (Çev.: Mehmet Moralı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bayri, H. (2008). *Türkiye’de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik (1980 Sonrası Döneme Sosyo-Politik Bir Bakış)* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum
- Beck, U. (2011). Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru. (Çev. Bülent Doğan, Kazım Özdoğan), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Berger, P., Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (Çev.: Vefa Saygın Öğütle), İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Berman, M. (2012). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor Modernite Deneyimi*. (Çev.: Ümit Altuğ, Bülent Peker), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bıçak, A. (2003). Hafıza ve Tarih. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*. Sayı 3. S. 129-150.
- Bıçak, A. (2004). *Tarih Düşüncesinin Oluşumu*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Biçel, Ç. (2012). “Dijital Toplumda Deneyim ve Sosyal Medya Belleği” Neye Yarar. *Hatıralar, Bellek ve Siyaset Çalışmaları*, (Der.: Pınar Melis Yelsalı Parmaksız), Ankara: Phoenix.
- Bilgin, N. (2007). *Kimliğin İnşası*. Ankara: Aşina Kitap.
- Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Breisach, E. (2012). *Tarih Yazımı*. (Çev.: Hülya Kocaoluk). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Burr, V. (2012). *Sosyal İnşacılık*. (Çev.: Sibel Arkonaç), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bütev, S. (2007). *İmaj Üretimi ve Kimliğin Metalaşması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Carr, E. H. (2002). *Tarih Nedir?* (Çev. M. G.Gürtürk), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castells, M. (2005). Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum ve Kültür. *Birinci Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi*. (Çev.: Ebru Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2006). Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum ve Kültür. *İkinci Cilt Kimliğin Gücü*. (Çev.: Ebru Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2007). Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum ve Kültür. *Üçüncü Cilt Bin Yılın Sonu*. (Çev.: Ebru Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chalmers, F. A. (2008). *Bilim Dedikleri*, (Çev. Hüsamettin Aslan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Charmaz, K. (1995). Grounded Theory. *Rethinking Methods in Psychology*, (Eds.: Jonathan A. Smith, Rom Harre ve Luk Van Langenhove), London, UK: Sage

- Charmaz, K. (2005). "Grounded Theory in the 21st Century: Applications for Advancing Social Justice Studies" (eds.: Denzin, N.K. ve Lincoln, Y.S.) *The Sage Handbook of Qualitative Research* (3. Edition). London, UK: Sage.
- Clarke, V., Braun, V. (2012). *Eleştirel Psikolojisi*, (Ed.: Fox, D., Prilleltensky , I. , Austin, S.) (Yay. Hz. : Güneş Kayacı Sevinç, İpek Demirok, Baran Gürsel), Ayrıntı Yayınları , İstanbul
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*. (Çev. Mehmet Küçük), Ankara: Dost Kitabevi.
- Collingwood, R. G. (1996). *Tarih Tasarımı*, (Çev.: Kurtuluş Dinçer), Ankara: Gündoğan Yayıncılık.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. (Çev.: Alaaddin Şenel), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık Siyasetin Açmazlarına Dair Çözüm Önerileri*. (Çev.: Ferma Leksizalın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Copeaux, E. (1998). *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*. (Çev. A. Berktaş), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Corbin, J., Strauss, A. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2010). *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluation Quantitative and Qualitative Research* (4. Edition). Boston, USA: Pearson.
- Çağaptay, S. (2005). Türklüğe Geçiş: Modern Türkiye’de Göç ve Din. *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma Ulus Devletin Sorgulanması*, (Der.: Haldun Gülalp; Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Metis Yayınları.
- Demir, O. Ö. (2009). Nitel Araştırma Yöntemleri. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde* (Ed.: Kaan Böke), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demir, Ö. (2007). *Bilim Felsefesi*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Dilek, D. (2002). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi* (2. Baskı), Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Dilek, D. (2007). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Dilek, D. (2001). *İlköğretimde Tarih Konularının Öğretiminde Kullanılan Tekniklere Göre Öğretmen Tipleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, İstanbul, I/2 (Vol.I, Number:2), p.323-336.
- Dilthey, W. (1999). *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Eagleton, T. (2005). *Kültür Yorumları*. (Çev.: Özge Çelik), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Engin, İ. (1992). 1860-1908 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'ndeki Pozitivist ve Materyalist Akımlarda Kültürel Değişme Olgusu, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi* Sayı. 3, Sayfa 179-193.
- Ersanlı, B. (1992). *İktidar ve Tarih Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu(1929-1937)*, Ankara: Afa Yayınları.
- Ersoy, D. (2012). Madımak Oteli Müze Olsun Talebi Çerçevesinde Bir Kimlik ve Bellek Siyaseti Olarak Alevilik. *Neye Yarar Hatıralar, Bellek ve Siyaset Çalışmaları*, (Der.: Pınar Melis Yelsalı Parmaksız), Ankara: Phoenix.
- Fosnot, C. T. ve Perry, R. T. (2007). Oluşturmacılık: Psikolojik Bir Öğrenme Teorisi, *Oluşturmacılık Teori, Perspektifler ve Uygulama* (ed. Catherine Twomey Fosnot, Çev. Soner Durmuş) Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Foucault, M. (2006). *Kelimeler ve Şeyler İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Yayınları.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (Çev. Büşra Ersanlı Bahar, Günay Göksü Özdoğan), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gellner, E. (2012). *Milliyetçiliğe Bakmak*. (Çev. Simten Coşar, Saltuk Özertürk, Nalan Soyarık), İstanbul:İletişim Yayınları.
- Gellner, E. (2013). *Dil ve Yalnızlık*, (Çev.: Aysu Oğuz), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Çev. Ümit Tatlıcan), İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev.: Ersin Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Glaser, B. (1978). *Theoretical Sensitivity*, Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B. (1998). *Doing Grounded Theory: Issues and Discussing*, Sociology Press 10.
- Glaser, B. G., Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research*. London: Aldine Transaction.
- Glaserfeld, E. V. (1998). "Why Constructivism must be radical" Constructivism and Education. (Ed. Marie Larochelle, Nadine Bednarz, Jim Garrison) Cambridge Universt Press: New York.
- Glaserfeld, E. V. (2007). Oluşturmacılığın Yansımaları. *Oluşturmacılık Teori, Perspektifler ve Uygulama* (ed. Catherine Twomey Fosnot, Çev. Soner Durmuş), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Goulding, C. (2002). Grounded Theory A Practical Guide for Management, *Business and Market Researchers*, London: Sage.
- Göktürk, D. E. (2006). *Dünden Yarına Yurttaşlık 21. Yüzyılda Yurttaşlık, Ulusal Devlet ve Küreselleşme*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Göle, N. (2007). *İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler*. İstanbul: Metis Kitap.
- Gutmann, A. (2005). *Çokkültürcülük Tanınma Politikası* (2. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gülalp, H. (2005). Milliyete Karşı Vatandaşlık. *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma Ulus Devletin Sorgulanması*, (Haz.: Haldun Gülalp, Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Metis Yayınları.
- Gülgün, M. (1991). *Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Kültürel veya Sosyal Kimlik Olgusunun İncelenmesi* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi S.B.E. İzmir.
- Gülpınar, T. (2012). Anıtkabirin Unutulan Defteri. *Neye Yarar Hatıralar, Bellek ve Siyaset Çalışmaları*, (Derleyen Pınar Melis Yelsalı Parmaksız), Ankara: Phoenix.
- Güngör, B.A., (2005). *1980-2000 Dönemi Orta Öğretim Tarih Ders Kitapları ve Dönemin Tarihçilik Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi E.B.E., İstanbul.

- Gürşimşir, İ. (2012). Metaforik Bir Kapan Olarak Bellek. *Neye Yarar Hatıralar, Bellek ve Siyaset Çalışmaları*, (Derleyen Pınar Melis Yelsalı Parmaksız), Ankara: Phoenix.
- Hall, S. (1998). Eski ve Yeni Kimlikler. *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, (Der.: Anthony D. King), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1982). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Herakleitos (1998). *Fragmanlar* No: 12. (Çev. Samih Rıfat), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jameson, F. (2011). *Siyasal Bilinçdişi*. (Çev.: Yavuz Alogan, Mesut Varlık). İstanbul: AyrıntıYayınları.
- Jenkins, K. (1997). *Tarihi Yeniden Düşünmek*. (Çev. Bahadır Sina Şener). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Jenks, C. (2007). *Alt kültür Toplumsalın Parçalanışı*. (Çev.: Nihal Demirkol), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kabapınar, Y. (2012). *Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (Çev.: Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli Hüseyin Tapınç, Ferhunde Özbay), İstanbul:Metis Yayınları.
- Karaman, H. (2006). *Laik Düzendeki Dini Yaşamak*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kaya, A. (2001). “Çevirmenin Sunuşu” *Etnik Gruplar ve Sınırları Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*, (Der.: Fredrik Barth) (Çev. Ayhan Kaya - Seda Gürkan), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Koçak, K. (2000). Cumhuriyetten Günümüze Tarih Anlayışı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 128, s. 25-35.
- Kuhn, T. S., (2003). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Kuş, E. (2003). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*, Ankara:Anı Yay.

- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Low-Beer, A.(2003). "School History, National History and the Issue of National Identity" *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, V.3, N.1 (<http://www.centres.ex.ac.uk/historyresource/journal5/Low-Beer.pdf>)
- Maalouf , A. (2012). *Ölümcül Kimlikler*. (Çev.: Aysel Bora) İstanbul: YKY.
- Mardin, Ş. (2010). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- McLeod, J. (2001). *Qualitative Research in Counselling and Psychotherapy* London: Sage.
- MEB, *Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Ders Programı*. (2007), Ankara.
- Melucci, A. (2013). *Oyuncu Benlik*. (Çev.: Başak Kıcıır), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Meşeci, F. (2007). *Cumhuriyet Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Ritüeller: Kuramsal Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Nalçaoğlu, H. (2004). *Kültürel Farkın Yapısökümü*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Nichol, J., O'Connell, K. (2001). History Curricula from Around the World for the 21st Century, *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, V.2, N.1(<http://www.centres.ex.ac.uk/historyresource/journal3/inhistoryproject.pdf>)
- Özlem, D. (2001). *Tarih Felsefesi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- Özlem, D. (1996). *Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi Dersleri)*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Şimşek, A. ve Pamuk, A, (2010). Tarih Yazıcılığının Dünyü, Bugünü ve Yarını Üzerine Kısa Bir Bakış. Tarih Nasıl Öğretilir?.. (Ed. Mustafa Safran) İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Pamuk, A. (2007). *Vatandaş Yetiştirme Aracı Olarak Tarih Öğretimi: Orta Öğretim Düzeyinde Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri (Trabzon-Tunceli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

- Pamuk, A. (2012). *Milli Eğitim Amaçları Üzerine Güncel Tartışmalar: Tarih Öğretmenleri Ne Düşünüyor?* Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu. Trabzon, Türkiye
- Pamuk, A. , Aksoy, M. (2012). *Milli Eğitim Amaçları Üzerine Güncel Tartışmalar: Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Yapılan Değişiklik Ne Anlama Geliyor?* Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu. İstanbul, Türkiye
- Pamuk, A. , Alabaş, R. (2008). Tarih Eğitimi ve Vatandaşlık Algısı: Trabzon Örneği. *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi* (Ed. Safran, M. ve Dursun Dilek,), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Patton, M. O. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park, CA: Sage.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Çev.: Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sancar, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarı, A., T. (2005). *1970-1980 Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Tarihçilik Anlayışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi E.B.E. İstanbul.
- Sarı, E. (1997). *Kültür, Kimlik, Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shankland, D. (2003). “Antropoloji ve Etnisite: Yeni Alevi Hareketinde Etnografyanın Yeri” Alevi Kimliği, (Ed. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere. Çev. Bilge Kurt Torun, Hayati Torun), İstanbul : Tarih Vakfı Yayınları.
- Shayegan, D. (2012). *Yaralı Bilinç Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni*. (Çev. Haldun Bayrı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Sirman, N. (2009). Aile Yoluyla Vatandaşlığın Kuruluşu. (Çev. Bahar Ulukan), *Küreselleşme, Avrupalılaşıma ve Türkiye'de Vatandaşlık*. (Der. E. Fuat Keyman ve Ahmet İçduyu), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Smith, A. D. (2010). *Milli Kimlik*. (Çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Smith, Anhony D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. (Çev. Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendi), Ankara: Dost Kitabevi.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Strauss, A. L. (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Yıldırım A., Şimşek H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*(4.Baskı), Ankara:Seçkin Yayınevi.
- Tacar, P. (1996). *Kültürel Haklar Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Tangelder, M. L. R. (2001), *Imagining The Nation: A textual Analysis of Canadian and Australian History Education Materials*, Unpublished PhD Thesis. Toronto: Universty of Toronto.
- Taylor, C. (2005). Tanınma Politikası. *Çokkültürcülük*, (Haz. Amy Gutmann), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taylor, C. (2006). *Modern Toplumsal Tahayyüller*. (Çev. Hamide Koyukan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin Peşinde*.(Çev. Özden Arıkan), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ural, Ş. (2006). *Pozitivist Felsefe*, İstanbul: Say Yayınları.
- Üstel, F. (2010). *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912- 1931)* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varlı, Ö. D. (2007). *Kültürel Kimliğin Değişim-Oluşum Süreci –Sürecinde Kadın Kimliği ve Müziğine Yansıma: Afyon, Trabzon, Kıbrıs, İstanbul Örneklemi*. Yayınlanmamış Doktor Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wallerstein, I. (1998). Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir Şey Olabilir mi?, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, (Der. Anthony D. King), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Walzer, M. (1997). *Hoşgörü Üzerine*. (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- White, H. (2012). *Metatarih Ondokuzuncu Yüzyıl Avrupa'sında Tarihsel İmgelem*. (Çev. Mehmet Küçük), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Wittgenstein, L. (1998). *Felsefi Soruşturmalar*. (Çev. Deniz Kanıt), İstanbul: Kürevel Yayınları.
- Yapıcı, G. (2006). *Dört Kültürde Tarih Öğretimi Yaklaşımı: İngiltere, Fransa, İsviçre ve Türkiye Örnekleri*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yazıcı, F. (2011). Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Tarih Yazımı. *Türkiye'de Tarih Yazımı* (Ed. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Yeğen, M. (2013). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yelsalı, P. M. (2012). Çanakkale Bellek Savaşı Neye Yarar?. *Hatıralar, Bellek ve Siyaset Çalışmaları*, (Der.: Pınar Melis Yelsalı Parmaksız), Ankara Phoenix.
- Yurdakul, B. (2005). Yapılandırmacılık. *Eğitimde Yeni Yönelimler*. (Ed: Ö. Demirel). Ankara: PegemA.

EKLER

EK 1: Katılımcı Bilgi Formu

Sayın katılımcı

Bu bilgi formu, sizlerin kimlik yönelimlerinizi belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Sizden beklenen soruları dikkatlice okuyup içtenlikle cevaplamanızdır. Verdiğiniz cevaplar sadece bilimsel araştırma amaçlı kullanılacak ve sonuçlar gizli tutulacaktır. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Araş. Gör. Akif Pamuk

I. KİŞİSEL BİLGİLER

Kod:

1.Cinsiyetiniz:

1. () Kadın 2. () Erkek

2. Yaşınız:...

3. Meslek (Lütfen yazınız):.....

4. Eğitim Durumu:**5. Cinsel Yönelim:**

1. () Heteroseksüel 2. () Gay 3. () Lezbiyen

6. Kültürel Kimliğiniz:

1. () Türk 2. () Kürt 3. () Ermeni 4. () Rum 5. () Süryani

6. Diğer (Lütfen yazınız)

6. Dinsel Kimliğiniz:

1. () Sünni Müslüman 2. () Alevi 3. () Ateist 4. () Deist

5. () Ortodoks Hristiyan 6. () Gregoryan Hristiyan

7. () Vedaist 8. () Diğer (Lütfen Yazınız)

6. Politik Kimliğiniz:

Aşağıda sizi temsil ettiğini düşündüğünüz politik kimlikleri 1'den10'a kadar derecelendiriniz.

Milliyetçi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ulusalıcı	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Sosyalist	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Liberal	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Özgürlükçü Sol	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Dindar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Diğer (Lütfen Yazınız)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

EK 2: Örnek Olay Metinleri

ULUDERE KATLİAM MI BİR HATA MI?

Önceki gün akşam saatlerinde 'insansız hava araçları (İHA) ve termal kameralar Şırnak'a bağlı Uludere ilçesinin Irak sınırında yaklaşık 50 kişilik bir grubun Türkiye'ye girmeye çalıştığını tespit etti. Yanlarında çok sayıda katırın da bulunduğu grubun, saldırı düzenlemek amacıyla sınırdan sızmaya çalışan teröristler olduğunu düşünen askerî birlikler ateş açtı. Saat 23.00 sularında da F-16 savaş uçakları İHA'lardan gelen koordinatlar üzerine bölgeyi bombaladı. Hava harekâtı sonucunda 35 kişi hayatını kaybetti, 1 kişi de yaralandı. Sabah saatlerinde, sınır ötesi operasyonda öldürülen kişilerin Irak'tan Türkiye'ye sigara ve mazot getiren kaçakçılar olduğu öğrenildi.

Zaman Gazetesi, 31 Aralık 2011, Ön Kapak

ULUDERE MEZALİMİ KÜRTLERİ BİRLEŞTİRİYOR

Milletleri, halkları ve toplumları ya büyük trajediler ya da sevinçler bir araya getirip kenetlendirir. Kürtlerin payına düşen maalesef hep trajediler olmuştur. Onları kucaklayacak toplumsal bir sevince uzun zamandır denk gelmediler. Şimdi yine ve yeniden bir katliam onları harekete geçirdi. Devletin, birçoğu korucu çocuğu olmasına rağmen bin dereden su taşıyıp PKK ile ilişkilendirmeye çalıştığı Roboskîli genç masumlar, vicdanları nihayet kaşdı. Aşıkâr bir haksızlığa ve masum çocukların ölümüne gösterilen pişkin tavırlar bardağı taşırdı. Madem öldürdün neden sahip

çıkmadın, 12 saat boyunca niye sustun, örtbas edileceğini mi düşündün? O çocukların parçalanmış cesetlerinin traktör kasalarında ve katır sırtlarında taşınmasına neden müdahale edemedin, oraya neden sağlık ekibi ve ambulans gönderilmedi? Devlet kaza yapıp kaçan bir sürücü gibi, ölenleri orada bıraktı ve kendi elleriyle tarihe o utanç fotoğraflarının geçmesini sağladı. Şimdi bir yıl sonra Uludere Katliamı, Kürtler'i ve bu ülkede birlikte yaşamının ortak vicdandan hukuktan geçtiğini düşünen tüm Türkiyeliler'i biraraya getirdi. Bu, katliamdan sonraki tek teselli bence.

Hüseyin ALADAĞ, Radikal, 29.12.2012

HATA DEDİK YA...

Biz başından beri Uludere'yle alakalı olarak burada bir hatanın olduğunu, Genelkurmay Başkanı'mızda, ilgili arkadaşlarımızda ifade etmemize rağmen, işte başbakan bir hata edilmiştir deseydi, yahu dedik ya kaç kere diyeceğiz? Ya otomata mı bağlayacağız bu işi? Yani sürekli olarak bunu söyleyeceğiz. Kusura bakma, bizim sizlere sürekli olarak arzularınız istikametinde kaybedecek vaktimiz yok. Şimdi soruyorum. Silvan'da 13 şehit, Çukurcar'da 26 şehit, karayolunda 11 şehit. Reşadiye'de 7 şehit. Aktütün'de 15 şehit, Olukpınar'da 9 şehit. Güngören'de 18 şehit. Dağlıca'da 12 şehit. 90'lı yıllara gitmiyorum.

Peki bu saydıklarımı niye konuşmuyorlar acaba? Niye bunlar gündeme getirilmiyor? Neden? Çünkü ucunun nereye dokunduğu belli de ondan. Ben milletimin hassasiyetine özellikle burada ifademle yaklaşmak istiyorum.

Recep Tayyip ERDOĞAN'ın AK Parti gurup toplantısındaki konuşmasından.

Star, 28 Ağustos 2012.

EK 3: Örnek Olay Metinleri

HRANT DİNK SUİKASTİ

Cumhuriyet Savcılığı'ndan alınan ilk bilgilere göre, Hrant Dink, gazetenin önünde arkadan kafasına aldığı üç kurşunla hayatını kaybetti. Görgü tanıkları beyaz şapkalı birinin ateş ettiği bilgisini verdi. Gazetenin yayın kurulu üyesi Serkis Seropyan, Dink'in yemek yedikten sonra bir kişi tarafından kapının önüne çağrıldığını belirterek, "Birisi kapının önünde başına 3 el kurşun sıkmış" dedi. Görgü tanıkları, 1.65 boylarında, 25-30 yaşlarında bir kişinin koşarak ara sokağa kaçtığını ifade ettiler.

Hürriyet Gazetesi, 19 Ocak 2007.

OGÜN SAMAST'IN SUİKASTİ

Ogün Samast, Samsun'daki ilk ifadesinde cinayeti kabul etti. Cinayetten 10 dakika önce Dink ile göz göze geldiklerini ve Dink'in irkildiğini anlatan Samast'ın şu ifadeyi verdiği öğrenildi:

"İnternette haberlerde okudum. 'Ben Türkiyeliyim. Ama Türk kanı pis kandır' dediği için öldürmeye karar verdim. 17 Ocak'ta Trabzon'dan otobüse bindim. 18 Ocak akşamı İstanbul terminaline indim. Geceyi de terminalde geçirdim. 19 Ocak'ta görüşmek için gazeteye gittim. Ancak görüşemedik. İkinci kez gazetenin önüne gittiğimde Dink'i gördüm. Hrant Dink bir bankaya girdi. Bankadan çıkıp gazeteye gitti. Beni görünce irkildi. 10 dakika sonra gazeteden çıktı. Arkasından yanaştım ve 1 metre uzaklıktan vurdum. Pişman değilim."

Hürriyet Gazetesi, 21 Ocak 2007.

1915 ERMENİ OLAYLARI

Aslında Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasını fırsat olarak görmüşlerdi. Hınçak ve Taşnak komitelerinin öncülüğünde Anadolu'nun birçok yerinde isyan başlattılar ve Rusların işgal ettiği bölgelerde masum halka karşı katliama giriştiler. Kendilerine katılmayan Ermenileri bile öldürmekten çekinmediler. Ermeni

komitelerinin “Kurtulmak istiyorsan önce kendi komşunu yok et.” Talimatı üzerine isyancı Ermeniler, eli silah tutan Türk erkeklerinin cephelerde bulunması ile savunmasız kalan Türk köylerine saldırarak katliam yaptılar. Van’ın Zeve köyünde olduğu gibi birçok köyün halkını çoluk çocuk demeden katlettiler. Kayseri’de, Zeytun’da, Muş’ta, Bitlis’te, Diyarbakır’da, Elazığ’da ve Van’da isyan ederek katliamda bulundular. Ayrıca Osmanlı kuvvetlerini arkadan vuran Ermeniler, Osmanlı birliklerin hareketini engellemiş, ikmal yollarını kesmiş, köprü ve yolları imha etmiş, Rusya’ya casusluk yapmış ve bulundukları şehirde isyan ederek Rus işgalini kolaylaştırmışlardır.

MEB, Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük Ders Kitabı, 2011, s.23.

EK 4: Örnek Olay Metinleri

SİVAS OLAYLARI

KANLI İSYAN

“Şeriat isteriz” diyerek yürüyüşe geçen kalabalık, Aziz Nesin ve 60 konuğun bulunduğu oteli ateşe verdi. 27’si dumandan boğulan 31 kişi öldü. Kentte sokağa çıkma yasağı kondu... Aziz Nesin’in kendilerine teslim edilmesini isteyen isyancılar bir anda oteli taşa tutmaya başladı. Ve benzin döküp binayı ateşe verdi. Otelin üst katlarına çıkan 50-60 kişi Aziz Nesin’i ele geçirmek isterken, güvenlik güçlerinin havaya ateş açmasıyla durduruldu.

Milliyet, 3 Temmuz 1993.

FESAT ATEŞİNİ YAKANLARA DİKKAT

Komedi yazarı Aziz Nesin, dün en rahat uykusunu uyumuş olmalıdır. Nihayet arzuları gerçekleşmiş, 35 kişinin ölümüyle sonuçlanan büyük bir olay çıkarmayı başarmıştır... Bu saldırı da Aziz Nesin’in niyetleri gibi karanlık bir yerlere dayanmakta ve kimin tezgâhı olduğu bilinmemektedir. Saldırı üzerine Aziz Nesin hemen bir açıklama yaptı ve irticanın son hızla ülkeye yayılmakta olduğunu söyleyip hükümeti kınadı. Aziz Nesin’in yakın dostları onun bu işlere "bilinçli olarak" yaptığını söylüyorlar. Galiba şu hedefi gütmektedir; Türkiye'deki sağ ve Müslümanları ayaklandırıp devletle karşı karşıya getirecektir... Böylece ülkedeki sağ tasfiye edecek sonuçta meydan sola kalmış olacaktır... Gizli istihbarat teşkilatlarına yakışacak bu ince planı Aziz Nesin tek başına gerçekleştirmeyi kafasına koymuştur.

Yalçın Özer, Türkiye, 4 Temmuz 1993.

İRTİCA BAŞKALDIRDI

1993 Türkiye'si'nde aşırı dinciler Sivas'ta şeriat isteyip yazarların ve sanatçıların kaldıkları oteli yaktılar. Ölü sayısı 35 mi, yoksa daha fazla mı şimdilik bilinmiyor ama bilinen aşırı dinci örgütlerin Sivas'ta kanlı irtica eylemi yaptıklarıdır.

Hikmet Çetinkaya, Cumhuriyet, 3 Temmuz 1993.

ÜSTTEĞMENİN İTİRAFI

Müslümanların üzerine yıkılmaya çalışılan Madımak provokasyonu deşifre oluyor. Özel Harp Dairesi üyesi Kıdemli Üsteğmen H.Ç., çirkin komployu deşifre edecek önemli ifşaatlarda bulundu. Eylemde bizzat görev alan Özel Harp Dairesi mensubu, kaçtığı Avrupa’da PKK’nın yayın organı ROJ TV’ye konuştu. Önceki gece yayınlanan programda katılan, yüzünün ve isminin gizli tutulmasını isteyen Üsteğmen H.Ç., Madımak’ın Müslümanlarla hiçbir alakasının olmadığını, Özel Harp Dairesi tarafından tezgahlandığını, halkın galeyana getiriliğini iddia etti. H.Ç. “Bizim Türk halkının şöyle bir özelliği var, ‘Allah, Peygamber’ dediğiniz zaman Türk halkı hemen ayağa kalkar. Ordu bunu çok iyi kullandı. Kalabalığın içinde ikişerli gruplar halinde 6 gruptuk. Beşinci grupta bulunan bir arkadaş ilk başta bir mermi sıktı, arkasından molotof kokteylleri geldi. Bizim görevimiz sadece kargaşayı çıkartmaktı ama dediğim gibi kargaşa bizim beklediğimizin üzerine çıktı” şeklinde şok itiraflarda bulundu. ABD ve İsrail’de eğitimi aldıklarını söyleyen H.Ç., dairenin 200 kişilik beyin takımı olduğunu, Genelkurmay’da ve daha da ilginç Anıtkabir’in altında bir birimlerinin bulunduğunu belirtti.

Yeni Akit, 3 Temmuz 2011.

Refah yol'un sonu

DYP ve Refah ilk kez açık bir dille koalisyonun bittiğini açıkladı...
Erbakan bu hafta görevi Köşk'e teslim ediyor. Gözler Yazıcıoğlu'nda

Milli görüş olay çıkardı

■ İsmail Teymur Milli görüşün Dörtmüskül'de yapılan 3. kurultayında olay çıktı. Refah Partisi'ni bir çok bakan, milletvekili ve belediye başkanının katıldığı toplantıda, NTV ve Star muhabirleri tartışıldı, kameradan kurtuldu. 6'da

Çağlar'ın Başbakan'ı

■ ANAP lideri Yılmaz, Bursa gazisinin ikinci gününde Başbakanlık Milletvekili Çağlar'ın bürosunda ziyaret etti. Mesut Yılmaz'ın Nergis Haldun'un katıldığı toplantıda, karşıt görüşler tartışıldı. "Hos geldiniz sayın Başbakanım" dedi. 21'de

Libya hâlâ tırmandırıyor

■ Türkiye'nin Trabulus'taki büyükelçisini geri çekme kararının ardından Kaddafi yönetimi bir kez daha "Arakan"ı "mi" isimli "yapma" tehdidi eden Libya, Türkiye'nin Araplar'a karşı ilahtı bir tutuklu olduğunu öne sürdü. 23'te

Şok iddia: Apo İran'da

■ İki helikopterin düşmesi nedeniyle olan kazaların, İran sınırından geçtiği ve teröristlerin bu ülkede tedvil edildiği iddialarından sonra PKK lideri Öcalan'ın İstanbul'da saklandığı haberi, Ankara'nın rahatsızlığını artırdı. 33. sayfa

Tamraz tutuklandı

■ Sakıyıcılar petrol bozu hattı için Çarşın'ın Başbakanlığı döneminde konutta gözaltına alınan ABD'li ajanlar, İran'da tutuklandı. Adı ABD'de bir başka yasağına karışan olay. Lübnan'daki yasağından nedeniyle yakalandı. 17. sayfa

"Yürümüyor"

■ "Koalisyon 2000'e kadar sürecektir" diye arar eden Başbakan Erbakan da sonunda Refah yol'un yürümeyeceğini açıkladı. RP Sözcüsü Emre, BBP'nin desteklenmesi halinde bile Erbakan'ın, görevi Cumhurbaşkanı'na iade edeceğini açıkladı. Emre, BBP'nin kabul etmesi durumunda DYP'nin, "Çağırılık sağladığı görevi ver" diyebileceğini söyledi.

Çiller de kabul etti

■ "Önümüzdeki günlerde 54. Hükümet nihayet bulacaktır" sözleriyle koalisyonun sonunun geldiğini belirten DYP Genel Başkanı Çiller de şöyle konuştu: "Cumhurbaşkanı Anayasasının gereğini aynen uygulayacaktır. Benim partimde hiç kimse genel başkanının Başbakan olduğu bir hükümete 'hayır' demez. Meclis ne isterse o olacaktır".

Anahtar parti BBP

■ Refah yol'un Meclis'te azınlığa düşmesi ve tarafların "hükümet bitti" açıklamalarının ardından güler kurultay çıktı. Refah yol'un hükümetine çevirdi. Bu koalisyon için mutlak desteği isteyen BBP lideri Muhsin Yazıcıoğlu, yine net konuşmadı. Dön Köşk'e çıkan Yazıcıoğlu, partisinin kararını bir iki gün içinde vereceğini söyledi. 20. sayfa

Rafsanjani'yi Hoca kurtardı

Erbakan'ın görüşen Rafsanjani D-8 ile ilgili anlaşmazlıkların başlangıcı olduğunu ve bu tartışmaların altında birleşen bir toplantıya katıldığını söyledi.

İran Cumhurbaşkanı'na "PKK'ya destek" sorusunu Erbakan yanıtladı: "Bu D-8 toplantısıdır"

■ Erbakan'ın görüşünden ayırmadan önce resmîleşmesine tanık olduğu D-8'in kurumsal yapıya ve çalışma şekli 8 gün boyunca başkanların bir araya gelmesi sonucu toplantıya belirlendi. Bununla da başlayan toplantıda bir koordinasyon Merkezi kurulması kabul edildi. ■ Toplantı süresince Başbakan ve Dışişleri Bakanı'nın görüşmelerine katılan Bakan Musa, İran'ın Türkiye'nin K. Irak'ta sürdürdüğü operasyona ilgili rahatsızlığını dile getirdi. Rafsanjani'ye yöneltilen "PKK'ya destek" sorusuna Erbakan engeleli. 7'de

Dönüşünde 97 tarihli bir 3. bölgenin lideri Org. Karadeniz, her biri bir çamaşır ya da 547 komandoları kurtuldu. Karşılaşmalar'da bir araya gelen komutanların Ağustos'ta emekli oldukları gelen bir organizasyonu görüşme süreci de görüşülmesi öğrenildi.

'İçişlerinize karışmayız'

ABD Dışişleri Sözcüsü Burns, Bakan Albright'ın sözlerine açıklık getirdi...

■ Türkiye'nin Başbakanlığı'na sınırlı ve demokratik gelenekten geldiği belirtilen ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Burns, "Dışişleri Bakanı Albright, Türk Anayasası'na ve laik demokrasinin geleneklerine saygı duyulması gerektiğini kaydetti. Ki bu sözlerin birisi de çok önemlidir." dedi.

Yasemin ÇONGAR'ın haberi 17. sayfa

Nilgün CERRAHOĞLU'NUN PAZAR SÖHBETİ 24. sayfa

BUGÜN

Atatürk gibi davranınız

Merhum Dışişleri Bakanı İsmail Çelebi'nin ANILAR adlı kitabından bir bölüm yayınlanıyor.

"DYP'ye küllerim" diye Demek-rat Parti'nin, ayrıca bakış açısını yansıtan bu satır, izleni okunmalıdır.

Bugünkü DYP'ler, RP kahyası keder birliği etkisiyle, amaçlarının belki de faniye varlar.

Davamı 23. sayfa

GÜNERİ ÇİVAĞLU

Satışları 180.000 TL. ■ Milliyet İnternet: www.milliyet.com.tr

gündem

DURUM

Kanal D'de yayınlanan Güneş Çıvıoğlu'nun sunduğu Dürüm, sevgi güncelinden önce arkasındaki sesleriyle, Uluhanlar Stratejik Anayasalar Etilofof'u neden Dr. Philip Gordon, TUSİAD Başkanı Mahirhan Kayhan, Emekli Org. Kemal Yılmaz, İsmet İnönü'nün Genel Sekreteri Turgut Güler, Güneş Çıvıoğlu ile Türkiye'yi konuşacaklar. EKRAN'da

İsmail D. Turgut'un verildiği sevgi kurtarıcı Deniz Baskal. "Zalimlerin avında"da. Bizi RP'yi sandıkta açacağız. Avrupa'nın yula sosyal demokrasiler" dedi. Güneş kurtarıcı Yemin Salim, CHP'ye katıldı. 21'de

CHP GECESİ

İsmail D. Turgut'un verildiği sevgi kurtarıcı Deniz Baskal. "Zalimlerin avında"da. Bizi RP'yi sandıkta açacağız. Avrupa'nın yula sosyal demokrasiler" dedi. Güneş kurtarıcı Yemin Salim, CHP'ye katıldı. 21'de

HİLELİ BENZİN

Büyük otomobilin pompasından çıkan hileli benzinin boyutu rahatsızlar arasında. Hileli benzinin satışına suçlanan italyenler, özellikle Kırıkkale'deki Orta Anadolu Rafinerisi'ni suçladı. İddia: Sayıştay'da çitilmiş halde petrol rafinerisi teknik yetersizlik ve denetimlik sonucu kurtarıcı benzin tertemiz.

SAYISAL LOTO

11-18-36-38-44-48
*6 bilen 4 kişi
25 milyar 354 milyon
*1 bilen 263 milyon lira
*4 bilen 1 milyon 845 bin lira
*3 bilen 210 bin lira kazandı

EGİTİM

Milliyet'ten iki dev eğitim hamisi daha. 1. Hangi üniversiteyi seçeceğine karar vermek için gün aşırı üniversite adayları, sınavı maberrinin beğenir beğenmezken interneti kullanıyor.

YENİ UFUK

Değerli Yazar Osmu alimlerin Türkiye'de güneşe daha yakındır. Avni Öztürk yönetiminde seçkin gazeteciler ve yazar kadrosunun hazırladığı gazetemizi satışı fiyatı 20 TL.

EK

İsmail P. A. Z. R. eki bu hafta da birer hafta çarşısı komiklerle dolu. İsmail'in sunumunu...

Ankara'da çok önemli gelişmeler...

DYP'de 'Çekilelim' sesleri

PERŞEMBE 12 HAZİRAN 1997

FİYATI 40.000 LİRA

Genelkurmay'ın brifingi **DYP'yi sarstı**
Çiller dün akşam ikinci kez topladığı Meclis Grubu'nda topa tutuldu, bakanlar ve milletvekilleri "hükümeti bozalım" dedi

Çiller'e büyük baskı var

ÇİLLER, sabah saatlerinden itibaren aralarında bakan ve milletvekillerinin olduğu çok sayıda DYP'iden "Artık çekilelim" mesajları almaya önce Refah'ı kurtarma yasasının Meclis'te görüşülmesini erdirdi. Çiller gelişmeler üzerine akşam üzeri de DYP Grubu'nu olağanüstü topladı. Grupta aralarında Tütemin Bakanı Bahattin Yücel'in de olduğu 7 milletvekili Çiller'den hükümeti bormasını istedi. Yücel, Çiller'e "Arada kalıp eridik" uyarısı yaptı.

Çiller 18 Haziran'a kadar süre istedi

DYP'NİN en önemli isimlerinden Necmettin Cevheri'nin ise Çiller'e özel bir görüşme yaptığı ve "Artık birlelim bu koalisyona" dediği öğrenildi. Çiller'e en yakın isimlerden Devlet Bakanı Ufuk Soylu, meclis'te de rahatsızlığını belirttiği belirtildi. Mehmet Ağar, Ünal Erkan, Yahya Uslu, Ali Osman Sönmez gibi isimler de aynı görüşü dile getirdi. Çiller ise başbakanlığı alabileceğini söyleyerek grubundan 18 Haziran'a kadar süre istedi. **Sayfa 27'de**

MUHTIRA gibi brifing

Genelkurmay'daki brifingi izleyen **SABAH** ekibinin ortak yorumu:

Askerler irtica tehlikesinin giderek tırmandığı inancındalar ve bunun devamına izin vermeme konusunda kesin kararlılar

SABAH ekibinin, Hükümete ve Meclis'e "Muhtıra" olarak değerlendirdiği dünkü brifingin özeti şöyle:

TEHLİKE BÜYÜK

Brifingte önce irtica tehlikesinin nasıl giderek tırmandığı örneklerle anlatıldı, daha sonra şu özet değerlendirme yapıldı:

İrtica kesimin halihazır faaliyetleri itibarıyla, Atatürk'ün temellerini attığı ve geçirdiği Anayasası ile belirlenmiş olan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti anlayışı dışına çıkarak T.C. Devleti'nin yıkılmaya çalışıldığı açıkça görülmekte ve ülkemizde Siyasal İslamı gerçekleştirmeye yolunda oluşan irtica tehdidinin çok ciddi boyutlara ulaştığı değerlendirilmektedir.

SİLAHLA KORUMAK

İrtica tehdidinin çok ciddi boyutlara ulaştığı anlaşıldıktan sonra şu çarpıcı cümlelerle ordunun buna izin veremeyeceği çok açık biçimde ifade edildi:

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görevi 211 sayılı TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesinde (Türk yurtdışı ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni korumaktır) şeklinde belirlenmiştir. Bu görev TSK İç Hizmet Yönetmeliği'nin 83/1'inci maddesinde (Mafiyası Türk yurtdışı ve Cumhuriyeti'ni ve dış karış, barışında silahlı korumak) şeklinde ifade edilmiştir.

Brifingin tam metni 24 ve 25'te

Brifingte bunlar konuşuldu

Kanal 7'ye kapatma istemi

FATİH ÇEKİRGE

Yolun sonu

GENELKURMAY'DA dün verilen brifingte bu hükümetin Türkiye'deki irtica faaliyetleri hususundan, moral veren ve sosyal istikrarın yerleşmesi için kadroları sağlama bir hükümet olduğu çok açık ifadelerle söylendi. **Sayfa 26'da**

Refah da çekilme yanlısı

İRTICA brifingi Refah'ta da var. Refah Grubu'nda hükümetten çekilme görüşü ağır basmaya başladı.

Genelkurmay istedi

GENELKURMAY Başkanlığı RTÜK'e bir yazı yazarak "Kanal 7" için suç duyurusunda bulundu ve kanalın kapatılmasını istedi. Başvurunun gereğinin de MÜHÜRÜŞÜK Bakanı Vardemir'in Kanal 7'de Millî Güvenlik Kuruluna kararlaştırılan ilgili olarak, "Bunlar satılık adamlardır" denmesi gösterildi. **Sayfa 27'de**

Hükümete göndermeler

Brifingte Refah Partisi'nin adı hiç verilmedi ama sık sık bu partiye ve ortagina göndermeler yapıldı. İşte bazı örnekler:

... iç ayaklanmaya doğru imre kazanan bu irtica faaliyetleri bugün maalesef (suni gündem) zihniyetleriyle kamufle edilmeye çalışılmaktadır.

1996 Haziran ayında, bugünkü koalisyon hükümetinin oluşturulmasında müzakere, irtica kesimin Siyasal İslamı gerçekleştirmeye yolunda başta teşkilatlanma ve kadrolaşma olmak üzere planlı ve hızlı bir atma ile tüm alanlarda yoğun faaliyetlere giriştiği görülmüştür.

Lafkile aykırı söz ve davranışları ile tanınan bazı tarikat liderlerine devrim yasalarına aykırı faaliyetleriyle geldikleri Başbakanlık Konutu'nda yemek verilerek bu çeşit kişilerin devlet katında itibar gördükleri ve eylemlerinin hoş karşılandığı kanıtlanmaya çalışılmış, böylelikle Siyasal İslam tarafından ve sempatisizlerine kımlık kazandırarak maksadıyla olumlu mesaj verilmiştir.

Brifingte ayrıca Kayseri Belediye Başkanı'nın 10 Kasım'da yaptığı "İçim kan ağlayarak bugünkü törene katıldım" konuşmasıyla, Sincan Belediye Başkanı'nın "Senat ermekte edeceğiz" konuşması da örnek olarak verildi.

Brifingte Şevket Kazan'ın, Adalet Bakanı olarak Sincan Belediye Başkanı'nı cezaevinde ziyaret etmesi de "Mahkeme kararına protesto etmek" olarak değerlendirildi.

"Şah'ın ordusu değil"

GENELKURMAY koridorlarında esen havayı şu cümlelerin yanı sıra söylebilir: "Türk Silahlı Kuvvetleri Şah'ın ordusu olmaz. İran'da Genelkurmay o zaman benim yaptığımız çalışmaları yapmadığı için bugün İran'da o karamlık rejim işte buşunda..." Dünkü brifingin özet şu: İrticaya karşı gereken yapacağız, yoksa rejim elden gidiyor! **Sayfa 27'de**

HASAN CEMAL

BİZİMCİ

SALİH MEMECAN

Türkiye
Türklerindir

Hürriyet

12 Haziran 1997 Perşembe

Kurucusu: Sedat Simavi 1896-1953

Kanal D, internet'te

Kanal D, internet'e giren ilk Türk televizyonu oldu. İnternet kullanıcıları, bundan böyle dünyanın her yerinden Kanal D'yi bilgisayar ekranından izleyebilecek. Kanal D, bu yönüyle dünyada da 5inci televizyon olma ünvanını aldı.

Kanal D'nin internet hizmeti, son 3 ayın tüm haber bültenleri, tartışma, haber programı, reality show, süper filmler ile en çok rating alan yerli ve yabancı dizilerin spor karıştırmaları internet kullanıcılarının hizmetine sunuluyor.

Kanal D'nin internet adresi ise şöyle: <http://www.kanald.com.tr>

Gerekirse silah bile kullanırız

Genelkurmay Başkanlığı, "Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmaya çalışan irticaya karşı mücadelede gerekirse silah kullanılacağını" açıkladı.

Ertaç Uğur
Nereye kadar
● 35. sayfa

Tufan Yılmaz
Hüla ne bekliyor-sunuz?
● 23. sayfa

Emin Çelazın
İste size irtica briefingi
● 5. sayfa

Sedat Ergin
Askerin müdahale doktrini
● 34. sayfa

Enis Berberoğlu
Teriz ya da kara para
● 10. sayfa

Yalçın Bayer
Briefingi nasıl değerlendirildi...
● 11. sayfa

İsmet Söğüt
İrticanın resmini görüldü
● 33. sayfa

Ayseli Hanım, Şevki'nin üzerine yürüdü
RP'li Şevki Yılmaz, milletvekillerine "P...X" dediği konuşmasının yayınlanmasından sonra dün gizlice TBMM'ye geldi. Yılmaz, karıştığı Başbakan Şevki Yılmaz'a "Merhaba" deyince kayıbetmişti.

Batı Harekât Grubu kuruldu
Genelkurmay Başkanlığı bölücü terörle aynı seviyedeki irtica tehdidi- sine karşı mücadele için "Batı Harekât Grubu" adı bir birim oluşturdu.

İrticacı izleme komitesi
Genelkurmay Başkanlığı, siyasi İslam adı altında toplanan irticacı hareketleri izlemek üzere Batı Harekât Grubu adıyla bir birim oluşturdu. Bu birim siyasi İslam'ın ülke genelinde fotoğrafını çektiriyor.

Genç subaylar koydu
Başında bir tugay generali bulunan birim, genç subayları koydu. Batı adının konuşulmasının nedeni, Doğu'dan gelecek tehdidi gözlemlenmesi. Birim, cumhuriyetin Batı'ya dönük rotasını çiziyor. ● 34

Gerekiyse silah da kullanarak
Genelkurmay Başkanı Başbakan'ın din basına verdiği briefinden sonra her kes birbiriyle aynı soruyu sordu: "Bu briefingin mesajı ne idi?"
Öyle ya... Birçok saat süreyle arastırılan bir amaç ve mesaj olmalıydı.
Bu soruya verilen yanıt genelde, "Tehlişte bulunuyoruz" şeklindeydi. ● 35'te

Oktay Ekşi

DURUM

İç ayaklanma tehdidi Ankara'da Genelkurmay Karargahı'nda dün gazetecilere verilen briefinge, "İrtica hareketleri iç ayaklanma noktasına gelmiştir. 30 radikal örgüt teröre başlayabilir" denilerek şu önemli bilgiler verildi:

Devlet işgal altında Siyasi İslam adı altında İrtica, Türkiye Cumhuriyeti'ni ayakta kırmaya çalışıyor. Önemli barok devlet kadrosu irticanın eline geçti. Mülki İdare, Maliye, Yargı ve Emniyetli kadroların terörü bir boyuta ulaştı.

Siyasi İslam cephesi Siyasi İslami kesim, kararları uygulamamak için cephe oluşturdu. MGK kararları uygulanmadı ve bunlar askerlerin dayatması olarak sunuldu. Böylece Türk Silahlı Kuvvetleri hedef gösterildi.

Ordu çökertilmek isteniyor Siyasi İslam, propaganda araçlarıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin emir komuta sistemini çökertmeye çalışmaktadır. Ordu, dine karşı imiş gibi gösterilerek, halkla karşı karşıya getirilmek istendi.

PKK ile işbirliği yapıyor Siyasi İslam, amacına ulaşmak için bölücü terör örgütü PKK ile de işbirliği yapmaktadır. Milli Gençlik Vakfı ile HADEP'ye yakın bir temas içindedir. İki örgüt birlikte eylem düzenlemektedir.

SONUÇ

Kimse tarafsız kalamaz İrtica ile mücadele, anayasal rejimin korunması için mücadele haline gelmiştir. Bu sinsi bir mücadeledir. Tehdit büyük boyuttadır. Bununla mücadelede memleketini seven kimse tarafsız kalamaz.

KARAR

Durumdan vazife çıkardık Anayasa ve Türk Silahlı Kuvvetleri Kanunu ile Yönetmelik, bize anayasal rejimi koruma ve kollama görevi vermektedir. Bu çerçevede, Türk Silahlı Kuvvetleri belirlenen durumdan vazife çıkarmaktadır.

Gerekirse silah kullanırız Bu vazife de şudur: "İç Hizmet Yönetmeliği'nin 65'inci maddesi gereğince, Türk yurdu ve cumhuriyetine yönelik iç tehdide karşı gerektiğinde silahlı koruma görevi de yerine getirecektir." ● 34 sayfa

Cumhuriyeti yıkma planının fotoğrafı

Genelkurmay İktisadiyatı Karşı Koyma Dairesi Başkanı Tümgeneral Fevzi Türkeri, irtica tehdidinin boyutlarını rakamlarla anlattı. Türkiye, Siyasi İslam'a tüm kuruluşlardan "İslami sermaye"nin 100 patronunun servetine kadar tutulan istatistikleri tek tek ve ayrıntılı olarak aktardı.

EN SIVRI İSİMLER

- Necmettin Erbakan
- Servet Kızan
- İbrahim Halli Çelik
- Sakir Karatepe
- Kaya İbrahim Boşman
- Naki Yıldız
- Sami Bolayır Boşman
- Şevki Yılmaz
- Hasan Hüseyin Çaylan
- İbrahim Eray
- Mahmut Emel Çay
- Dursun İzzet Boşman
- Şeyh Osman
- Ulu ve diğer isimler
- Ramazan Yandaş
- Tahir Karakaya
- Şaban Sevil

RAKAMLARLA İRTICA

KURAN KURSLARI

Kayıtlı Kuran kurslarında öğrenci sayısı: 1.685.000
Bu sayı her 5 yılda iki katına çıkıyor.
Bu sayı 2001 yılında 7 milyona çıkacak.

İMAM HATİP İŞLERİ

561 ilde 492.809 öğrenci
Yıllık mezun sayısı: 53.553
Yıllık imam ihtiyacı: 2.288
51.265 kişi ihtiyacı fazlası. Bunlar siyasi bilgiler, hukuk fakülteleriyle polis akademilerine yönlendiriliyor. Ancak, siyasi İslam'ın kadrolarını yaratmak.

DESTEK VEREN İSLAMİ SERMAYE

İç 100 patronun serveti

6 kişi	100 trilyonun fazla
5 kişi	20-50 trilyon arasında
15 kişi	10-20 trilyon
13 kişi	1-10 trilyon
61 kişi	1 trilyon altı

ÖZELLİKLE ADI GEÇEN İKİ ŞİRKET
Kombasan ve Yimpoş
Böylelikle siyaset-iicare-tarikat üçgeni kuruldu.

SIYASAL İSLAMCI MEDYA	SIYASAL İSLAMCI KURULUŞLAR	DESTEKLEYEN ÜLKELER
19 gazete	2.500 dernek	İran
110 dergi	500 vakıf	Libya
51 radyo	1.000 şirket	S. Arabistan
20 TV kanalı	1.200 yurt	Sudan
	800 okul ve kurs	
	5.000 tarikat şeyhi	

Hoca'ya 1 hafta süre

DYP Grubu, dün Ciller'e "Bu hükümetten derhal çekilelim. Artık bu iş bitti" restini çekti. RP'ye başbakanlığın devri için bir hafta süre tanıdı.

Cekilme için grup kararı Akşam saatlerinde olağanüstü toplanan gruba, milletvekillerinin "Cekilelim" baskısı öncüsü Ciller "Hükümet istat yapamaz hale geldi" dedi. Ayın 16'ine kadar başbakanlığı devretmemesi halinde hükümetin çekilmesi için grup kararı alındı. RP'yi kuruma yasa da aynı tarihle kaldırması alındı.

Akşener-Kazan restleşmesi Gruba çekilme kararını tartışırken Akşener, Kazan'ın başbakanlığına Siyasi Partiler Yasası çıkarılmadan önce devredilmesi konusunu belirtti. Ancak Kazan buna yanaşmadı. ● 35. sayfa

Erbakan: Son çare seçim hükümetidir

Anayasa Mahkemesi, basına ağır ceza getiren yasaya geçit vermedi

■ Yüksek Mahkeme, "Satış zorunluluğuna uymayanların işyerinin önce üç gün, sonra üç ay kadar az olma hakkı kayıpla kapatılması" hükmünü sözleşme hakkının kısıtlanamayacağı ve idarece yangı kararı olmaksızın ceza verilemeyeceği gerekçesiyle iptal etti. Bu karara göre bayiler, herhangi bir yayını satma veya satmama yönünde zorlanmayacak. **15**

■ Erbakan'ın "İslami kuruluşlarının paralarını ortak hesapta tutma projesi için Danıştay 10. Dairesi yönüyle durdurma kararı aldı. Böylece Erbakan'ın birinci kaynak paketindeki toplam 1.3 katrilyonluk imkân yararlanma hedefi suya düşmüş oldu. **7.sayfada**

Genelkurmay: İrticacı kuruluşlardan alışveriş yapmayın

Kuzey Irak hareketinde süren helikopterde şehit olan 11 asker için dün Türkiye gözyaşları düştü. Ankara Kocatepe'de düzenlenen törenin açılış konuşmasını yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Bizler devletin zıvırı, komutanlar, parti liderleri ve binlerce vatandaş katıldı. Genelkurmay Başkani Org. Karadayı Fransa programına ara vererek törene geldi. Yağmurun gözyaşları ne karıştı törene, şehit ailelerini yakışları Çiler. "Bütün yüreğim yansır, bunlar çokluk sevindim" tepkisiyle karıştı. Tören sonu Şehit Denizci, Kalemli ve Ersoyan Genelkurmay'a göndere Karadayı'ya göndürdü. 16'

■ Batık Gökten gözünden düğün Ankara'ya dönen Cumhurbaşkanı Demirel'i karalama töreninde yeri be protokol kırılı yapıldı. Başbakan Erbakan'ı temilli eden RP'li Devlet Bakanı Sabit Toker, Genelkurum Başkanı'nı ve keşifleri Ankara Kültürel Komitisi'nin Org. Köksal'in önüne geçti.

■ Bu derinlik üzerine rahatsızlığı'nı hemen ortaya koyan Köksal sert bir ifade "Yemiriz burası" diyerek RP'li bakını uyardı. Köksal'ın bu uyarısına yavaş harekette yanıt veren Bakan Toker "Burada durmayacak mıyım? Neye" diyerek Köksal'in gösterdiği yere geçti. 17. sayfa

■ Genelkurmay Başkanlığı, 9 Mayıs'ta yurda 1,5 milyon mark getirirken yakalanan Mehmet Uzun'un kuryesi olduğu Kombassan Holding ile önceki gün Ankara Eşenboğ'a da 24 kilo kaçak altınla ele geçen Kadir Şöhret'in yönetim kurulu üyesi olduğu YIMPAŞ'ı kara listeye aldı.

■ Genelkurmay tüm birliklere gönderdiği "gizli" emirde, Kambasan ve YIMPAS'ın yanı sıra İhlaz, Asya, Üker, Beğendik ve MÜSIAD'dan "irticai faaliyetlere destek sağlandığı" belirtilerek, bu faaliyetlerden alıveriş yapılmaması ve bu kuruluşların ihalelere alınmaması istendi. **16.sayfada**

■ **26 Mayıs'taki MGDA'de** asker, Erbakan'a bir fişing verdi. "Siyasi İslamın finans kaynakları" açıldı. Fimlar 1-3 isim söylendi. A- manya'daki MGTV de nereden durdu. Vakıfla ilgili dinci akımların para işlerini anlattı.

Yüzüz DONAT'ın yazısı
14 sayfa

■ **İslami sermaye olarak** tammın çok ortaklı şirketler ile tarikatların bağlı şirketler arasında yaşanan rant kavgası hazırlıyor. Hukuki bir altyapıya oturmaması, 10-40 bin kişiyi çalınan çok ortaklı şirketlerin her an "zede" yararı masasında endişe var.

7 sayfa

■ İslami sermaye olarak tanımlan çok ortaklı şirketler ile tarikatlarına bağlı şirketler arasında yaşanan rant kavgası hızlanıyor. Hukuki bir altyapıya oturmamış, 10-40 bin kişiyi çalıştıran çok ortaklı şirketlerin her an "zede" yaratmasından endişe var.

7.sayfada

Adına'nın en lüks oteli Büyük Britanya Oteli'nde önceki gün PKK'nın verdiği kokteyle 50 Yunan milletvekili katıldı. Yunan Meclis Başkanı Yandercus Şarutides'in de davetiyesi arasında olduğu dikkati çekti. Kokteylede PKK lideri Ocalan'ın, verdikleri destek nedeniyle Yunanlı milletvekillerine teşekkür mesajı okundu.

Cezayirliiler dün sandık başına gitti. Parlamento seçiminde oy verme işlemini geniş güvenlik önlemleri altında gerçekleştirdi. 380 sandalyeli meclis için 3 siyasi partiden 7 bin aday yarıştı. 18'de

İçli, tıyeren ve enuuln, Wefahiyul
hukukimetine kuryi (lk
ortaki uyan eyilemi
baglan yaglayor.
Tür - İy, DISK,
TESK, TOBB ve
TSK başkalanınca
hazırlanan bir bildiri
baglan saat 11.30'da
yanı çapında tiki
nyerlerinde okunacak.
Bu siyende buyat
durecek. Tür - İy ve
TSK başkalanı İLO
toplantısı için girekles
Cenevre'den eyilerde
devret olucak.

Demirel, RP'nin Sevil Yılmaz'ın skandal şölenleri düzenlendiğini "65 milyonluk Türkiye'de böyle imzaların çıkması olamaz utanç verici" dedi. Rüşvet hırsı ve kâğıt paralarıyla Hamdi Altın bu kez Sevil Yılmaz'ı suçladığını (yandı), tam benzerlik için bel bel kafirleri. 14'te

CLINTON-KOHL

ABD Başkanı Clinton, Türkiye'nin Avrupa'ya daha fazla bütünleşmesi yönünde çok potansiyeli var. Almanya Başbakanı Kohl'e telkinde bulundu. Türkiye'nin Ali'ye tam yetkili temsilatörü atanmasından itibaren yürürlükte Clinton, Alkalevleri'nin bu suretle en belirleyici kriterleri biri olduğunu düşünür çekti. 19'da

Abdi İpekoğlu Odul töreni gecesinde katılan konuklar arasında da orlark bir dil vardı: Bang ve dostluk. DMC'ye düzenlenen tören, büyük ödülü alan Yunuselkin eksi Başbakan Kostaslin Mıçotakis ile Doğan Şirketler Grubu Başkanı Aydın Doğan'ın bang dolı meşakall ile bir başka anlam kazandı. Banga katılman nendenyle ödüle layık görülen Sakin Ruven ile Burak Kut'a plakettekin Milliyet İrsi Kuruşu ile de anılandı. Doğan, verdi. 5. sunuştu.

Türkiye'nin en kapsamlı ve tek tarotlu televizyon dergisi Oscar TV, şimdi yayını. Yarıyı bekleyin

EK 6: Örnek Olay Metinleri

ERGENEKON

Terörle Mücadele ekiplerinin Ergenekon soruşturması kapsamında Ankara, İstanbul, Trabzon ve Antalya'da dün sabah yaptıkları operasyonlar, Türkiye'de deprem etkisi yarattı. Eş zamanlı baskınlarla, Jandarma eski Genel Komutanı emekli Orgeneral Şener Eruygur, emekli Orgeneral Hurşit Tolon, ATO Başkanı Sinan Aygün, Cumhuriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi Mustafa Balbay da dahil 21 kişi gözaltına alındı. AKP eski milletvekili Turan Çömez ve emekli bir tuğgeneral de dahil 3 kişi aranıyor.

Hürriyet, 2 Temmuz 2008

Ergenekon iddianamesi suçlar: Silahlı örgüte üye olma, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine karşı silahlı isyana tahrik, silahlı terör örgütlerine silah sağlama.

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, 10 Temmuz 2008

ERGENEKON'DAN ÇIKIŞ

Ergenekon, emekli askerlerin kurduğu bir çetenin adı değil. Ergenekon, devlet içinde fiilen sahip olunan ve fiilen yürütülen karanlık bir iktidarın alanı. Ergenekon, kendilerini devletin sahipleri ve koruyucuları olarak ilan edenlerin ideolojisi. Sahip oldukları ayrıcalıkları, üstlendikleri sorumlulukla temellendiren bir demirciler ve kurtlar koalisyonu. Bir demirci, kocaman körükleri yerleştirmiş, ateşi yakmış, dağın bir tarafını eritmekle meşgul. Kurtlar pusuda bekliyor. "Devletin sahipleri" kendileri için bir çıkış yolu arıyor. Toplum, geçmişte ağır bedeller ödediği karanlık bir maceraya, Ergenekoncular tarafından sürükleniyor.

Başsavcının iddianamesi, karanlık çağlardan fırlayan bir hayalet gibi önümüzde duruyor.

Mümtaz'er TÜRKÖNE, Zaman, 16 Mart 2008.

AKP VE ERGENEKON

Bu ülkede sistemi değiştirmek mümkündür ama bir sivil siyasetçinin bugünkü sistemin başına geçmesi mümkün değildir, devletle anlaşarak başkan olma hayallerine dalan

Erdoğan boş hayallerle uğraşıyor, ne yaptığını bu halk fark ettiğinde o çok güvendiği desteği ağır ağır kaybettiğini görecektir. Bu halk, Demirel'in, Ecevit'in, Özal'ın arkasından, onların sistemle uzlaşmaya başladıklarını gördüğünde çekildi. Erdoğan'ın arkasından da çekilir. Bu halk ahmak değil, sistemi değiştirecek “kahramanı” seviyor ama kahraman kurnazlık yapıp bu halkın güveninin kötüye kullanmaya başladığında artık onun “kahraman” olmadığını da anlıyor. Susurluk'u ve Ergenekon'u son hücrelerine kadar deşifre edip yargıya sevk etmeden ülkeyi yönetmeye kalkan “bombanın” üstüne oturarak yöneticilik yapar.

Ahmet ALTAN, Taraf, 22 Aralık 2011.

EK 7: Örnek Olay Metinleri

DİNDAR NESİL

Erdoğan, kendisine “Dindar değil, din tüccarı” diyen Kılıçdaroğlu’na, “Dindar nesil yetiştireceğiz. Muhafazakar demokrat partisi kimliğine sahip bir partiden ateist bir gençlik yetiştirmemizi mi bekliyorsun?” yanıtını verdi. Erdoğan özetle şunları söyledi: Türkiye’yi dindarlar-dinsizler diye ayırdığımı söylüyor. Önce şu kulakların duymaya alışsın. Benim ifademde dindarlar-dinsizler diye bir ifade yok. Dindar bir gençlik yetiştirme var. Bunun arkasındayım. Muhafazakar demokrat partisi kimliğine sahip bir partiden ateist bir gençlik yetiştirmemizi mi bekliyorsun? Senin öyle bir amacın olabilir ama bizim böyle bir amacımız yok. Biz muhafazakar, demokrat, tarihten gelen ilkelerine sahip çıkan bir nesil yetiştireceğiz. Bunun için varız.

Hürriyet Gündem, 2 Şubat 2012.

YAZARLARDAN DİNDAR NESİLE TEPKİ VAR!

Hasan Cemal (Milliyet)

Soruyorum Sayın Başbakan: Ben çocuğumun dindar ve muhafazakâr yetişmesini istemiyorsam ne olacak? Torna tezgâhından çıkmış gibi tek tip kafalar yetiştirmeye dönük eğitim düzeniyle demokrasinin gözettiği farklılıklar hiç bağdaşabilir mi?

Ahmet Hakan (Hürriyet)

Sormak istiyorum: Siz hükümet edenler! Ne hakla karışyorsunuz benim çocuğumu nasıl yetiştireceğime? Çocuğumu ister Mahmut Efendi’ye mürit olarak yetiştiririm, ister Sartre’a takipçi olarak... Size mi soracağım çocuğumu nasıl yetiştireceğimi? Hem kim verdi size nesilleri belirleme hakkını? Tornacı mısınız siz? Çekin ellerinizi nesillerin üzerinden. Rahat bırakın nesilleri.

Mustafa Mutlu (Vatan)

Ama hepsi dindar... En azından aralarında ateist olduğunu söyleyen bir kişi bile yok! Demek ki; dini siyasete AKP kadar karıştırmayan partilerin iktidarlarında da “dindar bir gençlik” yetişip, sonraki yıllarda iktidar koltuklarına oturabiliyormuş... Bu durumda

insan sormadan edemiyor: Amacı “dindar gençlik yetiştirmek” olan bir Başbakan’ın döneminde, acaba nasıl bir gençlik yetişir?

<http://www.habera.com/Yazarlardan-dindar-nesil-e-tepki-var-haberi-134190.html>

Sayın Başbakan, Muhteşem bir nesil yetiştirdiniz. Nesliniz Beyaz Saray’ı kible, doları seccade edindi. Öyle bir nesil ki, zulmü ibadet sayan, gözü kör, şakşakçı ve dalkavuk bir nesil... Müthiş bir nesil inşa ettiniz. Hem de dindar. Camide Müslüman, Meclis’te Hıristiyan, çarşıda Yahudi. Saç teli görününce kırk bin sene azap çekecek kadınlar. Başımı örterim, altın gümüş istiflerim dindarlığı... Muhteşem bir nesil inşa ettiniz. Müslüman kanıyla bulanmış elleri öperken, Amerikan atıyla Müslüman kılıcı sallarken, Allah’u Ekber diye size eşlik eden bir koro inşa ettiniz... Allah düşmanı kâfir Amerika’nın, ne kadar adil, ne kadar ahlaklı bir devlet olduğunu bizlere gösterdiniz. Oysa ne mübarek insanmış bu George Bush... Ah, ah... Ne kadar yanlış tanıdınız sizi. Siz değil misiniz Filistin’e bomba yağdıranlara “van minit” çekip, İsrail’in diktatör devirme yarışında başı çeken. Siz değil misiniz Davos’ta Kasımpaşalı olup, Meclis’te Vatikan Papazı oldunuz... Ah benim Başbakanım! Sizi çok yanlış tanıdık biz... Mübarek zevceniz, Somali’de aç çocukların başını okşarken parlayan pırlantası ile bütün insanlık âlemine, Müslümanlar arkanızda dememiş miydi?

Eren ERDEM, Aydınlık, 5 Şubat 2012.

EK 8: Örnek Olay Metinleri

EŞCİNSEL ŞİDDET YA DA TOPLUMSAL CİNSİYET

Amcası tarafından polis nezaretinde Diyarbakır 'a getirilen Hatice Daşlı'nın cenazesi, Bağlar ilçesindeki Yeniköy Mezarlığı'na getirildi.

Mezarlıktaki mescitte kılınan cenaze namazının ardından töre cinayeti kurbanı Daşlı'nın cenazesi, belediyeye ait cenaze aracına konularak defnedileceği yere getirildi.

Cenaze, aralarında Diyarbakır Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürü Oktay Taş ve çalışanlarının da bulunduğu bir grup tarafından taşınarak, önceden hazırlanan mezara ceset torbası içinde defnedildi. Cenazeye bazı kadın derneklerinden bir grup da katıldı. Gruptan bazı kadınların defin işlemi sırasında gözyaşlarına hakim olamadığı görülürken mezarlıkta yoğun güvenlik önlemi alındığı dikkati çekti.

AİLESİ ORTAYA ÇIKMADI

Öte yandan mezarlığa geldikleri öğrenilen Daşlı'nın amcası, annesi ve eniştesinin basına görüntü vermemek için ortaya çıkmadığı belirtildi.

Bu arada, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı [Fatma Şahin](#)'in konuyla yakından ilgilendiği, süreci takip ettiği öğrenildi.

Batman Çayı'nda cesedi bulunan ve 4 aylık hamile olduğu belirlenen 15 yaşındaki Hatice Daşlı'nın töre cinayetine kurban gittiği ortaya çıkmış, Daşlı'nın, istemediği bir kişiyle zorla evlendirildiği, bir yıl evli kaldıktan sonra şiddetli geçimsizlik gerekçesiyle eşinden ayrılarak Diyarbakır merkezde oturan ailesinin yanına geri döndüğü öğrenilmişti. Daşlı'nın, bu sırada tecavüze uğradığı ve hamile kaldığının anlaşılması üzerine aile büyüklerinin aldığı kararla öldürüldüğü öne sürülmüştü.

Olaya ilişkin gözaltına alınan 7 kişiden, Daşlı'nın dedesi G.D. azmettirici, amcaları H.D. ve E.D. ise cinayeti işledikleri iddiasıyla tutuklanmıştı.

<http://www.internethaber.com/karnindaki-bebegiyle-toreye-kurban-gitti-489324h.htm>

27.12.2012

BEYLİKDÜZÜ'NDEKİ TRAVESTİ CİNAYETİ

Beylikdüzü'nde arabasına aldığı "Günce" takma isimli travesti Muhammet Çağlıyan'ı aracının ön camını kırdığı için öldürdüğü iddia edilen İlker Karataş hakkındaki iddianame hazırlandı.

Güncelleme:06 Mart 2013 12:06

İSTANBUL (A.A) - Melike Gallenkuş - Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı'nca hazırlanan iddianamede, 15 Aralık 2012 tarihinde maktul Muhammet Çağlıyan'ın "Günce" takma ismiyle travesti olarak yol kenarında beklediği, şüpheli İlker Karataş'ın maktulü aracına aldığı anlatıldı.

İddianamede, şüpheli Karataş ile maktul Çağlıyan'ın araç içerisinde tartışmaya başladıkları ve Çağlıyan'ın şüphelinin aracının ön camını kırarak kaçmaya çalıştığı belirtildi.

Arabasının camının kırıldığını gören şüphelinin haksız bir fiilin getirdiği hiddet ve şiddetli eylemin etkisi altında kalarak ruhsatsız bulundurduğu silahıyla maktule ateş ettiği belirtilen iddianamede, maktul Çağlıyan'ın koşarak köprüye çıktığı ve köprü üstünde yere düşerek öldüğü anlatıldı.

İddianamede, şüpheli İlker Karataş hakkında "kasten adam öldürmek" suçuna "haksız tahrik" indirimi uygulanarak 12 yıldan 18 yıla kadar, "ruhsatsız silah bulundurmak" suçundan 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası isteniyor.

<http://haber.mynet.com/beylikdüzündeki-travesti-cinayeti-681958-yasam/>

INDEPENDENT: AHMET YILDIZ İLK EŞCİNSEL NAMUS CİNAYETİ KURBANİ Mİ?

16:25 | 19 Temmuz 2008

İNGİLİZ Independent gazetesi, eşcinsel olduğu için saldırıya uğrayarak göğsüne isabet eden kurşunlarla öldüğü belirtilen 26 yaşındaki Ahmet Yıldız ile ilgili haberini dünya sayfasında etinde, "Ahmet Yıldız Türkiye'nin ilk eşcinsel namus cinayeti kurbanı mı?" başlığıyla manşetten verdi.

Geçen yıl San Francisco'da Türkiye'yi 'Uluslararası Eşcinsel Toplantısı'nda temsil eden üniversite öğrencisinin, arkadaşlarına göre ülkenin yükselen liberal kanadıyla köktenci muhafazakarlar arasında derinleşen ihtilafın kurbanı olduğunu yazdı. Türkiye'nin 1980'lere kadar dünyaya kapalı olduğunu ancak AB'ye girme arzusunun daha önce baskı altında tutulan toplumda giderek azınlık ve eşcinsel haklarının yeşerdiğini yazan gazete “Ancak bu değişimler eski rejime bağlı gelenekçilerin güçlü karşı tepkisini getirdi” dedi.

Kadın hakları, cinsellik, dinin yeri gibi konuların toplumda özellikle tartışmalı olduğunu yazan, arkadaşlarının yorumlarına göre, Ahmet Yıldız'ın tek suçunun ailesine açık olarak eşcinsel olduğunu bildirmesi olduğunu yazdı. Independent manşet yazısında, eşcinsel örgütü Pink Life'ın üyelerinden Buse Kılıçkaya'nın Türk medyasının da eşcinsellere karşı işlenen suçlara karşı umursamaz ve ya dalga geçen tavır içinde olduğu yorumuna yer verdi. Gazete ayrıca Türkiye'nin namus cinayetlerinde uzun tarihi olduğunu öne sürerek yapılan ankete göre İstanbul'da ortalama bir kişinin namus cinayetine kurban gittiğini ileri sürdü.

Ölümü benzersiz olmakla birlikte Ahmet Yıldız'ın giderek yayılan homofobinin ilk kurbanı olmadığını yazan gazete, “Mayıs ayında ülkenin en büyük eşcinsel örgütünün mahkeme kararıyla kapatılması kararını, yorumcular şimdiki dinci eğilimli hükümetin önderliğinde topluma yapılan baskının kanıtı olarak yorumlamıştı. Lambda İstanbul, İstanbul Belediyesi tarafından toplum ahlakını ve düzenin bozmak suçundan mahkemeye verilmişti” dedi.

Buna rağmen Türkiye'de pek çok eşcinselin homofobi ile AKP arasında bağlantı kurmak istemediğini çünkü hükümetin Türkiye tarihinde eşcinsel hakları ile ilgili konferansa delege gönderen ilk parti olduğunu belirtti. Gazete ayrıca Ahmet Yıldız'ın eski bir komşusunun yaptığı, üniversite öğrencisi gencin açık şekilde eşcinsel olduğunu saklamamasının ailesi için ‘çok fazla’ olduğu yorumuna yer verdi. Son araştırmalara göre Türkiye'de geçen 5 yıl içerisinde yaklaşık 1000 ‘namus cinayeti’ işlendiğini yazan gazete, Türkiye'nin adalet sisteminde bu tür vakalara karşı cezaların artırıldığını yazdı.

Bununla birlikte namus cinayeti sorunun sadece Türkiye'ye özgü bir sorun olmadığını vurgulayan Independent, BM'nin yaptığı bir araştırmaya göre her yıl Brezilya'dan Pakistan'a kadar dünyada yaklaşık 5 bin namus cinayeti işlendiğini bildirdi.

Independent, namus cinayetlerinin dünyada yaygın olmakla birlikte 2006 yılında Irak'taki anti-gay cinayetler ve 2007 yılında Ürdünlü bir adamın ağabeyi tarafından eşcinsel olduğu için öldürülmesi dışında özellikle eşcinsel erkeklerin bugüne kadar pek hedef haline gelmediğini ifade etti.

<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=968886>

EK 9: Örnek Olay Metinleri

ÇANAKKALE

Çanakkale'de Deniz Zaferi'nin 98. yıl dönümün töreninde konuşma yapan Başbakan Erdoğan, Çanakkale şehitlerine Mehmet Akif Ersoy'un o duasıyla seslendi.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Çanakkale Zaferi'nin sadece Mehmetçiğin değil bütün dünya mazlumlarının zaferi olduğunu belirterek, "Vatanları ve namusları için canını vermiş şehitlerin torunları olarak Türkiye'yi yeniden inşa edeceğiz. 98 yıl önce Çanakkale'de bir olduk, beraber olduk, birbirimize kardeş olduk. Onun için tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet diyeceğiz. Geleceğe böyle yürüyeceğiz. Çanakkale'yi anlayamayan Türkiye'yi asla anlayamaz" dedi.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 18 Mart Stadyumu'nda yapılan Çanakkale Deniz Zaferi'nin 98.yıldönümü törenlerinde konuştu. Başbakan Erdoğan, 98 yıl önce Mehmetçiğinin büyük bir destan yazdığını ifade ederek, "Mehmetçik Çanakkale destanını az önce küçük mücahidimizin okuduğu o Çanakkale şiiirindeki inceliğiyle yazdı. Tüm dünyanın mazlumlarının duasıyla, o duaların verdiği güçle, ilhamla yazdı. Kabil'in Kandehar'ın, Belh'in İslamabad'ın, Tebriz'in minberlerinden Mehmetçik için dualar edildi. Saraybosna'nın, Rabat'ın, Tunus'un, Kahire'nin mihrapları önünde gözyaşları içinde dua edildi. Mekke, Medine, Kudüs'te eller semaya açıldı, gözlerden yaş, dillerden dualar döküldü. Mehmetçiğin muzaffer olması için Allah'a yalvarıldı. İnsanlar mallarını, canlarını, en önemlisi de dualarını Mehmetçiğimize yolladılar. Çanakkale birçok boyutuyla olduğu kadar dua boyutuyla da önemlidir. Çanakkale Zaferi bir etnik kökenin bir ırkın bir kavmin zaferi değildir. Çanakkale zaferi Türkiye'nin Anadolu ve Trakya'nın olduğu kadar dünya üzerindeki bütün kardeş milletlerin yeryüzündeki tüm kardeşlerimizin zaferidir. Bu zafer karşısında İstanbul ne kadar sevindiyse Diyarbakır'da o kadar sevinmiştir. Bu muhteşem kahramanlık karşısında İzmir ne kadar iftihar ettiyse Şam , Beyrut o kadar iftihar etmiştir. Bu zafer Van'ın yüreğine nasıl ferahlık vermişse o kadar Sana'nın Hartum'un, Şam'ın, Haleb'in yüreğine de vermiştir. Senegal'den buraya gemilerle asker taşdılar. Sizi Müslümanların safında savaşmaya götürüyoruz dediler. Kandırarak Çanakkale sırtlarına getirdiler.

Osmanlı cihan devletini savunacaklarını sanıyorlardı. Ancak Çanakkale'ye geldiklerinde, düşman sandıkları tarafta yani bizim tarafta okunan ezanları duydular. Aldatıldıklarını, kandırıldıklarını anladılar hemen oracıkta silahlarını bıraktılar" dedi.

"TEK VATAN, TEK BAYRAK, TEK DEVLET VE TEK MİLLET DİYECEĞİZ"

"Müslüman askerlerin Biz Osmanlı'ya, müslüman kardeşlerimize karşı savaşmayız" dediğini hatırlatan Başbakan Erdoğan, "İşte Çanakkale zaferi bunun için önemlidir. Mehmetçiğin kahramanlığında abideleşen bir zaferdir. Ama bu sadece Mehmetçiğin değil bütün dünya mazlumlarının zaferidir. Tarihe yön verecek bir destan yazılırken aynı zamanda bizim millet ve milliyet anlayışımızın da adeta manifestosu yazılmıştır. Ben istiyorum ki bütün Türkiye köyleri, ilçeleriyle, gençleriyle, yaşlılarıyla gelsinler Çanakkale şehitliğini ziyaret etsinler. Tüm Türkiye gelsin o şehitliklerde, o mezar taşlarında yazan isimleri, şiirleri okusunlar. Ben istiyorum ki sadece Türkiye değil Balkanlar'ın, Afrika'nın gençleri de gelsin, burada dedelerini tanısin. Mezar taşlarında İstanbullunun yanında Diyarbakırlı var. Bingöllünün yanında Rizeli var. Erzurumlunun yanında Edirneli var. 81 vilayet, bugün olduğu gibi ilçeleriyle, köyleriyle Anafartalar'da, Arıburnun'da tek bir mezar içinde yan yana gelmiştir. O mezar taşlarında Kudüs var, Bakü var, Gümölcüne var, Batum var. Biz kardeşlik, dayanışma temelinde yakından ilgiliz. Çanakkale'yi anlayamayan Türkiye'yi asla anlayamaz. Çanakkale ruhunu anlayamayan milleti de anlayamaz, milliyetçiliği de anlayamaz. Çanakkale'deki azmi, fedakarlığı anlamayan bu ülkenin kardeşliğini de anlayamaz. Biz Çanakkale'de adeta yeniden doğduk. Tarih sahnesinde yerimizi yeniden aldık. Vatanları, bayrakları,,namus ve şerefleri için seve seve can vermiş şehitlerin torunları olarak Türkiye'yi yeniden inşa edeceğiz. 98 yıl önce Çanakkale'de biz bir olduk, beraber olduk, birbirimize kardeş olduk. Onun için tek millet diyeceğiz. Tek bayrak diyeceğiz. Tek vatan diyeceğiz. Tek devlet diyeceğiz. Geleceğe böyle yürüyeceğiz. Yüzüncü yılda inşallah çok daha muhteşem anma törenini hep birlikte gerçekleştireceğiz.

MEHMET AKİF'İN DUASINI OKUDU

Başbakan Erdoğan, Çanakkale şehitlerine Mehmet Akif Ersoy'un o duasıyla seslendi:

"Bu kutlu günde tüm şehitlerimize, tüm gazilerimize Allah'tan rahmet diliyorum ve Mehmet Akif'in duasıyla onlara seslenmek istiyorum;

Millet için etti mi ordum zafer,
 Kükremiş aslan kesilir her nefer.
 Döktüğü kandan göğe vursun zafer,
 Toprağa bir damlası boş akmasın.

Amin! Desin hep birden yiğitler.
 "Allahü ekber!" gökten şehitler.
 Amin! Amin! "Allahü ekber!"

Ey ulu Peygamberimiz nerdesin?
 Dinle minarede öten gür sesin!
 Gel, bana yâr ol ki cihan titresin!
 Kimse dönüp süngüme yan bakmasın

Amin! Desin hep birden yiğitler.
 "Allahü ekber!" gökten şehitler.
 Amin! Amin! "Allahü ekber!"

<http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/03/18/basbakan-canakkalede-konusuyor>

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, partisinin grup toplantısında konuştu.

Başbakan Erdoğan'ın 'Çanakkale ruhunu anlayamayan, milleti de anlayamaz, milliyeti de anlayamaz, milliyetçiliği de anlayamaz' sözleri ile ilgili olarak Kılıçdaroğlu, "Çanakkale'nin ruhunu anlamak istiyorsan 'Geldikleri gibi gidecekler' diyen adamı çok iyi anlayacaksın. Bütün mazlum milletlerin destanıdır Çanakkale" dedi.

Çanakkale Zaferinin 98. yıl dönümünü nedeniyle dün gerçekleştirilen kutlamalara da değinen Kılıçdaroğlu, Başbakan'a Erdoğan'a "Çanakkale'nin ruhunu anlamak istiyorsan 'Geldikleri gibi gidecekler' diyen adamı çok iyi anlayacaksın" dedi. Kılıçdaroğlu şöyle konuştu: "18 Mart, Çanakkale savaşlarının yapıldığı tarih. Arkadaşlarımız Çanakkale'ye gidip Çanakkalelilerle kucaklaştılar. Çanakkale savaşlarının ne anlama geldiğini en iyi gazilerimiz bilir. Cumhuriyetimizin ve Mustafa Kemal'in ilk adımlarından biridir Çanakkale. Özgürlük ve bağımsızlık mücadelesini veren bir ulusun ilk kararlı duruşudur Çanakkale. Büyük Önder M. Kemal Atatürk Çanakkale'de yatan yabancı askerler için şu mesajı vermiştir: 'Onlar bizim evlatlarımızdır. Bizim topraklarımızda yaşıyorlar.' Başbakan Erdoğan da Çanakkale'ye gitmiş. Kendisini kutlamak lazım. Başbakan güzel bir şey söylemiştir ;'Çanakkale ruhunu anlayamayan ,milleti de anlayamaz, milliyeti de anlayamaz, milliyetçiliği de anlayamaz' demiştir. Hani bu demiyor muydu 'Biz her türlü milliyetçiliği ayaklarımız altına aldık" diye. Kesin kafasına bir taş düşmüştür. Çanakkale'de gerçekten de yedi düvele karşı mücadele verildi. O toprakların ruhu var. Hiçbir yabancı asker o boğazlardan geçmedi. Ama kendimize sormamız gereken bir soru var. Binlerce şehit verdik. Yabancı bir savaş gemisini İstanbul'a getirtmedik. Ama sonra ne oldu? O gemiler İstanbul'a nasıl geldi? O gemilere Dolmabahçe'nin önünde, o gemileri gören büyük devrimci asker M. Kemal Atatürk ne söyledi? 'Geldikleri gibi gidecekler' dedi. Çanakkale'nin ruhunu anlamak istiyorsan 'Geldikleri gibi gidecekler' diyen adamı çok iyi anlayacaksın. Bütün mazlum milletlerin destanıdır Çanakkale."

<http://www.odatv.com/n.php?n=kilicdaroglucanakkale-ruhunu-anlamak-istiyorsan-geldikleri-gibi-gidecekler-diyen-adami-iyi-anlayacaksin.-1903131200>

Türkiye Kamu-Sen Şırnak İl Başkanı Tatar Çanakkale Zaferi'ni Kutladı.

Türkiye Kamu-Sen Şırnak İl Başkanı Turgut Tatar, "Çanakkale'de bir kaç dakika içerisinde öleceğini bile bile en ufak bir tereddüt dahi göstermeden ileri atılan ve şehadete koşan Çanakkale kahramanları, Türk milletine biçilen kefeni parçalayıp atarak, tarihi yeniden şekillendirdiler, Türk tarihini kanlarıyla yazdılar. Her şeyin bitti sanıldığı yerde, Türk milleti son sözünü söylemeden hiçbir şey bitmez dediler."

Türkiye Kamu-Sen Şırnak İl Başkanı Turgut Tatar, Çanakkale Zaferinin 98inci yıl dönümü nedeniyle bir mesaj yayınladı. Tatar, Çanakkale Zaferinin 98. yıl dönümü

nedeniyle yaptığı yazı açıklamasında şu ifadelere yer verdi: "Dünyada eşi benzeri görülmemiş çetin ve kanlı bir savaşa sahne olan, toprağın her zerresinin şehit kanlarıyla sulandığı, metre kareye tam 6 bin merminin düştüğü, bir toplumun millete dönüştüğü büyük Çanakkale Zaferinin 98. yılını yaşıyoruz. Çanakkale'nin kahramanları, umudun bittiği yerde imanın; gücün tükendiği yerde azmin; silahın olmadığı yerde yüreğin her türlü olumsuzluğu yenebileceğini ispat ettiler. O şehitler ki ellerinde Kuran, son Peygamber (sas) kılavuz, öğünleri kuru ekmek, katıkları bir yudum su, parolaları vatan, işaretleri namustur. Her türlü olumsuzluğa rağmen 98 yıl önce, dünyanın dört bir yanından gelen emperyalist Haçlı ordusuna karşı duruşumuz ve onları geldikleri gibi gönderişimiz, bugünün düşmanlarına tarihimizden alınacak ibret dolu bir ders ve gelecek için bizlere umut kaynağı olmaktadır. Milli değerlerimize karşı girişilen saldırılar içerisinde bizi biz yapan, Türk milletinin olmazsa olmazı bayrağımıza, dilimize, İstiklal Marşımıza ve zaferlerimize sımsıkı sarılmak, her zamankinden daha gerekli hale gelmiştir. Unutulmamalıdır ki tarihini bilmeyen, geçmişine sahip çıkmayan, kültürel değerlerinin farkında olmayan toplumlar, birlik içinde yaşayamazlar.

Bu vesile ile Türk milletinin Çanakkale Zaferini ve Şehitler Haftasını bir kez daha kutluyor, vatani, milleti, ülkesi ve namusu için canlarını vermekten çekinmeyen şehitlerimize; emanetlerine sahip çıkacağımıza dair Türkiye Kamu-Sen olarak söz veriyoruz. Şehitlerimize minnettarız, ruhları şad olsun. Onlar, her şeyin bitti sanıldığı bir anda, küllerinden doğarak son sözü söylediler ve bu topraklara Türk mührünü vurdular. Bugün de her şeyin bitti sanıldığı bir dönem yaşıyoruz ama bilinmelidir ki Türk milleti henüz son sözünü söylemedi.

<http://www.haberegir.com/turkiye-kamu-sen-sirnak-il-baskani-tatar-canakkale.html>